

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ

Τακτικού καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος
Διευθυντοῦ τοῦ Ἱστορικοῦ Σπουδαστηρίου

ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ

ΕΙΣΗΓΗΣΙΣ

Ἐξ ὅλων τῶν συγγραφῶν τοῦ Ρήγα Βελεστινλή ἡ παρουσιάζουσα τὸ εὐρύτερον καὶ καθολικώτερον ἐνδιαφέρον εἶναι ἄνευ ἀμφιβολίας « ἡ Νέα πολιτική διοίκησις τῶν κατοίκων τῆς Ρούμελης, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Βλαχομπογδανίας », ἥτοι τὸ πολίτευμα τῆς « Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας », τὸ ὁποῖον ὁμοῦ μετὰ τῆς Διακηρύξεως τῶν δικαίων προώριζε διὰ τὸ κράτος τὸ ὁποῖον θὰ ἀνέκυπτεν, ἐὰν θὰ ἐπετύγχανεν ἡ παρασκευαζομένη ἐπανάστασις. Τὸ ἔργον αὐτό, περισσότερον παντὸς ἄλλου, ἐκφράζει τὴν προσωπικότητα τοῦ Ρήγα. Εἰς τὸ πρῶτον βιβλίον του « Σχολεῖον τῶν ντελικάτων ἑραστῶν », ἐκδοθὲν τῷ 1790, ἀλλ' ἀσφαλῶς συνταχθὲν πολὺ πρίν, ἐμφανίζεται νεαρὸς καὶ ἀδόκιμος εἰσέτι συλλέκτης αἰσθηματικῶν ἀφηγημάτων διηγησιμῶν δι' ἰδίων στίχων, φιλοδοξῶν ἴσως φιλολογικὰς δάφνας διὰ τὸ μέλλον. Ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκδίδει τὸ « Φυσικῆς ἀπάνθισμα », βιβλίον διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιδιώκει νὰ συμβάλῃ εἰς τὸν φωτισμὸν τῆς ἑλληνικῆς νεότητος, παρέχων ὑπὸ διολογικὴν μορφήν χρησίμους καὶ εὐρυτάτας ἐγκυκλοπαιδικὰς γνώσεις περὶ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως. Ὁ ἀναγνώστης τοῦ δευτέρου βιβλίου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην θὰ ἐσχημάτιζε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι πρόκειται περὶ νέου συγγραφέως, ὁ ὁποῖος ταχέως θὰ ἐλάμβανεν ἐπιφανῆ θέσιν μεταξὺ τῶν διδασκάλων τοῦ Γένους.

Ἡ πολὺμορφος αὐτὴ προσωπικότης τοῦ Ρήγα ἐκδηλοῦται ἐπὶ ἑτῆ βραδυτέρου, τῷ 1797, ὅτε ἐκδίδει σχεδὸν συγχρόνως πάντα τὰ λοιπὰ βιβλία του, ἐγκυκλοπαιδικά, διδακτικά, ἐθνοπλαστικά καὶ ἐθνεγερτικά, περὶ καὶ ἔμμετρα. Εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος, εἰς τὴν ὁποίαν προσθέτει καὶ ἰδίας σημειώσεις, ἀρχαιολογικὰς, φιλολογικὰς, περιηγητικὰς καὶ ἐμμέσως ἐθνοπλαστικὰς, ἐμφανίζεται Διδάσκαλος καὶ συγχρόνως ἐθναπόστολος. Εἰς τὴν « Χάρτιαν τῆς Ἑλλάδος » ἐκπλήσσει καὶ σήμερον ἀκόμη μὲ τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα τῆς συντάξεως τερραστίας ὁλκῆς γεωγραφικοῦ ἔργου, ἀλλὰ καὶ κινεῖ τὸν θαυμασμὸν διὰ τὴν ἐπιτηδειότητα μὲ τὴν ὁποίαν ἐπιδιώκει νὰ φρονηματίσῃ καὶ νὰ παρασύρῃ πρὸς τὰ ὑψηλὰ ἐθνικὰ του ἰδεώδη τὸν

ἐλληνικὸν λαόν. Διὰ τῆς κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐκδοθείσης χαλκογραφικῆς εἰκόνης τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μετὰ περιγραφῶν καὶ ἀναπαραστάσεων τῶν κυριωτέρων νικῶν ἐν Ἀσίᾳ, ἐπιδιώκει νὰ ἀναζωογονήσῃ εἰς τὴν μνήμην τῶν Ἑλλήνων τοὺς θριάμβους τῆς φυλῆς, τοὺς ὁποίους ἐπετέλεσεν ὁ διασπείρας τὸν Ἑλληνισμόν μέχρι τῶν Ἰνδιῶν.

Εἰς τὰς μεταφράσεις τῶν ποιημάτων τοῦ Metastasio (Ὀλύμπια), τοῦ Marmontel (Ἡ Βοσκοπούλα τῶν Ἀλπεων) καὶ τοῦ Gesner (Ὁ πρῶτος ναύτης), τὰς ὁποίας περιέλαβεν εἰς τὸν « Ἡθικὸν τρίποδα », ὁ τελευταῖος αὐτὸς σκοπὸς εἶναι ἔμφανέστερος, ἐκφραζόμενος παραστατικώτατα δι' ὑψηλῶν συλλογισμῶν περὶ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας. Τὰ πρωτότυπα ποιήματά του, ὁ « Πατριωτικὸς ὕμνος » καὶ πρὸ πάντων ὁ « Θούριος », εἶναι καθαρῶς ἐπαναστατικῶν περιεχομένου, ἀποβλέποντα νὰ συνεγείρουν τὸν ἐλληνικὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς λοιποὺς στενάζοντας ἐν δουλείᾳ λαοὺς τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας εἰς ἀγῶνα ὑπὲρ ἐλευθερίας. Ἄλλ' ἤδη ὁ Θούριος δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι εἶναι τι περισσότερον ἐνὸς οἰασθήποτε φιλογολικῆς δυνάμεως ἐπαναστατικῶν παρορμητικῶν ὕμνων. Εἶναι καὶ ἐν πρόγραμμα πολιτικόν, τρόπον τινὰ πρόλογος τοῦ Πολιτεύματος, ἀποβλέπων ὅχι μόνον νὰ συγκινήσῃ καὶ νὰ ἐνθουσιάσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ νουθετήσῃ καὶ νὰ χαράξῃ τὰς κυρίας γραμμὰς τῆς κοινῆς ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ ἰσότητι διαβιώσεως τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους ἐκάλει πρὸς ἐπανάστασιν.

Ἡ Νέα πολιτικὴ διοικήσις κ.λ.π., ἥ, ὅπως θὰ τὴν ὀνομάζωμεν τοῦ λοιποῦ, τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας, περιλαμβάνοντες εἰς τοῦτο καὶ τὴν προτασσομένην « Διακήρυξιν τῶν δικαίων », παρουσιάζει περισσότερον παντὸς ἄλλου τὴν πολύμορφον πνευματικὴν προσωπικότητα τοῦ Ρήγα, ἀλλὰ καὶ τὴν φλογερὰν ἰδιοσυγκρασίαν ἐπαναστάτου, εἰς τίνα δὲ καὶ τὴν διορατικότητα πολιτικῶν ἀνδρός. Τοῦ πολιτεύματος τοῦ Ρήγα προτάσσεται μία ὀρμητικὴ ἐπαναστατικὴ προκήρυξις ἥ, ὡς συνηθίζεται νὰ λέγεται σήμερον, ἐν « ἐπαναστατικὸν μανιφέστον ». Κατὰ βάσιν εἶναι εἰς ἔντονον ἐλληνικὴν γλῶσσαν ἀπόδοσις τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν τῆς τότε συνεχιζομένης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Καθίσταται διὰ προσθηκῶν καὶ μεταβολῶν μία ἀπόπειρα ἐναρμονισμοῦ τῶν θεσμῶν αὐτῶν πρὸς τὰς πολιτικὰς ἀνάγκας τῶν χειραφετουμένων λαῶν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, μετὰ τῶν ὁποίων ὤφειλε νὰ συμβιώσῃ ὁ ἐλληνικὸς λαός. Προβάλλει ὡς μία ἐνσάρκωσις ἐνὸς διὰ πρώτην φορὰν ἀνακλύποντος εἰς τὸν πολιτικὸν ὁρίζοντα τῆς Εὐρώπης ὁράματος κοινῆς ἐν δημοκρατικῇ ἐλευθερίᾳ καὶ ἰσότητι συμβιώσεως τῶν λαῶν αὐτῶν διὰ κοινῶν πολιτικῶν θεσμῶν καὶ κοινῶν νόμων, στηριζομένων εἰς τὰς πλέον ἀκράτους δημοκρατικὰς ἀρχάς. Τέλος, διὰ τῶν ἐπεξηγήσεων ἐκάστου ἄρθρου, τῶν σχολίων καὶ τῶν παραδειγμάτων, καθίσταται μία πραγματικὴ πολιτικὴ κατήχησις περὶ δημοκρατίας, ἐλευθερίας, δικαιοσύνης, νόμων, κοινοβουλίου, διοικήσεως κ.λ.π.

Ὅλον αὐτὸ τὸ πολύμορφον καὶ πολυποίκιλον εἰς σκοποὺς καὶ ἐννοίας ὕλικόν, τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσεν τότε εἰς τὸ ὀλιγοσέλιδον ἐπαναστατικόν του φυλλάδιον ὁ Ρήγας Βελεστινλής, ἦτο ἐν τῷ συνόλῳ τι τὸ ἐντελῶς νέον διὰ τὴν Εὐρώπην τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀλλὰ καὶ σήμερον, παρὰ τὰ μεσολαβήσαντα γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐπέφερον ριζικὰς μεταβολὰς εἰς τὸν πολιτικὸν βίον τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, παρὰ τὰς λίαν σημαντικὰς προόδους, τὰς ὁποίας ἐσημείωσεν ἡ ἀνθρωπότης εἰς ἰδέας καὶ πολιτικὰ συστήματα, τὸ συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ Ρήγα πολίτευμα δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς τὸ πλέον φιλελεύθερον καὶ ἐμπνευσμένον ὑπὸ ἀνθρωπιστικῶν ἰδεῶν, διατηρεῖ δὲ ἀμείωτον τὸ ἐνδιαφέρον του, εἰς πολλὰ καὶ τὴν ἐπικαιρότητά του.

Τὸ πολίτευμα, ὁμοῦ μετὰ τῆς προτασσομένης ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως καὶ τοῦ Θουρίου «ὡς πότε παλληκάρια», ἐδημοσιεύθη λαθραίως ὑπὸ τοῦ Ρήγα ἐν Βιέννῃ εἰς τὰ τυπογραφεῖα τῆς «Ἐφημερίδος», τῶν ἀδελφῶν Μαρκίδων Πούλιου, ὀλίγον πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ ψάλτου καὶ πρωτομάρτυρος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας διὰ Τεργέστην, ὁπόθεν ἐσκόπευεν νὰ διαπεραιωθῇ μέσφ' Ἰταλίας εἰς Πελοπόννησον, ἵνα ἐκεῖθεν κηρύξῃ τὴν γενικὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Βαλκανικῆς. Ὅτι τὸ λαθραίως τυπωθὲν εἰς τὰ τυπογραφεῖα τῆς «Ἐφημερίδος» τῆς Βιέννης ἐπαναστατικὸν φυλλάδιον, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε τὸ κυριώτερον στοιχεῖον τῆς κατηγορίας κατὰ τοῦ Ρήγα καὶ τῶν ἄλλων συνωμοτῶν, περιελάμβανε τὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν, τὸ Πολίτευμα καὶ τὸν Θούριον, ἦτο ἤδη γνωστὸν εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔγραψαν περὶ Ρήγα ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του¹. Περὶ τοῦτου ὅμως οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ ἀφίνουν εἰς ἡμᾶς αὐτὰ ταῦτα τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῆς αὐστριακῆς ἀνακρίσεως, ἡ ὁποία εἶχεν ἐνώπιόν της τὰ κατασχεθέντα ἔντυπα πρὸς στήριξιν τῆς κατηγορίας².

1. Ὁ Κωνστ. Νικολόπουλος, ὅστις εἶναι εἰς τῶν πρώτων βιογράφων τοῦ Ρήγα (Notice sur la vie et les écrits de Rhigas, Paris 1825), ὀρθῶς διαχωρίζει τοὺς μνημονευομένους καὶ ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς ἀνακρίσεως «στρατιωτικὸς κανονισμὸς», οἱ ὁποῖοι μετ' ἄλλων δύο ποιημάτων (πιθανῶς τοῦ Πατριωτικοῦ ὕμνου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Μασσαλιώτιδος) ἐδημοσιεύθησαν εἰς ἄλλο φυλλάδιον, κατασχεθὲν εὐθὺς ὡς εἶχε τυπωθῇ, πρὶν προλάβῃ νὰ κυκλοφορήσῃ. Ὁ ἀνώνυμος βιογράφος τοῦ Ρήγα (τὸ ἰταλικὸν κείμενον μετὰ τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Σπ. Θεοτόκη, Οἱ τελευταῖοι χαιρετισμοὶ τοῦ Ρήγα, ἐξ ἀνεκδότων χειρογράφων τοῦ ἀρχείου τοῦ Ἱ. Καποδιστριαίου, Ἀθῆναι 1931, σ. 31 κ.ε.) γράφει σαφέστερον ὅτι τὸ ἐν λόγω ἐπαναστατικὸν φυλλάδιον περιελάμβανεν ἐν πολίτευμα ἑλληνικῆς Δημοκρατίας καὶ μίαν ᾠδὴν (προφανῶς τὸν Θούριον). Ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτόπτης Χρυστ. Περραιβός (ἀπομνημονεύματα, σ. θ') βεβαιοῖ ὅτι ὁ Ρήγας «ἐτύπωσε νομικοὺς τινὰς κανόνας διὰ τὴν Ἑλλάδα, σὺν αὐτοῖς καὶ ἐν ποίημα φέρον τίτλον θούριος ὕμνος, οὗ ἡ ἀρχὴ Ὡς πότε παλληκάρια».

2. Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλή καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτυρησάντων ἐκ τῶν ἐν Βιέννῃ ἀρχείων ἐξαχθέντα καὶ δημοσιευθέντα ὑπὸ Αἰμ. Λεγκράν, μετὰ μεταφράσεως ἑλληνικῆς ὑπὸ Σπ. Λάμπρου, Ἀθῆναι 1891, σ. 10.

Ὁ τυπογράφος τοῦ τυπογραφείου Πούλιου εἰς τὴν ἐνώπιον τοῦ αὐστριακοῦ δικαστοῦ κατάθεσίν του, γενομένην τὴν 25^{ην} Δεκεμβρίου 1797, βεβαίω-
 ὅτι « ἡ ἐκτύπωσις τοῦ φυλλαδίου ἐγένετο πέντε ἑβδομάδας προηγουμένως », ἐπομένως περὶ τὴν 20^{ην} Νοεμβρίου 1797. Κατὰ τὴν αὐτὴν κατὰθεσιν, ἡ ἐκτύπωσις ἐγένετο λόγῳ τοῦ λαθρετύπου κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νύκτος, ὁ Ρήγας ἐπώπτευσεν προσωπικῶς κάμωνν ὁ ἴδιος καὶ τὰς διορθώσεις τῶν δοκιμίων, χάριν δὲ τοῦ σκοποῦ τούτου διήλθε δύο νύκτας εἰς τὸ τυπογραφεῖον!

Τοῦ φυλλαδίου τούτου οὐδὲν ἀντίτυπον ἀνευρέθη μέχρι σήμερον². Ἐν

1. 'Ανέκδοτα έγγραφα... δημοσιευθέντα ὑπὸ Κ. Ἀμάντου, σ. 20 κ.ε. Κατὰ τὴν αὐστριακὴν ἀνάκρισιν (ἑ.ά.) ὁ τυπογράφος Huggele, ὁ ὁποῖος ἦτο πρόσωπον στερούμενον εὐφυΐας, ἐμπλακὲν εὐκόλως εἰς τὰ δίκτυά της, ὠμολόγησεν ὅτι εἶχε τυπωθῇ πράγματι εἰς τὰ τυπογραφεῖα Πούλου « φέρον εἰς τὸ ἄνω μέρος ξυλογράφριαν εἰκονίζουσαν σφήνα » (mit dem oben angebrachten Holztich in der Figur eines Keiles zum Druck befördert). Ἡ μετάφρασις τοῦ κειμένου τούτου ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τῶν ἐγγράφων δὲν ἀποδίδει ἀκριβῶς τὸ νόημα. 'Ανευ ἀμφιβολίας, ἡ « ἀναπαράστασις σφηνὸς » περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ ὁ « εὐθὴς τυπογράφος », δὲν ἦτο ἄλλο ἢ ἡ ξυλογραφία ἡ ἀναπαριστάουσα τὸ ρόπαλον τοῦ Ἡρακλέους, τὴν ὁποίαν εἶχε θέσει ὁ Ρήγας ὥς τὸ σύμβολον τῆς ἑλληνικῆς δημοκρατίας ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ ἐντύπου. Ὁ ἴδιος, ἐν τῇ τοῦ Παραρτήματος τοῦ Πολιτεύματος, γράφει: « Κάθε Ἕλληνα καὶ Ἑλληνίς... πρέπει να φορῇ εἰς τὴν περικεφαλαίαν τοῦ ἡ τὴν σκούφια τοῦ ἐν παρόμοιον ρόπαλον, καθὼς εἶναι εἰς τὴν ἀρχὴν » (δηλ. ὥς τὸ εἰκονιζόμενον εἰς τὴν προμεινωπίδα). Ἐξ ἄλλου, ἐν ἀνωνύμῳ βιογραφίᾳ τοῦ Ρήγα, δημοσιευθείσῃ ἐς γεωμανικὸν περιοδικὸν τῷ 1803 (Neue Berlinische Monatschrift, τ. 9, Μάϊος 1803), γράφεται ὅτι τὸ ἐπαναστατικὸν ἔντυπον ἀπεικονίζεν ἐπὶ κεφαλῇ ρόπαλον τοῦ Ἡρακλέους. Κατὰ τὸν Περγαμβὸν (Πολεμικά ἀπομνημονεύματα, εἰσαγωγή, σ. ια') καὶ ἡ σφραγίς, τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν ὥραν τῆς συλλήψεως ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τῆς Τεργέστης προέλαβον ἀπὸ τοῦ παρθύρου εἰς τὴν θάλασσαν, « ἔφερε τὸ σχῆμα καὶ τὴν μεγαλειότητα ἐνὸς ἰσπανικοῦ διστήλου, εἰς δὲ τὴν ἐπιφανείαν της ἦσαν τρία ρόπαλα, κείμενα πλαγίως, ἐπὶ ἐκάστου τούτων τρεῖς σταυροὺς, εἰς δὲ τὴν περιφέρειαν τὰ ἑξῆς: « Υπερ Πίστews, Πατρίδος, Νόμων καὶ Ἐλευθερίας ». Βλ. καὶ κατωτ. εἰς ἐφημερευτικάς σημ. τοῦ ἐν τῇ τοῦ Πολιτεύματος Παραρτήματος.

2. "Οτι τὸ ἐπαναστατικὸν αὐτὸ ἔγγραφον εἶχε προλάβει νὰ κυκλοφορήσῃ ἀνά τὴν Ἑλλάδα καὶ μάλιστα ὀλίγον χρόνον ἀπὸ τῆς ἐκτυπώσεως, πιστοποιεῖται καὶ ὑπὸ ἐγκυκλίου, διὰ ὅποιον ἀπηύθυνεν ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' πρὸς τὸν μητροπολίτην Σμύρνης, ἐκ τῆς ὁποίας ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν του διὰ τὸ κυκλοφορεῖν ἀνατρεπτικῶν ἰδεῶν ἐντυπον < σύνταγμα εἰς μίαν κόλλα χαρτί ὁλόκληρον ἐπιγραφόμενον Νέα Πολιτικὴ Διοίκησις τῶν κατοίκων τῆς Ρούμελης τῶν μικρῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ νήσων καὶ τῆς Βλαχομυροβανίας > (Δελτ. Ἰστ. καὶ Ἐθν. Ἐταιρίας, τ. 9, σ. 100). Ἐπίσης ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Ε' πατριαρχικὴ ἐγκύκλιος πρὸς τὸν μητροπολίτην Παροναξίας (ἔξαρχον Αἰγαίου Πελάγους, ὡς ὁ Μητροπολίτης Σμύρνης ἦτο Ἐξαρχος Ἀσίας· φαίνεται ὅτι ἡ ἐγκύκλιος ἐστάλη πρὸς τοὺς Ἐξάρχους μητροπολίτας). Ἀναφέρεται εἰς τὸν ὑπὸ Ἀθ. Κεραμέως κατάλογον τοῦ χειρογράφου < αὐτοῦ γραφὸς συλλογῇ Νεοφύτων Παροναξίας τὴν πρὸς αὐτὸν πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν γραμμάτων (1788-1801), δημοσιευθέντα εἰς Bulletin de

τούτοις, κατὰ τὰ ἐκ τῆς αὐστριακῆς ἀνακρίσεως ἀντιλούμενα στοιχεῖα, περὶ τὰ 200 ἀντίτυπα διέφυγον ἐκ τῆς κατασχέσεως καὶ τῆς καταστροφῆς¹. Εἶναι περίεργον ὅτι οὐδὲν τούτων διεσώθη. Τὸ γεγονὸς τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδοθῇ μᾶλλον εἰς τὸν κυριαρχήσαντα τρόμον μετὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Ρήγα καὶ τῶν ὁπαδῶν του, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι παρεδόθησαν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἐθανατώθησαν καὶ ἄλλοι ἐξωρίσθησαν, αἱ δὲ περιουσίαι των ἐδημεύθησαν. Οἱ κατέχοντες τοιαῦτα ἀντίτυπα Ἕλληνες ἔσπευσαν νὰ τὰ καταστρέψουν ἀμέσως ἐκ φόβου ἀστυνομικῆς ἐρεῦνης κατ' οἶκον καὶ ἀποκαλύψεως των, ὅποτε θὰ ὑφίσταντο τὰς τραγικὰς συνεπείας τῶν ἄλλων συλληφθέντων.

Ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ ἐπαναστατικοῦ φυλλάδιον ὁ Θούριος ἦτο ἥδη γνωστὸς ἀπὸ τῆς ἐπομένης τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ρήγα, κυκλοφορῶν χειρόγραφοι ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀνὰ τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία μέχρι τῶν ἀπροσίτων κρυπφυγέτων τῶν Κλεφτῶν καὶ Ἀρματολῶν καί, κατὰ τὰς ἀφηγήσεις τῆς ἐποχῆς, συγκλονίζων τὰς ψυχὰς τῶν ὑποδούλων. Ἀλλωστε ἡ αὐστριακὴ ἀνάκρισις ἀνακαλύπτει μετ' ἀγανακτήσεως ὅτι, ἥδη πρὸ τῆς δημοσιεύσεως, ὁ Θούριος ἐκυκλοφόρει εὐρύτατα καὶ ἐπιάλλετο κατὰ τὰς μυστικὰς συγκεντρώσεις τῶν συνωμοτῶν. Ἀναδημοσιεύσεις καὶ ἀντιγραφαὶ τοῦ Θουρίου ἤρχισαν ἀπὸ τῆς ἐπομένης τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ρήγα, μέχρι σήμερον δὲ ἀνευρί-

l'institut arch. Russes à Const., Sofia 1909, τ. XIV, σ. 32-33. Ὁ Π. Ζεργλέντης χρονολογεῖ τὸ ἔγγραφον τοῦτο πρὸς τὸν Παροναξίας « ἔτη 1797 μηνὸς δεκεμβρίου εἰκοστῇ » ἐνῶ τὸ πρὸς τὸν Μητροπολίτην Σμύρνης φέρει χρονολογίαν 1 Δεκεμβρίου 1798. Τόση χρονολογικὴ διαφορά ἐπὶ πατριαρχικοῦ ἔγγραφου τοῦ αὐτοῦ ἀκριβῶς περιεχομένου φαίνεται εἰς ἡμᾶς ἀδύνατος. Ἐξ ἄλλου εἶναι δυσχερὲς νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐν ἐπαναστατικόν φυλλάδιον τυπωθὲν περὶ τὴν εἰκοστὴν Νοεμβρίου 1797, ἐκυκλοφόρει ἀμέσως ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ προεκάλει κατ' αὐτοῦ πατριαρχικὴν ἐγκύκλιον μόλις ἓνα μῆνα βραδύτερον. Θεωροῦμεν πιθανώτερον ὅτι πρόκειται περὶ λάθους ἀντιγραφῆς, τὸ δὲ πρὸς τὸν Παροναξίας ἔγγραφον θὰ φέρῃ μᾶλλον καὶ τοῦτο χρονολογίαν Δεκεμβρίου 1798.

1. Βλ. λεπτομερέστερον ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου Dascalakis, Les œuvres de Rhigas, σ. 22 κ.ἑξ. Ὁ τυπογράφος Huggele (ἔγγραφα... ἔκδ. Ἀμάντου, σ. 22) παρέχει τὴν πληροφορίαν ὅτι τὸ ἔντυπον τοῦτο κατελάμβανε φύλλον (ein Aufsatz in folio, ἐπομένως οὐχί « εἰς σῆμα φύλλον », ὡς κακῶς ἀποδίδει ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὁ ἐκδότης τῶν ἔγγράφων). Ἐπίσης ἐν τῇ Πατριαρχικῇ ἐγκυκλίῳ (βλ. ἀνωτ. σ. 12, σημ. 2) προσδιορίζεται ὡς « σύνταγμα εἰς μίαν κόλλα χαρτὶ ὀλόκληρον, μεγάλην ». Νομίζομεν ὅτι καὶ εἰς τὰς δύο ἀνωτέρω περιπτώσεις ὑπονοεῖται « ἐν τυπογραφικόν φύλλον ». Φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ λέξις « κόλλα » ἔχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ τυπογραφικοῦ φύλλον. Οὕτως ὁ Ἀδ. Κοραῆς (Ἐπιστολαί, τ. Γ', σ. 610) γράφει: « Τὸ κράτος ὥρισε νὰ πληρώνεται τὸσον ἢ κόλα, ὅσας κόλας ἔχει τὸ βιβλίον ». Βάσει τῶν ἀνωτέρω πρέπει νὰ πιστεῦσωμεν ὅτι τὸ ἐπαναστατικόν φυλλάδιον τοῦ Ρήγα, τὸ περιλαμβάνον τὴν προκήρυξιν, τὸ Πολίτευμα μετὰ τῆς διακηρύξεως καὶ τὸν Θούριον ἀποτελεῖτο ἐξ ἑνὸς τυπογραφικοῦ φύλλον, ἐπομένως ἐκ 16 σελίδων.

σκεται εἰς παλαιά, τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, χειρόγραφα, διαφυλαχθέντα εἰς δημοσίους βιβλιοθήκας ἢ ἰδιωτικὰς συλλογὰς ¹.

Περὶ τοῦ Πολιτεύματος καὶ τῆς προτασσομένης ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως οὐδὲν ἦτο γνωστόν. Μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐπιστεύετο ὅτι τὸ κείμενον τούτων ἀπωλέσθη ὀριστικῶς, ἐφ' ὅσον τοῦ πρωτοτύπου ἐπαναστατικοῦ φυλλάδιου οὐδὲν ἀντίτυπον ἀνευρέθη, οὐδ' ἦτο γνωστόν σχετικόν τι χειρόγραφον. Ἄλλωστε τοῦ Θουρίου, ποιήματος σχετικῶς οὐχὶ πολὺ μακροσκελοῦς καὶ συντεταγμένου εἰς λαϊκοὺς καὶ ὁμητικoὺς στίχους, ἦτο εὐκόλος καὶ ἡ ἀντιγραφή καὶ ἡ ἀπομνημόνευσις, ἀντιθέτως πρὸς τὸ μακροσκελέστατον πεζὸν κείμενον τῆς « Προκηρύξεως » καὶ τοῦ « Πολιτεύματος ». Εὐτυχῶς, ὁ ἱστορικὸς Παναγιώτης Χιώτης ἀνεῦρεν εἰς τὰ ἐν Ζακύνθῳ ἰδιωτικὰ ἀρχεῖα τῆς οἰκογενείας Ν. Μανιάκη χειρόγραφον περιλαμβάνον τὸ κείμενον τόσον τῆς προκηρύξεως, ὅσον καὶ τοῦ Πολιτεύματος τοῦ Ρήγα, ἄνευ ἀμφιβολίας κατ' ἀντιγραφὴν ἐκ τοῦ πρωτοτύπου κειμένου τοῦ ἐπαναστατικοῦ φυλλάδιου ἐνὸς ἐκ τῶν ἀντιτύπων ἐκείνων τὰ ὅποια διέφυγον τὴν κατάσχεσιν τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας, πιθανώτατα δὲ ἐκ τοῦ μεταφερθέντος ὑπὸ τοῦ Περραιβοῦ καὶ ἀπολεσθέντος βραδύτερον ².

Τὸ ἀντίγραφον τοῦτο ἐδημοσίευσεν ὁ Π. Χιώτης τῷ 1881 ³. Ἄλλ' ἡ αὐστριακὴ ἀνάκρισις εἶχε κρίνει σκόπιμον νὰ διατάξῃ τὴν εἰς γερμανικὴν

1. Ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸ μαρτύριον τοῦ Ρήγα, ὁ Θούριος ἀνεδημοσιεύθη, πιθανώτατα ὑπὸ τοῦ διαφυγόντος τὴν σύλληψιν ἐν Τεργέστη καὶ καταφυγόντος εἰς Ἰονίους Χρυστ. Περραιβοῦ, ἐν Κερκύρᾳ εἰς φυλλάδιον, τὸ ὁποῖον καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις εἶναι τὸ ἀνευρεθὲν μόλις πρὸ τινων ἐτῶν. Κατὰ τινας πληροφορίας, εἶχε δημοσιευθῇ μετὰ τινων ἄλλων πατριωτικῶν ποιημάτων φερομένων ὡς ἔργων τοῦ Ρήγα ἐν Ἰασίφ τῷ 1814. Ὡς πρώτη γνωστὴ ἐκδοσις ἐθεωρεῖτο ἡ γενομένη μετὰ σχολίων καὶ γαλλικῆς μεταφράσεως ἐν τῇ συλλογῇ ἑλληνικῶν δημοτικῶν ᾠμάτων τοῦ C. I. Fauriel, *Chants populaires de la Grèce moderne*, Paris 1825, τ. Β', σ. 20 κ.έ. Περὶ τούτων βλ. λεπτομερέστερον ἐν τῷ ἔργῳ μου *Les œuvres de Rhigas Velestinlis*, Paris 1937, σ. 26 κ.έ.

2. Ὁ Χρυστ. Περραιβὸς (Σύντομος βιογραφία τοῦ ἀοιδίμου Ρήγα Φεραίου τοῦ Θετταλοῦ, Ἀθῆναι 1860, σ. 22 καὶ 39) ἀφηγεῖται ὅτι διαφυγὼν ἐκ Τεργέστης μετὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Ρήγα, χάρις εἰς τὴν δήλωσίν του ὅτι κατάγεται ἐκ Πάργας (τότε ὑπὸ γαλλικὴν κατοχὴν) καὶ τὴν προστασίαν τοῦ Γάλλου προξένου, συναπεκόμισε διαόχιον περιέχον καὶ ἔντυπα τοῦ Ρήγα, ἀπολεσθὲν εἰς πολεμικὴν περιπέτειαν κατὰ τὸ ἔτος 1811. Ἀλλὰ μόλις εἶχε φθάσει εἰς Κέρκυραν (1798) ἀνετύπωσεν ἐκ τοῦ πρωτοτύπου δύο ποιήματα τοῦ Ρήγα (Θούριον καὶ Πατριωτικὸν ὕμνον). Πιθανώτατα κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐκ τοῦ εἰς χεῖρας τοῦ Περραιβοῦ ἀντιτύπου εἶχεν ἀντιγραφῇ καὶ τὸ πολίτευμα τοῦ Ρήγα μετὰ τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως.

3. Ἐν τῷ περιοδικῷ « Παρθενών », τ. Β' (1881), σ. 510 κ.έ. Τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Χιώτου κείμενον τοῦτο ἀνεδημοσιεύθη καὶ ὑπὸ τοῦ Βολδου, Τὸ σύνταγμα τοῦ Ρήγα, Ἀθ. 1924. — Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι τὸ χειρόγραφον τοῦ Πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσεν ὁ Χιώτης, ἔχει ἀπολεσθῇ καὶ ὥς ἐκ τούτου δὲν εἶναι δυνατὴ ἀντιπαραβολή.

μετάφρασιν πρὸς παράθεσιν ταύτης ἐν τῷ φακέλῳ τοῦ κειμένου τοῦ Πολιτεύματος, ὡς στοιχείου κατηγορίας. Τὸ κείμενον τοῦτο ἀνευρέθη εἰς τὴν ἀνακαλυφθεῖσαν ἐν τῷ μυστικῷ αὐτοκρατορικῷ ἀρχεῖῳ δευτέραν σειρὰν ἐκθέσεων καὶ πορισμάτων περὶ τῆς υποθέσεως τοῦ Ρήγα. Ἐκ τῆς μεταφράσεως ταύτης ἑλλείπουν τὰ 13 πρῶτα ἄρθρα τῆς Διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ δέκα τελευταῖα ἄρθρα τοῦ Πολιτεύματος, εἴτε καταστραφέντων τῶν χειρογράφων τούτων, εἴτε παραλειφθέντων χάριν συντομίας ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ μεταφραστοῦ. Πάντως ἡ ἀντιπαραβολὴ τῆς γερμανικῆς μεταφράσεως καὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Χιώτου δημοσιευθέντος κειμένου ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀντιγραφή ἐκ τοῦ πρωτοτύπου εἶχε γίνεи μετὰ σχετικῆς προσοχῆς, ἐλαχίστων τινῶν λαθῶν παρεισφρησάντων¹.

Τὸ πλήρες κείμενον τοῦ ἐπαναστατικοῦ φυλλαδίου (Θούριος, ἐπαναστατικὴ προκήρυξις, Πολίτευμα) παρεθέσαμεν εἰς κριτικὴν ἔκδοσιν μετὰ σχολίων, ὡς καὶ εἰς γαλλικὴν μετάφρασιν, ἐν εἰδικῷ ἔργῳ ἡμῶν, δημοσιευθέντι τῷ 1937². Εἰς τὴν ἔκδοσιν ταύτην ἐλάβομεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν εἰς τὴν γερμανικὴν μετάφρασιν, βάσει τῆς ὁποίας προέβημεν εἰς διορθώσεις τινάς, συγχρόνως δὲ ἐχρησιμοποίησαμεν κατὰ τὴν δημοσίευσιν διάφορα τυπογραφικὰ στοιχεῖα διὰ τὰ τεμάχια ἐκεῖνα τοῦ κειμένου, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, εἶναι πρωτότυπα, δὲν προέρχονται δηλαδὴ ἐμμέσως ἢ ἀμέσως ἐκ τῶν συνταγμάτων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐκτοτε τὸ Πολίτευμα τοῦ Ρήγα ἀνεδημοσιεύθη ἐν τῷ τόμῳ τῆς Βασικῆς Βιβλιοθήκης «Ρήγας» ὑπὸ Α. Βρανούση καὶ ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Ἑλληνικῶν συνταγμάτων τοῦ καθηγητοῦ Ἡλ. Κυριακοπούλου³.

1. Ἀνέκδοτα ἔγγραφα... δημοσιευθέντα ὑπὸ Κ. Ἀμάντου, σ. 45 κ.έ. Ἡ εἰς τὴν γερμανικὴν μετάφρασιν ὑπὸ τοῦ αὐστριακοῦ καθηγητοῦ Spann, ἀρίστου γνώστου, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς μεταφράσεως, ἀποδιδούσης πλήρως τὸ κείμενον, τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης. Δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν τὸ ἴδιον διὰ τὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀπόδοσιν τοῦ κειμένου τῆς γερμανικῆς μεταφράσεως ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τῶν ἐγγράφων, ὁ ὁποῖος περιορίσθη νὰ παραθέσῃ ἀνεξελέγκτως τὸ κείμενον τῆς ἐκδ. Χιώτου. Σήμερον διαπιστοῦμεν ὅτι ἱκαναὶ διαφοραὶ ἢ προσθήκαι, ὑπάρχουσιν εἰς τὸ χειρόγραφον Βουκουρεστίου, ἀνευρίσκοντο καὶ εἰς τὸ κείμενον τῆς γερμανικῆς μεταφράσεως, ἀγνοηθεῖσαι ἐν τῇ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀποδόσει.

2. Αρ. Dascalakis, Les œuvres de Rhigas Velestinlis, Paris 1937.

3. Α. Βρανούση, Ρήγας, ἀρ. 10 Βασικῆς Βιβλιοθήκης, Ἀθ. 1953. — Ἡλ. Κυριακοπούλου, Τὰ συντάγματα τῆς Ἑλλάδος, Ἀθ. 1960. Καὶ εἰς τὰ δύο ταῦτα ἔργα, μολονότι παρέχεται ἡ συνήθης λοιπὴ βιβλιογραφία, ἀποσιωπᾶται ἐπιμελῶς ἡ παρ' ἐμοῦ γενομένη, δεκαεὶς ὅλα ἔτη προηγουμένως, κριτικὴ ἔκδοσις τοῦ Πολιτεύματος τοῦ Ρήγα μετὰ τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως. Ὡς πρὸς τὸν καθηγητὴν Κυριακοπούλου, συλλέκτην ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ κειμένων καὶ οὐχὶ ἱστορικὸν ἐρευνητὴν, πιστεύομεν ὅτι πράγματι ἐτέλει ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἐν λόγῳ ἔργου μου. Ἀλλ' ὁ ἕτερος ἐκδότης δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἰσχυρισθῇ τὸ αὐτὸ, δεδομένου ὅτι δι' ἄλλας περιπτώσεις ὁ συγγραφεὺς παραπέμπει εἰς τὸ ἔργον μου τοῦτο. Εἰς προσφάτως ἐκδοθέν

Πρὸ τινος μοὶ ἀνεκοινώθη ὅτι ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας ἀνευρέθη χειρόγραφον περιλαμβάνον ἐν ὁλότῃ τὸ κείμενον τοῦ Πολιτεύματος τοῦ Ρήγα (μετὰ τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως καὶ τῆς διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου)¹. Ἐπωφεληθεὶς ταξιδίου μου εἰς Βουκουρέστιον, χάριν ἐπιστημονικοῦ συνεδρίου, ἐπεκοινώνησα μετὰ συναδέλφων τοῦ ἐκεῖ Πανεπιστημίου, οἵτινες λίαν εὐγενῶς προέβησαν εἰς φωτογράφησιν διὰ « μικροφίλμ » τοῦ χειρογράφου, τὴν ὁποίαν καὶ ἔθεσαν εἰς τὴν διάθεσίν μου.

Εἶναι προφανές ὅτι ἐν ἐκ τῶν ἐπαναστατικῶν φυλλαδίων τοῦ Ρήγα, τῶν περιλαμβανόντων τὸ Πόλιτευμα μετὰ τῆς Προκηρύξεως καὶ τὸν Θούριον, διαφυγὸν τῆς κατασχέσεως, λόγῳ ἐγκαίρου ἀποστολῆς εἰς Βλαχίαν, ἐχρησίμευσεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διὰ τὴν ἀντιγραφὴν ταύτην. Τὸ ὄνομα τοῦ ἀντιγραφέως δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ χειρογράφῳ, τὸ ὅποιον εἶναι τμῆμα ὀγκώδους καὶ ἐκ διαφόρων εἰδῶν συλλογῆς ἑλληνικῶν ἔργων μετὰ τῆς αὐτῆς σελιδώσεως, πρὸς τὸ τέλος δὲ τῆς συλλογῆς ταύτης ἀνευρίσκεται (ἀπὸ σελ. 461) τὸ χειρόγραφον τοῦ πολιτεύματος, δι' ὃ οὐδεὶς εἶχε μέχρι σήμερον ὑποπτευθῆ τὴν ὑπαρξίν τούτου. Δὲν ὑπάρχει χρονολογία ἀντιγραφῆς, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅμως ὅτι, ἐκεῖ ὅπου ὁ Ρήγας, ἐν τῷ ἄρθρῳ 20 τοῦ κυρίως συντάγματος, ὀρίζει ὅτι « αἱ πρῶται συναθροίσεις » θὰ συνέλθουν « τῇ πρώτῃ Μαΐου 1798 », ἐν τῷ χειρογράφῳ τούτῳ ὑπάρχει « τῇ πρώτῃ Μαΐου 1807 », εἰκάζεται ὅτι ἀντεγρὰφὴ οὐχὶ πολὺν χρόνον πρὸ τοῦ ἔτους 1807. Δὲν εἶναι ὅμως ἀπίθανον νὰ εἶχε γίνῃ περὶ τὸ ἔτος τοῦτο ἄλλη ἀντιγραφὴ, ἐκ τῆς ὁποίας νὰ ἐγένετο μεταγενεστέρᾳ ἀντιγραφὴ, χωρὶς ὁ νέος ἀντιγραφεὺς νὰ μεταβάλῃ τὴν χρονολογίαν ταύτην.

Πράγματι, τὸ χειρόγραφον, μολοντότι εἶναι ἱκανῶς εὐανάγνωστον, βρίθκει λαθῶν, ὅχι δὲ μόνον ὀρθογραφικῶν, ἀλλὰ καὶ λεκτικῶν, παραλείψεως δηλαδὴ ἢ μεταβολῆς λέξεων, λόγῳ κακῆς ἀναγνώσεως. Τὰ λάθη αὐτὰ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνον, ἂν ὁ ἀντιγραφεὺς εἶχεν ἐνώπιόν του πρὸς ἀντιγραφὴν τὸ ἔντυπον ἐκεῖνο. Ἄνευ ἀμφιβολίας, ἀντέγραφεν ἐκ χειρογράφου καὶ μάλιστα ἐκ χειρογράφου κακογεγραμμένου καὶ δυσαναγνώστου, ἐξ οὗ καὶ αἱ λεκτικαὶ παρανοήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὑπέπεσε. Δὲν εἶναι δὲ καὶ ἀπίθανον νὰ προηγήθησαν περισσώτεραι τῆς μιᾶς διαδοχικαὶ ἀντιγραφαὶ καὶ ἐκ τοῦ λόγου τούτου νὰ ἐγένοντο διαδοχικῶς λάθη.

βιβλίον (N. Botzaris, Visions Balkaniques..., Genève 1962, σ. 183 κ.έ.), παρατίθεται αὐτοῦσιον τὸ κείμενον τῆς ἐν τῷ ὡς ἀνωτ. ἔργῳ μου μεταφράσεως τοῦ πολιτεύματος, ὡς καὶ τοῦ θουρίου, μετὰ τῶν εἰς αὐτὰ σημειώσεων.

1. Τὴν ὑπαρξίν τοῦ χειρογράφου τούτου κατέγραψε πρῶτος ὁ Α. Βρανούσης, ὅστις ἀνήγγειλεν ὅτι θὰ προβῇ καὶ εἰς ἐκδόσιν τούτου. Ἐπίσης καὶ ὁ Ρουμάνος ἱστορικός Elian πρόκειται νὰ ἐκδώσῃ τοῦτο εἰς ἐιδικὴν μελέτην περὶ Ρήγα καὶ τῶν Βαλκανικῶν ἰδεῶν αὐτοῦ, δημοσιευθησομένην προσεχῶς.

Ὡς περιήλθε μέχρις ἡμῶν καὶ παρὰ τὰς παραλείψεις ἢ παρανοήσεις λέξεων καὶ φράσεων, τὸ χειρόγραφον τοῦτο τοῦ Βουκουρεστίου εἶναι εἰς ἡμᾶς πολὺ χρήσιμον, ἐπιτρέπον τὴν σχεδὸν πλήρη ἀποκατάστασιν τοῦ αὐθεντικοῦ κειμένου τοῦ Πολιτεύματος τοῦ Ρήγα. Διὰ τοῦτο καὶ ἐχρησιμοποιήσαμεν τοῦτο ἐπιβοηθητικῶς εἰς τὴν ἐν τῇ παρουσίᾳ μελέτῃ ἐκδόσιν τοῦ Πολιτεύματος. Πολλὰ παραλείψεις τῆς ἐκδόσεως Χιώτου διαπιστοῦνται ἐκ φράσεων ἢ λέξεων μὴ ὑπαρχουσῶν ἐν αὐτῇ, ἀλλ' ἀνευρισκομένων τόσον ἐν τῇ γερμανικῇ μεταφράσει, ὅσον καὶ ἐν τῷ χειρογράφῳ Βουκουρεστίου. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς προέβημεν εἰς ἀναλόγους διορθώσεις καὶ προσθήκας ἐν τῷ δημοσιευομένῳ κειμένῳ. Δυσκολαὶ παρουσιάζονται ὡς πρὸς τὰ πρῶτα 13 ἄρθρα τῆς Διακηρύξεως καὶ τὰ 10 τελευταῖα τοῦ πολιτεύματος, τὰ ὁποῖα δὲν ἀνευρίσκονται ἐν τῇ γερμανικῇ μεταφράσει. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, τὰς διαφορὰς μεταξὺ ἐκδόσεως Χιώτου καὶ χειρογράφου Βουκουρεστίου ἐλέγχομεν βάσει κριτικῆς μεθόδου, ἐπικουρούμενοι καὶ ἐκ τοῦ ἀντιστοίχου γαλλικοῦ κειμένου. Πάντως, εἰς τὰς ἀκολουθούσας κριτικὰς καὶ ἐρμηνευτικὰς σημειώσεις ἀναφερόμεθα καὶ εἰς τὰς οὐσιωδεστέρας φραστικὰς ἢ λεκτικὰς διαφορὰς πάντων τῶν κειμένων τούτων. Τὰ πάμπολλα ὁρθογραφικὰ λάθη καὶ τὰ ἔμφανη λεκτικὰ ἐκ παρανοήσεως, τὰ ἀνευρισκόμενα ἐν τῷ χειρογράφῳ τοῦ Βουκουρεστίου, οὐδόλως λαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν.

Ἐθεωρήσαμεν ἐπιβεβλημένον ὅπως εἰς δύο ἀκολουθοῦντα τὴν εἰσήγησιν ταύτην κεφάλαια ἐκθέσωμεν τὰ τῆς ἐκ τῶν ἰδεῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐπιδράσεως εἰς τὴν διάπλασιν τῆς διανοίας τοῦ Ρήγα καὶ τὰ τῶν ἐν γένει πολιτικῶν αὐτοῦ ἀρχῶν, ὡς αὐταὶ διεδηλώθησαν εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ ἔργα του καὶ εἰς τὸ Πολίτευμα, τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας συνέταξε τοῦτο καὶ τὰ ἐμπεριεχόμενα δόγματα περὶ ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν καὶ περὶ ἰδρύσεως μεγάλης δημοκρατίας, ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ὁποίας θὰ ἔζων ἐν πλήρει ἰσοτιμίᾳ προσωπικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων πάντες οἱ ἕως τότε ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας λαοί. Ἐν συνεχείᾳ παραθέτομεν τὸ βάσει τῶν ἀνωτέρω εἰς χεῖρας ἡμῶν στοιχείων ἠλεγμένον κείμενον τοῦ ὅλου Πολιτεύματος (μετὰ τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως καὶ τῆς διακηρύξεως τῶν δικαίων) μετὰ παραλλήλου κατ' ἄρθρον δημοσιεύσεως τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος τοῦ 1793¹. Ὡς ἐκτίθεται εἰς τὰ ἐπόμενα κεφάλαια, ὁ Ρήγας

1. Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Γιρονδίνων, οἱ ὁποῖοι ἐπίσης εἶχον συντάξει πολίτευμα γνωστὸν ὡς « La constitution Girondine », ἡ Συμβατικὴ Συνέλευσις, δεσποζομένη ὑπὸ τῶν ὀρεινῶν, ἐπελήφθη τῆς συντάξεως νέου πολιτεύματος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας. Αἱ ψηφοφορίαι ἐφ' ἐνὸς ἐκάστου ἁρθρου καὶ αἱ σχετικαὶ συζητήσεις δὲν διήρκουν ἐπὶ πολὺ, καθ' ὅσον προηγούντο αἱ συζητήσεις καὶ αποφάσεις τῶν Ἰακωβινικῶν λεσχῶν, οἱ δὲ ἐπικρατέστεροι ρήτορες τῆς Συνελεύσεως ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀντιπρόσωποι τῆς Κομμούνας τῶν Παρισίων καὶ ὁμιλεται εἰς τὰς λέσχας. Τὸ τελικῶς ψηφισθὲν Σύνταγμα, γνωστὸν ὡς « La constitution du 24 Juin 1793 » φέρει

ήκολούθησε πιστῶς τὴν ἀρίθμησην τόσον τῆς διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, ὅσον καὶ τοῦ κυρίως γαλλικοῦ συντάγματος τοῦ 1793, κατ' ἀρχὴν μεταφράζων σχεδὸν ἐπὶ λέξει τὸ κείμενον τούτων, προβαίνων δὲ εἰς μεταβολάς, ἐρμηνεύας διὰ παραδειγμάτων καὶ προσθήκας ὅπου ἐνόμιζε τοῦτο ἀναγκαῖον πρὸς ἐναρμονισμόν εἰς τὰς ἰδίας ιδέας καὶ εἰς τὰς ἐπικρατούσας ἐν Βαλκανικῇ συνθήκας, ἀλλὰ χωρὶς νὰ μεταβάλῃ, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, τὴν ἀρίθμησην αὐτήν. Καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου υἱοθετεῖ τὰ θεσμοθετούμενα ὑπὸ τοῦ συντάγματος τοῦ 1795 (πενταμελὲς Διευθυντήριο καὶ δύο Βουλὰι) τηρεῖ πιστῶς τὴν ἀριθμητικὴν κατάταξιν τοῦ συντάγματος τοῦ 1793¹. Διὰ τοῦτο, ἡ ἀντίστοιχος, ἄρθρον κατ' ἄρθρον, παράθεσις τῶν κειμένων τοῦ Πολιτεύματος τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ γαλλικοῦ πολιτεύματος τοῦ 1793 (ὅπου δὲ εἶναι ἀπαραίτητον τοῦτο, μετὰ προσθήκης καὶ ἄρθρων τοῦ πολιτεύματος τοῦ 1795) παρέχει πλήρως διαφωτιστικὴν εἰκόνα ἐπὶ τοῦ τοσάκις συζητηθέντος καὶ ἀμφισβητηθέντος θέματος, τί ἐδανείσθη ὁ Ρήγας ἐκ τῶν γαλλικῶν συνταγμάτων καὶ τί εἶναι ἀπαύγασμα τῆς διανοίας του, τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν του, καὶ τοῦ δραματισμοῦ του περὶ ἰδρύσεως μεγάλ-

τὴν σφραγίδα τῶν ἄκρων ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν τοῦ Ροβεσπιέρου, τοῦ Δαντών, τοῦ Ἑρώ, τοῦ Σαιν Ζυστ καὶ τῶν ἄλλων πολιτικῶν καὶ ρητόρων τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς, οἱ ὅποιοι, ἡνωμένοι ἀκόμη, προέβαλλον ὡς σωτήρες τῆς Δημοκρατίας καὶ ἐμάχοντο λυσσώδως κατὰ τῶν μετριοπαθῶν στοιχείων. Ἀλλὰ τὸ σύνταγμα τοῦτο οὐδέποτε ἐτέθη ἐν ἐφαρμογῇ, καθ' ὅσον ἡ συσταθεῖσα Ἐπιτροπὴ τῆς Κοινῆς Σωτηρίας ἐπέβαλεν εἰς τὴν συνέλευσιν τὴν ἀναβολὴν θέσεως ἐν ἰσχύϊ τούτου μέχρι τῆς εἰρήνης. Ἐν τῷ μεταξὺ ὄργανοῦτο ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς τὴν τρομοκρατίαν τοῦ Ροβεσπιέρου. Τὴν 9 Θερμιδώρ (27 Ἰουλίου 1794) συνετρίβη τὸ καθεστὼς τοῦ Ροβεσπιέρου καὶ ἡ Συμβατικὴ Συνέλευσις ἔλαβεν εἰς χεῖράς της τὰς κυβερνητικὰς ἐξουσίας. Ἀλλ' οἱ θριαμβεύσαντες, κατὰ τὸ πλεῖστον μέχρι τῆς προτεραίης συνεργατίαι τοῦ Ροβεσπιέρου, μετεπλήθησαν εἰς τὰς τάξεις τῶν μετριοπαθῶν στοιχείων. Οὐδεὶς ἤθελε νὰ ἀκούσῃ πλέον περὶ ἐφαρμογῆς τοῦ συντάγματος τοῦ 1794, τὸ ὁποῖον συνεδέετο μὲ τὰς ιδέας τῶν ἀντραπέντων δημοκρατῶν τῶν ἄκρων καὶ συνεζέτο, ἂν καὶ μὴ ἐφαρμοσθῇ, μὲ τὴν περίοδον τῆς τρομοκρατίας. Αἱ ἀπόπειραι τῶν ἰακωβινικῶν λεσχῶν καὶ τῶν τρομοκρατικῶν στοιχείων τῆς Κομμούνας πρὸς θέσιν ἐν ἰσχύϊ τοῦ συντάγματος τοῦ 1793 συνετρίβησαν. ἤρχισαν ἀμέσως διὰ τῶν ἐπιτροπῶν καὶ τῶν προτάσεων αἱ συζητήσεις πρὸς καταρτισμὸν νέου δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ἐγγνωμένου τὰς δημοκρατικὰς ἐλευθερίας τῶν πολιτῶν καὶ τὴν δημοκρατικὴν ὀργάνωσιν τῆς Πολιτείας, ἀλλ' ἀπηλλαγμένου παντὸς στοιχείου χαρακτηριζομένου ὡς σπέρματος ὀχλοκρατικῆς ἀναρχίας. Τελικῶς ἐψηφίσθη τὴν 22^{αν} Αὐγούστου 1795 τὸ πολίτευμα, γνωστὸν ὡς «*La Constitution du 5 Fructidor an III*», διὰ τοῦ ὁποῦ ἐγκαθιδρύθη τὸ πενταμελὲς Διευθυντήριο.

1. Ὡς ἐκτίθεται λεπτομερῶς ἐν συνεχείᾳ, ὁ Ρήγας ἔλαβεν ἐκ τοῦ συντάγματος τοῦ 1795 τοὺς δύο νέους πολιτειακοὺς θεσμούς, τὸ πενταμελὲς Διευθυντήριο καὶ τὰς δύο Βουλὰς, ἀλλ' ἠγγόνησε τὰς ἀναγκάως παρεπομένας πρὸς τοὺς νέους τούτους θεσμοὺς διατάξεις τοῦ συντάγματος τούτου, ἀφήσας κατὰ τὰ ἄλλα σχεδὸν ἀνέπαφον τὸ κείμενον τοῦ συντάγματος τοῦ 1793.

λης « Ἑλληνικῆς δημοκρατίας » ἐν πλήρει ἰσοτιμίᾳ τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους θὰ περιελάμβανεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς, ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητος, θρησκείας καὶ γλώσσης.

Τὴν δημοσίευσιν τῶν κειμένων τούτων ἀκολουθοῦν κατ' ἄρθρον ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιδιώκεται ἀφ' ἐνὸς ἡ κριτικὴ ἐπεξεργασία τοῦ κειμένου βάσει συγκριτικοῦ ἐλέγχου τῶν εἰς χεῖρας ἡμῶν στοιχείων (ἐκδόσεως Χιώτου, γερμανικῆς μεταφράσεως καὶ χειρογράφου Βουκουρεστίου), ἀφ' ἑτέρου ἡ διασάφησις λεκτικῶν τινων διατυπώσεων καὶ συλλογισμῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἡ περὶ Ρήγα Βελεστινῆ βιβλιογραφία εἶναι πλουσιωτάτη, ὥσως μοναδικὴ ἐν τῇ νεοελληνικῇ ἱστοριογραφίᾳ. Ἡ πολύμορφος προσωπικότης ὡς πνευματικοῦ ἡγέτου, ποιητοῦ, ψάλτου τῆς ἐλευθερίας, ὀρμητικοῦ ἐπαναστάτου καὶ ὄνειροπόλου ἰδεολόγου, κήρυκος τῆς ἰσότητος καὶ ἀδελφότητος τῶν Βαλκανικῶν λαῶν, ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὸ μαρτυρικὸν τέλος του, προσεῖλκυσε πάντας σχεδὸν τοὺς ἱστορικοὺς ἐρευνητάς, πολιτειολόγους καὶ κριτικοὺς τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Βιογραφαὶ ἢ κρίσεις περὶ τοῦ φιλολογικοῦ, τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔργου τοῦ ἐθνομάρτυρος ἤρχισαν νὰ γράφωνται καὶ νὰ δημοσιεύωνται ἀπὸ τῆς ἐπομένης τοῦ θανάτου του καὶ ἐξακολουθοῦν μέχρι σήμερον. Ἀρκοῦμεθα ἐνταῦθα νὰ σημειώσωμεν ἰδιαιτέρως τὴν πρώτην συστηματικὴν βιογραφίαν τοῦ Ρήγα, δημοσιευθεῖσαν ἐν Παρισίοις τῷ 1824 (*Notice sur la vie et les écrits de Rhigas, l'un des principaux auteurs de la Révolution qui a pour but l'indépendance de la Grèce*). Ἰδιαιτέραν ἐπίσης σημασίαν ἔχουν ὅσα ἔγραψε περὶ Ρήγα ὁ Χριστόφορος Πετραιβός, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ μόνος ἐπιζήσας ἐκ τῶν ἐταίρων τοῦ Ρήγα καὶ γράψας περὶ αὐτοῦ πολὺ βραδύτερον. (Ἀπομνημονεύματα, Ἀθ. 1836 καὶ βιογραφία τοῦ Ρήγα, Ἀθ. 1860). Ἀλλὰ διὰ τὴν περὶ Ρήγα ἔρευναν ἀληθῆ σταθμὸν ἐσημείωσαν οἱ ἀνευρεθέντες φάκελοι τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας καὶ τῆς γενομένης ἐν Βιέννῃ δικαστικῆς ἀνακρίσεως, ὡς καὶ αἱ ἐπισυναπτόμεναι ἐκθέσεις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῶν Ἀψβούργων, αἱ πρὸς τοῦτον στελλόμεναι ὁδηγαί ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Ρήγα, τὰ ἐν εἴδει ἐκθέσεων πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἑσωτερικῶν καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα πορίσματα τῆς αὐστριακῆς δικαιοσύνης. Ἐκ τούτων, τὰ ἀνευρεθέντα ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἑλληνιστοῦ Em. Légrand ἐδημοσιεύθησαν τῷ 1892 (Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινῆ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτυρησάντων), εἰς τὸ πρωτότυπον μετ' ἑλληνικῆς μεταφράσεως ὑπὸ Σπυρ. Λάμπρου, ὁ ὁποῖος, βάσει τούτων, ἔγραψε καὶ εἰδικὴν μελέτην (Ἀποκαλύψεις περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ρήγα, Ἀθ. 1892). Τὸ δεύτερον μέρος τῶν ἐγγράφων

τούτων ἀνευρέθη μετὰ τὴν παράδοσιν εἰς δημοσίαν ἔρευναν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀρχείου καὶ ἀνεγρόφη φροντίδι τῆς ἐν Βιέννῃ ἑλληνικῆς πρεσβείας, ἐδημοσιεύθη δὲ μετ' εἰσηγήσεως καὶ μεταφράσεως ὑπὸ Κ. Ἀμάντου (Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλή, Ἀθ. 1930).

Περὶ Ρήγα Βελεστινλή, τῆς δράσεως, τοῦ μαρτυρίου καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰς περιστάσεις, τὰς ὁποίας εἶχε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δημιουργήσει ἐν τῇ Ἑγγύς Ἀνατολῇ ἢ Γαλλικῇ ἐπανάστασις, ἀφιερώσαμεν δύο ἔργα, τὰ ὅποια ὑπῆρξαν αἱ διατριβαὶ ἡμῶν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἀνωτάτου κρατικοῦ διδακτορικοῦ τῶν Γραμμάτων διπλώματος τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων. (Rhigas Velestinlis, la Révolution française et les préludes de l'indépendance hellénique, Paris 1937. — Les œuvres de Rhigas Velestinlis, étude bibliographique, suivie d'une édition critique avec traduction française de la brochure révolutionnaire confisquée à Vienne en 1797. Paris 1937). Εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἐκ τῶν ἔργων ἡμῶν τούτων, παρεθέσαμεν λεπτομερῆ κριτικὴν βιβλιογραφίαν, περιλαμβάνουσαν πᾶν ὅ,τι εἶχεν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως σχέσιν πρὸς τὸν βίον ἢ τὸ μαρτύριον τοῦ Ρήγα, τὴν ἐπαναστατικὴν αὐτοῦ δράσιν καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Συμπληρωματικῶς βλ. σημειώσεις ἐν εἰσαγωγῇ ἐπιλογῆς κειμένων τοῦ Ρήγα ὑπὸ Λ. Βρανούση (Βασικὴ βιβλιοθήκη, Ρήγας, Ἀθ. 1953).

Εἰδικῶς ὡς πρὸς τὸ πολίτευμα τοῦ Ρήγα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς παρουσῆς μελέτης, δὲν ἐγράφη μέχρι σήμερον ἔργον πραγματευόμενον καθολικῶς τὸ θέμα τοῦτο. Εἰς τὰ πλεῖστα τῶν περὶ Ρήγα γραφέντων ἀφιερῶνται κεφάλαια ἢ σελίδες περὶ τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν τοῦ Ρήγα, τῶν δημοκρατικῶν κηρυγμάτων αὐτοῦ, τῶν σχεδίων περὶ Βαλκανικῆς ὁμοσπονδίας κ.λ.π., βάσει τοῦ κειμένου τῆς « Νέας πολιτικῆς διοικήσεως », ἀλλ' ἄνευ βαθυτέρας καὶ ὀργανικῆς ἐξετάσεως τοῦ κειμένου τούτου, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὰς ἐπιδράσεις ἢ τὰς κατὰ μετάφρασιν μεταφορὰς ἐκ τῶν συνταγμάτων τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασεως καὶ ὡς πρὸς τὰς πρωτοτύπους ἐν αὐτῷ ἰδέας. Τὰ κείμενα τῶν συνταγμάτων τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασεως ἐλάβομεν ἐκ τοῦ ἔργου τῶν L. Duguît καὶ H. Monnier, Les constitutions et les principales lois politiques de la France depuis 1789, Paris 1932.

Τὸ παρὸν ἔργον εὗρίσκετο εἰς τὸ τυπογραφεῖον, ὅτε ἐκκυκλοφόρησεν ἡ μελέτη τοῦ Α. Manassis, l'activité et les projets politiques d'un patriote grec dans les Balkans vers la fin du XVIIIe siècle, εἰς « Balkan Studies », τ. 3, Θεσσαλονίκη 1962, σ. 75 κ.ἐξ. Ἐκ προχειροῦ ἀναγνώσεως, ἐσχηματίσαμεν τὴν γνώμην ὅτι ἡ μελέτη αὕτη, ἐνήμερος σχεδὸν πάντων τῶν βιβλιογραφικῶν στοιχείων, παρουσιάζει πολὺ ἐνδιαφέρον.

Σημειοῦμεν ἐνταῦθα μελέτας τινάς, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον καὶ ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ Πολιτεύματος : Φάνη Μιχαλοπούλου, Ρήγας ὁ Βελεστινλής, Ἀθ. 1930, σ. 66 κ.ἐξ. — Γιάννη Κορδάτου, ὁ Ρήγας

Φεραῖος καὶ ἡ Βαλκανικὴ ὁμοσπονδία, Ἀθ. 1945, σ. 107 κ.ἑξ. — Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ Ρήγας Φεραῖος καὶ ἡ ἐποχὴ του, σ. 82 κ.ἑξ. Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Κ. Ἀμάντου γενομένης ἐκδόσεως τῶν « Ἀνεκδότων ἐγγράφων περὶ Ρήγα Βελεστινλή » (ἔ.ἄ., σ. λ' - λβ'), βλ. Θ. Τσάτσου, Προσθήκη περὶ τοῦ πολιτεύματος τοῦ Ρήγα. Τέλος εἰς τὸ ἔργον ἡμῶν « Rhigas Velestinlis » ἀφιερώσαμεν εἰδικὸν κεφάλαιον (ἔ.ἄ., σ. 95 - 104: Un projet d'État Hellenobalkanique). Βλ. ἐπίσης Ἀ. Σβώλου, Τὰ πρῶτα Ἑλληνικὰ Συντάγματα καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἐν « Ἐφημ. Ἑλλ. Νομικῶν », τ. 2 (1935), σ. 737 κ.ἑξ. — Κ. Καραβίδα, Ρήγας Φεραῖος καὶ ἡ πολιτικὴ ὁργάνωσις τῆς Ἀνατολῆς ἐν περ. « Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις », τ. 3 (1921), σ. 657. — Δ. Ζακυθινοῦ, Ὁ Ρήγας καὶ τὸ ὄραμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Κράτους τῆς Ἀνατολῆς, ἐν περ. « Ἐκλογή », τ. 4 (1948), σ. 170 κ.ἑξ. — Α. Σίδερι, Ἑλληνικὰ συντάγματα πρὸ τῆς ἑλλην. ἐπαναστάσεως εἰς « Σύμμεκτα Σβώλου », σ. 371 κ.ἑξ. — L. Stavrianos, Balkan federation... Mass. 1944.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΙΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΚΑΙ Η ΣΥΝΤΑΞΙΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

Εἶναι σήμερον ἀνεπίδεκτον ἀμφιβολίας ὅτι ὁ Ρήγας εἶχε λάβει εὐρυτάτην πολιτικὴν μόρφωσιν, ὀφειλομένην ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του πλῆσιον ἰσχυρῶν Φαναριωτῶν, οἱ ὅποιοι κατεῖχον μεγάλα πολιτικὰ ἀξιώματα τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ πολλάκις ἐχειρίζοντο τὰς τύχας αὐτῆς ἐντὸς τοῦ ὁρίζοντος τῶν ἐναλλασσομένων πολιτικῶν ζυμώσεων τῆς Εὐρώπης, ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ἔφεσιν πρὸς μελέτην καὶ τὴν πολυμάθειαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποκτήσει διὰ ταύτης. Εἰς νεαρὰν ἀκόμη ἡλικίαν, ὅτε ἐγκατέλειψε τὴν Θεσσαλίαν, κατέφυγεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἀνμείχθη εἰς τοὺς Φαναριωτικὸς κύκλους, ὑψηλοῦ κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἐπιπέδου¹. Συμφώνως πρὸς μεταγενεστέρας ἀλλ' ἀξιοπίστους πληροφορίας,

1. Τὰ μέχρι ἐγκαταστάσεως τοῦ Ρήγα εἰς Μολδοβλαχίαν, ιδίως δὲ τὰ τῆς διαμονῆς του ἐν Κωνσταντινουπόλει παραμένονιν σκοτεινὰ καὶ ἀμφισβητούμενα, καθ' ὅσον αἱ περὶ τούτων πηγαὶ εἶναι μεταγενέστεραι, στηριζόμεναι μᾶλλον εἰς παραδόσεις. Βλ. Ν. Ypsilantis, Mémoires..., σ. 97 κ.ἑ. — Ἰω. Φιλήμονος, Δοκ. Ἰστ. Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως, τ. Β', σ. 10. — Ἀν. Γούδα, Βίοι παρόλ., τ. Β', σ. 125. — Φ. Μιχαλοπούλου, Ρήγας Βελεστινλής, σ. 5. Ἐπὶ τοῦ ὅλου θέματος τούτου βλ. ἐν τῷ ἔργῳ μου Rhigas Velestinlis, σ. 26 κ.ἑ. Ἐπίσης Α. Βρανούση, Ρήγας, σ. 16.

εἶχε προσληφθῇ διὰ τина χρόνον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Μεγάλου Διεργη-
νέως Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ἐνὸς ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων Ἑλλήνων τοῦ
18ου αἰῶνος, ἀνδρὸς εὐρυτάτης μορφώσεως καὶ ἐπιτηδειοτάτου διπλωμάτου,
ἀναμειχθέντος ἐνεργῶς εἰς τὰς ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατο-
ρίαν πολιτικὰς μηχανορραφίας τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων κατὰ τὴν ἐπο-
χὴν ἐκείνην. Ὅτε ὁ Ὑψηλάντης διωρίσθη ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας, ὁ Ρήγας
τὸν ἠκολούθησεν ὡς γραμματεὺς, ἔκτοτε δὲ καὶ μέχρι τοῦ 1796, ὅτε ἐγκατε-
στάθη ὀριστικῶς εἰς τὴν Βιέννην, δὲν ἐγκατέλειψε τὰς ἡγεμονίας, πλὴν
παροδικῶν ταξιδίων εἰς Αὐστρουγγαρίαν, Ἰσως καὶ ἀλλαχοῦ. Μετὰ τὴν πτώ-
σιν τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντου ἐχρησίμευσεν ὡς γραμματεὺς Βογιάρων καὶ
ἄλλων πλουσίων ἐπιχωρίων ἀρχόντων, τοὺς ὁποίους πολλὰκις συνώδευσε
καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν¹.

Τῷ 1786 ἀνῆλθεν εἰς τὸν ἡγεμονικὸν θρόνον τῆς Βλαχίας ὁ Νικόλαος
Μαυρογένης, ὁ ὁποῖος, ὀλίγον βραδύτερον, ἡγεμὼν μετ' ἀπολύτου ἐξουσίας
εἰς τὰς δύο παραδουναβίους ἡγεμονίας καὶ ἀρχιστρατήγος τῶν τουρκικῶν
στρατευμάτων εἰς τὸν κατὰ τῶν Ρωσοαυστριακῶν πόλεμον, ἀνεδείχθη ἡ
ἰσχυροτέρα προσωπικότης τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Ρήγας ἀνευ-
ρίσκεται κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν τοῦ Μαυρο-
γένους, ἀσφαλῶς λίαν χρήσιμος λόγφ τῆς ἀνωτέρας μορφώσεώς του καὶ τῆς
πολιτικῆς πρακτικῆς του πείρας, ἂν ληφθῇ μάλιστα ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ ἡγεμὼν
αὐτὸς ἔσπερειτο πάσης μορφώσεως. Ὑποστηρίζεται ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν
ἐχρημάτισε καὶ διοικητὴς τῆς σημαντικῆς βλαχικῆς ἐπαρχίας τῆς Κραϊόβας².
Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς λοιποὺς Φαναριώτας ἡγεμόνας, οἱ ὁποῖοι ἠκολούθουν
τὴν ρωσικὴν ἢ αὐστριακὴν πολιτικὴν, ὁ Μαυρογένης ἐτάχθη παρὰ τὸ πλεον-
ρὸν τῆς Γαλλίας. Οὕτω ὁ Ρήγας, ἐνῶ ἤδη υπέφωσκεν ἡ γαλλικὴ ἐπανάστα-
σις, εὐρέθη ἐν ἀμέσῳ ἐπαφῇ μετὰ τῶν κατευθύνσεων τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς
ἐν τῇ ἐγγυὲς Ἀνατολῇ.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1790, ὁ Μαυρογένης, ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν ρωσοαυ-
στριακῶν στρατευμάτων καὶ ὑποχρεωθείς εἰς ἐκκένωσιν τῆς Μολδοβλαχίας,

1. Εἶναι ἰδίως γνωστὸν ὅτι ἐχρημάτισε γραμματεὺς τοῦ ἐπιτοπίου μεγάλου
ἄρχοντος Μπραγκοβάνου (Χρ. Περγαίβου, Βιογραφία Ρήγα..., σ. 9. — Ἀπ.
Δασκαλάκη, Βιογραφία Ρήγα, ἄγνωστον ἔργον τοῦ Μουστοξύδη, περ. Νέα Ἑστία,
τ. ΚΒ' (1937), σ. 137). Ὁ Ρήγας συνώδευσε ὡς γραμματεὺς εἰς τὴν Βιέννην κατὰ
τὰ μέσα τοῦ 1791 τὸν μέγαν σερδάρην Χριστόδουλον Κιρλιάνου βαρῶνον τοῦ Ἀάγγεν-
φελντ, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἀφιερώνει τὸ τότε ἐκδοθὲν ἐν Βιέννῃ ἔργον του «Στοιχεῖα
Φυσικῆς». Περὶ τῆς ἐν Βλαχίᾳ ζωῆς τοῦ Ρήγα βλ. Δημ. Οἰκονομίδου, Ὁ Ρή-
γας Φεραίος ἐν Βλαχίᾳ, ἐν περ. Ἀθηνᾶ, τ. 53 (1949), σ. 130 κ.έ., ἐνθα καὶ αἱ
ρουμανικαὶ πηγαί, ἐκ τῶν ὁποίων ἀντλεῖ τὰς πληροφορίας του.

2. Χρ. Περγαίβου, ἑ.δ., σ. 10. — Ἀν. Γούδα, ἑ.δ., τ. Β', σ. 128, ἐνθα
καὶ ἐξαιρέται, βάσει τοπικῶν ἀναμνήσεων, ἡ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτῇ εὐεργετικὴ δρᾶσις
τοῦ Ρήγα.

ἀπεκεφαλίσθη κατ' ἐντολὴν τοῦ Σουλτάνου. Ὁ Ρήγας, ὁ ὁποῖος παρέστη μάρτυς τοῦ δραματικοῦ αὐτοῦ τέλους τοῦ μέχρι τῆς προτεραίας πανισχύρου ὀσποδάρου, ἐπέστρεψε καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Βουκουρέστιν ὡς ἀπλοῦς ἰδιώτης¹. Ἐκτοτε δὲν ἐδέχθη ὑπηρεσίαν ἢ δὲν ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, ἵσως διότι εἶχεν ὑπερβολικὰ ἐκτεθῆ ὡς ἄνθρωπος τοῦ Μαυρογένους, τὸν ὁποῖον ἐμίσουν οἱ Φαναριῶται καὶ τοῦ ὁποῖου τὴν γαλλόφιλον πολιτικὴν ἀπεκήρυξεν ὁ Σουλτάνος καὶ ἀπεδοκίμαζον πάντες οἱ μετέπειτα ἡγεμόνες. Ἀφ' ἧς ἰδίως στιγμῆς διεσπάρησαν αἱ δημοκρατικαὶ ἰδέαι τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, αἱ ὁποῖαι κατεδικάζοντο καὶ κατεδιώκοντο ἀμειλίκτως ὅχι μόνον ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου ἐλληνικῆς ἐκκλησίας, ὁποιοσδήποτε ὁπαδὸς τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς ἐχαρακτηρίζετο πρόσωπον ὑποπτον καὶ ἐπικίνδυνον.

Πάντως ὁ Ρήγας εἶχεν ἤδη εἰς τὰς ἡγεμονίας ἐδραιωμένην φήμην ἀνδρὸς πεπαιδευμένου καὶ ἐπιδεξίου εἰς χειρισμὸν διοικητικῶν καὶ πολιτικῶν θεμάτων. Διὰ τοῦτο πολλοὶ κατέφευγον εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν πείραν του, ἐπιφανεῖς δὲ ἐπιτόπιοι ἄρχοντες ἐξηκολούθουν νὰ χρησιμοποιοῦν αὐτὸν κατὰ διαστήματα ὡς γραμματέα, ἰδίως κατὰ τὰ ταξιδιά των εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Εἰς τὸν πολὺν κόσμον ἦτο γνωστὸς ὡς « ὁ Γραμματικὸς Ρήγας », οὕτω δὲ ἀναφέρεται πολλάκις ὅχι μόνον εἰς ἐπίσημα ἐπιτόπια ἔγγραφα, ἀλλὰ καὶ εἰς διπλωματικὰς ἐκθέσεις².

Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ὁ ἄλλοτε φυγὰς ἐκ Θεσσαλίας νεανίας εἶχε διὰ τῆς ἐντόνου προσπαθείας ἀποκτήσει εὐρυτάτην μόρφωσιν καὶ ἡδύνατο νὰ χαρακτηρησθῇ ὡς μία τῶν πνευματικῶν προσωπικοτήτων τοῦ ἔθνους. Ἦδη κατὰ τὸν χρόνον τῆς διαμονῆς του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπεδίδετο εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν³. Ἀλλὰ συστηματικώτερον εἰργάσθη ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεώς του εἰς Βουκουρέστιν. Δὲν

1. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐμφανίζεται καὶ κάτοχος ἀξιολόγου κτήματος παρὰ τὸ Βουκουρέστι, διὰ τὰς ἐπὶ τοῦ ὁποῖου διαφοράς ἀναγκάζεται νὰ προσφύγῃ εἰς διαιτησίαν. Εἶχεν ἐν τῷ μεταξύ φέρει ἐκ Θεσσαλίας εἰς τὸ Βουκουρέστι τὴν μητέρα του καὶ τὸν ἀδελφόν του Κωστῆν. Τὰς ἀντληθείσας ἐκ διαφόρων ρουμανικῶν ἀρχείων ὑπὸ Ρουμάνων ἐρευνητῶν πληροφορίας περὶ τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς τοῦ Ρήγα ἐν Βλαχίᾳ βλ. ἐν τῇ μετέτῃ τοῦ Δ. Οἰκονομίδου, ἑ.ἀ.

2. Pantelits, Ὁ θάνατος τοῦ Ρήγα (σερβιστί), Βελιγράδιον 1930, σ. 43 κ.ἐ. — Δ. Οἰκονομίδου, ἑ.ἀ., σ. 137.

3. Ὅτι ὁ Ρήγας εἶχεν ἐκμάθει πολλὰς ξένας γλώσσας (ὅχι βεβαίως ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐνθα δὲν ἦτο τότε δυνατόν, ἀλλ' ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ βραδύτερον ἐν Βλαχίᾳ) καθίσταται αὐτονόητον ἐκ τῶν θέσεων τὰς ὁποίας ἐλάμβανε: γραμματεὺς ὑψηλῶν προσώπων, διερμηνεύς, κ.λ.π., ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μεταφράσεών του ἐκ τῆς Γερμανικῆς, τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Ἰταλικῆς. Μαρτυρεῖται ὁμοῦς τοῦτο καὶ ὑπὸ πλείστων πηγῶν (βλ. Χρ. Περγαίβου, ἑ.ἀ., σ. 8. — C. Nicolopoulou, Notice sur Rhigas..., 2. — Ἰω. Φιλήμονος, ἑ.ἀ., τ. Β', σ. 10.

εἶναι ἱστορικῶς διαπεπιστωμένον καὶ φαίνεται ἱκανῶς ἀπίθανον τὸ ὑποστηρικθὲν ὅτι ἐπὶ τινα ἔτη ἐφοίτησεν εἰς τὸ περίφημον ἑλληνικὸν Λύκειον τοῦ Βουκουρεστίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἤκουσε τὰ μαθήματα ὀνομαστῶν Διδασκάλων τοῦ Γένους, εἰς τοὺς κύκλους τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν, τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἐπιστήμης¹.

Εἶναι ὅμως ἀναμφισβήτητον ὅτι εὗρίσκετο ἐν στενῇ ἐπαφῇ μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν φιλογολικῶν κύκλων τοῦ Βουκουρεστίου καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐν Βλαχίᾳ διαμονῆς του καὶ πολλὰ ὠφελήθη ἐκ τῆς ἐπαφῆς του ταύτης μετὰ τῶν ἐκεῖ διαβιούντων ἐπιφανῶν διδασκάλων καὶ ἄλλων πνευματικῶν ἀνδρῶν. Ἰδιαίτερος ἀναφέρεται ὁ στενὸς φιλικὸς δεσμὸς αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ ὑπηρετοῦντος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἡγεμόνος ὡς δικαστικοῦ συμβούλου Δημητρίου Κανταρτζή, πολυμαθεστάτου καὶ προοδευτικῶν ἀρχῶν Ἑλλήνος λογίου, παρὰ τοῦ ὁποῖου ὠφελήθη πολλὰ, τόσον εἰς τὴν κλασσικὴν καὶ ἐν γένει πνευματικὴν του κατάρτισιν, ὅσον καὶ εἰς τὰς ριζοσπαστικὰς ιδέας του ἐπὶ πολλῶν ἑλληνικῶν θεμάτων, ἰδιαίτερος δὲ τοῦ γλωσσικοῦ².

Τὰ μετέπειτα δημοσιευθέντα ἔργα τοῦ Ρήγα καὶ ἰδιαίτερος αἱ σημειώσεις εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ τετάρτου τόμου τοῦ «Νέου Ἀναχάρσιδος» τοῦ Ἀββᾶ Βαρθελεμῦ καὶ τὰ ἐρμηνευτικὰ σχόλια εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς «Χάρτας τῆς Ἑλλάδος», ἀποδεικνύουν ὅτι, χάρις εἰς συστηματικὰς μελέτας ἀρχαίων ἔργων, κατεῖχε τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν κόσμον καὶ ἐκ τούτου πολλάκις ἤντιλε ἀληθείας πρὸς προβολὴν τῶν φιλελευθέρων ιδεῶν του³. Ἦτο δὲ ἐνήμερος καὶ τῶν νεωτέρων εὐρωπαϊκῶν φιλογολικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπέλεγεν ἔργα πρὸς μετάφρασιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν, κατὰλληλα διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάτασιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἦτο κάτοχος τῆς γαλλικῆς, τῆς ἰταλικῆς καὶ τῆς γερμανικῆς, εἶχε δὲ ἀποκτήσει γνώσεις καὶ τῆς τουρκικῆς καὶ τῆς ρουμανικῆς γλώσσης. Πρὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἴσως διὰ τῆς μελέτης τῶν συγγραμμάτων τοῦ Βολταίρου, τοῦ Ρουσσὸ καὶ τῶν ἄλλων Γάλλων ἐγκυκλοπαιδιστῶν τοῦ γαλλικοῦ φιλελευθερισμοῦ, εἶχεν ἐμποτισθῇ διὰ φιλελευθέρων ιδεῶν περὶ ἐλευθερίας καὶ αὐτοδιαθέσεως τοῦ ἀτόμου⁴. Ἀλλ' ἀπὸ

1. Ἡ πληροφορία αὕτη ἀνευρίσκεται εἰς τὴν παραμείναν μεχρι πρό τινος ἄγνωστον βιογραφίαν τοῦ Ρήγα ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς Ἑλλήνος λογίου Ἀνδρ. Μουστοξύδου, δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ «Dictionnaire Universel...», t. XIX, Paris 1812, σ. 464 κ.έ., ἀνευρεθείσαν παρ' ἐμοῦ καὶ ἀναδημοσιευθεῖσαν ἐν περ. «Νέα Ἑστία», τ. ΚΒ' (1937), σ. 1367.

2. Τὰ περὶ Δημ. Κανταρτζή ὡς φίλου καὶ ἐν τινι μέτρῳ διδασκάλου τοῦ Ρήγα ἀναγράφονται ὑπὸ τοῦ Χρ. Περγαίβοῦ, ἑ.ἀ., σ. 8.

3. Ἡ ἀρχαιομάθεια τοῦ Ρήγα ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἀρχαίων τοπωνυμίων, τῆς παρενθέσεως ἀρχαίων χωρίων καὶ ἄλλων ἰδίων συλλογισμῶν ἐν τῇ Χάρτῃ τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ τῶν ἰδίων σημειώσεων εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Δ' τόμου τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος.

4. Ἡδη τῷ 1790 εἰς τὸ ἔργον του «Φυσικῆς ἀπάνθισμα» εἶχεν ἀναγγεῖλει τὴν

παιδικῆς ἡλικίας ἐμίσει τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, ἡ δὲ παρὰδοσις συνέδεε τὴν ἐκ Θεσσαλίας φυγὴν του με τὸν φόνον κατατυραννεύοντος τὸν ἐπιτόπιον πληθυσμὸν Τούρκου¹. Οὕτω τὸ μῖσος πρὸς τὸν ξένον δυνάστην καὶ τὸ πάθος τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Γένους, τὸ ὁποῖον εἶχε ριζώσει εἰς τὴν ψυχὴν του ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἐνημονίσθη θυμαστικῶς πρὸς τὴν διὰ τῆς μελέτης διαμορφωθείσαν φιλευθέραν σκέψιν του. Ὁ δὲ ἐναρμονισμὸς αὐτὸς διεδηλώθη ἐντόνως καὶ ἐμπράκτως, ἀφ' ὅτου ἡ ἐκτραγεῖσα γαλλικὴ ἐπανάστασις διεκήρυξεν ἀνὰ τὸν κόσμον τὰς ἰδέας περὶ πολιτικῆς καὶ ἀτομικῆς ἰσότητος καὶ ἐλευθερίας, συγχρόνως δὲ ἐταύτισε τὰς ἰδέας αὐτὰς πρὸς τὴν διὰ τῶν δημοκρατικῶν δυνάμεων τῆς Γαλλίας ἀπολύτρωσιν πάντων τῶν δούλων λαῶν².

Παραμένουν καὶ δυστυχῶς θὰ παραμείνουν, λόγῳ ἑλλείψεως σαφῶν στοιχείων, σκοτεινὰ αἱ σχέσεις τοῦ Ρήγα μετὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, αἱ μυστικαὶ ἐπαφαὶ μετὰ τῶν ἡγετικῶν αὐτῆς στοιχείων καὶ αἱ καθόλου περιστάσεις τῆς ἐπαναστατικῆς αὐτοῦ δραστηριότητος³. Πάντως κατὰ τὰ

μετάφρασιν τοῦ « πνεύματος τῶν νόμων τοῦ Μοντεσκιέ », τὴν ὁποίαν ὁμως δὲν ἐξέδωσε ποτέ.

1. Τοὺς ἐν τῇ γενετείρᾳ του Βελεστίνῳ τῆς Θεσσαλίας θρύλους περὶ φόνον Τούρκου ὡς λόγου τῆς φυγῆς του καὶ τῆς ἐν γένει νεανικῆς αὐτοῦ ζωῆς συνέλεξεν ὁ Νικ. Πολίτης καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν περ. « Ἑστία », τ. 19 (1885), σ. 13 κ.έ.

2. Διὰ τοῦ ψηφίσματος τῆς 19 Νοεμβρίου 1792 ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις διεκήρυσεν « au nom de la Nation française qu'elle apportera fraternité et secours à tous les peuples qui voudront recouvrer leur liberté et charge le Pouvoir Exécutif de donner aux Généraux les ordres nécessaires pour porter secours à ces peuples et défendre les citoyens qui auraient été vexés ou qui pourraient l'être pour la cause de la liberté ». Περὶ τῶν ἐπαναστατικῶν ἐνεργειῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ ἐγγύς Ἀνατολῇ καὶ ἰδιαιτέρως ἐν Ἑλλάδι, βλ. τὸ εἰσαγωγικὸν κεφάλαιον τοῦ ἡμετέρου ἔργου Rhigas Velestinlis, σ. 7 κ.έ., ὡς καὶ εἰς τὴν ἐν τέλει τοῦτου εἰδικὴν βιβλιογραφίαν.

3. Ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ ἀνευρεθῇ τίποτε εἰς τὰ ρουμανικὰ ἀρχεῖα, τὰ ὁποῖα διαφωτίζουν σποραδικῶς ἡμᾶς περὶ τῆς ἰδιωτικῆς αὐτοῦ ζωῆς ἐν Βλαχία, ἐνῷ ἡ συνωμοτικὴ δρᾶσις βεβαίως διέφευγε. Καθ' ἣν ἐποχὴν ἔγραφον ἐν Παρισίοις τὰ περὶ Ρήγα ἔργα μου, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν ὡς ἐναίσιμοι διατριβαὶ διὰ τὸ ἀνώτατον κρατικὸν δίπλωμα τῆς Σχολῆς Γραμμάτων τῆς Σορβόνης, ἠρεύνησα ἐπισταμένως πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν τὰ γαλλικὰ ἀρχεῖα, ἀλλ' οὐδὲν ἀνεύροιν, οὐδὲ καὶ διὰ τὴν ἐν Βιέννῃ τῆς τελευταίας περιόδου ἐπαναστατικὴν δραστηριότητα τοῦ Ρήγα. Οἱ Γάλλοι διπλωματικοὶ ἢ προξενικοὶ ὑπάλληλοι καὶ ἄλλοι πράκτορες, ἀποφεύγουσιν ἐπιμελῶς νὰ ὀνομάζουσιν εἰς τὰς ἐκθέσεις των τὰ πρόσωπα μετὰ τῶν ὁποίων συνειργάζοντο κρυφίως καὶ ἐν γένει τὰς πηγὰς ἐκ τῶν ὁποίων ἤντλουν τὰς πληροφορίας των. Μόνον μερικά ἐκθέσεις Αὐστριακῶν διπλωματικῶν ἐκπροσώπων ἢ πρακτόρων ἐν Τούρκᾳ ἀναφέρονται, ἤδη πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς Βιέννην, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ρήγα ὡς ἐπικινδύνου συνωμοτοῦ, διατελοῦντος εἰς στενὰς σχέσεις μετὰ πρακτόρων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Βλ. P a n t é l i t s, ἔ.ά., σ. 43. — Ἐγγραφα, ἐκδ. Λευκράν, σ. 54.

πρῶτα ἔτη τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως αἱ σχέσεις αὐται θὰ ἦσαν λίαν περιορισμέναι, πιθανῶς ἀνύπαρκτοι, ἀφ' ἐνὸς ἐκ τοῦ λόγου ὅτι αἱ ἐπαφαὶ μεταξὺ τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἢ τῆς Αὐστροουγγαρίας καὶ τῆς ἐν ἐπαναστάσει Γαλλίας ἦσαν λίαν δυσχερεῖς, ἀν μὴ ἀδύνατοι, ἀφ' ἑτέρου ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία, κλυδονιζομένη ἐσωτερικῶς ὑπὸ σφοδρῶν ἐσωτερικῶν ἀγώνων καὶ ἀπερροφημένη ἐξωτερικῶς εἰς τὸν ἀγῶνα ζωῆς ἢ θανάτου κατὰ τῶν δυτικῶν καὶ κεντρικῶν δυνάμεων, δὲν εἶχεν εἰσέτι στρέψει τὰ βλέμματα πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον καὶ τοὺς λαοὺς τῆς ἐγγὺς Ἀνατολῆς.

Μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Διευθυντηρίου, αἱ βλέψεις τῆς Δημοκρατίας ἐρρίφθησαν πρὸς ἀνατολὰς. Ἰδίως μετὰ τὰς ἐκπληκτικὰς νίκας τῆς δημοκρατικῆς στρατιᾶς ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, τὴν κατάλυσιν τοῦ βενετικοῦ κράτους καὶ τὴν κατάληψιν τῶν Ἰονίων νήσων, οἱ ὑπὸ τὴν δεσποτικὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου λαοὶ τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου ἠσθάνθησαν τὴν ἄμεσον ἀπήχσιν τῶν γεγονότων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ στρατηγὸς Βοναπάρτης ἔστρεφεν ἤδη τὰ βλέμματά του πρὸς τὴν Ὄθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ μὲ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Διευθυντηρίου κατήρτιζε μεγαλεπήβολα σχέδια εἰσβολῆς τόσον ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς Ἡπείρου πρὸς κατακερματισμὸν τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους καὶ τὴν ἐπὶ τῶν ἑρειπίων τούτου ἐγκαθίδρυσιν δημοκρατικῶν συστημάτων ὑπὸ τὴν ποδηγέτησιν καὶ τὴν προστασίαν τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας. Πράκτορες τοῦ Βοναπάρτου καὶ τοῦ Διευθυντηρίου, κατὰ μέγα μέρος Ἕλληνες, εἶχον διασπαρῆ ἀνὰ τὰ ἐδάφη τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, διακηρύσσοντες τὰ δημοκρατικὰ ἰδεώδη, ὑποκαίοντες τὸν πόθον τῶν ὑποδοῦλων πρὸς ἀπολύτρωσιν, ὑποκινοῦντες πρὸς ἐπανάστασιν καὶ παρέχοντες ἀφειδῶς ὑποσχέσεις ἐνισχύσεως ὑπὸ τῶν στρατιῶν τῆς Δημοκρατίας¹.

Οἱ πράκτορες αὐτοὶ περιέτρεχον κυρίως τὰ ἑλληνικὰ ἐδάφη καὶ εὐρίσκοντο εἰς μυστικὴν ἐπαρῆν μετὰ τῶν Ἑλλήνων προκρίτων, λογίων καὶ ἀρχηγῶν τῶν ἀρματολικῶν ἢ κλεφτικῶν σωμάτων, τοὺς ὁποίους προσηλύτιζον εἰς τὰς δημοκρατικὰς ἰδέας καὶ παρῳρῶν εἰς ἐπαναστατικὴν ἐξέγερσιν. Συγχρόνως, οἱ Ἕλληνες ναυτικοί, οἱ ὅποιοι εἶχον ταχθῆ παρὰ τὸ πλεονρὸν τῆς δημοκρατικῆς Γαλλίας καὶ μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των διέσπων τὸν

1. Οἱ γνωστότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν οἱ ἐκ Κορσικῆς, Ἕλληνες τὴν καταγωγὴν, ἀδελφοὶ Δημὸς καὶ Νικ. Στεφανόπουλοι, σταλέντες εἰς Μάνην ὑπὸ τοῦ Βοναπάρτου πρὸς μυστικὰς ἐπαναστατικὰς συνεννοήσεις καὶ ὁ ἐπίσης Ἕλλην τὸ γένος Σταμάτης, ὁ ὁποῖος διηύθυνεν ἐν ἀρχῇ τὸ ἐν Ἀγκῶνι γραφεῖον κατασκοπείας τοῦ Διευθυντηρίου καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐστάλη διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἰς τὴν Τουρκίαν (βλ. Dim o et Nicolo Stefanopoli, Voyage en Grèce, Paris 1800. — Rados, Na-poléon Ier et la Grèce, Athènes 1921. — S. P. P a p a s, France et Grèce, Paris 1934.

ἀγγλοαυστριακὸν ἀποκλεισμὸν πρὸς ἐφοδιασμὸν τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων εἰς τοὺς ἀποκεκλεισμένους λιμένας τῆς Μεσογείου, ἐπιστρέφοντες εἰς τὰ ἴδια ἐκόμενον ὄχι μόνον μεγάλη πλούτη, ἀλλὰ καὶ φιλελευθέρas ἰδέas καὶ ἐλπίδας προσεχοῦς ἀπολυτρώσεως διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν γαλλικῶν στρατιῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὀλόκληρος ἡ ὑπόδουλος Ἑλλάς παρηκολούθει μετ' ἀγωνίας τὰ πολεμικὰ γεγονότα τῆς Ἰταλίας, αἱ δὲ διασπειρόμεναι προκηρύξεις τοῦ Βοναπάρτου ἀνεγινώσκοντο ἀπλήστως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἐφλέγοντο ὑπὸ ἐπαναστατικῶν μένους, ἀναμείλκτου ἀλογίστου πῶς αἰσιοδοξίας διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῆς καταστάσεως¹.

Ἀπὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ Διευθυντηρίου, ἔτι δὲ πλεόν ἄφ' οὔτου αἱ δημοκρατικαὶ στρατιαὶ ἐκινήθησαν πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον, ἡ δημοκρατικὴ προπαγάνδα διεδίδετο βαθμὴδὸν καὶ εἰς τὰς ἡγεμονίας τῆς Μολδοβλαχίας, τὸ δὲ ἐν Βουκουρεστίῳ γαλλικὸν προξενεῖον, ὅπου ὑπὸ διαφόρους ἰδιότητας εἶχον συρρεῦσαι πολλοὶ πράκτορες, καθίστατο τὸ κέντρον διασπορᾶς τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν καὶ ὑποκινήσεως ἐπαναστατικῶν κινημάτων. Αἱ ἡγεμονίαι ἦσαν τὸ ἐνδεδειγμένον κέντρον διὰ νὰ καταστοῦν τὸ ὀρηγτήριο μίᾳς εὐρείας προπαγανδιστικῆς κινήσεως διὰ λογαριασμὸν τῆς Γαλλίας, συγχρόνως δὲ περισυλλογῆς πληροφοριῶν ὑπὸ τῶν πρακτόρων ἄφ' ἐνὸς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐτύγχανον ποιάς τινος αὐτονομίας ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, ἄφ' ἐτέρου λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῶν θέσεως παρὰ τὰ ὅρια τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Αὐстроουγγαρίας².

Ὁ Ρήγας, παρεσκευασμένος ἤδη πνευματικῶς καὶ ψυχικῶς διὰ μίαν ἐπαναστατικὴν ἐξόρμησιν πρὸς ἀπολύτρωσιν τοῦ Γένους, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ

1. Βλ. ἄνωτ. σ. 25, σημ. 2. Γάλλος κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πράκτωρ τῆς Δημοκρατίας γράφει: «σχεδὸν πάντες οἱ ἐγκατεστημένοι ἐδῶ ἔμποροι ἐξ Ἰωαννίνων καὶ Ἀλβανίας (δηλ. Ἕλληνες τῆς Ἡπείρου) εἶναι sans culotte. Μετέφρασαν τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ γνωρίζουν ὅλοι ἀπὸ στήθους. Μερικοὶ μοῦ ἐξήτησαν ὅσα ἔχω (ἐπαναστατικά) ἔσματα διὰ νὰ τὰ μεταφράσουν εἰς τὴν ἑλληνικὴν (Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Romanilor suppl. I, τ. Β', σ. 94).

2. Καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν σοφάδην ἀνευρισκομένων στοιχείων, ἰδίως εἰς τὰς ἐκθέσεις τῶν διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων ἐν τῷ φακέλῳ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Ρήγα (*Εγγραφα ἐκδ. Λεγγραν καὶ Ἀμάντου ὡς ἄνωτ.) ἀποδεικνύεται ὅτι αἱ δύο ἡγεμονίαι τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κέντρον εὐρυτάτης κατασκοπευτικῆς καὶ ἀντικατασκοπευτικῆς δράσεως τῆς Αὐстроουγγαρίας, τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Γαλλίας. Ἰδιαιτέρως ὡς πρὸς τὴν Γαλλικὴν δημοκρατίαν, ἡ ὁποία δὲν εὗρίσκετο εἰς διπλωματικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Αὐстроουγγαρίας καὶ τῆς Ρωσίας, τὰ ἐδάφη αὐτά, συνορευόμενα πρὸς τὰ δύο ταῦτα κράτη καὶ ἐπιτρέποντα ποιάν τινα ἐλευθερίαν κινήσεων ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, ἀπετέλουν ἰδεώδη κέντρα περισυλλογῆς πληροφοριῶν. — Εἰς Μολδοβλαχίαν κατέφθανον πρὸς διασπορὰν ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἐπαναστατικά καὶ προπαγανδιστικά τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν ἐντυπα μέσῳ Δειψίας (ἔγγραφα... ἐκδ. Λεγγραν, σ. 40).

τεθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, θὰ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων οἱ ὅποιοι ἤλθον εἰς μυστικὴν ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἐν Μολδοβλαχίᾳ πρακτόρων τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας. Δυστυχῶς ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πολιτικὴ δραστηριότης τοῦ Ρήγα παραμένει σκοτεινὴ, διότι, ὡς ἦτο φυσικόν, διεξήγετο ἐν κρυπτῷ, ἐλλείπουν δὲ σαφεῖς στοιχεῖα. Ὁ ἴδιος, ὅτε συνελήφθη ἐν Τεργέστη, ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἐκεῖ Γάλλον πρόξενον, ζητῶν τὴν προστασίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι εἶχε κατὰ τὸ παρελθὸν τὴν ιδιότητα τοῦ διερμηνέως τοῦ γαλλικοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ προξενείου¹. Αἱ γινόμεναι ἔρουναι τόσον εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ γαλλικοῦ προξενείου Βουκουρεστίου, ὅσον καὶ εἰς τὰ γενικά προξενικά ἀρχεῖα τῆς Γαλλίας, οὐδόλως ἐπιβεβαιώνουν τοῦτο, οὐδαμῶς δ' ἀνευρίσκεται τὸ ὄνομα τοῦ Ρήγα ὑπὸ ταύτην ἢ ἄλλην τινὰ σχετικὴν ιδιότητα. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ Ρήγας ἐχρησιμοποιοεῖτο κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐν Βουκουρεστίῳ ὡς μυστικὸς πράκτωρ, ἀφ' ἐνὸς διὰ τὴν περισυλλογὴν πληροφοριῶν, ἴσως καὶ μετα-

1. Ἐγγραφα..., ἐκδ. Λεγκράν, σ. 168, σ. 122, 124 καὶ 132 (ἐκθεσις τοῦ ἐν Τεργέστη Γάλλου προξένου πρὸς τὸν ἐν Βιέννῃ πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας στρατηγὸν Βερνανδότην). Εἰς διακοίνωσιν, τὴν ὁποίαν ὁ Γάλλος πρόξενος Μπρεσὲ ἀπηύθυνε πρὸς τὸν διοικητὴν Τεργέστης ὑπὸ χρονολογίαν 5 Φεβρουαρίου 1798 ζητεῖ νὰ πληροφορηθῇ ποῖα ἦσαν τὰ ἀδικήματα τοῦ συλληφθέντος Ρήγα Βελεστινλή, ὁ ὁποῖος εἶχε χρησιμεύσει γραμματεὺς τῶν ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας καὶ ἐν συνεχείᾳ (ὡς προφανῶς ἰσχυρίζετο) διερμηνεὺς τοῦ ἐκεῖ γαλλικοῦ προξενείου, ἦτο δὲ καὶ κομιστὴς ἐπιστολῶν πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν στρατηγὸν Βοναπάρτην. Ὁ Γάλλος πρόξενος ζητεῖ νὰ τοῦ σταλοῦν αἱ κατασχεθεῖσαι ἐπιστολαὶ καὶ νὰ μεταχειρισθοῦν τὸν συλληφθέντα μὲ εὐλάβειαν ἕως ὅτου ἀποδειχθῇ ὅτι πράγματι ὑπῆρξεν οὗτος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, ὁπότε θὰ ἐπανάρχετο ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως διὰ νὰ λάβῃ σαφεῖς πληροφορίας. (Ἐγγραφα..., ἐκδ. Ἀμάντου, σ. 122). Προφανῶς ὁ Γάλλος πρόξενος εἶχε λάβει γνώσιν τῆς συλλήψεως τοῦ Ρήγα καὶ τῆς προβαλλομένης ιδιότητος πρώην διερμηνέως τοῦ γαλλικοῦ προξενείου Βουκουρεστίου ἐκ τῆς κρυφίως σταλείσης ἐπιστολῆς τοῦ Ρήγα, ἴσως καὶ ἐκ πληροφοριῶν τοῦ νεαροῦ Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ὁ ὁποῖος συνάδευσε τὸν Ρήγαν εἰς τὸ ταξίδιον ἀπὸ Βιέννης εἰς Τεργέστην, ἦτο παρὼν κατὰ τὴν σύλληψιν καὶ διέφυγεν, ἰσχυρισθεὶς ἀνακριβῶς ὅτι κατήγετο ἐκ τῆς τότε ὑπὸ γαλλικὴν κατοχὴν Πάργας καὶ ἐπομένως ὅτι ἦτο Γάλλος ὑπήκοος, τυχὼν οὕτω τῆς προστασίας τοῦ Γαλλικοῦ προξενείου. Ἰδίως ὡς πρὸς τὰς πληροφορίας ὅτι ὁ Ρήγας ἦτο κομιστὴς ἐπιστολῶν πρὸς τὸν Μπρεσὲ καὶ τὸν στρατηγὸν Βοναπάρτην ἀμφιβάλλομεν ἂν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γράψῃ λεπτομερεῖας εἰς τὴν ἐπιστολὴν του, ἡ ὁποία οὕτω, ἂν περιέπιπεν εἰς χεῖρας τῆς ἀστυνομίας θὰ ἀπέτελε βαρύνοντα στοιχεῖον κατηγορίας, ἐνῶ ὁ Περραιβὸς ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ταῦτα. Σημειωτέον ὅτι τὰς ἐπιστολάς αὐτάς δὲν εἶχεν εἰς χεῖράς της ἡ αὐστριακὴ ἀστυνομία, διότι ὁ Ρήγας προέλαβε νὰ τὰς καταστρέψῃ (Περραιβὸς, ἔ.δ., σ. 27). Πάντως ὁ διοικητὴς τῆς Τεργέστης ἀπῆντησεν εἰς τὸν Γάλλον πρόξενον ὅτι «ὁ Βελεστινλὴς δὲν προέβαλε ποτὲ κατὰ τὴν ἀνάγκησιν του τὴν ιδιότητα διερμηνέως τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας εἰς τὸ προξενεῖον τῆς Βλαχίας» (Ἐγγραφα..., ἐκδ. Ἀμάντου, σ. 124). Περὶ τούτων, ὡς καὶ τὰ σχετικὰ κείμενα βλ. ἐν τῷ ἔργῳ μου Rhigas Velestinlis, σ. 146 κ.έ.

φράζων ἐκ τῆς ἐλληνικῆς διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἀφ' ἑτέρου διὰ προσηλυτισμοὺς καὶ ἐπαφὰς μετὰ σημαινόντων Ἑλλήνων. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι δι' εὐνοήτους λόγους τὰ ὀνόματα τῶν μυστικῶν πρακτόρων εἰς πολεμικὰς περιόδους ἀποσιωπῶνται ἢ σημειοῦνται οὗτοι ὑπὸ ψευδώνυμα. Ἐλέχθη ἤδη ὅτι αἱ μυστικαὶ ἐπαφαὶ τοῦ Ρήγα μετὰ τῶν ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐκπροσώπων τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας καὶ ἄλλων προσώπων ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ταύτης, εἶναι διαπεπιστωμένοι, καταγγέλλονται δὲ καὶ εἰς μυστικὰς ἐκθέσεις διπλωματικῶν ἢ ἀντικατασκοπευτικῶν ὁργάνων τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως¹.

Πάντως, κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος πρὸ τῆς κατ' Αὐγούστον τοῦ 1796 ἐγκαταστάσεώς του εἰς Βιέννην, ἡ ζωὴ τοῦ Ρήγα ἔπρεπε νὰ ᾔτο πολὺ τεταραγμένη. Ὁ κατ' ἐπιφάνειαν φιλήσυχος λόγιος, ὁ «Γραμματικὸς Ρήγας», ὁ ἀσχολούμενος μὲ φιλολογικὰς συγγραφὰς καὶ ἐμφανιζόμενος ὡς διάγων ἀπερίσπαστον μικροαστικὴν οἰκογενειακὴν ζωὴν², εἰς τὴν πραγματικότητα ἐκινεῖτο δραστηρίως ἐν τῷ μέσῳ τῶν πρακτόρων τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, ἀπὸ ἡμέρας δὲ εἰς ἡμέραν ἐξειλίσσετο εἰς ἐπικίνδυνον συνωμότην καὶ ἐπαναστάτην ὁλκῆς. Μολονότι δὲν ἔχομεν σαφὴ στοιχεῖα περὶ τούτου, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς βέβαιον ὅτι ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶχε συλλάβει τὸ σχέδιον μιᾶς γενικῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν λοιπῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς μὲ τὴν βοήθειαν τῶν στρατιῶν τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ πρὸς ἴδρυσιν μιᾶς μεγάλης ἐλληνικῆς Δημοκρατίας, τῶν ὁρίων περίπου τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ὁποίας θὰ ἔζων ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ καὶ ἰσότητι πολιτικῶν καὶ ἀτομικῶν δικαιωμάτων πάντες οἱ λαοί, ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητος, γλώσσης καὶ θρησκείας. Τὸ μεγαλουργὸν αὐτὸ ὄραμα τῆς ἐλευθερίας μεγάλῃς πατρίδος, ἀναγεννημένης κατὰ τὰ διακηρυχθέντα δόγματα τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰς ἀρχὰς ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐθεμελιώθη ἡ γαλλικὴ Δημοκρατία, ἐσαγίνευεν ἤδη τὴν μεγαλόπνοον φαντασίαν του καὶ ἐφλόγιζε τὴν συνταρασσομένην ἐκ τοῦ εὐγενοῦς αὐτοῦ ὀνειροπολήματος ψυχὴν του. Τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς αὐτὴν συνέτασσε τὸ μεγαλοφρέστερον, ἀλλὰ καὶ ἀσυγκρίτου ἐθνικῆς πνοῆς ἔργον του, τὴν «Χάρταν τῆς Ἑλλάδος», εἰς τὴν ὁποίαν καθώριζεν ὡς ὅρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῆς Λυκίας καὶ τῆς Βιθυνίας μέχρι τῶν Καρπαθίων καὶ ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Σάβου μέχρι τοῦ Ἰονίου καὶ τοῦ

1. Βλ. ἄνωτ.; σ. 25, σημ. 3.

2. Αἱ ἀναζητήσεις Ρουμάνων ἱστορικῶν εἰς τὰ κατὰ τὸ πλεῖστον συγκεντρωθέντα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Βουκουρεστίου παλαιὰ ἀρχεῖα τῶν ἡγεμόνων ἢ τῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων τῆς Μολδοβλαχίας ἔφερον πλείστα εἰς φῶς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἰδιωτικὴν ἐκεῖ ζωὴν τοῦ Ρήγα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἰδιοκτήτου κτήματος καὶ ζῶντος μετὰ τῆς μητρὸς του καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἴσως ἡ συνέχισις τῶν ἐρευνῶν ἀποκαλύψῃ καὶ ἄλλα. Βλ. καὶ ἄνωτ., σ. 23, σημ. 1.

Λιβυκοῦ πελάγους μετὰ παραθέσεως τῶν ἀρχαίων καὶ νέων ὀνομασιῶν καὶ μετ' ἀναπαραστάσεως τῶν ἐνδοξοτέρων ἐπεισοδίων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ βίου¹.

Ἐκ τῆς ἀλληλουχίας τῶν γνωστῶν εἰς ἡμᾶς γεγονότων εἰκάζομεν ὅτι, τοῦλάχιστον κατὰ τι μέρος, οἱ στίχοι τοῦ Θουρίου καὶ ἄλλων ἐπαναστατικῶν ποιημάτων του, στιγματίζοντες τὴν τυραννίαν καὶ παρορμῶντες πρὸς ἀγῶνα ἐλευθερίας, ἐγράφησαν ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς². Ἄλλ' ἡ ἐπαναστατικὴ προκήρυξις, ἡ διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων καὶ τὸ καθαυτὸ σύνταγμα τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας, ὅσα δηλαδὴ αποτελοῦν τὸ θέμα τῆς παρούσης μελέτης, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον ὅτι συνετάχθησαν βραδύτερον, ὅτε ἐγκατεστάθη ὀριστικῶς εἰς τὴν Βιέννην, κατὰ τὰς παραμονὰς δηλαδὴ τῆς κηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε εἶχεν εἰς χεῖράς του καὶ τὰ σχετικὰ στοιχεῖα. Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίοδον τῆς διαμονῆς του εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἄλλωστε συχνὰ μετεκινεῖτο πρὸς τὴν

1. Ἡ « Χάρτα τῆς Ἑλλάδος » εἶναι τὸ πλέον βαθυστόχαστον καὶ ἐπιστημονικῆς σημασίας ἔργον τοῦ Ρήγα, ἐθαυμάσθη δὲ ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ θαυμάζεται ὡς προῖον φωτεινῆς διανοίας, μεθοδικῆς σκέψεως καὶ ἀκαμάτου ἐργατικότητος. Αἰτιολογεῖται ἐν τῷ τίτλῳ ὡς ἀπαραίτητον βοήθημα διὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ πληρεστέραν κατανόησιν τῆς ἑλληνικῆς ἐκδόσεως τοῦ « Νέου Ἀναχάρσιδος », συνῶθενε δὲ πράγματι μικρὸς ἄλλας καὶ τὴν πρωτότυπον ἐκδοσιν τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Βερθελεμύ. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο μᾶλλον πρόσχημα, ἐν δὲ τῇ πραγματικότητι ὁ Ρήγας διὰ τοῦ κολοσσαίου τούτου ἔργου ἀπέβλεπε λίαν ἐντέχνως καὶ μετὰ παραστατικότητος εἰς τὴν κατήχησιν τοῦ ἔθνους του καὶ τὴν ψυχικὴν προπαρασκευὴν του πρὸς ἀγῶνα διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνάκτισιν τῶν ἱστορικῶν δικαιωμάτων του. Ἡ « Χάρτα τῆς Ἑλλάδος » εἶναι ὀλιγώτερον βοήθημα πρὸς κατανόησιν τοῦ « Νέου Ἀναχάρσιδος » καὶ περισσότερον κατηχητικὸν μήνυμα τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως καὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς ἑλληνικῆς δημοκρατίας. Περὶ τῆς Χάρτας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς περὶ ταύτης βιβλιογραφίας βλ. Αρ. Dascalakis, Rhigas..., σ. 52 κ.ε., καὶ Les oeuvres de Rhigas, σ. 16 κ.ε. Περὶ τῆς μεθόδου ἐργασίας καὶ τῶν πηγῶν ἐκ τῶν ὁποίων ἠντλησεν ὁ Ρήγας διὰ τὴν Χάρταν τῆς Ἑλλάδος βλ. τὴν νεωτάτην μελέτην τοῦ Γ. Λαΐου, Οἱ χάριτες τοῦ Ρήγα, Ἀθ. 1960, ἀνάτυπον τοῦ Δελτίου τῆς Ἰστ. καὶ Ἑθν. Ἐταιρείας, τ. 14 (1960).

2. Ἐκ τοῦ πορίσματος τῆς δικαστικῆς ἀνακρίσεως, βάσει ὁμολογιῶν τῶν κατηγορουμένων προκύπτει ὅτι ὁ Ρήγας ἤδη ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1796, δηλαδὴ ἐλάχιστον χρόνον μετὰ τὴν ἐγκατάστασίν του εἰς Βιέννην, συνεκέντρωνε τοὺς φίλους εἰς τὴν κατοικίαν του ἢ καὶ εἰς κατοικίαν τινὸς ἐξ αὐτῶν, ὅπου ἔπαιζε τὸ ἐπαναστατικὸν ἄσμα « Ὡς πότε παλληκάρια », ἐν συνεχείᾳ δ' ἐπαίξε τοῦτο ἐπὶ πλαγιάλου. (Ἐγγραφα..., ἐκδ. Λεγκράν, σ. 76, 82, 102). Ὁ « Θούριος » εἶχεν ἀναγνωσθῇ καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν λέσχην Τεργέστης ὑπὸ τοῦ Κορωνιοῦ (Ἐγγραφα..., ἐκδ. Λεγκράν, σ. 99). Φαίνεται ὅτι ὁ Ρήγας ἀπέδιδεν ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Θουρίου καὶ τῶν ἄλλων ἐπαναστατικῶν του ποιημάτων διὰ τὸ ἔσματος. Εἰς τὰ ἐν Τεργέστη κατασχεθέντα ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ μεταβαίνων εἰς Ἑλλάδα, περιλαμβάνονται εἰς πλαγιάλος καὶ δύο ἄλλα πνευστὰ ὄργανα (Ἐγγραφα... ἐκδ. Ἀμάντου, σ. 146).

Βιέννην μὲ τὸ πρόσχημα τῆς προπαρασκευῆς τῆς ἐκδόσεως τῶν βιβλίων του διεξῆγε πυρετώδεις μυστικὰς συνεννοήσεις μετὰ σημαινόντων προσώπων ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, προσέβαιναν εἰς ἐπαναστατικὰς κατηχήσεις, περισυνέλεγε πληροφορίας, ἐξησφάλιζεν ἐνισχύσεις καὶ ἐν γένει ἔπλεκε τὸ ὅλον δίκτυον τῆς παρασκευαζομένης ἐπαναστάσεως. Ὁ «Θούριος» καὶ ὁ «Πατριωτικὸς ὕμνος» ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Ρήγας κατεῖχε καλῶς τὰς διαταραχὰς ἐκ τῶν ἐπαναστατικῶν τάσεων τῶν πασάδων καὶ τὰ ἐν γένει συμβαίνοντα ἐν τῇ Ὁθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ, ἐγνώριζε δὲ ὀνομαστικῶς πάντας τοὺς ἰσχυροὺς ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ἀρχηγοὺς ἀρματολικῶν καὶ κλεφτικῶν σωμάτων, μετὰ τῶν ὁποίων λέγεται ὅτι εὗρισκετο ἐν μυστικῇ ἐπαφῇ καὶ τῶν ὁποίων πάντως τὰς δυνάμεις ἐσκόπευε πρωτίστως νὰ χρησιμοποιήσῃ διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀπελευθερώσεως¹.

Ὁ Ρήγας ἐγκατέλειπεν ὀριστικῶς τὸ Βουκουρεστίον καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Βιέννην κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1796². Κατ' ἐπιφάνειαν, ἐνεφανίσθη ὡς εἷς ἐκ τῶν πολλῶν συρρεόντων πρὸς πρόσκαιρον διαμονὴν ἢ μόνιμον ἐγκατάστασιν διὰ μελέτας, συγγραφὰς καὶ ἐκδόσεις

1. Ὁ «Πατριωτικὸς ὕμνος» (ὁ ἀκριβὴς τίτλος εἶναι ΥΜΝΟΣ ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΟΣ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅλης τῆς Γραικίας πρὸς ξαναπόκτησιν τῆς αὐτῶν ἐλευθερίας) θεωρεῖται σήμερον ὡς βέβαιον ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ρήγα καὶ ἐτυπώθη ὁμοῦ μετ' ἑνὸς ἄλλου ἐπαναστατικοῦ ἡσματος καὶ ἑνὸς «στρατιωτικοῦ ἐγκολπίου», εἰς φυλλάδιον, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἐπρόλαβε νὰ κυκλοφορήσῃ, διότι κατεσχέθη εἰς τὸ τυπογραφεῖον Πούλιον, εὐθὺς ὡς ἀνεκαλύφθη ἡ συνωμοσία. Ἄνευ ἀμφιβολίας ἦτο ἐν ἐκ τῶν ἐπαναστατικῶν ποιημάτων, τὰ ὁποῖα εἶχε παραλάβει, διαφυγὼν μετὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Ρήγα ἐκ Τεργέστης ὁ Χρ. Περραιβός, ὡς γράφει ὁ ἴδιος ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Ρήγα (ἔ.ἀ., σ. 23), παραθέτων ἀπὸ μνήμης καὶ τινες στίχους ἐκ τοῦ ποιήματος τούτου. Ὁ Περραιβός γράφει ἐν τῷ αὐτῷ ἔργῳ του (ἔ.ἀ., σ. 39) ὅτι ἐτύπωσε τὰ δύο ἡσματα τοῦ Ρήγα τῷ 1798, εὐθὺς ὡς ἔφθασεν εἰς τὴν Κέρκυραν, ἀλλ' ἤναγκάσθη μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάληψιν τῶν Ἰονίων νήσων «νὰ ρίψῃ καὶ πυρπολήσῃ εἰς τὸν πυθῶνα ὅλα τὰ δευτεροτυπωθέντα ἡσματα τοῦ Ρήγα». Τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς τοῦ Περραιβοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι διασωθέντα τὰ ἀνευρεθέντα πρὸ τίνος φυλλάδια τοῦ Θουρίου καὶ τοῦ Πατριωτικοῦ ὕμνου, ἐκδόσεως ἐν Κερκύρᾳ 1798. Τὸ περιέχον τὸν «Πατριωτικὸν ὕμνον» καὶ τὸ Στρατιωτικὸν ἐγκόλπιον φυλλάδιον τοῦ Ρήγα προωρίζετο διὰ τοὺς μαχητὰς τῆς ἐλευθερίας, διὰ τοῦτο καὶ πρόκειται περὶ παρορμητικοῦ παιάνος. Ἀναφέρονται μετ' ἐνθουσιασμοῦ σχεδὸν πάντες οἱ ὀνομαστοὶ Ἀρματολοὶ καὶ Κλέφται τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Βλ. Κ. Ἀμάντου, Ἐγγραφα..., σ. κς' καὶ «Ἑλληνικά», τ. Η' (1935), σ. 198. Φ. Μιχαλοπούλου, Ρήγας Βελεστινλής, σ. 59 καὶ 109. — Αρ. Dascalakis, Les oeuvres de Rhigas, σ. 40 κ.ἐ. — Λ. Βρανούση, Συμβολὴ στὴν ἔρευνα γιὰ τὰ τραγούδια τοῦ Ρήγα, ἐν περ. «Νέα Ἑστία», σ. 44, τεύχη 510 καὶ 511.

2. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ Αὐστριακοῦ προξένου Μαρκέλλου, ὑπὸ χρονολογίαν 4 Αὐγούστου 1796, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος εἰδοποιεῖ τὸν κυβερνήτην τῶν παραμεθορίων πρὸς τὴν Βλαχίαν περιοχῶν ὅτι ὁ Ρήγας ἀνεχώρει διὰ τὴν Βιέννην (Pantelits, ἔ.ἀ., σ. 43 κ.ἐ.).

βιβλίων εἰς Βιέννην Ἑλλήνων λογίων. Ἡ αὐστριακὴ ἀστυνομία φαίνεται ὅτι ἐπέσθη περὶ τούτου καὶ ἄφησεν ἀνενόχλητον τὸν σωματώδη αὐτὸν Θεσσαλόν, περιφερόμενον ἀνὰ τὰ κέντρα τῆς ἑλληνικῆς συνοικίας τῆς Βιέννης μὲ τὴν ιδιόρρυθμον θεσσαλοβλαχικὴν ἐνδυμασίαν του, παρὰ τὰς σοβαρὰς εἰδοποιήσεις τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ αὐστριακῶν πρακτόρων, ὅτι πρόκειται περὶ ἐπικινδύνου προσώπου διατηροῦντος στενὰς σχέσεις μετὰ τῶν ἐκεῖ πρακτόρων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως¹. Καὶ εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ φιλολογικαὶ ἐργασίαι, τὰς ὁποίας ἐνεφανίζετο παρασκευάζων (ἀνεὺς δὲ ἀμφιβολίας εἶχε παρασκευάσει ἤδη) καὶ ἤρχισε δημοσιεύειν εἰς τὰ ἑλληνικὰ τυπογραφεῖα τῆς Βιέννης ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1797, ἡδύναντο νὰ παραπλανήσουν οἰονδήποτε ὅτι πρόκειται περὶ φιλησύχου Ἑλληνοῦ λογίου, ἀφωσιωμένου εἰς τὰς συγγραφάς του.

Εἰς τὴν πραγματικότητα, ὁ Ρήγας δὲν ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Βιέννην παρὰ μόνον ὅταν ἐπέσθη ὅτι ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ἰδίως μετὰ τοὺς ἐν Ἱταλίᾳ θριάμβους τοῦ Βοναπάρτου καὶ τὴν κατάληψιν τῶν Ἰονίων νήσων ὑπὸ τῶν Γάλλων, αἱ περιστάσεις καθίσταντο περισσότερο προάφοροι διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ Ἑθνους καὶ ὅτι ἤγγιζεν ἡ ὥρα διὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος τῆς ἀπελευθερώσεως. Ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς ἐκεῖ ἐγκαταστάσεώς του ἐγκαινιάζει εὐρυτάτην, πολυσχιδῇ καὶ πολλαπλῶν ἐκδηλώσεων συνωμοτικὴν δραστηριότητα, ἡ ὁποία τὸν παρουσιάζει σήμερον ὡς ἓνα τῶν μεγαλυτέρων ἐπαναστατῶν τοῦ 18ου αἰῶνος. Μέσα εἰς αὐτὴν τὴν πρωτεύουσάν τῶν Ἀψβούργων, εἰς τὴν καρδίαν τοῦ πλέον δεσποτικοῦ κράτους τῆς τότε Εὐρώπης, διαθέτοντος τὴν πλέον ἡσκημένην εἰς παρακολούθησιν ὑπόπτων προσώπων καὶ ἐπαγρύπνησιν κατὰ παντὸς εἵδους ἀνατρεπτικῆς τῶν ἀπολυταρχικῶν καθεστώτων καὶ ἐν γένει φιλελευθέρως δράσεως ἀστυνομίαν, ἐπιτυγχάνει νὰ διεξάγῃ μυστικὴν ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν ἀνὰ τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν μεμνημένων εἰς τὰ ἐπαναστατικά του σχέδια, τῆς ὁποίας ἀγνοοῦμεν τὴν ἔκτασιν, ἀκόμη ἐπιχειρεῖ ἐπαφὰς καὶ μετὰ Γάλλων ἡγετῶν τῆς ἐπαναστάσεως, τῶν ὁποίων καὶ μόνον τὸ ὄνομα ἦτο δυνατόν νὰ ἐμποίησιν φρίκην εἰς τοὺς ἰθύνοντας Αὐστριακοὺς. Προσηλυτίζει εἰς τὰ σχέδιά του πολλοὺς Ἑλλήνας τῆς Αὐστρουγγαρίας, ἰδίως νεαροὺς ἐμπόρους καὶ σπουδαστάς, τοὺς ὁποίους καθιστᾷ φανατικοὺς καὶ ἐνθουσιώδεις ὁπαδοὺς τῆς ἐπαναστάσεως². Ὁργανώνει τακτικὰς μυστικὰς

1. Βλ. ἀνωτ. σ. 31.

2. Τὸ πόρισμα τῶν ἀνακρίσεων τῆς αὐστριακῆς δικαιοσύνης εἶναι λίαν εὐγλωττον περὶ τούτου. Βάσει τῶν καταθέσεων καὶ ὁμολογιῶν τῶν κατηγορουμένων περιγράφει τὸν τρόπον τῶν προσηλυτισμῶν ὑπὸ τοῦ Ρήγα, ὁ ὁποῖος ἄλλοτε προσκαλεῖ, νεαροὺς κατὰ τὸ πλεῖστον, συμπατριώτας του εἰς τὴν κατοικίαν του ὅπου ψάλλει τὸν Θούριον παίζων καὶ αὐλόν, ἐνίοτε καὶ χορεύων πέριξ τῆς τραπέζης, ἄλλοτε προκαλεῖ συγκεντρώσεις εἰς κατοικίας φίλων του, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκθειάζει τὰ ἀγαθὰ τῆς

συγκεντρώσεις εἰς κατοικίας μεμνημένων Ἑλλήνων, κατὰ τὰς ὁποίας συζητοῦνται τὰ ἐπαναστατικά σχέδια, ἀνταλλάσσονται γνῶμαι, δίδονται κατευθύνσεις καὶ ψάλλονται ἐπαναστατικά ᾠσματα. Ὑπεστηρίχθη ὅτι κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ὁ Ρήγας συνέπηξεν εἰς τὴν Βιέννην καὶ συνωμοτικὴν ἐταιρείαν κατὰ τὸ πρότυπον τῶν τεκτονικῶν στοῶν, μετὰ τοῦ ὄρκου καὶ τῶν βαθμῶν ἱεραρχίας πρὸς ἀνάλογον γνῶσιν τῶν μυστικῶν. Ἀλλὰ περὶ τοῦ ὑπὸ τινων ὑποστηριζομένου μετὰ θέρμης καὶ ὑπὸ ἄλλων ἀμφισβητουμένου γεγονότος τούτου, δὲν ἔχομεν ἐπαρκῆ ἱστορικὰ στοιχεῖα¹.

Ὁ Ρήγας φέρεται ὡς κατὰ τὴν σύλληψίν του εἰς τὴν Τεργέστην ἐπιτυχὼν νὰ καταστρέψῃ τὴν ἀλληλογραφίαν του, τοὺς καταλόγους τῶν προσώπων μετὰ τῶν ὁποίων εὗρίσκετο εἰς μυστικὰς συνεννοήσεις καὶ ἐν γένει πάντα τὰ συνωμοτικά στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα δὲν ἀπετέλουν μόνον εἰς βάρος αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἀποδείξεις ἐνοχῆς πρὸς καταδίκην, ἀλλὰ καὶ ἐξέθετον εἰς διώξεις τόσον ἐν Αὐστροουγγαρίᾳ ὅσον καὶ ἐν τῇ Ὁθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ πληθὸς

ἐλευθερίας καὶ τῆς δημοκρατίας, ἄλλοτε συνθέτει καὶ ψάλλει μετ' αὐτῶν « ἑλληνικὰς Μασσαλιώτιδας » ἢ ἀπαγγέλλει ἀποσπάσματα τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως καὶ τοῦ πολιτεύματος, ἄλλοτε τέλος περιπλανᾶται εἰς τοὺς δρόμους καὶ τὰ καφενεῖα, ὅπου μετὰ προφυλάξεως ρίπτει εἰς τὰ θυλάκια τῶν μεμνημένων φίλων του τὰ ἐπαναστατικά του ἔργα (Ἑγγραφα..., ἐκδ. Λεγκράν, σ. 14 κ.έ.).

1. Ἄν ὁ Ρήγας εἶχε πράγματι ἰδρύσει μυστικὴν ἐταιρείαν κατὰ τεκτονικὸν πρότυπον μετ' ὄρκου, βαθμῶν κ.λ.π. παραμένει εἰσέτι θέμα συζητήσεως μεταξὺ τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν, λόγφ ἑλλείψεως ἐπαρκῶν στοιχείων. Ὁ διασωθεὶς σύντροφος τοῦ Ρήγα Χριστ. Περγαμβός (Πολεμικὰ ἀπομνημονεύματα, ἐν εἰσαγωγῇ) ὁμιλεῖ περὶ « Ἐταιρείας τοῦ Ρήγα », βεβαίῳ μάλιστα ὅτι ὑπῆρξε καὶ ὁ ἴδιος μέλος. Ὁ Νικ. Ὑψηλάντης (Mémoires, σ. 101) γράφει ἐπίσης περὶ τῆς ἐταιρείας τοῦ Ρήγα ὡς βεβαίῳ γεγονότος. Ἐπίσης ὁ Κ. Νικολόπουλος (ἐ.ἀ.) καὶ ὁ Ρίζος Νερούλος (Cours de littérature grecque moderne, Genève 1828, σ. 179) ὁμιλοῦν περὶ τῆς ἐταιρείας τοῦ Ρήγα, τὴν ὁποίαν καὶ θεωροῦν προάγγελον τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας. Καὶ αὐτὸς ὁ Maurer, μέλος τῆς ἀντιβασιλείας ἐπὶ Ὁθῶνος, γράφει (Das Griechische Volk, Heidelberg 1835, τ. Α', σ. 30) ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. Οὐδεὶς ὁμοῦ τούτων προσάγει θετικά στοιχεῖα, εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι, γράφοντες πάντες ὅμοι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἦσαν ἐπηρεασμένοι ἐκ τοῦ ἔργου τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας, τῆς ὁποίας τὴν γένεσιν ἔβλεπον εἰς τὸ κίνημα τοῦ Ρήγα. Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ἱστορικῶν, ὁ Isambert (L'indépendance grecque et l'Europe, Paris 1887, σ. 35), ὁ Σάθας (ἐ.ἀ., σ. 533), ὁ Μιχαλόπουλος (ἐ.ἀ., σ. 52 κ.έ.) πιστεύουσιν εἰς τὴν ἰδρυσιν ἐταιρείας ὑπὸ τοῦ Ρήγα, ἐνῶ ὁ Ἀμαντος (Ἑγγραφα..., ἐν εἰσηγήσει, καὶ εἰς « Ἑλληνικά », τ. 5, σ. 53) ἀρνεῖται κατηγορηματικῶς τὴν ὑπαρξιν ταύτης. Καὶ ἡμεῖς (Rhigas, σ. 78 κ.έ.) ἐξεφράσαμεν σοβαρὰς ἀμφιβολίας ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἰδρυσιν τοιοῦτου εἶδους ἐταιρείας, τύπου τῆς Φιλικῆς, ἑλλείψει ἐπαρκῶν στοιχείων, δὲν ἀπεκλείσαμεν ὅμως τὴν ὑπαρξιν μυστικοῦ συνωμοτικοῦ ὁργανισμοῦ, ἰδρυθέντος καὶ κατευθυνομένου ὑπὸ τοῦ Ρήγα, κατ' ἐπίδρασιν ἰσως τῶν τεκτονικῶν στοῶν. Ἡδη, βάσει μεταγενεστέρως ἐξετάσεως τοῦ θέματος, ἀπεκλείσαμεν καὶ τὴν πιθανότητα ταύτην.

προσώπων¹. Πάντως, ὑπεύθυνος ἀρχηγὸς τῆς παρασκευαζομένης ἐπαναστάσεως, οὐδὲν ὡμολόγησε κατὰ τὴν μακρὰν βασανιστικὴν ἀνάκρισιν ἐνώπιον τῆς αὐστριακῆς δικαιοσύνης. Καὶ οἱ συλληφθέντες ὁπαδοὶ του, οἱ πλείστοι ἄλλωστε τῶν ὁποίων δὲν κατεῖχον τυχὸν βαθύτερα σχέδια ἐν λεπτομερείᾳ, δὲν προσεπόρισαν πολλὰ στοιχεῖα εἰς τὴν αὐστριακὴν δικαιοσύνην. Ἄλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων, ἐπὶ τῶν ὁποίων, βάσει τῶν καταθέσεων, τῶν κατασχεθεισῶν ἐπιστολῶν καὶ τῶν ἄλλων περισυλλεγέντων στοιχείων, ἡ αὐστριακὴ δικαιοσύνη ἠδυνήθη νὰ στηρίξη τὸ κατηγορητήριον, συλλαμβάνομεν τὴν εἰκόνα τῆς ἐπαναστατικῆς δραστηριότητος τοῦ Ρήγα εἰς τὴν Βιέννην κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος πρὸ τῆς συλλήψεώς του².

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ὁ Ρήγας, πεπεισμένος πλέον ὅτι ἤγγιζεν ἡ ὥρα τῆς ἐνάρξεως τοῦ μεγάλου ἐπαναστατικοῦ ἐγχειρήματος, ἐτοιμάζει τὰ καθ'αυτὸ ἐπαναστατικὰ ἐκείνα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἔμελλε νὰ δημοσιεύσῃ λαθραίως εἰς τὸ ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον τῆς «Ἐφημερίδος» τῆς Βιέννης τῶν ἀδελφῶν Μαρκίδων Πούλιου, διὰ νὰ τὰ παραλάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ νὰ τὰ διασκορπίσῃ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐξ αὐτῶν, τὰ ἐπαναστατικὰ ποιήματα, ὅχι μόνον ὁ Θούριος, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατριωτικὸς ὕμνος, ὡς καὶ τὸ λεγόμενον «Στρατιωτικὸν ἐγκόλπιον», περιλαμβάνον στρατιωτικοὺς κανονισμοὺς διὰ τὴν ἐκπαί-

1. Ἡ βασανιστικὴ ἀνάκρισις, διαρκέσασα ἐπὶ πολλοὺς μῆνας, ἐπέτυχε νὰ ἀποσπάσῃ ὀνόματά τινα μεμνημένων προσώπων, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ Ρήγας διεξήγεν ἀλληλογραφίαν ἢ πρὸς τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀποστείλει ἐπαναστατικὰ ἔντυπα («Ἐγγραφα...» ἐκδ. Λεγκράν, σ. 58 κ.έ.). Ἐν τούτοις φρονούμεν ὅτι τὰ κατονομαζόμενα αὐτὰ πρόσωπα, κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι φανταστικά, ἡ διαμένουν εἰς χώρας ἐνθα δὲν διατρέχουν κίνδυνον συλλήψεως. Πλὴν τῶν συλληφθέντων κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας καὶ τινῶν ἄλλων, τῶν ὁποίων ἡ ἐνοχὴ ἦτο ἐκ τῶν καταθέσεων ἢ τῶν κατασχεθεισῶν ἐπιστολῶν ἀποδεδειγμένη, ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τῶν μεμνημένων εἰς τὸ συνωμοτικὸν κίνημα τοῦ Ρήγα παρέμεινεν ἀγνωστος εἰς τὴν αὐστριακὴν ἀνάκρισιν.

2. Ὅταν ἐγνώσθῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ σύλληψις τοῦ Ρήγα καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῶν ἐπαναστατικῶν του σχεδίων, προεκλήθη πανικός, ἐκ φόβου μὴ ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως σταλοῦν τὰ ὀνόματα τῶν ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ προσώπων, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ Ρήγας εὗρίσκετο ἐν ἀλληλογραφίᾳ καὶ τὰ ὁποῖα θὰ ὑφίσταντο καταδιώξεις. Φαίνεται ὅτι ὁ πανικός αὐτὸς μετεδόθη καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἐνθα πιθανῶς ὑπῆρχον μεμνημένοι. Ὁ μέγας διερμηνεὺς Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης ἐχειρίσθη τὸ θέμα μετὰ μεγάλης διπλωματικῆς τέχνης, πείσας τὸν Αὐστριακὸν πρέσβυν ὅτι κοινοποιήσῃς καταλόγων ὀνομάτων μεμνημένων πρὸς τὴν Πύλιν θὰ εἶχεν ὡς ἐπακόλουθον σημαντικὰς ζημίας εἰς τὸ αὐστριακὸν ἐμπόριον, δεδομένου ὅτι τὰ πλείστα τῶν προσώπων αὐτῶν ἦσαν ἔμποροι, εὐρισκόμενοι εἰς στενάς σχέσεις μετὰ τῶν ἐν Αὐστρουγγαρίᾳ οἰκονομικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἐκ τῶν ἐκθέσεων τοῦ Αὐστριακοῦ διπλωμάτου πρὸς τὴν κυβερνήσιν του συνάγεται ὅτι, κατόπιν μυστικῆς συνεννοήσεως παρέδιδε τὰ ἐκ Βιέννης σχετικὰ ἔγγραφα ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Ὑψηλάντην, οὗτος δὲ κατὰ τὴν μετάφρασιν των ἀφήρει πᾶν ἐνοχοποιητικὸν στοιχεῖον διὰ τοὺς ἐν Τουρκίᾳ Ἕλληνας («Ἐγγραφα...», ἐκδ. Λεγκράν, σ. 146 - 154).

δουσιν τῶν Ἑλλήνων μαχητῶν, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς λίαν πιθανὸν ἂν μὴ ἀπολύτως βέβαιον, ὅτι, τοῦλάχιστον κατὰ τὸν πυρῆνα, εἶχον συνταχθῇ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως ἐκ Βουκουρεστίου, ἴσως δὲ νὰ ἐδόθη ἡ τελευταία τούτων μορφή ἐν Βιέννῃ. Ὡς ἀπεκάλυψεν ἡ αὐστριακὴ ἀνάκρισις, ἥδη ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου 1796, ὀλίγον δηλαδὴ χρόνον μετὰ τὴν ἐγκατάστασίν του εἰς Βιέννην, ὁ Ρήγας συγκεντρώνει εἰς τὴν κατοικίαν του πιστοὺς καὶ μεμνημένους φίλους, παρουσίᾳ τῶν ὁποίων ψάλλει τὸν Θούριον τῇ συνοδείᾳ αὐτοῦ¹. Ἄλλ' ἡ συγγραφὴ τῆς Ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως, τῆς Διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τοῦ Πολιτεύματος, γεννᾷ πολλὰ προβλήματα, τῶν ὁποίων ἡ λύσις στηρίζεται μόνον εἰς τὸν κριτικὸν ἔλεγχον τῶν ἐκ τῶν φακέλων τῆς αὐστριακῆς ἀνακρίσεως ἀντλουμένων στοιχείων.

Πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς λίαν πιθανὸν ὅτι ἡ ἐπαναστατικὴ προκήρυξις, μολοντοὶ προετάχθη κατὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς Διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων καὶ τοῦ Πολιτεύματος, ἀποτελέσασα εἶδος εἰσαγωγῆς τούτων, συνετάχθη τὴν τελευταίαν στιγμὴν, ὀλίγον χρόνον πρὶν τὸ ὅλον περιεχόμενον τοῦ φυλλαδίου (ἥτοι τὰ ὡς ἀνωτέρω μετὰ τοῦ Θουρίου) σταλῇ πρὸς δημοσίευσιν. Διότι τὸ συγκλονιστικὸν τοῦτο κείμενον φέρει τὴν σφραγίδα τῆς ἀπολύτου ἐπικαιρότητος, δὲν ἦτο δὲ δυνατόν νὰ συνταχθῇ μετὰ τοσοῦτου πάθους, μαρτυροῦντος τὰ τρικυμιώδη συναισθήματα, τὰ ὁποῖα συνεκλόνηζον τὴν ψυχὴν τοῦ συγγραφέως των, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπαναστατικὸν μένος ὑπὸ τοῦ ὁποίου κατείχετο, εἰμὴ κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ μεγάλου ἐγχειρήματος, ἐκ τῆς ἐπιτυχίας ἢ τῆς ἀποτυχίας τοῦ ὁποίου ἐξηρτάτο ἡ ἐλευθερία ἢ ἡ ἐξολόθρευσις τοῦ ἑλληνικοῦ Γένους. Ἐξ ἄλλου, τὸ γεγονὸς ὅτι, ὡς ἀποκαλύπτεται ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς ἀνακρίσεως, κατὰ τὰς τελευταίας μόνον πρὸ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς συνωμοσίας ἐβδομάδας ἀνεγινώσκετο ὑπὸ τοῦ Ρήγα ἢ τῶν ἄλλων μεμνημένων ἐκ τοῦ ἐντύπου ἢ ἀπὸ χειρογράφου εἰς μυστικὰς συγκεντρώσεις καὶ ἐκίνει τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν συνωμοτῶν ὥς τι τὸ νέον καὶ ἄγνωστον ἕως τότε, ἀποτελεῖ καθ' ἡμᾶς ἀπόδειξιν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ νέου τινὸς ἐπαναστατικοῦ κειμένου προσφάτως συνταχθέντος².

Εἰς τὰ ἐκ τῶν αὐτῶν πηγῶν πορίσματα στηρίζεται καὶ ἡ γνώμη ἡμῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀκριβῆ χρόνον συγγραφῆς τῆς Διακηρύξεως τῶν Δικαιωμάτων καὶ τοῦ Πολιτεύματος. Τὸ γαλλικὸν δημοκρατικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον, ὡς θέλει ἐκτεθῇ ἐκτενέστερον κατωτέρω, ἔχει ὡς ὑπόδειγμα ὁ Ρήγας διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Δημοκρατίαν, τὴν ὁποίαν ὀνειροπολεῖ, καὶ εἰς τὰ πλεῖστα σημεῖα μεταφέρει κατὰ πιστὴν μετάφρασιν, εἶναι τὸ ψηφισθὲν ὑπὸ τῆς Συμβατικῆς Συνελεύσεως, γνωστὸν ὡς « Σύνταγμα τῆς 24 Ἰουνίου 1793 ». Τὸ σύνταγμα τοῦτο, προϋδὼν τῶν ἀκράτων ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν τῶν ἰακωβινικῶν

1. Βλ. ἀνωτ., σ. 30, σημ. 2 καὶ σ. 32, σημ. 2.

2. Ἐγγραφα..., ἐκδ. Λεγκράν, σ. 86, 92, 94, 100, 108.

λεσχῶν καὶ τῆς κομμούνας τῶν Παρισίων, οὐδέποτε ἐφηρμόσθη. Βεβαίως, ἡ κυκλοφορία ἐντύπων τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας δὲν ἦτο εὐκόλος οὔτε ἐν Αὐστροουγγαρίᾳ οὔτε ἐν τῇ Ὄθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ, ὅπου ἦσαν αὐστηρῶς ἀπηγορευμένα, οἱ δὲ κάτοχοι τοιούτων κατεδιώκοντο ἀμειλίκτως. Ἀλλὰ θὰ καθίστατο ἔτι πλέον δυσχερὲς ἡ ἀνεύρεσις ἐνὸς κειμένου ἀχρηστευθέντος μετὰ τὴν κατ' Ἰούλιον 1794 πτώσιν τῆς τρομοκρατίας τοῦ Ροβεσπιέρου καὶ ἀποκηρυχθέντος ὑπὸ τῶν θριαμβευσάντων Θερμιδωριανῶν, ὡς ὀδηγοῦντος εἰς ἀναρχίαν.

Δι' ἡσκημένον ἐπαναστάτην καὶ ἐπιτήδειον συνωμότην, ὡς ὁ Ρήγας, ὁ ὁποῖος μάλιστα εὗρίσκετο εἰς μυστικὰς ἐπαφὰς μετὰ τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ πρακτόρων τῆς Δημοκρατίας, κατ' ὅλας δὲ τὰς ἐνδείξεις ἐχρησίμευε καὶ ὁ ἴδιος ὡς μυστικός πράκτωρ, δὲν ἦτο πολὺ δύσκολος ὑπόθεσις νὰ προμηθευθῇ ἐν ἀντίτυπον τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος, τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 1794. Ἀλλ' ὡς ἐλέχθη ἤδη, μόνον τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς ἐν Βλαχίᾳ διαμονῆς του, δηλαδὴ ἀφ' οὗτο ἀντήχησαν αἱ νῆκαι τοῦ Βοναπάρτου ἐν Ἰταλίᾳ, κατελήφθησαν αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ διεσπάρθησαν οἱ δημοκρατικοὶ πράκτορες ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα πρὸς ὑποκίνησιν ἐπαναστατικῶν ἐνεργειῶν, ἐκυποφορήθησαν εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ Βελεστινλή τὰ σχέδια τῆς ὑποκινήσεως γενικῆς ἐπαναστάσεως τῶν λαῶν τοῦ Αἰμου καὶ δημοιουργίας μεγάλης δημοκρατίας ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ δὲ ἰδέα τῆς συγγραφῆς πολιτεύματος δὲν θὰ ὥριμασεν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Ρήγα εἰμὴ ἀφ' οὗτο ὥριμασαν πλέον τὰ ἐπαναστατικὰ αὐτοῦ σχέδια καὶ ἐτέθησαν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἐφαρμογῆς. Τότε μόνον, δηλαδὴ πρὸ τῆς συντάξεως τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρῦξεως, ἀλλὰ μετὰ τὴν συγγραφὴν τῶν ἐπαναστατικῶν ποιημάτων, ὁ Ρήγας θὰ συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ συντάξῃ καὶ τὸ Πολίτευμα τοῦ δημοκρατικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπῆγαγεν ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐπαναστάσεως, καθιστῶν συγχρόνως τὸ πολίτευμα αὐτὸ διὰ τῶν ἐπεξηγήσεων καὶ παραδειγμάτων δημοκρατικὴν κατῆχσιν πρὸς χρῆσιν τῶν ἀπελευθερουμένων, ἀνωρίμων κατὰ μέγιστον μέρος πολιτικῶς, λαῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τὸ μὲν σύνταγμα τοῦ 1793 εἶχεν ἀπὸ πολλοῦ περιέλθει ἐν ἀχρηστίᾳ, ἐκείνου δὲ τοῦ 1795, μόλις τεθέντος ἐν ἐφαρμογῇ, ἡ ἀπόκτισις δὲν ἦτο εὐχερὲς.

Τὸ διασωθὲν πόρισμα τῆς αὐστριακῆς ἀνακρίσεως διαφωτίζει ἡμᾶς ἐπαρκῶς ἐπὶ τοῦ θέματος. Ὁ Ρήγας ἀρνεῖται νὰ δώσῃ οἰανδήποτε ἐξήγησιν ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ ἐπαναστατικοῦ φυλλαδίου, προσποιούμενος ὅτι δὲν γνωρίζει καὶ ποῖος εἶναι ὁ συντάκτης τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρῦξεως καὶ τοῦ πολιτεύματος. Ἀλλ' ἡ αὐστριακὴ ἀνάκρισις δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ συγγραφεὺς τῶν, κατ' ὅσον ἔχει περὶ τούτου σαφὴ στοιχεῖα ἐξ ἄλλων μαρτυρικῶν καταθέσεων. Ἐτι πλέον, ἔχει ἐπισυνάψῃ ἐντὸς τοῦ φακέλου τῆς κατηγορίας κατασχεθείσας ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀπευθύνει ὁ Ρήγας

πρὸς τὸν ἐν Τεργέστῃ φίλον του καὶ μεμνημένον εἰς τὰ ἐπαναστατικά σχέδια Ἀντώνιον Κορωνιόν. Εἰς μίαν τῶν ἰδιοχειρίων, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὸ δικαστικὸν πόρισμα, ἐπιστολῶν τούτων, ἀπευθυνθεῖσαν πρὸς τὸν Κορωνιὸν κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου 1797, ὁ Ρήγας παρεκάλει τὸν Κορωνιὸν ἢ νὰ μεταφράσῃ χάριν αὐτοῦ τὸν θεμελιώδη νόμον (σύνταγμα) τῆς Γαλλίας ἢ νὰ ἀποστείλῃ πρὸς αὐτὸν αὐτὸ τοῦτο τὸ γαλλικὸν κείμενον πρὸς μετάφρασιν παρὰ τοῦ ἰδίου, διότι εἶχεν ἀνάγκην τούτου « χάριν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ». (Für die griechische Nation). Φαίνεται ὅτι ὁ Κορωνιὸς καθυστέρησε νὰ ἀπαντήσῃ καὶ ὁ Ρήγας, ἐντὸς βραχυτάτου διαστήματος, ἀπευθύνει δύο νέας ἐπιστολάς, μαρτυρούσας τὴν ὅλως ἐπείγουσαν ἀνάγκην, τὴν ὁποίαν, ἡσθάνετο διὰ τοῦτο, καὶ εἰς τὰς ὁποίας ἐπαναλαμβάνει τὴν αὐτὴν παρακλήσιν. Ἐπὶ τέλους, ὁ Κορωνιὸς ἀποστέλλει εἰς Βιέννην ὡς δεῖγμα ἑννέα κεφάλαια, τὰ ὁποῖα εἶχε μεταφράσει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Εἰς ἐπιστολὴν του ὑπὸ χρονολογίαν 26 Ἰουλίου 1797, ὁ Ρήγας γράφει πρὸς τὸν Κορωνιὸν ὅτι ἔλαβε μὲν τὸ μῆμα τοῦτο τῆς μεταφράσεως, ἀλλὰ τὸ γαλλικὸν πολίτευμα, ἐκ τοῦ ὁποίου μετέφρασεν ὁ Κορωνιός, δὲν εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὁ ἴδιος παρὰ τοῦ Γάλλου προξένου ἐν Βλαχία καὶ τὸ ὁποῖον προφανῶς εἶχεν ἀρχίσει ἤδη νὰ ἐπεξεργάζεται. Παρακαλεῖ ἐν τούτοις τὸν φίλον του, ὅπως συνεχίσῃ τὴν μετάφρασιν, διότι μόνον ὠρισμένους τύπους προτίθεται νὰ παραλάβῃ ἐξ αὐτοῦ, θὰ συντάξῃ δὲ ὁ ἴδιος ἄλλο κατὰ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ θὰ τυπώσῃ τοῦτο εἰς 70.000 ἀντίτυπα¹.

Ἄλλος κατηγορούμενος συνωμότης, ὁ Πούλιος, ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῆς ἀνακρίσεως ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ μελετωμένου σκοποῦ (ἀσφαλῶς λέγει τοῦτο ὡς ἐλαφρυντικόν) εἶχεν ἐγχειρίσει εἰς τὸν Ρήγαν ἓν ἀντίτυπον τοῦ γαλλικοῦ πολιτεύματος. Πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς λίαν πιθανὸν ὅτι τὸ κείμενον τοῦ γαλλικοῦ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον ἐπεξεργάζετο ὁ Ρήγας, ἦτο ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶχε λάβει παρὰ τοῦ Πούλιου, ἀνέφερε δὲ εἰς τὴν ἐπιστολὴν καὶ κατὰ τὴν ἀπολογίαν του τὸν Γάλλον προξένον Βουκουρεστίου, οὐδὲν διακινδυνεύοντα, διὰ νὰ προφυλάξῃ τὸν φίλον του ἐξ ἐπιβαρυντικοῦ στοιχείου.

Ὁ Κορωνιὸς εἰς τὴν ἀπολογίαν του ὁμολογεῖ, τὸ ἄλλωστε ἐκ τῶν κατασχεθεισῶν ἐπιστολῶν ἀποδεδειγμένον, ὅτι εἶχε μεταφράσει καὶ ἀποστέλλει ὡς δεῖγμα εἰς τὸν Ρήγαν ἑννέα κεφάλαια τοῦ γαλλικοῦ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον εἶχε λάβει παρὰ τινος πλοιάρχου ἐκ Βενετίας, ὅτι σκοπίμως κατέστησε τὴν μετάφρασιν ἀκατανόητον διὰ νὰ ἀποτρέψῃ τὸν Ρήγαν ἀπὸ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκτυπώσεως καὶ διασπορᾶς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅτι διὰ τὸν ἴδιον

1. Ἐ.ἀ., σ. 68. Ἄν πράγματι κατ' Ἰούνιον ἢ Ἰούλιον τοῦ 1797 ὁ Γάλλος προξένος ἀπέστειλεν εἰς τὸν Ρήγαν τὸ κείμενον τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος, τοῦτο δὲν θὰ ἦτο τὸ πρὸ πολλοῦ περιτεσὸν ἐν ἀρχησιᾷ καὶ ἀποκηρυχθὲν σύνταγμα τοῦ 1793, ἀλλ' ἐκεῖνο τοῦ 1795.

σκοπὸν δὲν μετέφρασε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ κειμένου¹. Ἡ αὐστριακὴ ἀνάκρισις ἀπορρίπτει τὰς δικαιολογίας αὐτὰς ὡς ἐμφανῶς ἀνακριβεῖς, οὐδ' ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ Κορωνιός, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐκ τῶν πλεόν πιστῶν φίλων τοῦ Ρήγα καὶ ἀφωσιωμένων εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ σχέδια, καλῶς θὰ εἶχε μεταφράσει τὰ σταλέντα, ἂν δὲ δὲν ἀπέστειλε τὴν ὑπόλοιπον μετάφρασιν, τοῦτο θὰ ὀφείλετο εἰς τὴν ἔλλειψιν χρόνου. Ὅπωςδὴποτε ὁ Ρήγας συνέχισεν ὁ ἴδιος τὸ ἔργον τῆς μεταφράσεως τοῦ γαλλικοῦ ἐκείνου πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του καὶ τῆς συντάξεως τοῦ ἑλληνικοῦ, εἰς τὸ ἔργον δὲ τοῦτο κατέλαβεν αὐτὸν ἐν τῇ κατοικίᾳ του, ὡς ὁμολογεῖ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ του ἄλλος κατηγορούμενος, ὁ Φίλιππος Πέτροβιτς².

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἀντιλοῦμεν ἐκ τοῦ πορίσματος τῆς αὐστριακῆς δικαιοσύνης (δυστυχῶς αἱ ἀπολογίαι τῶν κατηγορουμένων καὶ αἱ μνημονούμεναι κατασχεθεῖσαι ιδιόγραφοι ἐπιστολαὶ τοῦ Ρήγα δὲν ἀνευρέθησαν ἐν τῷ φακέλῳ) δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν κατὰ τρόπον βέβαιον τὰ ἀκόλουθα. Μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰουνίου 1797, δηλαδὴ τέσσαρας περίπου μῆνας πρὸ τῆς μυστικῆς ἐκτυπώσεως καὶ παραλαβῆς τῶν λαθραίων ἐντύπων πρὸς ἀναχώρησιν διὰ τὴν Ἑλλάδα, ὁ Ρήγας δὲν εἶχε συντάξει τὸ πολίτευμά του. Κατὰ τὰς αὐτὰς ἐνδείξεις δὲν εἶχεν ἀκόμη εἰς χεῖράς του αὐτὸ τοῦτο τὸ πρωτότυπον κείμενον τοῦ Πολιτεύματος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, τὸ ὁποῖον θὰ ἐχρησίμευεν εἰς αὐτὸν βασικῶς διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας. Τότε μόλις γράφει εἰς τὸν ἐν Τεργέστη μεμνημένον φίλον του νὰ τοῦ ἀποστείλῃ εἴτε μετάφρασιν εἴτε αὐτὸ τοῦτο τὸ κείμενον τοῦ γαλλικοῦ πολιτεύματος. Ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Καμποφόρμιο ἀποκατάστασις διπλωματικῶν σχέσεων ἐπέτρεπε πῶς τὴν μέσῳ Ἰταλίας ἐπικοινωνίαν καὶ προμήθειαν ἐντύπων διὰ Τεργέστης. Ὁ Κορωνιός, πολυάσχολος ἔμπορος, ἴσως καὶ μὴ ἔχων εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δυνηθῇ νὰ προμηθευθῇ τὸ ἀπηγορευμένον ἐν Αὐстроουγγαρίᾳ καὶ λίαν ἐπικίνδυνον διὰ τὸν κάτοχόν του κείμενον τοῦτο, καθυστερεῖ, ὁ δὲ Ρήγας, ἀναμένων ἐναγωνίως, ἀναγκάζεται νὰ γράψῃ ἄλλεπαλλήλους ὑπομνηστικὰς ἐπιστολάς.

Ἐν τῷ μεταξύ, εἴτε μέσῳ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ Γάλλου προξένου, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ ἴδιος, εἴτε μέσῳ τοῦ ἰδιοκτιτοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ τυπογραφείου καὶ διευθυντοῦ τῆς « Ἐφημερίδος » Γεωργίου Πούλιου, ὡς ὁμολογεῖ ὁ τελευταῖος αὐτὸς καὶ τοῦτο εἶναι πιθανώτερον, γίνεται ἐπὶ τέλους κάτοχος ἐνὸς ἀντύπου τοῦ Γαλλικοῦ συντάγματος³. Τὸ σύνταγμα τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ

1. Ἔ.ἀ., σ. 96.

2. Ἔ.ἀ., σ. 70.

3. Ἔ.ἀ., σ. 68 καὶ 96. Αὕτη ἡ ἀνάκρισις βεβαίαι ὅτι τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Ρήγα πολίτευμα ἦτο πιστὴ μετάφρασις τοῦ κειμένου τοῦ γαλλικοῦ πολιτεύματος, τὸ

εἶναι ἄλλο ἐκείνου τοῦ 1793, τὸ κείμενον τοῦ ὁποίου ἀνευρίσκομεν σχεδὸν ἐπὶ λέξει μεταφρασμένον μετὰ προσθηκῶν καὶ ἐπεξηγήσεων εἰς τὸ πολίτευμα, τὸ ὁποῖον συνέταξεν ὁ Ρήγας διὰ τὴν Ἑλληνικὴν δημοκρατίαν του. Ἄνευ ἀμφιβολίας, μὲ τὴν ἐργατικότητα, ἣτις τὸν διέκρινε καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὸ ἔργον τῆς ἐλευθερίας, τὸ ὁποῖον ἀνελάμβανε καὶ τὸ ὁποῖον ἐφλόγιζε τὴν σκέψιν του, κατὰ τὸ σχετικῶς βραχὺ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα θὰ ἐρρίφθη ψυχῇ τε καὶ σώματι πρὸς ταχυτάτην συντέλεισιν τοῦ μεγάλου ἐγχειρήματος, τὸ ὁποῖον εἶχε συλλάβει ἡ μεγαλουργὸς διάνοιά του. Τὰ ἐπαναστατικὰ σχέδια ἦσαν ἤδη κατεστρωμένα, τὸ δίκτυον τῆς ἐπαναστάσεως εἶχε πλακῇ, τὸ ὄραμα τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς δημοκρατίας μετεβάλλετο εἰς τὴν συνταρασσομένην σκέψιν του εἰς εἰκόνα πραγματικότητος. Ἐπρεπεν ἡ ἑλληνικὴ δημοκρατία ἀπὸ τῶν πρώτων βημάτων της νὰ ἔξῃ τὸ πολίτευμά της, βάσει τοῦ ὁποίου θὰ συνέζων καὶ θὰ ἐκυβερνῶντο ἐν ἰσότητι καὶ ἀδελφότητι, κατὰ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ ἰδεώδη τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας ὅχι μόνον οἱ ὁμοεθνεῖς του Ἑλληνες, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ λοιποὶ λαοί, οἱ ὁποῖοι ἀκόμη ἐστέναζον ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ Σουλτάνου. Οἱ συνωμόται σύντροφοι εἰς τὸν ἀγῶνά του, ἀρκετοὶ τῶν ὁποίων ὀλίγον βραδύτερον τὸν συνώδευσαν εἰς τὸ μαρτύριον, ὁμολογοῦν ἢ ἀφίρουν εἰς τὰς καταθέσεις των νὰ νοηθῇ ὅτι κατὰ τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα ἐκλείετο εἰς τὴν κατοικίαν του, ὅπου τὸν ἀνεύρισκον ἀπερροφημένον εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Γαλλικοῦ πολιτεύματος καὶ τὴν σύνταξιν ἐκείνου τῆς ἑλληνικῆς δημοκρατίας¹.

Ἐπὶ τέλους, περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου 1797, ὁ Ρήγας ἔλαβεν ἐκ Τεργέστης ἐννέα κεφάλαια γαλλικοῦ πολιτεύματος, μεταφρασθέντα ὑπὸ τοῦ Κορωνιοῦ. Διεπίστωσεν ἀμέσως ὅτι τὸ κείμενον, τὸ ὁποῖον μετέφρασε πρὸς χάριν του ὁ Κορωνιός, δὲν ἦτο ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς ὑπόδειγμα διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ἰδικοῦ του πολιτεύματος καὶ σπεύδει νὰ γράψῃ ἀμέσως τοῦτο πρὸς τὸν φίλον του. Τὸ πόρισμα τῆς αὐστριακῆς ἀνακρίσεως, στηριζόμενον εἰς τὴν κατάθεσιν τοῦ Κορωνιοῦ, ἀναφέρει ὅτι τὸ μεταφρασθὲν ὑπὸ τούτου καὶ σταλὲν εἰς τὸν Ρήγαν κείμενον προήρχετο ἐκ τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος τοῦ 1793. Ἄλλ' ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ λάθους, διότι τὸ κείμενον, τὸ ὁποῖον ἀπέστειλεν ὁ Κορωνιός, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προέρχεται εἰμὴ ἐκ τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος τοῦ 1795. Μόνον τὸ κείμενον τοῦ συντάγματος τοῦ 1795 ἦτο δυνατόν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν νὰ λάβῃ ὁ Κορωνιός ἐκ τῆς κατεχομένης

ὁποῖον ἐνεχείρισεν εἰς τὸν Ρήγαν ὁ Πούλιος (Ἑγγραφα..., ἔκδ. Ἀμάντου, σ. 162). Ὁ Πούλιος, βιβλιοπώλης ἐξ ἐπαγγέλματος καὶ φανατικῶς προσηλωμένος εἰς τὰς γαλλικὰς δημοκρατικὰς ἰδέας, ἐπεδίεδετο πολλὰκις εἰς τὴν διασποράν ἐπαναστατικῶν ἐντύπων καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐταξίδευεν εἰς Μολδοβλαχίαν. (Βλ. Γ. Λατίνου, Οἱ ἀδελφοὶ Πούλιου, ἐν Δελτ. Ἰστ. καὶ Ἑθν. Ἐταιρ., τ. 12 (1957), σ. 262 κ.ἑξ.).

1. Ἑγγραφα..., ἔκδ. Λεγκράν, σ. 70.

ὑπὸ τῶν Γάλλων Βενετίας. Ἐκεῖνο τοῦ 1793 εἶχε ἤδη ὁ Ρήγας εἰς τὴν κατοικίαν του καὶ βάσει τούτου συνέτασσε τὸ πολίτευμά του. Ἐπομένως, ἂν ἐλάβανε παρὰ τοῦ Κορωνιοῦ μεταφράσιν τοῦ ἰδίου κειμένου, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐκφράξῃ τὴν ἐκπληξίν του καὶ νὰ γράφῃ ὅτι δὲν ἦτο ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἦτο ἡδὴ ὑπὸ τὴν κατοχὴν του. Πιθανῶς ἡ σύγχυσις προήλθεν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ γαλλικὸν σύνταγμα τοῦ 1795 δὲν ἔφερε τὴν συνήθη ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως χρονολογίαν, ἀλλὰ «τρίτον ἔτος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας».

Ἐκ τῆς ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Ρήγα φράσεως ὅτι ἔλαβεν «ἐννέα κεφάλαια», διαπιστουμένης καὶ ἐκ τῆς καταθέσεως τοῦ Κορωνιοῦ, δὲν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν πόσον ἀκριβῶς μέρος τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος τοῦ 1795 ὁ Κορωνιὸς μετέφρασε καὶ ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ρήγαν. Ἄν λάβωμεν τὴν λέξιν «κεφάλαιον» ὥς ὑπονοοῦσαν τὴν ἐνυπάρχουσαν ἐν τῷ γαλλικῷ τούτῳ συντάγματι ἐπὶ κεφαλῆς ἐκάστης σειρᾶς ὁμοειδῶν ἄρθρων λέξιν *titre*, πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Κορωνιὸς εἶχε μεταφράσει καὶ ἀποστέλλει ἐννέα *titres* περιλαμβάνοντας ἐν ὅλῳ 295 ἄρθρα, ἥτοι τὸ μέγιστον καὶ οὐσιωδέστερον, περιλαμβάνον σχεδὸν πᾶσαν τὴν διάρθρωσιν τῆς πολιτείας, τμῆμα τοῦ συντάγματος τοῦ 1795. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν φαίνεται εἰς ἡμᾶς πιστευτόν. Ὁ Κορωνιὸς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν θὰ ἐτόνιζεν εἰς τὴν ἀνάκρισιν, ὅτι δὲν ἀπέστειλεν εἰς τὸν Ρήγαν εἰμὴ ἐν μόνον μικρὸν τμῆμα ὡς δεῖγμα· καὶ ὁ Ρήγας δὲν θὰ ἀπῆντα εἰς αὐτὸν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, ζητῶν νὰ συνεχίσῃ τὴν μετάφρασιν. Πιθανώτερον εἰς ἡμᾶς φαίνεται ὅτι ὁ Κορωνιός, λέγων «ἐννέα κεφάλαια», ἐνόει τὰ ἐννέα πρῶτα ἄρθρα τοῦ συντάγματος 1795 (ἴσως καὶ μετὰ τῆς προτασσομένης Διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν καθηκόντων), ὁπότε πράγματι ἐπρόκειτο μόνον περὶ «δείγματος», ἱκανοῦ νὰ πείσῃ τὸν Ρήγαν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ κειμένου διαφόρου ἐκείνου, τὸ ὁποῖον εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν, ἀλλ' ἀνεπαρκοῦς πρὸς σύλληψιν καθολικῆς εἰκόνης περὶ τούτου. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ ἀπέστειλεν ἐν μεταφράσει ὁ Κορωνιὸς βραχεῖαν περίληψιν τῶν ἐννέα κεφαλαίων (*titres*). Πάντως ὁ Ρήγας διὰ τοῦ ἀποσταλέντος «δείγματος» πᾶν ἄλλο ἢ θὰ εἶχε πλήρη καὶ σαφὴ εἰκόνα τοῦ συντάγματος τοῦ 1795.

Ἐπιμένομεν εἰς τὴν ἄποψιν ταύτην, διότι αὕτη καὶ μόνη δικαιολογεῖ τὸν τρόπον τῆς συγγραφῆς τοῦ πολιτεύματος τοῦ Ρήγα. Ὁ ἴδιος γράφει εἰς τὸν Κορωνιὸν ὅτι «μόνον τὸν τύπον θέλει παραλάβει ἐξ αὐτοῦ, θὰ συντάξῃ δὲ ἄλλο κατὰ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα»¹. Ὁ τύπος ἢ μᾶλλον οἱ τύποι, τοὺς

1. Ἐ.ἀ., σ. 68. Ὁ Κορωνιὸς ἐχρησίμευεν εἰς τὸν Ρήγαν διὰ τὴν μέσῃ Τεργέστης προμήθειαν ἐπαναστατικῶν ἐντύπων, παρ' αὐτοῦ δὲ εἶχε λάβει καὶ τὴν προκήρυξιν τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Γεντιλὸ πρὸς τοὺς Ἑλληνας τῶν Ἰονίων νήσων (Ἑγγραφα..., ἐκδ. Λεγκράν, σ. 98).

ὁποίους παρέλαβεν ὁ Ρήγας ἐκ τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος τοῦ 1795, ἥσαν κυρίως δύο θεμελιώδεις διατάξεις, μεταβάλλουσαι ἄρδην τὰς ἀντιστοιχούς τοῦ συντάγματος τοῦ 1793 : Ἡ ἵδρυσις πενταμελοῦς Διευθυντηρίου ἀντὶ τοῦ εἰκοσιτετραμελοῦς ἐκτελεστικοῦ συμβουλίου (ἄρθρ. 62) καὶ ἡ ἵδρυσις δύο νομοθετικῶν σωμάτων, ἀντὶ τῆς μόνης Βουλῆς τοῦ συντάγματος τοῦ 1793 (ἄρθρ. 39). Ὁ Ρήγας ἔλαβε γνῶσιν τῶν θεμελιωδῶν τούτων μεταβολῶν εἴτε ἐκ τῆς περιλήψεως τοῦ Κορωνιοῦ, εἴτε ἐκ προσωπικῶν πληροφοριῶν ἢ ἄλλως πως. Ἄλλ' ἂν εἶχεν ἐνώπιόν του τὸ πλήρες κείμενον τοῦ συντάγματος τοῦ 1795, ὅσονδήποτε καὶ ἂν κατείχετο ὑπὸ ἀγωνιώδους βίας νὰ περατώσῃ τὸ ἔργον καὶ νὰ παραδώσῃ τοῦτο πρὸς ἐκτύπωσιν, θὰ εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἑναρμονίσῃ τὰς μεταβολὰς ταύτας τῆς τελευταίας στιγμῆς διὰ παραθέσεως καὶ μερικῶν εἰσέτι ἀποσπασμάτων ἐκ τοῦ συντάγματος τούτου, ἀναποσπᾶστας συνδεδεμένων πρὸς τὴν ὅλην ἔννοιαν τῶν μεταβολῶν τούτων. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν θὰ « προσεκόλλα » ἀπλῶς τὰς μεταβολὰς αὐτὰς ἄνευ ὁργανικοῦ συνδέσμου πρὸς τὰς λοιπὰς διατάξεις τοῦ συντάγματος τοῦ 1793, τὸ ὁποῖον μετέφραζεν, οὔτε θὰ περιέπιπεν εἰς χάσματα, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ὁμιλήσωμεν ἐν συνεχείᾳ¹.

Ἐξαιρέσει τῶν δύο ὡς ἀνωτέρω περιπτώσεων, αἱ ὁποῖαι παρὰ τὴν σοβαρότητά των ὡς τροποποιήσεις πολιτικοῦ συστήματος, καθίστανται ἐπεισοδιακαὶ λόγῳ τῆς ἄνευ ὁργανικοῦ συνδέσμου τοποθετήσεώς των τὴν τελευταίαν στιγμὴν, ὁ Ρήγας ἠκολούθησεν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὸ γαλλικὸν σύνταγμα τοῦ 1793, μεταφράσας ἀπάσας αὐτοῦ τὰς διατάξεις ὅσον ἡδύνατο, ἢ ἐνόμιζεν ὡς ἐνδεδειγμένον, πιστῶς, σεβασθεὶς δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἀριθμητικὴν τῶν ἄρθρων τάξιν τόσον τῆς Διακηρύξεως τῶν Δικαιωμάτων, ὅσον καὶ τοῦ καθαντοῦ καταστατικοῦ χάρτου. Ἡσχημένος σχετικῶς ὡς ἦτο μεταφραστὴς, διότι εἶχεν ἤδη μεταφράσει ἱκανὸν ἀριθμὸν ἔργων ἐκ τῆς γαλλικῆς, δὲν θὰ ἐχρειάσθη πολὺν χρόνον, ὥσως νὰ ἤρκεσαν πρὸς τοῦτο δύο ἢ τρεῖς ἑβδομάδες, μολονότι ἡ ἔλλειψις ἐπαρκoῦς χρόνου πρὸς νέαν ἐπεξεργασίαν τῆς μεταφράσεως μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι παρεισέφερσαν καὶ λάθῃ τινὰ ἐκ παρανοήσεων².

1. Βλ. ἐν τέλει τὰς κατ' ἄρθρον ἐρμηνευτικὰς καὶ κριτικὰς σημειώσεις περὶ τοῦ πολιτεύματος. Τὸ πλέον χαρακτηριστικὸν λάθος, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπέπεσεν ἐκ τῶν μεταβολῶν τῆς τελευταίας στιγμῆς ἄνευ νέας ἐπεξεργασίας, εἶναι ὅτι ἄφησεν ὡς εἶχε τὸ ἄρθρον 64, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ ἐκτελεστικὸν διοικητήριον (Διευθυντήριον) « ἀλλάζει τὸ ἡμῖς κάθε χρόνον ». Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο δυνατόν, ἐφ' ὅσον τὸ ἄρθρ. 62 τοῦ συντάγματος 1793, θεσπίζον 24μελὲς ἐκτελεστικὸν συμβούλιον, παρέμενεν ὡς εἶχεν. Ἐνῷ ἐν τῷ ἰδίῳ ἄρθρ. 62 ὁ Ρήγας, βάσει τοῦ συντάγματος 1795, ἐθέσπιζε πενταμελὲς Διευθυντήριον, τὸ ὁποῖον βεβαίως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ « ἀλλάξῃ τὸ ἡμῖς κάθε χρόνον » !

2. Βλ. κυρίως τὰς σημειώσεις ἡμῶν ἐπὶ τῶν ἄρθρων τῆς Διακηρύξεως καὶ τοῦ Πολιτεύματος.

Ἄλλὰ δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἀπλῆς μεταφράσεως. Ἦδη αὐτὸς ὁ Ρήγας ἔγραφεν εἰς τὸν Κορωνιὸν ὅτι συντάσσει πολίτευμα «κατὰ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα», τοῦτο δὲ πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς ὑπονοοῦν κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον θὰ ἀνέκυπτεν ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τῆς παρασκευαζομένης ἐπαναστάσεως. Καὶ αὐτὸ κυρίως ἐπέτυχεν, ὅχι τόσο διὰ μεταβολῶν τοῦ κειμένου τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος, ὅσον διὰ τῶν προσθηκῶν καὶ ἐπεξηγήσεων, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀπασχολήσουν ἡμᾶς ἐν συνεχείᾳ. Αἱ προσθήκαι καὶ ἐπεξηγήσεις τοῦ Ρήγα περικλείουν τὰς δημοκρατικὰς καὶ ἐπαναστατικὰς του ἰδέας, αὐταὶ ἐνσαρκώνουν τὸ ὄραμα τοῦ μεγάλου ἐπαναστάτου καὶ ἰδεολόγου περὶ ἰδρύσεως ἐπὶ τῶν ῥεπρίων τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας μιᾶς μεγάλης Δημοκρατίας, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι, εἴτε Ἑλλήνες ἦσαν, εἴτε Σλάβοι, εἴτε Ρουμάνοι, εἴτε Ἀλβανοί, Βούλγαροι ἢ ἄκόμε καὶ Τοῦρκοι, θὰ ἔχαιρον ἐν ἰσότητι πάντων τῶν ἀτομικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων.

Ὁ Ρήγας εἶχεν ἤδη συλλάβει ἀπὸ μακροῦ τὸ ὄραμα αὐτὸ δημιουργίας τοιαύτης μορφῆς ἑλληνικῆς δημοκρατίας καὶ εἶχε καταστρώσει ἐν νῷ τὴν πολιτικὴν αὐτὴν τάξιν τοῦ μέλλοντος νὰ ἀνακύβῃ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως κράτους. Εἶχεν ἄλλωστε ἐν τινι μέτρῳ διακηρύξει τὰς ἰδέας αὐτὰς εἰς τὸν «Θούριον», ὅπου παρῶρμα ὀνομαστικῶς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητος, θρησκείας καὶ γλώσσης νὰ ἐξεγερθοῦν ἀπὸ κοινοῦ πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ δεσποτικοῦ ζυγοῦ καὶ νὰ ἀπολαύσουν ἔπειτα ἀπὸ κοινοῦ τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐλευθερίας. Τώρα δὲν ἐπρόκειτο παρὰ νὰ δώσῃ πολιτικὸν περιεχόμενον, ἀκριβέστερον ἴσως οὐσιαστικὸν νόημα, εἰς τὰς ἰδέας του, ἐνσωματώνων αὐτὰς εἰς τὸ μεταφραζόμενον σύνταγμα τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας. Ἀλλὰ καὶ ὥς πρὸς τὰ ἐρμηνευτικὰ παραδείγματα, τὰ ὁποῖα ἐν εἴδει δημοκρατικῆς κατηχήσεως προσθέτει εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ἄρθρων τῆς μεταφράσεως τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τούτων ὑπὸ τῶν στερουμένων πολιτικῆς διαπαιδαγωγήσεως, ἦτο ἤδη ἀπὸ πολλοῦ παρεσκευασμένος καὶ διὰ τὸ ἔργον τοῦτο. Συνωμότης ἐξησχημένος καὶ προπαγανδιστὴς πεπειραμένος, θὰ εἶχεν ἤδη μνήσει διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ πολλοὺς τῶν φίλων καὶ ὁπαδῶν του εἰς τὰς δημοκρατικὰς ἰδέας καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ του σχέδια. Διὰ τοῦτο ἤρκεσε πρὸς σύνταξιν παρομοίου μνημειώδους ἔργου, καταπλήσσοντος καὶ σήμερον διὰ τὴν εὐρύτητα τῶν σκέψεων καὶ τὴν ἑναρμόνισιν μεγάλων ἰδεωδῶν πρὸς τὰς περιστάσεις καὶ τὰς πραγματικότητας, χρονικὸν διάστημα βραχύτατον, πάντως οὐχὶ μακρότερον τῶν τεσσάρων μηνῶν¹.

1. Συμπεραίνομεν τοῦτο ἐκ τῆς τελευταίας ἐπιστολῆς, ἡ ὁποία ἀπηνθύνθη πρὸς τὸν Κορωνιὸν τὴν 26 Ἰουλίου (βλ. ἀνωτ., σ. 37) δηλαδὴ δύο περίπου μῆνας πρὶν τὸ ὅλον κείμενον τοῦ φυλλαδίου παραδοθῇ εἰς τὸ τυπογραφεῖον πρὸς ἐκτύπωσιν (βλ.

Ὁ Ρήγας προέταξε τῆς Διακηρύξεως τῶν Δικαιωμάτων καὶ τοῦ καθαυτοῦ πολιτεύματος μίαν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν, ἡ ὁποία, ἄνευ ἀμφιβολίας, ἐγράφη κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας, ὅτε εἶχεν ἤδη περατωθῇ ἡ σύνταξις τοῦ Πολιτεύματος καὶ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ τελευταῖον δημιούργημα τῆς διανοίας του. Ἡ αὐστριακὴ ἀνακρίσις ἀποκαλεῖ τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην εἰς τὴν Διακήρυξιν τῶν Δικαιωμάτων καὶ τὸ σύνταγμα «ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν» καὶ χαρακτηρίζει αὐτὴν ὥς τι τὸ κεχωρισμένον στοιχεῖον ἐνοχῆς. Καὶ ἐν τῇ πραγματικότητι δὲν πρόκειται περὶ συνήθους κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν συνταγμάτων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως αἰτιολογικῆς εἰσηγήσεως εἰς τὴν διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, ἀλλὰ περὶ μιᾶς ἐκ τῶν πλέον ἐντόνων ἐπαναστατικῶν προκηρύξεων, διὰ τῆς ὁποίας αἰτιολογεῖται ὄχι τόσον ἡ καθιέρωσις τῶν δικαιωμάτων, ὅσον αὐτὴ αὕτη ἡ ἐπανάστασις πρὸς ἀπόκτισιν τούτων διὰ δραματικῆς περιγραφῆς τῶν δεινῶν τῶν ὑποδούλων λαῶν τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ προκήρυξις αὕτη εἶναι τὸ ὠραιότερον πνευματικὸν δημιούργημα τοῦ Ρήγα, ἐκφράζον θαυμασίως τὰ τρικυμιώδη αἰσθήματα, τὰ ὁποία ἐτάρασσον τὴν ψυχὴν του, καθ' ὃν χρόνον παρεσκεύαζε τὸν ἀγῶνα τῆς ἀπολυτρώσεως, καὶ παρέχον εἰκόνας τῆς δουλείας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ συνταρακτικῆς παραστατικότητος. Εἰς τὸν Θούριον, περιγραφῶν τὰ δεινὰ τῆς δουλείας καὶ κινῶν τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν διὰ τὴν ἐλευθερίαν, ὁ Ρήγας ἐμφανίζεται ὀρμητικὸς ποιητής. Εἰς τὴν προκήρυξιν αὐτὴν ἀποδεικνύεται ρήτωρ, ὁ δὲ τεταραγμένος ψυχικός του κόσμος ἐκδηλοῦται διὰ χειμαρρῶδους εὐγλωττίας καὶ ρητορικῶν σχημάτων, ἀξίων ὁμιλητοῦ τῆς Πνυκὸς κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, ἱκανῶν νὰ συγκινήσουν μέχρι δακρύων καὶ νὰ μεταδώσουν εἰς τὸν ἀναγνώστην ἢ τὸν ἀκροατὴν τὰ συναισθήματα, τὰ ὁποῖα συνεκλόνιζον τὴν ψυχὴν του. Καὶ πράγματι, μετὰ τὸν Θούριον, ἡ προκήρυξις αὕτη εἶναι ἐκεῖνη ἡ ὁποία συνεκίνησε καὶ ἐνεθουσίασε περισσότερο τοὺς Ἕλληνας συνωμότες. Ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς αὐστριακῆς ἀνακρίσεως, ἐκυκλοφόρει χειρόγραφος καὶ ἀνεγινώσκετο εἰς τὰς μυστικὰς συγκεντρώσεις τῶν μεμνημένων εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ σχέδια τοῦ Ρήγα¹. Δύναται νὰ συγκριθῇ περισσότερο πρὸς τὰς προκηρύξεις τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 μετὰ τοῦ αὐτοῦ διττοῦ σκοποῦ, τῆς αἰτιολογίας τῆς ἐπαναστατικῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἑλλήνων διὰ τὰ δεινὰ τῆς δουλείας, τὰ ὁποῖα ὑφίσταντο, καὶ τῆς παρορμήσεως τῶν ἐπαναστατῶν πρὸς ἀγῶνα ζωῆς ἢ θανάτου διὰ τὴν ἐλευθερίαν.

κατωτ., σ. 44). — Πρέπει δὲ νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ τρίμηνον χρονικὸν διάστημα ὁ Ρήγας συνέχιζε τὴν ἐποπτείαν τῆς ἐκτυπώσεως τῶν λοιπῶν ἔργων του, κατήυθνε τὰς μυστικὰς συγκεντρώσεις τῶν μεμνημένων φίλων του καὶ διεξήγεν εἰς εὐρυτάτην ἔκτασιν ἐπαναστατικὰς συνεννοήσεις.

1. Βλ. ἄνωτ., σ. 32, σημ. 2.

Εἶναι ὁμως περισσότερο ἔντονος καὶ ὀρμητικὴ τούτων, περισσότερο πλουσία εἰς εἰκόνας, ὡς καὶ εἰς φιλολογικὴν ἔκφρασιν συναισθημάτων. Μόνον πρὸς τὸ τέλος ἐνθυμεῖται τὸν κατὰ μίμησιν τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος σκοπὸν αὐτῆς ὡς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπὸ τῆς διακηρυκτικῆς αἰτιολογίας τῆς ἐπαναστάσεως μεταφέρεται εἰς τὴν ἔξαρσιν τῆς καθιερώσεως καὶ διασφαλίσεως τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ὡς θεμελίου τῶν ἀρχῶν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος. Ἐν τῇ πραγματικότητι, μόνον ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ εἰς τὸ τέλος φράσεις τινές, καὶ αὗται κατὰ τὸ πλεῖστον μεταβεβλημέναι πρὸς ἐναρμονισμόν ἢ πρὸς ἐντονωτέραν ἔκφρασιν, ὑπενθυμίζουν τὴν εἰσήγησιν τῆς Διακηρύξεως τῶν Δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Ὅταν τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα διὰ τὴν ἐξόρμησιν πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἔναρξιν τοῦ μεγάλου ἐπαναστατικοῦ ἐγχειρήματος, ὁ Ρήγας παρέδωσε κορυφίως εἰς τὸ ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον τῶν ἀδελφῶν Πούλιου τὰ ἐπαναστατικά του ἔργα πρὸς δημοσίευσιν. Οὐδεμία μένει ἀμφιβολία ὅτι τὸ κύριον ἐπαναστατικὸν φυλλάδιον, τὸ ὁποῖον καὶ ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τῆς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας, περιελάμβανε τὴν προκήρυξιν, τὴν Διακήρυξιν τῶν Δικαιωμάτων, τὸ καθ'αυτὸ πολίτευμα καὶ τὸν Θούριον, διότι ἐπανειλημένως ὑπογραμμίζεται τοῦτο τόσον εἰς τὰ πορίσματα τῆς ἀστυνομικῆς καὶ τῆς δικαστικῆς ἀνακρίσεως, ὅσον καὶ εἰς τὰς σταλείσας ἐκθέσεις πρὸς τὴν αὐστριακὴν κυβέρνησιν καὶ τὸν αὐτοκράτορα¹. Εἰς τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα μνημονεύονται πάντοτε τὰ ἔργα αὐτὰ τοῦ Ρήγα κατὰ τὴν ὡς ἀνωτέρω τάξιν. Ὅτι προηγεῖτο ἡ ἐπαναστατικὴ προκήρυξις συνάγεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ αὐστριακὴ ἀνάκρισις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποκαλεῖ τὸ ὅλον φυλλάδιον « Ἑλληνικὴν προκήρυξιν » (Griechische Proclamation), ἐνίοτε δὲ ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν γνωστὸν τίτλον τοῦ συντάγματος « Νέα πολιτικὴ διοίκησις » κ.λ.π., ὡς ἐν προμετωπίδι².

Ἡ ἐκτύπωσις ἐγένετο περὶ τὴν 20ὴν Νοεμβρίου 1797³. Ὑπὸ τὸ καθέστως τῶν Ἀψβούργων οἰονόηποτε δημοσίευμα ὧφειλε νὰ τύχη προηγουμέ-

1. Ἐγγραφα..., ἔκδ. Λεγκράν, σ. 70, 88.

2. Ἐ.ἀ., σ. 68. Ἐνίοτε ἀποκαλεῖται καὶ « ἐπαναστατικὴ προκήρυξις πρὸς τοὺς Ἕλληνας » (revolutionären Aufruf an die Griechen). Ἐγγραφα..., ἔκδ. Ἀμάντου, σ. 86.

3. Τοῦτο συνάγεται κατὰ τρόπον περίπου ἀσφαλῆ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐν ἐκθέσει τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν τῆς Βιέννης, ἡ ὁποία συνετάχθη εὐθὺς μετὰ τὴν σύλληψιν ὑπὸ χρονολογίαν 25 Δεκεμβρίου 1797, ἀναγράφεται ὅτι ἡ ἐκτύπωσις ἐγένετο πέντε ἑβδομάδας προηγουμένως (Ἐγγραφα..., ἔκδ. Λεγκράν, σ. 16). — Τὸ αὐτὸ συνάγεται καὶ ἐκ τῆς μαρτυρικῆς καταθέσεως τοῦ τυπογράφου, χρονολογίας 26 Δεκεμβρίου 1797, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπίσης ἡ ἐκτύπωσις ἐγένετο « πρὸ πέντε ἑβδομάδων » (Ἐγγραφα..., ἔκδ. Ἀμάντου, σ. 29). Βλ. καὶ ἀνωτ., σ. 12.

νης ἐγκρίσεως τῆς λογοκρισίας. Φυσικῶ τῷ λόγῳ ὁ Ρήγας ἠγνόησε τὴν λογοκρισίαν, ἢ ὁποία ὄχι μόνον δὲν θὰ ἐπέτρεπε τὴν δημοσίευσιν, ἀλλ' ὥφειλε καὶ νὰ καταγγεῖλῃ ἀμέσως τὸν συγγραφέα παρομοίου ἐπαναστατικοῦ ἔργου εἰς τὴν ἀστυνομίαν. Ἡ λαθραία στοιχειοθέτησις καὶ ἐκτύπωσις διήρκεσε δύο ἡμερονύκτια, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ὁ Ρήγας εὗρίσκετο, συμφώνως πρὸς τὸ πόρισμα τῆς αὐστριακῆς ἀνακρίσεως, σχεδὸν πάντοτε παρῶν, ἐκτελῶν ὁ ἴδιος τὰς διορθώσεις καὶ ἐπιβλέπων προσωπικῶς τὸ ὅλον ἔργον¹.

Ἐν τῇ αὐτῇ δικαστικῇ ἐκθέσει καθορίζεται ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκτυπωθέντων ἀντιτύπων ἀνῆρχετο εἰς τρεῖς χιλιάδας, πάντα δέ, εὐθὺς ὡς ἐπερατώθη τὸ ἔργον, ἐστάλησαν εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Ρήγα. Ἐκ τῶν μαρτυρικῶν πάντοτε καταθέσεων καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἠδυνήθη νὰ συλλέξῃ ἡ αὐστριακὴ ἀνάκρισις, συνάγεται ὅτι ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς ἐκτυπώσεως ὁ Ρήγας, μεθ' ὅλων τῶν ἐπιβεβλημένων προφυλάξεων ἤρchiσε νὰ διασπείρῃ τὰ ἐπαναστατικὰ φυλλάδια εἰς τοὺς φίλους ἢ νὰ ἀποστείλῃ αὐτὰ εἰς ἄλλους μεμνημένους, ἐγκατεστημένους εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Αὐстроουγγαρίας, ἢ ἀκόμη καὶ ἐντὸς τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας².

Εἰς τὰ κατασχεθέντα ἐν Τεργέστῃ κιβώτια ἡ ἀστυνομία ἀνεῦρε 2785 ἀντίτυπα³. Περὶ τὰ δέκα πέντε ἀκόμη ἠδυνήθη νὰ περισυλλέξῃ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς συνωμοσίας, κατόπιν ἐρευνῶν εἰς τὰς κατοικίας συλληφθέντων ἢ παραδοθέντα ὑπὸ ἄλλων προσώπων. Οὕτω ἐκ τῶν 3000 ἀντιτύπων διέφυγον τὴν κατάσχεσιν περὶ τὰ 200. Ἄνευ ἀμφιβολίας, τὰ πλεῖστα τούτων θὰ κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν κατόχων τῶν μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς συνωμοσίας ἐκ φόβου μὴ, ἀνευρισκομένων, ὑποστοῦν καὶ αὐτοὶ τὴν τύχην τοῦ Ρήγα. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἐξηγεῖται τὸ γεγονὸς ὅτι οὐδὲν ἀντίτυπον τῆς πρωτοτύπου ἐκδόσεως ἀνευρέθη μέχρι σήμερον. Ὁ Θούριος ὕμνος ἐκυκλοφόρει ἤδη εὐρύτατα ἐκ χειρογράφων, δὲν ἦτο δὲ καὶ δύσκολος ἡ ἀντιγραφή ἐκ διασωθέντος ἀντιτύπου, ἐφ' ὅσον ἐπρόκειτο περὶ ποιήματος σχετικῶς οὐχὶ μακροῦ καὶ συγκλονίζοντος τὰς ψυχὰς τῶν ὑποδούλων⁴.

Ἄλλ' ὡς πρὸς τὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν, τὴν διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων καὶ τὸ πολίτευμα, ἡ ἀντιγραφή καὶ κυκλοφορία διὰ χειρογράφων δὲν ἦτο εὐχερὴς οὐ μόνον λόγῳ τοῦ μακροσκελοῦς πεζοῦ κειμένου, ἀλλὰ καὶ

1. Ἐγγραφα..., ἔκδ. Λεγκράν, σ. 16. Βλ. καὶ ἀνωτ., σ. 12.

2. Τὸ βάσει τῶν ἀπολογιῶν τῶν κατηγορουμένων καὶ τῆς ὅλης ἀνακρίσεως συνταχθέν δικαστικὸν πόρισμα παρέχει σχετικῶς πολλὰς διαφωτιστικὰς πληροφορίες (Ἐγγραφα..., ἔκδ. Λεγκράν, σ. 59 κ.ἐ.). Βλ. ἀνωτ., σ. 12, σημ. 2.

3. Ἐγγραφα..., ἔκδ. Ἀμάντου, σ. 148. Βλ. καὶ ἀνωτ., σ. 13.

4. Περὶ τῆς ἀνὰ τὴν τουρκοκρατουμένην Ἑλλάδα διαδόσεως χειρογράφου τοῦ Θουρίου σχεδὸν εὐθὺς μετὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ Ρήγα, βλ. ἐν ἡμετέρῳ ἔργῳ Rhigas Velestinlis, σ. 90 κ.ἐ., ἐνθα καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς τὸ θέμα τοῦτο πηγαί.

λόγῳ τῶν ποικίλων καὶ βαθυτέρων πολιτικῶν νοημάτων, τὰ ὅποια περιελάμβανε. Ἀλλωστε, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως, τὸ ἐθνεγεργτικὸν μόνον ποίημα ἦτο ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παρουσίαζεν ἄμεσον ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς ὑποδούλους.

Εἶναι πάντως εὐτύχημα ὅτι, ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸ ὅλον πεζὸν κείμενον τοῦ φυλλαδίου, δηλαδὴ τὸ Πολίτευμα κ.λ.π., εἶχε μεταφερθῇ εἰς χειρόγραφα ἐκ σωζομένων εἰσέτι ἐντύπων, εἰς τρόπον ὥστε δὲν ἀπωλέσθη τὸ ἐθνικὸν τοῦτο κειμήλιον¹. Ὅχι μόνον ἡ νεωτέρα ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ ἡ καθόλου ἔρευνα τῶν ἰδεολογικῶν ἀγώνων καὶ τῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων τῆς Εὐρώπης θὰ ὑφίσταντο σοβαρὰν ἀπώλειαν, ἐὰν δὲν ἔφθανε μέχρις ἡμῶν τὸ ἀξιοθαύμαστον τοῦτο δημιουργημα τῆς διανοίας τοῦ Ρήγα Βελεστινλή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η « ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ » ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

Βραχὺ σχετικῶς χρονικὸν διάστημα, καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις οὐχὶ μακρότερον τοῦ τετραμήνου², ἤρκεσεν εἰς τὸν Ρήγαν νὰ συντάξῃ ἔργον πολυσύνθετον, ἀπαιτοῦν χρῆσιν νομικῶν ὄρων διὰ πρώτην φορὰν ἐν ἐφαρμογῇ ὅχι μόνον εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πλείστας ἄλλας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Ἐτι πλέον, τὸ ἔργον τοῦτο ἀπήτει πολιτειολογικὰς γνώσεις ἐπὶ διακηρύξεων καὶ θεωριῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον σφοδρῶν καὶ μακρῶν συζητήσεων εἰς τὰς γαλλικὰς ἐθνοσυνελεύσεις, ἕως ὅτου κατασταλά-

1. Βλ. λεπτομερείας ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐν τῇ εἰσηγήσει τοῦ παρόντος.

2. Βλ. ἀνωτ., σ. 41. Ἄν ὁ Ρήγας εἶχεν εἰς χεῖράς του τὸ κείμενον τοῦ Γαλλικοῦ συντάγματος πρὸ τοῦ Ἰουνίου 1797, δὲν θὰ ἀνέζητει κατὰ τὸν μῆνα τούτον καὶ διὰ σειρᾶς ἐπιστολῶν < χάριν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους > τὸ κείμενον αὐτὸ παρὰ τοῦ Κορωνιοῦ (< Ἐγγράφα..., ἐκδ. Λεγκράν, σ. 68). Ἀλλὰ καὶ ἂν τυχὸν ἀνέμενεν ἄλλο κείμενον γαλλικοῦ συντάγματος (τὸ τοῦ 1795) καὶ διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἔγραφε πρὸς τὸν Κορωνιὸν, τότε δὲν θὰ ἐξέφραζε δι' ἐπιστολῆς σταλείσης πρὸς τὸν Κορωνιὸν κατὰ τὸ δεύτερον δεκαπενθήμερον τοῦ Ἰουλίου 1797 τὴν ἐκκληξίν του, διότι τὰ μεταφρασθέντα καὶ σταλέντα ὑπὸ τούτου κεφάλαια δὲν ἀνήκον εἰς τὸ γαλλικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν (ἐ.ά., σ. 68 καὶ 96). Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου, ἂν μὴ ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου, τὸ χειρόγραφον ἦτο ἤδη ἔτοιμον πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὸ τυπογραφεῖον Πούλιου, πρέπει ἀναγκαιῶς νὰ περιορίσωμεν εἰς τὸ μεσολαβοῦν τετράμηνον αὐτὸ χρονικὸν διάστημα τὴν σύνταξιν τοῦ πολιτεύματος ὑπὸ τοῦ Ρήγα.

ξουν εἰς συνταγματικά θεσπίσματα, ὡς καὶ ἐναρμονισμόν τῶν ἰδίων ἰδεῶν, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἤδη ἐφλέγετο ὁ ἀνήσυχος νοῦς του, περὶ κοινῆς διαβιώσεως τῶν ἀπελευθερουμένων λαῶν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν διακηρυχθεισῶν αὐτῶν ἰδεῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ γεγονός τοῦτο ἀφ' ἐνὸς μὲν παρέχει λογικὴν, λόγῳ τῆς μεγίστης σπουδῆς, ἐξήγησιν εἰς τὰ σημειωθέντα λάθη καὶ τὰς ἄλλας ἐλλείψεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ κινεῖ τὸν θαυμασμόν διὰ τὸ συντελεσθὲν ἐν τσαούτη σπουδῇ ἔργον τόσης ποικιλίας καὶ ὁλκῆς εἰς διατύπωσιν ἰδεῶν.

Δὲν θὰ ἀσχοληθῶμεν περαιτέρω μὲ τὴν προταχθεῖσαν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν, ἡ ὁποία, ὡς ἐγράφη ἤδη, ἀποτελεῖ περισσότερον ἐν «ἐπαναστατικὸν μανιφέστον», κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν προκηρύξεων τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἡ ὁργανικὸν τμήμα τοῦ πολιτεύματος. Τὸ πολίτευμα τοῦ Ρήγα μετὰ τῆς διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου δύναται νὰ κινήσῃ τὴν προσοχήν μας πρὸς ἀναλυτικὴν καὶ κριτικὴν ἔκθεσιν ὑπὸ τὰς ἀκολουθούς ἐπόψεις: 1) Ὡς πιστὴ μετάφρασις ἢ ἐλευθέρᾳ παράφρασις τοῦ κειμένου τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος τοῦ 1793 καὶ τῶν βάσει τοῦ συντάγματος τοῦ 1795 γενομένων τροποποιήσεων. 2) Ὡς προσθήκη ἐξηγητικῶν παραδειγμάτων προοριζομένων διὰ τὴν πολιτικὴν διαπαιδαγύγῃσιν τῶν ἀπαιδευτῶν πολιτῶν τοῦ νέου δημοκρατικοῦ κράτους καὶ τὴν ἐν γένει καλύτεραν κατανόησιν τῶν διατάξεων τοῦ συντάγματος. 3) Ὡς κατὰ παρέκκλισιν ἢ πρὸς συμπλήρωσιν τῶν διατάξεων τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος παράθεσις νέων, κατὰ τὸ πλεῖστον προτὶν τῆς φιλελευθέρᾳ διανοίας τοῦ Ρήγα. 4) Ὡς συνταγματικὴ καθιέρωσις τῆς ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ ἰσότητι ἀτομικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων διαβιώσεως ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Ἑλληνικῆς δημοκρατίας πάντων τῶν λαῶν τῆς αὐτοκρατορίας, ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητος, θρησκείας καὶ γλώσσης.

Περὶ τῆς μεταφραστικῆς ἀποδόσεως τοῦ γαλλικοῦ πολιτεύματος ὑπὸ τοῦ Ρήγα θὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς ὀλίγα τινὰ ἐν τῇ ἀνὰ χεῖρας μελέτῃ¹. Ἡ εἰς τὴν λαϊκὴν γλώσσαν ἀπόδοσις τοῦ ὅλου κειμένου, σύμφωνος ἄλλωστε πρὸς τὰς ἀπὸ μακροῦ δεδηλωμένας γλωσσικὰς ἰδέας τοῦ Ρήγα, ἦτο ἀπαραίτητος ἐν προκειμένῳ διὰ τὴν εὐρυτέραν ἀποστολὴν τοῦ ἔργου τούτου, ἥτοι τὴν ἐν εἴδει δημοκρατικῆς κατηχήσεως διὰ τῶν συμπληρώσεων καὶ προσθηκῶν παραδειγμάτων κατανόησίν του ὑπὸ τῶν κατὰ μεγίστην πλειονότητα ἐν πλήρει ἀπαιδευσίᾳ διατελουσῶν λαϊκῶν μαζῶν. Θὰ ἦτο ἐξ ἄλλου δυσχερὲς καὶ ἀνακόλουθον νὰ πράξῃ ἄλλως, ἀφοῦ ὁ ἴδιος εἰς τὸ ἄρθρον 53 αὐτοῦ τούτου τοῦ Πολιτεύματος ὥρισεν ὅτι «ὅλοι οἱ νόμοι καὶ αἱ προσταγαὶ γίνονται εἰς τὴν ἀπλὴν τῶν Ἑλλήνων γλώσσαν». Ἄν ὁ Ρήγας μετέφραζεν εἰς λογίαν

1. Ἐν εἰδικῷ κεφαλαίῳ ἄλλης μελέτης, δημοσιευθεσομένης ἐν συνεχείᾳ, πραγματευόμεθα καὶ τὸ ὅλον θέμα τῆς γλώσσης τῶν ἔργων τοῦ Ρήγα.

γλώσσαν τὸ ἔργον του, τοῦτο θὰ προωρίζετο διὰ τὴν τάξιν τῶν πεπαιδευμένων καὶ λογίων, σχετικῶς λίαν περιορισμένου ἀριθμοῦ, καὶ ἐπομένως δὲν θὰ ἐξεπλήρωνε τὸν σκοπὸν του.

Ἄλλ' ἢ βασικὴ αὐτὴ ἀρχή, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ Ρήγας ἐξεκίνησε πρὸς σύνταξιν τοῦ Πολιτεύματος, μοιραίως ὠδήγει εἰς ἐμπόδια, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ ἐφαίνοντο ἀνυπέρβλητα. Ὡφείλε νὰ ἀποδώσῃ βαθεῖας νομικὰς ἐννοίας, περιλαμβανούσας ὅρους, διὰ πρῶτην πολλάκις φορὰν διατυπωθέντας ὑπὸ τῶν ἐπιφανῶν νομομαθῶν τῶν γαλλικῶν ἐθνοσυνελεύσεων, εἰς λαϊκὴν γλῶσσαν, τότε στερουμένην ἐπαρκοῦς καλλιιεργείας εἰς διατύπωσιν πολιτειακῶν διανοημάτων. Δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ Ρήγας, ἂν καὶ στερούμενος νομικῆς καταρτίσεως, ὑπερεσχέλισε κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἥττον ἐπιτυχῶς τὰ ἐμπόδια αὐτά, τὰ ὁποῖα ἴσως ἠνάγκαζον οἰονδήποτε ἄλλον νὰ δειλιάσῃ καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἔργον. Τὰ λάθη, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπέπεσε κατὰ τὴν μετάφρασιν, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν ἐξεύρεσιν ἀντιστοιχῶν λέξεων, φαίνονται σήμερον εἰς ἡμᾶς σοβαρά, διότι τυγχάνομεν ἄλλης γενικῆς μορφώσεως, ἀκόμη δὲ καὶ διότι ἡ λαϊκὴ γλῶσσα κατὰ τὸν διαρρευσαντα χρόνον διὰ τῆς καλλιιεργείας ἐξειλίχθη αἰσθητικῶς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἂν τὸ σύνταγμα τοῦ Ρήγα προελάμβανε νὰ ἔλθῃ εἰς γνῶσιν τῶν λαϊκῶν μαζῶν, τὰ λάθη αὐτὰ θὰ παρήρχοντο ἀπαράτηρητα, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει δὲν θὰ ἡμπόδιζον τὸ ἔργον τοῦτο νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν σκοπὸν του¹.

Παρὰ ταῦτα, ὁ Ρήγας ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι πᾶσαι αἱ πράξεις καὶ τὰ ψηφίσματα τῶν ἐθνοσυνελεύσεων καὶ ἰδιαιτέρως τὰ συντάγματα τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως μετὰ τῆς Διακηρύξεως τῶν Δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, ἦσαν συντεταγμένα εἰς στομφώδες καὶ πανηγυρικὸν ὕφος, χρησιμοποιοῦντα πολλάκις καὶ λέξεις ἢ ἐκφράσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦσαν τρεχούσης φύσεως παρὰ τῷ λαῷ, ἀλλὰ προσήμοζον περισσότερον πρὸς τὸ στομφώδες καὶ πανηγυρικὸν ὕφος τοῦ κειμένου. Ἐπὶ πλεόν περιελάμβανον καὶ νομικοὺς ὅρους ἐκφραζομένους διὰ λέξεων, αἱ ὁποῖαι ἐλάχιστα ἢ οὐδόλως ἦσαν ἐν χρήσει εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας, ἀκόμη καὶ εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ὠμίλουν τὴν γλῶσσαν τοῦ πρωτοτύπου. Ἦτο φρυσικὸν νὰ μὴ ὑπάρχουν διὰ πολλὰς ἐκ τῶν φράσεων καὶ τῶν λέξεων αὐτῶν κατάλληλοι διατυπώσεις εἰς τὴν λαϊκὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀνεξέλικτον καὶ στερουμένην εἰσέτι πλήρους φιλολογικῆς ἐπεξεργασίας. Ἀλλωστε, ἀμφιβάλλομεν ἂν καὶ εἰς τὴν καθαρεύουσαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποδοθῶν εὐχερῶς καὶ εἰς τὴν λεκτικὴν ἀκρίβειαν ἐννοιαί, αἱ ὁποῖαι ἡγνοοῦντο ἕως τότε καὶ εἰς αὐτὴν τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἡκούσθη-

1. Βλ. τὰ σημειούμενα γλωσσικὰ ἢ ἐρμηνευτικὰ λάθη εἰς τὰς ἀκολουθοῦσας τὸ κείμενον κριτικὰς σημειώσεις, ἐνταῦθα περιοριζόμεθα νὰ ὑπογραμμίσωμεν τινὰ ἐκ τῶν κυριωτέρων.

σαν δὲ διὰ πρώτην φοράν ἀπὸ τοῦ βήματος τῶν γαλλικῶν ἐθνოსυνελεύσεων.

Ἄρα ὁ Ρήγας ὑπεσκέλισε τὰ ἐμπόδια αὐτὰ μὲ τὴν συνήθη ἀποφασιστικότητα τοῦ ἐπαναστάτου, ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέρμα τῶν ἐπιδιώξεών του. Εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν περιπτώσεων κατέφυγεν εἰς τὴν καθαρεύουσαν, δανειζόμενος ἐκ ταύτης φράσεις καὶ γραμματικούς κανόνας, οἱ ὁποῖοι ἀποδίδουν καλύτερον τὸ στομφῶδες καὶ πανηγυρικὸν ὕφος, τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ ἡ προτασσομένη προκήρυξις κυρίως, ἀλλὰ καὶ ἡ διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων. Ἐπίσης, ἐκεῖ ὅπου δὲν εὐρίσκει καταλλήλους λέξεις εἰς τὴν δημοτικὴν τῆς ἐποχῆς, παραλαμβάνει ἐκ τῆς λογίας λέξεις, τὰς ὁποίας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προσπαθεῖ νὰ ἀπλουστεύσῃ γραμματικῶς. Εἰς ἄλλας περιστάσεις χρησιμοποιεῖ, θὰ ἐλέγομεν «κατασκευάζει», λέξεις, συνήθως οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα ἐκ ρημάτων καὶ τὰν ἀπάλιν, πρὸς ἀπόδοσιν νοήματος ξένων ὄρων καὶ συλλογισμῶν, μὴ ἀνευρισκομένων εἰς τὴν ἐν χρήσει τότε ἑλληνικὴν. Τέλος, ἐκεῖ ὅπου καὶ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, δὲν διστάζει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς παλαιὰς του συνηθείας, τῆς χρησιμοποίησεως ξένων, ἑξελληνισμένων κατὰ τὸ δυνατόν, λέξεων.

Παραθέτομεν ἐνταῦθα μερικὰ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα. Ἐκπλήσσει ἐκ πρώτης ὄψεως τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ρήγας χρησιμοποιεῖ συχνότατα εἰς τὸ Πολίτευμα τὴν λέξιν «βασιλείον», ἐνῶ πρόκειται περὶ «Δημοκρατίας». Ἄνευ ἀμφιβολίας, χρησιμοποιεῖ ταύτην ὑπὸ τὴν ἔννοιαν «Κράτος», «Πολιτεία», ὡς ἄλλωστε συνάγεται σαφῶς ἐκ τοῦ ἀντιστοίχου γαλλικοῦ κειμένου, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ἡ λέξις «état». Ἐξ ἄλλου, ἐκεῖ ὅπου εἰς τὸ γαλλικὸν κείμενον ὑπάρχει ἡ λέξις «République», ὁ Ρήγας μεταφράζει «Δημοκρατία». Πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ λέξις «βασιλείον», εἴτε ἀπὸ Βυζαντινῆς παραδόσεως, εἴτε ἐξ ἐπιδράσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν κειμένων, εἴτε διότι ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς ὑποδήλωσιν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἦτο εὐρύτατα διαδεδομένη παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ. Ἀντιθέτως, ἡ λέξις «κράτος» ἦτο σχεδὸν ἄγνωστος εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, ἐνῶ ἡ λέξις «Πολιτεία» ἐσήμαινε πόλιν, ἄστυ.

Ἄλλὰ καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις ὁ Ρήγας χρησιμοποιεῖ τὴν λέξιν «βασιλείον». Τὸ γαλλικὸν κείμενον συχνότατα προτάσσει ἀντὶ ὑποκειμένου «ὁ γαλλικὸς λαὸς» (le peuple Français). Ὁ Ρήγας ἐνίοτε δὲν θέλει νὰ μεταφράσῃ ἀντιστοίχως «ὁ ἑλληνικὸς λαός», διότι τὸ πολίτευμά του προορίζεται ὄχι μόνον διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς λοιποὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς. Διὰ τοῦτο προσδιορίζει οἱ «πολῖται» ἢ οἱ «κάτοικοι τοῦ βασιλείου τούτου». Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι εἰς μίαν καὶ μόνον περίπτωσιν καὶ μάλιστα ὄχι εἰς μετάφρασιν γαλλικοῦ κειμένου, ἀλλ' εἰς ἐπεξηγηματικὰ σχόλια τοῦ ἀρθροῦ 1 τῆς Διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων, χρησιμοποιεῖ καὶ τὴν λέξιν «βασίλεὺς». Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, ἀποτελοῦσαν ἀναδρομὴν εἰς τὸ

παρελθόν, πρέπει μᾶλλον νὰ θεωρήσωμεν ὡς βέβαιον ὅτι χρησιμοποιεῖ τὴν λέξιν « βασιλεὺς » ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ἀρχηγοῦ τοῦ Κράτους.

Ὁ Ρήγας χρησιμοποιεῖ τὰς λέξεις « αὐτοκρατορία τοῦ λαοῦ » καὶ « ὁ αὐτοκράτωρ λαός », διὰ νὰ ἀποδώσῃ ἐκ τοῦ γαλλικοῦ κειμένου τὰς λέξεις « souveraineté du peuple » καὶ « le peuple souverain ». Σήμερον βεβαίως καθιερώθησαν, ἀνευρισκόμεναι καὶ εἰς τὰ συντάγματα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, αἱ λέξεις « λαϊκὴ κυριαρχία » καὶ « κυρίαρχος λαός », πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ αὐτοῦ νοήματος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ὑπῆρχον εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν αἱ λέξεις αὐταὶ καὶ ὁ Ρήγας ὥφειλε νὰ ἀνέυρῃ τὰς καταλλήλους πρὸς μεταφορὰν τόσον θεμελιωδῶν διὰ τὸ Πόλιτευμά του ὄρων. Ἄλλωστε καὶ ἡ ἀπόδοσις αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀνεπιτυχής, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ λέξεις « αὐτοκρατορία » καὶ « αὐτοκράτωρ » ἐχρησιμοποιοῦντο ὑπὸ τῶν δημοκρατιῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν αὐτὴν περίπου ἔννοιαν, ὁ δὲ Μ. Ἀλέξανδρος ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ πανελληνίου συνεδρίου τῆς Κορίνθου « στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ».

Δυσκολίας ἐπίσης συναντᾷ ὁ Ρήγας εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς γαλλικῆς λέξεως « Generalissime ». Σήμερον ἔχει καθιερωθῇ ὑπὸ τὴν σημασίαν ταύτην ἡ λέξις « ἀρχιστράτηγος », ἡ ὁποία ἐμφανίζεται ἐν χρήσει ἤδη ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Ὁ Ρήγας μεταφράζει « πρωτοστάτῳ », ἀντιλαμβάνομενος ὅμως ὅτι ἡ λέξις αὐτὴ δὲν θὰ εἶναι νοητὴ εἰς τὸν πολὺν λαόν, φροντίζει νὰ ἀποδώσῃ καὶ περιοριτικῶς τὴν ἔννοιάν της. Τὸ ἴδιον πράττει προκειμένου καὶ περὶ τῶν βουλευτῶν (Deputés), τοὺς ὁποίους συνήθως ὀνομάζει « τοποτηρητάς ».

Πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ ὅρου « Directoire Exécutif » ὁ Ρήγας μεταφράζει « ἐκτελεστικὸν διοικητήριον ». Σήμερον, προκειμένου περὶ τοῦ « Directoire » τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ δι' ἀναλόγους μετέπειτα περιπτώσεις, καθιερώθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἡ λέξις « Διευθυντήριον », τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ λέξις « διοικητήριον » ἔλαβε τὴν ἔννοιαν τοῦ κτιρίου εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι ἐγκατεστημένη ἡ ἀσκούσα τὴν διοίκησιν ἐξουσία. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ ἡ λέξις Διοικητήριον δὲν ἦτο ἄστοχος πρὸς ὑποδήλωσιν τῆς ἐννοίας αὐτῆς.

Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ διὰ τὰς λέξεις « προσταγαί », ἐνίοτε καὶ « ψηφίσματα », ἀντὶ τῆς καθιερωθείσης σήμερον λέξεως « διάταγμα » ἐκ τοῦ γαλλικοῦ decret, « νομοδοτικὸν σῶμα », ἀντὶ « νομοθετικὸν σῶμα » (Corps législatif), « τὰ ἐλεύθερα γένη », ἀντὶ « οἱ ἐλεύθεροι λαοὶ » (les peuples libres), « ὑποστατικά », ἀντὶ « ἰδιοκτησίαι » (propriétés), « δυναστικὸν ἐπιχείρημα », ἀντὶ « βιαία πράξις » (acte exercée contre...), « δικαιολογήματα », ἀντὶ « ἀπολογία », « δόσιμον », ἀντὶ « φόρος », « ῥίψιμον τοῦ τεφτερίου », ἀντὶ « φορολογικαὶ καταστάσεις », « αὐτεξουσίότης τοῦ ἔθνους », ἀντὶ « ἑθνικὴ κυριαρχία » (souveraineté nationale), « προεστάτα », ἀντὶ « κοι-

νότητες» (municipalités), «ψηφοφόρος», ἀντὶ «ψηφολέκτης» (scrutateur), «ἀνενεργησία» ἀντὶ «ἀνεκτέλεστον» (inexécution) κ.λ.π.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ὁ Ρήγας χρησιμοποιεῖ ρήμα «διαφεντεύω» καὶ τὸ ἐκ τούτου οὐσιαστικὸν «διαφέντευσis», ἀντὶ «προστατεύω» καὶ «προστασία», πρὸς ἀπόδοσιν τῶν γαλλικῶν λέξεων *protéger* καὶ *protection*. Εἶναι πιθανὸν ὅτι λαμβάνει τὰς γαλλικὰς αὐτὰς λέξεις ὑπὸ καθιερωμένην παλαιότερον ἔννοιαν, πηγάζουσιν ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ τιμαριωτισμοῦ, ὅτε ὁ προστάτης ἦτο καὶ ὁ αὐθέντης. Πάντως ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ ρήμα «δηφενδεύω» ἢ «δεφενδεύω» (ἐκ τοῦ λατινικοῦ *defendo*) μὲ τὴν ἔννοιαν ὑπερασπίζω, καὶ κατ' ἐπέκτασιν προστατεύω, ὑπὸ δὲ τοῦ λαοῦ εἰς διαφεντεύω. Περισσότερον χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ συχνωτάτη χρῆσις τῶν λέξεων «παιδεύω» καὶ «παιδεία», ἀντὶ «τιμωρῶ» καὶ «ποινὴ» πρὸς ἀπόδοσιν τῆς ἔννοιας τῶν γαλλικῶν λέξεων *punir* καὶ *peine*. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι τὸ ρήμα «παιδεύω» ἐχρησιμοποιεῖτο ἀπὸ μακροῦ εἰς τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν «τιμωρῶ», «βασανίζω» καὶ εἰς παθητικὸν ἢ μέσον χρόνον «παιδεύομαι» = *κουράζομαι*, *βασανίζομαι*, *τιμωροῦμαι*, *χρησιμοποιεῖται* δὲ καὶ σήμερον ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτήν. Προφανῶς τὸ ρήμα «παιδεύω» (διδάσκω, παρέχω παιδείαν, μορφώνω) περιέπεσεν εἰς τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ «τιμωρῶ», λόγῳ τῶν σκληρῶν τρόπων, διὰ τῶν ὁποίων παρήχεται κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ παιδεία. Ὁ Ρήγας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ γνωρίζῃ τὴν πραγματικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως παιδεύω καὶ θὰ ἔπρεπε, πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως, μᾶλλον νὰ ἀποφύγῃ τὴν χρῆσιν αὐτῆς εἰς λαϊκὴν γλῶσσαν, ἀφοῦ μάλιστα ἡ λέξις τιμωρῶ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι καταλήπτῃ παρ' ὅλων. Ἀλλ' ὁ Ρήγας προυχώρησε καὶ πέραν τούτου, κατασκευάσας ἐκ τοῦ ὑπὸ λαϊκὴν ἔννοιαν ρήματος παιδεύω καὶ οὐσιαστικὸν «παιδεία», χρησιμοποιοῦν τοῦτο ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν εἰς πλεῖστα ἄρθρα. Ὑπὸ λαϊκὴν ἔννοιαν τιμωρίας, ποινῆς, τὸ οὐσιαστικὸν παιδεία δὲν ἦτο ποτὲ ἐν χρήσει παρὰ τῷ λαῷ, ἡ δὲ λέξις αὐτὴ διετῆρει πάντοτε τὸ πραγματικὸν αὐτῆς νόημα τῆς μορφώσεως.

Αἱ εἶναι λέξεις, τὰς ὁποίας χρησιμοποιεῖ ὁ Ρήγας εἰς τὸ πολίτευμα, εἶναι ἐλάχισται, σχεδὸν δὲ πάντοτε προσφεύγει εἰς αὐτάς, διότι δὲν εὐρίσκει ἀντιστοίχους προσδιορίζουσας τὸ νόημα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἑλληνικὰς λέξεις. Οὕτω, τὴν ἀστυνομίαν (Police) ἀποκαλεῖ ζαμπτηλίκι, τὰ νομίσματα ἄσπρα, τοὺς προξένους κονσόλους, τὸ ἄθροισμα τοῦ ποσοῦ σούμα, τὰς σημαίας τῶν πολεμικῶν σωμάτων μπαϊράκια καὶ διὰ τὰς στολὰς τῶν πολεμιστῶν ἀναγράφει τὰ ἀντερὶ καὶ τὰ χολέβια. Τὸ σύνολον τῶν χωρίων ὑπὸ τὴν αὐτὴν κοινοτικὴν διοίκησιν ἀποκαλεῖ πλάσαν. Ὅλαι αὐταὶ αἱ λέξεις ἦσαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐν χρήσει παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Εἷς τινὰς ἐξηρητημένας ὑποθετικὰς προτάσεις ὁ Ρήγας παραλείπει τὴν πρόθεσιν «ἐάν», περιοριζόμενος εἰς τὸν διαχωρισμὸν αὐτῆς ἀπὸ τῆς κυρίως

προτάσεως διὰ κόμματος (ἀναιρεῖ τὴν συμφωνίαν, τὸν πληρώνει καὶ τὸν ἀποβάλλει). Τοῦτο ἦτο παλαιότερον σύνηθες χάριν ρητορικῆς ἐμφάσεως, συνηθίζεται δὲ ἐνίστε καὶ σήμερον εἰς τὸν προφορικὸν λόγον.

Γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ Ρήγας διὰ τῆς γλωσσικῆς διατυπώσεως τοῦ Πολιτεύματός του ἐπετέλεσεν ἓνα ἄθλον. Κατῳρῶσε νὰ ἀποδώσῃ πληθὺς τὸ νόημα ἐνὸς ξένου συντάγματος βρίθοντος νομικῶν ὄρων διὰ πρώτην φορὰν διακηρυσσομένων καὶ καθιερουμένων εἰς τὴν Εὐρώπην, τοῦτο δὲ εἰς γλῶσσαν, ἣ ὅποια ἐστερεῖτο εἰσέτι φιλογολικῆς ἐπεξεργασίας καὶ δὲν εἶχεν ἕως τότε χρησιμεύσει δι' ἐπισήμους πράξεις, πλήρεις νομικῶν κανόνων καὶ ρητορικῶν σχημάτων. Ἰσως ἀκριβέστερον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λεχθῇ ὅτι κατῳρῶσε νὰ ἐναρμονίσῃ τὸ στομφῶδες καὶ βαρεῖας νομικῶν ὄρων περιεκτικότητος τοῦτο κείμενον πρὸς ἐντόνους μετατροπὰς, τὰς ὁποίας ἐπιφέρει εἰς ἕκαστον ἄρθρον ἀναλόγως τῶν ἐν Ἑλλάδι συνθηκῶν, ἰδιαίτερος δὲ πρὸς τὰς ἐπεξηγήσεις, τὰς ὁποίας προσθέτει μετὰ γλαφυρωτάτων πολλάκις παραδειγμάτων καὶ ἀφελεστάτων σχολίων προοριζομένων νὰ ἐντυπωσιάσουν, νὰ συγκινήσουν καὶ συγχρόνως νὰ διδάξουν, μὲ ἄλλας λέξεις νὰ προσφέρουν πολιτικὴν διαπαιδαγώγησιν καὶ νὰ καταστήσουν προσιτὸν εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις, κατὰ μέγιστον μέρος στερουμένας καὶ στοιχειώδους μορφώσεως, τὸ δημοκρατικὸν τοῦ Πολίτευμα. Χάρις εἰς τὴν ἀπόλυτον γλωσσικὴν ἐνότητα τοῦ κειμένου τῶν πολιτειακῶν διατάξεων καὶ τῆς μεταφράσεως, ὡς καὶ τῶν προσθηκῶν μετὰ σχολίων καὶ διδακτικῶν παραδειγμάτων, τὸ Πολίτευμα τοῦ Ρήγα ἡδύνατο νὰ καταστή κτῆμα κοινὸν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἐν γένει, καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς λεκτικῆς διατυπώσεως, ἡ ἀπόδοσις τῶν ἐννοιῶν τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος, εἴτε κατὰ πιστὴν εἴτε κατ' ἐλευθέραν μετάφρασιν, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐπιτυχής. Ἐκεῖ ὅπου ἐκφεύγει τοῦ νοήματος τοῦ γαλλικοῦ κειμένου, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ πράττει ἀπὸ σκοποῦ, διότι θέλει νὰ εἴπῃ ἄλλα. Μόνον εἰς σχετικῶς ὀλίγας τινὰς περιπτώσεις ὑποπίπτει εἰς λάθῃ ἐκ παρερμηνείας, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἀποδοθῶν εἴτε εἰς τὴν ξηρότητα ἐνὸς νομικοῦ κειμένου, δυσχεροῦς πρὸς κατανόησιν καὶ σήμερον εἰς μὴ νομικούς, εἴτε εἰς τὴν μεγάλῃν σπουδὴν, ἣ ὅποια δὲν ἐπέτρεπεν ἀναθεώρησιν καὶ πληρεστέραν ἐπεξεργασίαν. Ἐξ ἄλλου δύναται νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ γαλλικοῦ κειμένου ὁ Ρήγας ἐπιδεικνύει περισσώτεραν γλωσσικὴν προσοχὴν ἢ εἰς τὰ ἐν συνεχείᾳ παραδείγματα ἢ ἄλλα τὰ ὅποια προσθέτει ὁ ἴδιος. Τὸ ὕψος αὐτοῦ εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ γαλλικοῦ κειμένου εἶναι περισσότερον πομπῶδες, ἐνίστε δὲ χρησιμοποιεῖ συντακτικούς ἢ λεκτικούς τύπους τῆς καθαρευούσης, εἴτε χάριν τοῦ ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ κειμένου τούτου ἀπαιτουμένου ὕψους, εἴτε πρὸς καλυτέραν ἀπόδοσιν νομικῶν ἐννοιῶν καὶ τύπων. Εἰς τὰ ἐν συνεχείᾳ προστιθέμενα ὑπ' αὐτοῦ εἶναι περισσότερον αὐθόρμητος καὶ ἀλοῦς.

Τὰ ἐρμηνευτικὰ σχόλια ἢ διδακτικὰ παραδείγματα, τὰ ὅποια προσθέτει

ὁ Ρήγας εἰς τὰ πλείστα τῶν ἄρθρων, τόσον τῆς Διακηρύξεως τῶν Δικαιωμάτων, ὅσον καὶ τοῦ καθ' αὐτὸ Πολιτεύματος, εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα προσδίδουν ἰδιορρυθμίαν εἰς τὸ ἔργον του, παρουσιάζουν δὲ ἀπὸ πολλῶν ἐπὶ ψεων ἐνδιαφέρον. Εἶναι καθαρῶς ἰδική του ἐπινόησις καὶ εἰς οὐδὲν ἄλλο πολίτευμα τοῦ κόσμου ὑπάρχουν. Αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα μεταβάλλουν τὸ ἔργον του ἀπὸ ξηροῦ νομικοῦ κειμένου εἰς παραστατικὸν καὶ ἐν πολλοῖς γλαφυρὸν σύγγραμμα πρωτοτύπου σημασίας, δυνάμενον νὰ ἀναγνώσθῃ ἐπωφελῶς παρ' οἰουδήποτε. Διὰ τῶν ἐπεξηγήσεων καὶ τῶν παραδειγμάτων, τὸ Πολίτευμα τοῦ Ρήγα μεταβάλλεται εἰς προπαγανδιστικὸν δημοσίτευμα μεγάλης ἐκτάσεως, εἰς ἀληθῆ δημοκρατικὴν κατήχησιν. Ἄλλως τε ἐκ τῆς αὐστριακῆς ἀνακρίσεως προκύπτει ὅτι ὁ Ρήγας εἶχε συντάξει καὶ εἰδικὴν « Δημοκρατικὴν κατήχησιν » (Demokratischen Katechismus) ἀνευρεθεῖσαν χειρόγραφον καὶ προωριζομένην πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὸ δεύτερον φυλλάδιον, ὅπου ὅμως δὲν φαίνεται νὰ ἐδημοσιεύθῃ, πιθανῶς διότι τὸ δεύτερον τοῦτο φυλλάδιον, περιλαμβάνον τοὺς στρατιωτικοὺς κανονισμοὺς καὶ δύο ἄσματα, ἐπέτυχεν ἄδειαν δημοσιεύσεως παρὰ τῆς λογοκρισίας¹.

Ὁ Ρήγας ἔχει πλήρη συνείδησιν τοῦ γεγονότος ὅτι συντάσσει κατὰ πιστὴν μετάφρασιν ἢ ἑλευθέραν ἐρμηνείαν ἓν πολίτευμα, τοῦ ὁποίου ἔπρεπε νὰ αἰσθανθῶν τὴν σημασίαν καὶ τὰ ἀγαθὰ οἱ λαοί, οἱ ὅποιοι, ἀπελευθερούμενοι, θὰ ἐκυβερνῶντο βάσει τούτου. Καὶ αὕτη ἡ ἰθύνουσα τάξις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἡ τῶν προυχόντων καὶ εὐπόρων ἐμπόρων, κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἐστερεῖτο πολιτικῆς διαπαιδαγωγήσεως, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἰς σημαντικὸν ποσοστὸν, διαπνεομένη ὑπὸ συντηρητικῶν ἀρχῶν, μετὰ δυσπιστίας θὰ ἀπέβλεπε πρὸς τὰς ἀρχὰς αὐτὰς τῆς ἴσης ἀπολαύσεως πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ δὲν θὰ ἦτο εὐνοϊκὴ εἰς τὴν κατάργησιν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν προνομίων, ἐπομένως εἶχε καὶ αὕτη ἀνάγκη ἐιδικῆς διαπαιδαγωγήσεως. Ἄλλ' ἡ σκοπιμότης αὕτη τῆς δημοκρατικῆς κατήχησης πρὸς κατανόησιν τῶν ὀργάνων καὶ τῶν μεθόδων λειτουργίας ἐνὸς δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καθίστατο περισσότερον αἰσθητὴ διὰ τὰς μεγάλας λαϊκὰς μάζας, αἱ ὁποῖαι ἐστεροῦντο πάσης πολιτικῆς ἀγωγῆς.

Τὰ παραδείγματα, τὰ ὁποῖα παραθέτει ὁ Ρήγας διὰ νὰ καταστήσῃ προσιτὰς εἰς πάντας τὰς ἐννοίας τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, εἶναι ἀπλᾶ, πολὺ ἀπλᾶ, ἐνίοτε μέχρι σημείου ὑπερβαίνοντος πᾶν μέτρον ἐμφανίσεως

1. Ἐγγράφα..., ἐκδ. Λεγκράν, σ. 66. Κατὰ τὸν Τιμ. Φιλήμονα (25 Μαρτίου... σ. 37), ἐν τῇ πραγματικότητι, ὁ Ρήγας δὲν ἀντέγραψε τὸ γαλλικὸν σύνταγμα τοῦ 1793, διότι τοῦτο « εἶναι διατετυπωμένον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ τῶν ἐξαγομένων τῆς πολιτικῆς σοφίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ » καὶ ἐπομένως, ἀντλῶν ἐξ αὐτοῦ, ἦντλει ἐκ τῆς σοφίας καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιτευγμάτων τῶν προγόνων του ἀρχαίων Ἑλλήνων, τοὺς ὁποίους εἶχον ἀντιγράψῃ οἱ ἡγέται τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως!

πολιτειακοῦ κειμένου. Τὰ πλεῖστα ὅμως εἶναι ἔντονα καὶ ἐντυπωσιακά, ὥστε νὰ παρέχουν ἐναργεῖς εἰκόνας περὶ τῶν ἐννοιῶν τοῦ κειμένου, εἰκόνας αἱ ὁποῖαι ἐντυπιοῦνται εἰς τὸν ἐγκέφαλον οἰουδήποτε, καὶ τοῦ πλέον ἀγεύστου πολιτικῆς ἀγωγῆς, αὐτοῦ. Ὁ Ρήγας μὲ τὰ παραδείγματα αὐτὰ δὲν προσδιορίζει τὰ δόγματα τῆς Δημοκρατίας, ἀλλὰ διδάσκει αὐτὴν ταύτην τὴν Δημοκρατίαν. Εἶναι ὀλιγώτερον θεσμοθέτης καὶ περισσότερον προπαγανδιστῆς τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν. Ἀκριβέστερον θὰ ἦτο νὰ εἰπώμεν ὅτι ὁ Ρήγας εἰς αὐτά, ἐπανευρίσκων τὴν πραγματικὴν του ὑπόστασιν, εἶναι ὅχι ὁ πολιτειολόγος, ἀλλ' ὁ συνωμότης καὶ ἐπαναστάτης. Καὶ σήμερον ἀκόμη ἀρκετὰ ἐξ αὐτῶν ἐμποιοῦν ἐντύπων διὰ τὴν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ τὴν τέχνην τῆς εἰς ἀπλοῦν καὶ ἀφελές, ἀλλ' ἔντονον ὕφος διατυπώσεως πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ κατηχητικοῦ σκοποῦ τῶν.

Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς δικαιολογεῖται ὁ Ρήγας διότι, πρὶν ἐπιτύχη ἢ ἐπανάστασις, πρὶν ἀκόμη κηρύξῃ τὴν πρὸς δημιουργίαν ἐλευθέρως ἑλληνικῆς δημοκρατίας ἀποβλέπουσαν ἐπανάστασιν, ἐδημοσίευσεν τὸ φυλλάδιον αὐτὸ καὶ θὰ παρελάμβανε μεθ' ἑαυτοῦ, ἀντὶ πυρομαχικῶν, χιλιάδας ἀντιτύπων, διὰ νὰ τὰ διασπείρῃ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ μόνῃ ἢ πλευρᾷ αὐτῇ τῶν σκοπῶν τοῦ δημοσιευμάτος φθάνει διὰ νὰ καταστήσῃ ἀνυστάτους τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου κατηγορίας. Ἄν ὁ Ρήγας ἐλάμβανε τὸν καιρὸν νὰ διασπείρῃ τὸ φυλλάδιον αὐτὸ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, τὰ περιεχόμενα εἰς τὸ πολίτευμα ἐρμηνευτικά καὶ κατηχητικά σχόλια καὶ παραδείγματα θὰ ἀπετέλουν τὸ καλύτερον μέσον ὅχι ἀπλῶς πολιτικῆς διαπαιδαγωγήσεως, ἀλλὰ καὶ διασπορᾶς τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν.

Εἰς μερικὰς περιπτώσεις τὰ ἐρμηνευτικά σχόλια ἢ τὰ κατηχητικά παραδείγματα, τὰ ὁποῖα ὁ Ρήγας προσθέτει εἰς τὴν κατ' ἄρθρον μετάφρασιν, δὲν ἀνταποκρίνονται πιστῶς πρὸς τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ γαλλικοῦ κειμένου. Τοῦτο ἐνίοτε μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν σκέψιν ὅτι παρερμηνεύει τὴν ἔννοιαν τῆς συνταγματικῆς διατάξεως, λόγῳ τοῦ δυσχεροῦς εἰς ἀπόδοσιν νομικοῦ ὕφους ἢ τῆς ἐλλείψεως εἰδικῆς νομικῆς καὶ πολιτειακῆς καταρτίσεως. Ἄλλ' εἰς πολλὰς τῶν περιπτώσεων τούτων δὲν πρόκειται περὶ πλάνης ἢ παρερμηνείας. Ὁ Ρήγας παρασύρεται ὑπὸ τῆς φιλελευθέρως σκέψεώς του, πλέον ριζοσπαστικῆς ἐκείνης τῶν Γάλλων πολιτικῶν ρητόρων, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπήγασαν τὰ ἄρθρα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἢ ἐκ τῆς συναισθησέως τῶν εἰδικῶν ἐν τῇ ὑπὸ σύστασιν «Ἑλληνικῇ Δημοκρατίᾳ» συνθηκῶν, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχῃ τὴν δυνατότητα ἢ τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον διὰ νὰ μεταβάλλῃ ἀναλόγως καὶ τὸ μεταφραζόμενον κείμενον πρὸς ἐναρμονισμόν τούτου μετὰ τῶν ἐν συνεχείᾳ ἐκφραζομένων ἰδεῶν.

Εἰσερχόμεθα ἤδη εἰς τὸ τρίτον μέρος τῶν παρατηρήσεών μας, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς μεταβολὰς ἢ προσθήκας, τὰς ὁποίας ἀνευρίσκομεν, τὸσον εἰς τὴν Διακήρυξιν τῶν Δικαιωμάτων, ὅσον καὶ εἰς τὸ κατ' αὐτὸ Πόλιτευμα

τοῦ Ρήγα, κατόπιν συγκρίσεως τούτων πρὸς τὸ γαλλικὸν πολίτευμα τοῦ 1793. Αἱ μεταβολαὶ αὗται εἰς ἄλλα εἶναι ἐπουσιώδεις, πηγάσασαι ἐκ σκοπιμότητος πληρεστέρας κατανοήσεως ἢ ἀποφυγῆς δυσνοήτων ἢ δυσχερῶν εἰς ἐφαρμογὴν ὄρων, ἄλλαι ὅμως εἶναι σημαντικά, μετατρέπονσαι βασικὰς τινὰς ἐννοίας τοῦ γαλλικοῦ πολιτεύματος. Τινὲς ἐκ τούτων θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν κατωτέρω, διότι αὗται εἶναι ἐκεῖναι αἱ ὁποῖαι προσδίδουν πρωτοτυπίαν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ρήγα καὶ χαρακτηρίζουν τὸ ριζοσπαστικῶς φιλελεύθερον πνεῦμά του, ἐμπεποτισμένον ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἑλλην νομομαθής, σχολιάζων τὰς μεταβολὰς αὐτάς, ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι καὶ ἐκ τῆς ἀπλῆς συγκρίσεως τῶν κειμένων φαίνεται πιθανόν ὅτι ὁ Ρήγας δὲν ἐγνώριζε μόνον τὸ βασιλικὸν σύνταγμα τοῦ 1791, ἀλλὰ καὶ τὸ σχέδιον ὅπερ ὁ Ἀββᾶς Sieyès προτέτεινεν εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν τοῦ 1789, ὡς καὶ τὸ σχέδιον ὅπερ ὁ Condorcet, ἐν ὀνόματι τῆς ἐπὶ τοῦ συντάγματος ἐπιτροπῆς, παρουσίασεν εἰς τὴν Συνέλευσιν¹. Συγκριτικὴ μελέτη τῶν κειμένων τούτων καὶ τοῦ πολιτεύματος τοῦ Ρήγα δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἀποδεχθῶμεν τοιαύτην ἐκδοχὴν, μὴ συμφωνοῦσαν ἄλλωστε πρὸς τὰ ἐν γένει εἰς χεῖρας ἡμῶν δεδομένα περὶ τῶν καθόλου περιστάσεων, ὑπὸ τὰς ὁποίας ὁ Βελεστινλὴς συνέταξε τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας. Οὐδὲν ἐκ τῶν κειμένων τούτων εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ἐν Βιέννῃ, καθ' ὃν χρόνον μετέφραζε τὸ κείμενον τοῦ γαλλικοῦ πολιτεύματος τοῦ 1793, οὐδ' ἄλλωστε ἀνευρίσκομεν ἐν τῷ κειμένῳ τῶν πολιτεύματος τοῦ Ρήγα φράσιν τινὰ, προφανῶς μεταφερθεῖσαν ἐξ ἐνὸς τῶν κειμένων τούτων. Ἀμφιβάλλομεν πολλὴ καὶ ἂν ἀκόμῃ εἶχε ποτε ἀναγνώσει ὁ Ρήγας τὰ κείμενα ταῦτα, τὰ ὁποῖα καὶ ἐν Γαλλίᾳ εἶχον πολλὴν περιορισμένην μεταξὺ τῶν εἰδικῶν κυκλοφορίαν, οὐδέποτε δὲ ἐκυκλοφόρησαν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὡς προπαγανδιστικὰ δημοσιεύματα, καὶ μάλιστα εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ρήγας ἔγραφε τὸ Πόλιτευμα. Ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς βέβαιον, εἶναι ὅτι ὁ Ρήγας, κατὰ

1. Θ. Τσάτσου, Προσθήκη περὶ τοῦ πολιτεύματος τοῦ Ρήγα, ἐν εἰσαγ. Κ. Ἀμάντου εἰς « Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινλή », σ. λ' κ.ε. Καὶ ἡμεῖς, ἐπιρρασμένοι ἐκ τοῦ ἀνωτέρω δημοσιεύματος τοῦ Ἑλλήνος τούτου πολιτειολόγου, ἐξεφράσαμεν τὴν αὐτὴν γνώμην ἐν τῷ ἔργῳ μας Rhigas Velestinlis, σ. 97. Ἄλλ' ἤδη, ἐκ περισσώτερον προσεκτικῆς ἐρεῦνης τῶν καθ' ἕκαστα, κατελήξαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οὐδεμία ὑφίστατο ἄμεσος ἐπίδρασις ἐξ ἄλλων σχεδίων ἢ συντακτικῶν ψηφισμάτων τῶν γαλλικῶν ἐθνοσυνελεύσεων. Πάντως, δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῶν δύο νέων θεσμῶν, τοὺς ὁποίους ἐδανείσθη ἐκ τοῦ συντάγματος τοῦ 1795, ἐντελῶς προχειρῶς καὶ ἄνευ ὀργανικῆς συνδέσεως πρὸς τὸ ὅλον σχετικὸν κείμενον, τὸ ἀντληθὲν ἐκ τοῦ συντάγματος τοῦ 1793, ἥτοι τῶν δύο Βουλῶν καὶ τοῦ πενταμελοῦς Διευθυντηρίου. Περὶ τούτων βλ. ἄνωτ., σ. 41, ὡς καὶ κατωτ. εἰς ἐρμηνευτικὰς σημειώσεις ἄρθρων 39-44 καὶ 62-77.

τὴν μακρὰν ἐν Βλαχίᾳ διαμονήν του, ὅτε εὐρίσκετο ἐν μυστικῇ ἐπαφῇ μετὰ τῶν πρακτόρων τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, εἶχεν ἀναγνώσει ἀρκετὰ βιβλία ἢ ἄλλα δημοσιεύματα διασπείροντα τὰς δημοκρατικὰς ἰδέας ἢ διαφωτίζοντα περὶ τῶν γαλλικῶν ἐθνοσυνελεύσεων καὶ τῶν ἐν γένει ἐπεισοδίων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐξ ἴσου βέβαιον εἶναι ὅτι προηγουμένως εἶχεν ἀναγνώσει ἔργα τοῦ Ρουσσώ, Βολταίρου καὶ ἄλλων Γάλλων διαφωτιστῶν, ἀφοῦ ἄλλωστε, ἤδη ἀπὸ τοῦ 1790 ἐν τέλει τῆς ἐκδόσεως τῶν « Στοιχείων τῆς Φυσικῆς » εἶχεν ἀναγγεῖλει ἔκδοσιν μεταφράσεως τοῦ « Πνεύματος τῶν νόμων » τοῦ Μοντεσκιέ¹.

Ἄνευ ἀμφιβολίας, ἡ μελέτῃ τῶν ἔργων τῶν Γάλλων διαφωτιστῶν καὶ διαφώρων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως δημοσιευμάτων ἴσως καὶ τῶν ἐκθέσεων ἢ συζητήσεων εἰς τὰς ἐθνοσυνελεύσεις καὶ τῶν ἐπαναστατικῶν κηρυγμάτων, εἶχε θεμελιωδῶς ἐπιδράσει εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς καθόλου πολιτικῆς του ἰδεολογίας. Πολλὰ ἐκ τῶν εἰς αὐτὰ περιλαμβανομένων ἰδεῶν θὰ εἶχον αὐτούσιοι ἐντυπωθῇ εἰς τὸ πνεῦμά του καὶ ἀφομοιωθῇ ὑπὸ τούτου, ὥστε πολλάκις θὰ ἐξωτερικεύοντο μετὰ φραστικῆς σχεδὸν ταυτότητος οὐχὶ ὥς ἀπόκρημα, ἀλλ' ὥς κτῆμα τῆς διανοίας του. Ἐπομένως ἦτο φυσικόν, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν οὐσιαστικά μεταβολαὶ ἢ προσθήκαι τοῦ Ρήγα εἰς ὅσα μεταφράζει ἐκ τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος τοῦ 1793, νὰ ἀνευρίσκωμεν, ἀκόμη καὶ μετὰ παρεμφεροῦς διατυπώσεως, ἰδέας τῶν διαφωτιστῶν ἢ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἢ ἀκόμη καὶ συγκεκριμένα δόγματα, πηγάσαντα ἐκ τῶν συζητήσεων καὶ τῶν πολιτικῶν σχεδίων τῶν γαλλικῶν ἐθνοσυνελεύσεων². Τοῦτο δὲ κυρίως διαπιστοῦμεν εἰς τὴν « Διακήρυξιν τῶν δικαιῶν », τὸ μᾶλλον ἐπεξεργασμένον τμῆμα τοῦ ἔργου τοῦ Ρήγα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνευρίσκομεν τὰς μεγαλυτέρας προσθήκας ἢ μεταβολάς, πηγάζουσας ἐκ τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν του.

Γράφων ὁ Ρήγας ἐν τῷ τίτλῳ τῆς προτασσομένης Διακηρύξεως τῶν δικαιῶν (δηλ. δικαιωμάτων) τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς νὰ ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου, ἔρχεται εἰς ποιὰν τινα ἀντίθεσιν πρὸς τὸ περιεχό-

1. Βλ. ἀνωτ., σ. 24.

2. Ἀμεσωτέραν πὼς ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ Ρήγα δυνάμεθα νὰ ἀποδεχθῶμεν ἐκ τῆς « Διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου » τοῦ 1789 προταχθείσης καὶ τοῦ συντάγματος τοῦ 1791. Ἡ διακήρυξις αὐτὴ διαφέρουσα εἰς πολλὰ σημεῖα οὐχὶ μόνον φραστικῶς, ἀλλὰ καὶ οὐσιωδῶς τῆς ὑπὸ τῆς Συμβατικῆς συνελεύσεως ἐπεξεργασθείσης καὶ προταχθείσης τοῦ συντάγματος τοῦ 1793, εἶχε κυκλοφορήσῃ διὰ προπαγανδιστικούς λόγους εὐρύτατα εἰς τὸ ἐξωτερικὸν εἰτε ὡς αὐτοτελεὲς κήρυγμα τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν, εἴτε ὡς κείμενον περιλαμβανόμενον εἰς διάφορα δημοκρατικὰ δημοσιεύματα. Ὁ Ρήγας ἀσφαλῶς θὰ εἶχε πλήρη γνῶσιν τούτου ἀπὸ μακροῦ χρόνου καὶ πολλὰ τῶν περιεχομένων ἰδεῶν θὰ εἶχον ἐντυπωθῇ αὐτούσιοι εἰς τὸ πνεῦμά του.

μενον πολλῶν διατάξεων, ἀναφερομένων εἰς δικαιώματα, τὰ ὅποια δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπολαύουν παρὰ μόνον οἱ πολῖται ἐνὸς κράτους οὐχὶ δὲ πᾶς ἄνθρωπος. Ἐν τούτοις, ἡ παρὰλειψις μᾶς φαίνεται μᾶλλον ἡδελμημένη· διότι εἰς τὴν σκέψιν τοῦ Ρήγα βαρύνουν κυρίως τὰ ἀνθρώπινα ἐν γένει δίκαια καὶ οὐχὶ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ιδιότητα τοῦ πολίτου δικαιώματα. Ἐξ ἄλλου, εἰς τὸ ἄρθρον 2 τῆς Διακηρύξεως, τὰ δικαιώματα (droits) ἐλευθερίας, ἰσότητος, ἀσφαλείας καὶ ἰδιοκτησίας, τὰ ὅποια καὶ ἀναλύει παραστατικῶς, ἀποκαλεῖ φυσικὰ δίκαια. Εἰς ἄλλας τινὰς περιπτώσεις ὁμιλεῖ περὶ πολιτῶν, ἐνίοτε δὲ τὴν λέξιν citoyens μεταφράζει συμπολῖται. Εἰς πολλὰς ἄλλας περιπτώσεις ὁμιλεῖ περὶ « ἀνθρώπων » ἢ « ἐγκατοίκων ».

Εἰς τὸ ἄρθρον 3 τῆς Προκηρύξεως παρέχει ἐρμηνείαν τοῦ γαλλικοῦ κειμένου, κατὰ τὴν ὁποίαν « δὲν παιδεύεται (τιμωρεῖται) ὁ πλούσιος ὀλιγώτερον καὶ ὁ πτωχὸς περισσότερον διὰ τὸ αὐτὸ σφάλμα, ἀλλ' ἴσια, ἴσια ». Ἐν ἄρθρ. 9 διακηρύσσει τὸ δικαίωμα τῶν πολιτῶν νὰ ἐκδιώξουν τοὺς κακῶς κυβερνῶντας ἄρχοντας. Εἰς τὸ ἄρθρ. 13 προσθέτει ὅτι μόνον ὅταν ἀποδειχθῇ τις ἔνοχος, προφανῶς κατόπιν κρίσεως, νὰ τιμωρῇται, ἀλλὰ καὶ τότε « καθὼς διαλαμβάνει ὁ νόμος ». Ἐν ἄρθρ. 18, ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐργασίας, ἀπαγορεύει πᾶσαν ὕβριν ἢ κακοποιήσιν ὑπηρετοῦ.

Τὸ ἄρθρ. 22 τῆς Διακηρύξεως τοῦ Ρήγα ἔχον ὅλως ἰδιαίτηραν σημασίαν, εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου δημιουργημα τῆς διανοίας του. Ἐνῶ τὸ ἀντίστοιχον γαλλικὸν ἄρθρον ὁμιλεῖ μόνον περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς παιδείας καὶ τῶν υποχρεώσεων τῆς κοινωνίας, ὅπως καταστήσῃ τὴν παιδείαν προσιτὴν εἰς πάντας¹, ὁ Ρήγας καθιεροῖ τὴν ὑποχρεωτικὴν σχολικὴν ἐκπαίδευσιν, μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου χωρίου οὐχὶ δὲ μόνον διὰ τὰ ἄρρενα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ θήλεα, προβλέπων διὰ τὰ σχολεῖα τῶν πόλεων τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τῶν ξένων γλωσσῶν, ὡς καὶ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς. Ἡ υποχρεωτικὴ σχολικὴ ἐκπαίδευσις εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη καθιερώθη μόλις κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ πάλιν, τοιαύτης ἐκτάσεως διατάξεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν παιδείαν, μεταίως θέλουν ἀναζητηθῇ εἰς ἄλλα συντάγματα. Ταῦτα πάντα εἶναι ἀπαύγασμα τῶν δημοκρατικῶν καὶ ἀνθρωπιστικῶν ἰδεῶν τοῦ Ρήγα, θὰ τιμοῦν δὲ αἰωνίως τὴν φωτισμένην διάνοιάν του².

Τὸ ἄρθρ. 26 τῆς διακηρύξεως, ἡ ὁποία προετίχθη τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος τοῦ 1793 ὥριζε τὴν ἄμεσον ἐπιβολὴν ποινῆς θανάτου εἰς πάντα ἐπι-

1. Πολλοὶ λόγοι εἶχον ἐκφωνηθῇ εἰς τὰς γαλλικὰς ἐθνοσυνελεύσεις διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς λαϊκῆς μορφώσεως, παρέμεινε δὲ ὀνομαστὴ ἡ φράσις τοῦ Δαντῶν « après le pain, c'est l'instruction, qui est nécessaire au peuple ». Ἐν τούτοις οἱ ῥήτορες καὶ νομομαθεῖς τῶν συνελεύσεων δὲν προυνόρησαν μέχρι καθιερώσεως υποχρεωτικῆς σχολικῆς φοιτήσεως.

2. Βλ. λεπτομερέστερον κατωτ. εἰς ἐρμηνευτικὴν σημείωσιν περὶ τοῦ ἄρθρου 22 τῆς Διακηρύξεως.

βουλευόμενον τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν. Ἡ ἐπικρατοῦσα κατάστασις ἐν Γαλλίᾳ, κατὰ τὸ ἔτος 1793, ὅτε ἡ ἐπανάστασις διεξήγεν ἀκόμη θανάσιμον ἀγῶνα κατὰ ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν, ἐξηγεῖ τὴν ἐξερχομένην τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν αὐστηρότητα τῆς διατάξεως ταύτης, ἡ ὁποία δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν « Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου » τοῦ ἔτους 1789, ὡς προετάχθη τοῦ συντάγματος τοῦ 1791, ἀφηρέθη δὲ καὶ ἐκ τῆς διακηρύξεως, ἣτις προετάχθη τοῦ συντάγματος τοῦ 1795. Ὁ Ρήγας, διαπνεόμενος ὑπὸ φιλελευθέρων δημοκρατικῶν ἀρχῶν, μεταβάλλει ριζικῶς τὴν διάταξιν αὐτὴν τοῦ συντάγματος τοῦ 1793, ὀρίζων οὐχὶ θανάτωσιν, ἀλλὰ σύλληψιν, φυλάκισιν καὶ κατὰ νόμον τιμωρίαν παντὸς ἐπιβουλευομένου τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν.

Εἰς τὸ 35^{ον} καὶ τελευταῖον ἄρθρον τῆς Διακηρύξεώς του, ὁ Ρήγας προβαίνει εἰς προσθήκας, αἱ ὁποῖαι μεταβάλλουν ριζικῶς τὴν μορφήν του. Τὸ ἀντίστοιχον γαλλικὸν ἄρθρον ὁμιλεῖ περὶ ἱεροῦ καὶ ἀναποσπάστου πρὸς τὰ καθήκοντά του δικαιώματος τοῦ λαοῦ, ὅπως ἐξεγερθῇ ἐναντίον κυβερνήσεως, ἡ ὁποία παραβιάζει τὰ καθιερωθέντα πολιτικὰ καὶ ἀτομικὰ τὸ δικαια. Ὁ Ρήγας, προχωρεῖ περαιτέρω εἰς ἐν αὐτῷ τῷ συντάγματι καθιέρωσιν συστήματος ὀργανώσεως καὶ τρόπου διεξαγωγῆς τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν ἐπιβουλευομένων τὴν λαϊκὴν κυριαρχίαν, καθορίζει ἀκόμη καὶ τοὺς βαθμοὺς ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι θὰ ἡγοῦντο τῶν ἐπαναστατικῶν σωμάτων. Τὴν προσθήκην αὐτὴν πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς πηγάσασαν οὐχὶ ἐκ τῶν γαλλικῶν δημοκρατικῶν θεωριῶν καὶ τῆς πολιτικῆς ἰδεολογίας τοῦ Ρήγα, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐπαναστατικοῦ μένους, ὑπὸ τοῦ ὁποίου κατείχeto κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐνάρξεως τῆς παρασκευαζομένης ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν Τούρκων.

Ἄλλ' εἰς τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου καὶ ὅλως ἀσυνδέτως πρὸς τὸ προηγηθὲν κείμενον τούτου, ὁ Ρήγας προβαίνει καὶ εἰς ἄλλην προσθήκην, ἡ ὁποία πράγματι πηγάζει ἐκ τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν του, ὡς αὗται διεμορφώθησαν διὰ τῶν κηρυγμάτων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἄπαντα τὰ χρεῖ, δημόσια καὶ ἰδιωτικά καταργοῦνται, ἐφ' ὅσον ἐπληρῶντο τόκος ἐπὶ πέντε ἔτη (προφανῶς 20%) καὶ ἐπομένως ἀπεσβέσθη τὸ κεφάλαιον. Ἡ διάταξις αὕτη, ἴσως ἐμπνεομένη ἐκ τῶν γνώσεων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐπιβαλλομένη εἰς τὰς παραμονὰς ἐνὸς ἀγῶνος ζωῆς ἢ θανάτου διὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐνθυμίζει τὴν σεισάχθειαν τοῦ Σόλωνος¹.

1. Κατὰ τὸν Θ. Τσάτσον (ἑ.ἀ., σ. λβ') ἐνθυμίζει καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Βυζαντινοῦ δικαίου καθ' ἣν ἀποκλείεται ἡ πληρωμὴ τόκων περισσώτερων τοῦ κεφαλαίου. Νομίζομεν ὅμως ὅτι κατὰ τινὰς διατάξεις τοῦ Βυζαντινοῦ δικαίου ἀπηγορεύετο ἡ καταβολὴ τόκων πέραν τοῦ διπλασιασμοῦ τοῦ κεφαλαίου ἥτοι ὁ δανειστὴς δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ λάβῃ εἰμὴ τὸ κεφάλαιον καὶ πέραν τούτου μέχρι ποσοῦ ἴσου πρὸς τὸ κεφάλαιον. Ἐνῷ ὡς εἶναι διατετυπωμένον τὸ ἄρθρον τοῦτο τοῦ πολιτεύματος τοῦ Ρήγα, ὁ δανειστὴς λαμβάνει μόνον τὸ ποσὸν τὸ ὁποῖον ἐδάνεισε, καὶ τοῦτο διὰ τῶν

Αὗται εἶναι αἱ κυριώτεραι μεταβολαὶ ἢ προσθῆκαι τοῦ Ρήγα εἰς τὴν « Διακήρυξιν τῶν δικαίων », ἀπαύγασμα τῆς δημοκρατικῆς διαπλάσεως τῆς διανοίας του καὶ τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν ὑπὸ τῶν ὁποίων κατείχετο ¹.

Γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι πολλαὶ τῶν προσθῆκῶν τοῦ Ρήγα ἔχουν κοινωνικὸν καὶ ἀνθρωπιστικὸν χαρακτῆρα, ὑπερβαίνουσαι τὸ πλαίσιον τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος τοῦ 1793 καὶ πηγάζουσαι ἐκ τοῦ ἰδίου φιλελευθέρου καὶ ἀνθρωπιστικοῦ πνεύματος. Τοιαῦται προσθῆκαι, ἰδίως ὑπὸ τύπον ἐρημνευτικῶν παραδειγμάτων, ἀνευρίσκονται κυρίως εἰς τὰ ἄρθρα τῆς Διακηρύξεως τῶν δικαίων. Μολονότι ὁ Ρήγας δὲν προχωρεῖ μέχρι παραχωρήσεως πολιτικῶν δικαιωμάτων εἰς τὰς γυναῖκας (πρᾶγμα ἄγνωστον διὰ τὸν κόσμον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης), ἀφίνει νὰ διαφαίνωνται τάσεις ἐξισώσεως τῆς γυναικὸς διὰ συμμετοχῆς, ἔστω καὶ λόγῳ τῶν ἐκτάκτων πολεμικῶν ἀναγκῶν, εἰς στρατιωτικὰς ὑποχρεώσεις (ἄρθρ. 109 καὶ παράρτημα), ἀκόμη δὲ καὶ διὰ παραχωρήσεως ἴσων δικαιωμάτων ἐν τῇ ἐκπαίδευσί (ἄρθρον 22 Διακηρύξεως).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΤΟ « ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ » ΚΑΙ Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΟΣ ΠΑΝΤΩΝ

Ποίᾳς μορφῆς θὰ ἦτο τὸ κράτος, τὸ ὅποιον θὰ ἀνέκυπτε διὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ διὰ τὸ ὅποιον ὁ Ρήγας συνέτασεν ἐκ τῶν προτέρων τὸ Πολίτευμα; Ὁ ἴδιος καὶ εἰς τίτλους κεφαλαίων τοῦ πολιτεύματος καὶ εἰς πολλὰ ἄρθρα τούτου προσδιορίζει ὡς Ἑλληνικὴν Δημοκρατίαν. Ἐν τούτοις, πολλοὶ σύγχρονοι ἱστορικοί, πολιτειολόγοι καὶ ἐρευνηταὶ ἀποκαλοῦν Βαλκανικὴν Ὅμοσπονδίαν. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς αἱ γνώμαι διίστανται καὶ πολλὰκις βασικῶς. Τινὲς ἐμφανίζουν τὸν συγγραφέα τῆς « Πολιτικῆς Διοικήσεως » ὡς σωβινιστὴν Ἑλληνα, ἀποβλέποντα μόνον εἰς τὴν δημιουργίαν μεγάλης ἑλληνικῆς ὑπὸ δημοκρατικὸν μανδύαν καὶ κατὰ τὸ Βυζαντινὸν πρότυπον Ἐπικρατείας, ἐλαχίστην δὲ ἀφίνοντα, καὶ ταύτην μᾶλλον ἐπιφανειακὴν, θέσιν ὑπάρξεως εἰς τοὺς λοιποὺς λαοὺς τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἄλλοι πάλιν χαρακτηρίζουν

καταβληθέντων ἐντὸς πενταετίας. Εἶναι δηλαδή ἡ διάταξις αὐτὴ τοῦ πολιτεύματος τοῦ Ρήγα ἀσυγκρίτως περισσότερον δημοκρατικὴ, μὴ στερουμένη καὶ δημοευτικοῦ χαρακτῆρος, ἴσως λόγῳ τῶν ἐκτάκτων περιστάσεων τοῦ ἀπολυτωτικοῦ ἀγῶνος.

1. Περὶ τῆς μορφῆς τοῦ πολιτεύματος τοῦ Ρήγα καὶ τῆς σημασίας αὐτοῦ βλ. βιβλιογραφίαν ἀνωτ., σ. 20.

τὸν Ρήγα ὡς ἓνα τῶν μεγαλυτέρων ἰδεολόγων τοῦ νεωτέρου κόσμου, ἀπαράμιλλον ὄραματιστήν, συλλαβόντα εἰς τὴν μεγαλεπήβολον καὶ δεσποζομένην ὑπὸ εὐγενῶν ἰδεωδῶν διάνοιάν του τὸ σχέδιον τῆς συμπηξέως ἐνὸς μεγάλου ὁμοσπονδιακοῦ κράτους, ἐντὸς τοῦ ὁποίου θὰ ἔζων, χαίροντες πλήρους ἰσοτιμίας, πάντες οἱ λαοὶ τῆς Βαλκανικῆς. Οὕτω προβάλλεται καὶ ὡς ὁ πρόδρομος τῶν σχεδίων περὶ Βαλκανικῆς ὁμοσπονδίας, τὰ ὁποῖα ὑπὸ διαφόρους μορφὰς διεκηρύχθησαν ἢ ὑπεστηρίχθησαν εἰς πολιτικὰ συνέδρια κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας.

Προσεκτικὴ ἀνάγνωσις καὶ κατ' ἄρθρον ἐξέτασις τοῦ κειμένου τῆς πολιτικῆς Διοικήσεως δύνανται μόνον νὰ παράσχουν, πέραν πάσης πολιτικῆς ἢ ἔθνικῆς προκαταλήψεως καὶ καιροσκοπικῆς προδιαθέσεως, τὴν σαφῆ καὶ πραγματικὴν εἰκόνα τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν τοῦ Ρήγα καὶ τῶν σχεδίων του περὶ τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον θὰ ἀνέκυπτεν ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ κράτος αὐτὸ θὰ ἦτο ἑλληνικόν, μία ἑλληνικὴ δημοκρατία, ἐνιαία καὶ ἀδιαίρετος, ἄνευ ἴχνους ὁμοσπονδιακοῦ χαρακτῆρος, ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ὁποίας θὰ ἔχαιρον ἴσων πολιτικῶν καὶ ἀτομικῶν δικαιωμάτων πάντες οἱ λαοί, ἀνεξαρτήτως ἔθνικότητος, γλώσσης, θρησκείας. Τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον ὀραματίζεται ὁ Ρήγας, θὰ εἶχεν ὡς ἠθικὸν ἔρεισμα τὰς ἐνδόξους παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὰ κλέη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὡς γεωγραφικὰ ὅρια καὶ ἔθνολογικὰ στοιχεῖα τὰ ἐκ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τὴν περίοδον τῆς μεγαλυτέρας ἀκμῆς αὐτῆς δεδομένα, ὡς πολιτικὸν σύστημα διακυβερνήσεως τὸ ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως διακηρυχθὲν καὶ ὑπὸ τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας, ἔστω καὶ μετὰ τὰς ἐπενεχθείσας ὑπὸ τῶν ἐθνοσυνελεύσεων διαδοχικὰς μεταβολάς, ἥδη ἐν ἐφαρμογῇ. Ἡ Βυζαντινὴ παράδοσις παρέμενε ζῶσα χάρις εἰς τὴν Ὁρθόδοξον ἐκκλησίαν, ὃ δὲ Ρήγας εἶχε ζήσει ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν, ἔδραν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ θεματοφύλακα τῶν Βυζαντινῶν παραδόσεων.

Ὁ Ρήγας δὲν ἀποκρῖπτει τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον εἶχε συλλάβει εἰς τὴν διάνοιάν του καὶ τοῦ ὁποίου συντάσσει τὸ πολίτευμα εἰς τὴν Βιέννην πρὸ τῆς κηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως. Τοῦναντίον, δὲν ἀφίνει εὐκαιρίαν, ὅπως διακηρύξῃ τοῦτο ἀνὰ πᾶσαν γραμμὴν καὶ μάλιστα εἰς τινὰς περιπτώσεις μεθ' ὑπερβάλλοντός τινος στόμφου. Ἦδη εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν, ἣ ὁποία προετάσσετο τοῦ Πολιτεύματος, ἣ πρῶτῃ φράσις εἶναι: « Ὁ λαὸς ἀπόγονος τῶν Ἑλλήνων ὅπου κατοικεῖ τὴν Ρούμελην, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὰς Μεσογείους νήσους, τὴν Βλαχομογδανίαν καὶ ὅσοι ἄλλοι στεναῖζον ὑπὸ τὴν δυσφορωτάτην τυραννίαν... » καλοῦνται νὰ ἐκτινάξουν τὸν ζυγὸν τοῦ δεσποτισμοῦ « ἐναγκολιζόμενοι τὴν πολῦτιμον ἑλευθερίαν τῶν ἐνδόξων προπατόρων των » δηλ. τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι εἰς τὴν Διακήρυξιν τῶν δικαίων τοῦ ἀνθρώπου ἀποφεύγει νὰ μνημονεύσῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ τὴν Ἑλλάδα, περιοριζόμενος εἰς τὴν καθι-

ρωσιν καὶ τὴν διασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος εἰς πολιτικὰ καὶ ἀτομικὰ δικαιώματα πάντων τῶν κατοίκων τοῦ κράτους. Ἄλλ' εὐθὺς ὡς εἰσέρχεται εἰς τὸ καθ' αὐτὸ πολίτευμα, εἰς τὸ 1ον ἄρθρον διακηρύσσει ἀνεκδοιάστως: « Ἡ ἑλληνικὴ δημοκρατία εἶναι μία, μ' ὅλον ὅπου περιλαμβάνει εἰς τὸν κόλπον τῆς διάφορα γένη καὶ θρησκείας », ἀπομακρύνων οὕτω πᾶσαν σκέψιν ὁμοσπονδιακοῦ χαρακτῆρος. Εἰς τὸ 2ον ἄρθρον καλεῖ « Ἑλληνικὸν λαὸν » πάντας τοὺς κατοίκους « χωρὶς ἐξαίρεσιν θρησκείας καὶ γλώσσης ».

Εἰς τὸ 4ον ἄρθρον παρέχει τὴν ιδιότητα τοῦ πολίτου εἰς « ἐκεῖνον ὁποῦ νυμφεύεται μίαν ἑλληνίδα ». Καὶ ἐν συνεχείᾳ θεσπίζει: « Ἐκεῖνος ὁποῦ ὁμιλεῖ τὴν ἀπλὴν ἢ τὴν ἑλληνικὴν (ἐνν. ἀρχαίαν) γλῶσσαν καὶ βοηθεῖ τὴν Ἑλλάδα, ἧς διατρέβει καὶ εἰς τοὺς ἀντίποδας (ἐπειδὴ τὸ ἑλληνικὸν προζύμι ἐξαπλώθη καὶ εἰς τὰ δύο ἡμισφαίρια) εἶναι Ἕλλην καὶ πολίτης ». Τὴν ιδιότητα τοῦ πολίτου παρέχει καὶ εἰς ὅποιονδήποτε « ξένον φιλόσοφον ἢ τεχνίτην (δηλ. καλλιτέχνην) ὁποῦ ἀφήσῃ τὴν πατρίδα του καὶ ἔλθῃ νὰ κατοικήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα », διατάσσων μάλιστα « μὲ δημοσία ἔξοδα νὰ τῷ ἐγγεῖρεται ἕνας ἀνδρὶς μαρμαρένιος μὲ τὰ παράσημα (σύμβολα) τῆς διδασκαλίας ἢ τῆς τέχνης του καὶ ὁ πλέον σοφὸς ἑλληνικὸς κάλαμος νὰ γράφῃ τὴν ἱστορίαν τῆς ζωῆς του ».

Εἰς τὸ ἄρθρον 53 προστάσσει: « ὅλοι οἱ νόμοι νὰ γίνωνται εἰς τὴν ἀπλὴν τῶν Ἑλλήνων γλῶσσαν ὡς πλέον εὐκατάληπτον καὶ εὐκόλον νὰ σπουδασθῇ ἀπὸ ὅλα τὰ εἰς τὸ βασίλειον (κράτος) τοῦτο ἐμπεριεχόμενα γένη ὁμοίως καὶ ὅλα τὰ ἔγγραφα τῶν κρίσεων καὶ ἄλλων δημοσίων πράξεων ». Εἰς τὰ « περὶ νόμων καὶ προσταγῶν » (ἄρθρ. 61): « ὅλοι οἱ νόμοι, αἱ προσταγαὶ (ψηφίσματα) καὶ ὅλαι αἱ δημόσιαι πράξεις λαμβάνουν τοιοῦτον τίτλον: ἐν ὀνόματι τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ... ». Εἰς τὰ περὶ τῶν δυνάμεων τῆς Δημοκρατίας (ἄρθρ. 109): « Ὅλοι πρέπει νὰ γυμνάζωνται εἰς τὰ ἄρματα καὶ νὰ ρίχνουν τὸ σημάδι ὅλοι πρέπει νὰ μανθάνουν τὴν τακτικὴν ὡς καὶ αἱ ἑλληνίδες βαστοῦν μιζράκια (ἀκόντια!) εἰς τὸ χεῖρ, ἂν δὲν εἶναι ἐπιτήδεια εἰς τὸ τουφέκι ». Καὶ εἰς τὸ « περὶ τῆς σχέσεως τῆς Ἑλληνικῆς δημοκρατίας μὲ ξένα ἔθνη » κεφάλαιον (ἄρθρον 118): « Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι φίλος καὶ σύμμαχος μὲ τὰ ἐλεύθερα ἔθνη ».

Τὸ Παράρτημα, τὸ ὁποῖον προσθῆται ὁ Ρήγας εἰς τὸ τέλος τοῦ Πολιτεύματος, ἴδιον δημιούργημα, οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἀνευρισκόμενον καὶ καθορίζον τὰ τῆς σημαίας τοῦ νέου κράτους, εἶναι τὸ πλέον χαρακτηριστικὸν δεῖγμα τῆς ἑλληνικῆς μορφῆς τοῦ κράτους τούτου. Παραθέτομεν καὶ ἐνταῦθα τὸ κείμενον αὐτοῦ.

« Ἡ σημαία ὁποῦ βάνεται εἰς τὰ μπαϊράκια καὶ παντιέrais τῆς ἑλληνικῆς δημοκρατίας, εἶναι ἓνα ρόπαλον τοῦ Ἡρακλέους μὲ τρεῖς σταυροὺς ἐπάνω, τὰ δὲ μπαϊράκια καὶ παντιέrais εἶναι τρίχροα, ἀπὸ μαῦρον, ἄσπρον καὶ κόκκινον· τὸ κόκκινον ἐπάνω, τὸ ἄσπρον εἰς τὴν μέσῃν καὶ τὸ μαῦρον κάτω.

» Τὸ κόκκινον σημαίνει τὴν αὐτοκρατορικὴν πορφύραν καὶ αὐτεξουσί-
τητα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· τὸ ἐμεταχειρίζοντο οἱ προπάτορές μας ὡς ἔνδυμα
πολέμου, θέλοντας νὰ μὴ φαίνωνται αἱ πληγαί, ὅπου ἔτρεχον αἷμα, διὰ νὰ
μὴ δειλῶσιν οἱ στρατιῶται.

» Τὸ ἄσπρον σημαίνει τὴν ἀθωότητα τῆς δικαίας ἡμῶν ἀφορμῆς κατὰ
τῆς τυραννίας.

» Τὸ μαῦρον σημαίνει τὸν ὑπὲρ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας ἡμῶν θάνατον.

» Ὅλοι οἱ Ἕλληνες στρατιῶται φοροῦν εἰς τὸ κεφάλι τῶν περικεφα-
λαίαν. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες στρατιῶται ἔχουν μίαν μπαγιονέτταν, τὴν ὁποίαν
φοροῦν εἰς τὴν μέσην τῶν ὡσὰν χαντζάρι, καὶ ἐν καιρῷ ἀνάγκης ἢ παρατά-
ξεως τὴν περνοῦν εἰς τὸ τουφέκι τῶν.

» Τὸ φόρεμα τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν εἶναι τὸ ἡρωϊκόν, μαῦρον ἀντερί,
ἄσπρον ὑποκάμισον καὶ κόκκινα χολέβια ἢ κάλτζαις.

» Κάθε Ἕλληνα, ὁμοίως καὶ κάθε κάτοικος τῆς Δημοκρατίας ταύτης,
πρέπει νὰ φορῇ εἰς τὴν περικεφαλαίαν του ἢ τὴν σκούφια του ἐν παρόμοιον
ρόπαλον, καθὼς εἶναι εἰς τὴν ἀρχήν, γραμμένον ἢ κεντημένον εἰς ἄσπρο
πανί, ἢ ἄς εἶναι καὶ ἀπὸ πάφιλον. Τοῦτο εἶναι τὸ σημεῖον νὰ ἀναγνωρί-
ζωνται οἱ ἐλεύθεροι δημοκράται καὶ ἰσότημοι ἀδελφοί».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀποσπασμάτων τοῦ Πολιτεύματος καταφαίνεται ὅτι
τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον ὠραματίζετο νὰ ἰδρῦσῃ ἐπὶ τῶν ἔρειπίων τῆς Ὀθωμα-
νικῆς αὐτοκρατορίας ὁ Ρήγας, εἶχε καθαρῶς ἑλληνικὸν χαρακτῆρα. Θὰ ἦτο
μία νέα μεσαιωνικὴ αὐτοκρατορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, περιλαμβάνουσα, ὡς
ἐκείνη, εἰς τοὺς κόλπους τῆς πολλοῦς λαοὺς ὑπὸ δημοκρατικὴν ὅμως μορφήν
καὶ ἐν πλήρει ἐφαρμογῇ τῶν κηρυγμάτων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως περὶ
ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν καὶ ἰσότητος πολιτικῶν δικαιωμάτων. Χαρακτηρι-
στικὸν δὲ εἶναι ὅτι τὰ ἄρθρα τοῦ πολιτεύματος, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Ρήγας ὑπο-
γραμμίζει, σχεδὸν διακηρύσσει, τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα τοῦ κράτους, εἶναι
ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν διοίκησιν, τὴν παιδείαν, τὰς ιδιότητες
τοῦ πολίτου, τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις, δηλαδὴ
εἰς ἀπάσας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς κρατικῆς ὑποστάσεως.

Οὐδαμῶς ὁ Ρήγας ὁμιλεῖ περὶ ὁμοσπονδιακῆς ἐπικρατείας ὑπὸ τὴν
πραγματικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως «ὁμοσπονδία», δηλαδὴ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ
συνασπισμοῦ ἀνεξαρτήτων ἢ ἡμιανεξαρτήτων κρατῶν, ἕκαστον τῶν ὁποίων
θὰ εἶχεν ἴδιον κοινοβούλιον, ἰδίους νόμους καὶ ἴδιαν, τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν
τοπικῶν θεμάτων, διοίκησιν.

Νομίζομεν ὅτι ἡ παρεξήγησις περὶ ὁμοσπονδιακοῦ κράτους ἢ «Βαλκα-
νικῆς ὁμοσπονδίας» τοῦ Ρήγα προῆλθεν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ ἄρθρα
11-12 ὁμιλοῦν περὶ τοπικῶν «πρώτων συναθροίσεων», ἴσως δὲ καὶ ἐκ τῶν
ἁρθρων 78-84 ἀναφερομένων εἰς τὴν ὑπὸ τοπικῶν κοινοτικῶν καὶ ἐπαρχια-
κῶν σωμάτων ἐκλογὴν κοινοτικῶν ἢ ἐπαρχιακῶν ἀρχόντων ὡς καὶ ἐκ τῶν

ἄρθρων 85-95 περὶ ἐκλογῆς αἵρετῶν κριτῶν ὑπὸ τῶν αὐτῶν τοπικῶν σωμάτων.

Ἀλλὰ τὰ ἄρθρα αὐτὰ ἀποτελοῦν πιστὴν μετάφρασιν τῶν ἀντιστοιχῶν τοῦ γαλλικοῦ πολιτεύματος τοῦ 1793. Καὶ ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία, ἰδίως κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκυριάρχουν, ἐπιβάλλουσαι εἰς τὴν Συνέλευσιν τὰς θελήσεις των, αἱ Ἰακωβινικαὶ λéschai, τὰ δὲ ὑπὸ ψήφισιν ἐν τῇ Συμβατικῇ Συνελεύσει ἄρθρα τοῦ Συντάγματος ἀπετέλουν προηγουμένως ἀντικείμενον θυελλωδῶν συζητήσεων καὶ φλογερῶν λόγων εἰς τὰς ὀγκοκρατικὰς συγκεντρώσεις τῆς κομμούνας τῶν Παρισίων, δὲν ἐσκέφθη νὰ μεταβληθῇ εἰς ὁμοσπονδιακὸν κράτος κατὰ τὸ πρότυπον τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἢ τῆς Ἑλβετίας. Τοῦναντίον καὶ εἰς τὸ σύνταγμα τοῦτο (ἄρθρον 1ον) διεκηρύχθη τὸ ἐνιαῖον καὶ ἀδιαίρετον τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, κατὰ δὲ τὰς σχετικὰς συζητήσεις ἐξετοξεύθησαν μύδροι κατὰ τῶν ἐξουδετερωθέντων « ὁμοσπόνδων » καὶ τῶν ὁμοσπονδιακῶν τάσεων. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὰ ἄρθρα αὐτὰ τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος διὰ τῶν θεσπιζομένων *assemblées primaires, administrations municipales, arbitres élus*, κ.λ.π., πᾶν ἄλλο ἢ ἀπέβλεπον εἰς καθιέρωσιν τοπικῆς διακυβερνήσεως ἢ ὁποιοῦδήποτε ἄλλου ὁμοσπονδιακοῦ συστήματος. Κύριον καὶ σχεδὸν μοναδικὸν ἔργον τῶν τοπικῶν αὐτῶν συνελεύσεων ἦτο νὰ δίδουν γνώμην ἐπὶ τῶν ψηφιζομένων ὑπὸ τῶν κοινοβουλίων νόμων, τῶν δὲ τοπικῶν ἀρχόντων νὰ ἐκτελοῦν καθήκοντα σημερινῶν κοινοταρχῶν, Δημάρχων, Νομαρχῶν κ.λ.π. Καὶ ὁ Ρήγας, μεταφέρον σχεδὸν ἐπὶ λέξει τὸ κείμενον τῶν γαλλικῶν αὐτῶν ἄρθρων εἰς τὸ Πολίτευμά του, τονίζει, ὡς ἄλλωστε καὶ εἰς ἀπάσας τὰς λοιπὰς σχετικὰς περιπτώσεις, ὅτι μετέχουν πάντες οἱ πολῖται ἄνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως. Οὐδ' ἔχνος πολιτικοῦ διαχωρισμοῦ ἢ ἄλλης τινὸς κερωρισμένης κατὰ ἐθνικότητα, θρησκείαν ἢ γλῶσσαν πολιτικῆς ἐκδηλώσεως ἀνευρίσκομεν εἰς τὸ Πολίτευμα τοῦ Ρήγα. Τοῦναντίον, ὁ Ρήγας δὲν ἀφίνει εὐκαιρίαν νὰ μὴ διακηρύξῃ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Δημοκρατία εἶναι μία καὶ ἀδιαίρετος καὶ ὅτι πάντες ἀπὸ κοινοῦ μετέχουν τῶν τοπικῶν συναθροίσεων, τῆς ἐκλογῆς ἀρχόντων, τῆς ἐκλογῆς ἀντιπροσώπων εἰς τὰ νομοθετικὰ σώματα κ.λ.π. Πάντες εἶναι πολῖται τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας, ἐνιαίως καὶ ἀδιαίρετου, χαίροντες τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων, καὶ οὐχὶ τοπικοῦ τινος, ἔστω καὶ ὑποτυπώδους, σώματος στηριζομένου εἰς φυλετικὰς ἢ ἄλλας διακρίσεις. Εἰδικῶς αἱ προσθῆκαι ἐν ἄρθρ. 1 τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος, δὲν ἀφίνουν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ Ρήγας ἀπομακρύνει σαφῶς καὶ κατηγορηματικῶς πᾶσαν ἰδέαν ὁμοσπονδιακοῦ κράτους.

Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας, εἰς τὰ γεωγραφικὰ ὅρια τὰ ὁποῖα ἔδιδεν εἰς αὐτὴν ὁ Ρήγας, ὁ ἑλληνικῆς ἐθνικότητος πληθυσμὸς δὲν θὰ εὗρίσκετο κἄν ἐν πλειονότητι ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ τῶν λοιπῶν ἐθνικότη-

των (Τούρκοι, Σέρβοι, Βούλγαροι, Ἀλβανοί, Ρουμάνοι, Ἀρμένιοι κ.λ.π.) ἦτο λογικὴ ἢ τοῦλάχιστον ἐφαρμοσίμος διὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα ἢ, κατὰ βυζαντινὸν μᾶλλον πρότυπον, ἀντίληψις τοῦ Ρήγα περὶ Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας; Καὶ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς σωβινιστῆς ἢ τοῦλάχιστον ἐκτὸς πραγματικότητος, ὅταν δίδῃ εἰς τὴν γλῶσσαν, τὸν στρατόν, τὴν διοίκησιν κ.λ.π. τοῦ ἐλευθέρου κράτους, τὸ ὅποῖον θέλει νὰ ἰδρῦσῃ, τὴν δεσπότησαν θέσιν εἰς τὸ ὁμογενές του ἑλληνικὸν στοιχεῖον;

Διὰ νὰ κρίνωμεν ὀρθῶς καὶ ἀνεπηρέαστως, μακρὰν τῶν καιροσκοπικῶν ἀντιλήψεων συγχρόνων ἡμῶν πολιτικῶν καταστάσεων ἐν τῇ Βαλκανικῇ, τὰς πολιτικὰς σκέψεις τοῦ Ρήγα, πρέπει νὰ μεταφερθῶμεν νοερῶς εἰς τὰς καταστάσεις καὶ τὰς πραγματικότητας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Πράγματι, δὲν ἦτο μόνον ἡ ἀρχαία ἢ Βυζαντινὴ παράδοσις, ἡ ὁποία ἐδέσποζεν εἰς τὴν σκέψιν του πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ πολιτικοῦ του προγράμματος, ὡς διατυπῶνται εἰς τὸ Πολίτευμά του. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου καθ' ὅλην τὴν Ὀθωμανικὴν ἐπικράτειαν ἦτο ἐκτὸς πάσης ἀμφισβήτησεως, ἀποδεδεγμένη δὲ καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν λαῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ ὑπεροχὴ αὕτη τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἦτο ὄχι μόνον ἀνεγνωρισμένη ἐν τοῖς πράγμασι, ἀλλὰ καὶ καθιερωμένη δικαίῳ. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἐξ ὁλοκλήρου ἑλληνικόν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Μωάμεθ τοῦ Κατακτητοῦ καὶ μετέπειτα ἐτύγγανε προνομίων ἀναφερομένων ὄχι μόνον εἰς τὴν θρησκευτικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μορφωτικὴν καὶ τὴν οἰκονομικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν ἀκόμη ζωὴν πάντων, ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητος τῶν Ὀρθοδόξων ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ λαῶν. Ἡ Ἑλληνικὴ Ὀρθόδοξος ἐκκλησία ἤσκει ἠθικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰ πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ πάντων τῶν Ὀρθοδόξων λαῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ Φαναριῶται Ἕλληνες ἤσκουν ἀνωτάτας ἐξουσίας, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰκις ἐξηρτῶντο αἱ τύχαι τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18^{ου} αἰῶνος αὐτοὶ διαδοχικῶς ἀνῆρχοντο εἰς τοὺς ἡγεμονικοὺς θρόνους τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαβίας, διατηροῦντες ἐκεῖ λαμπρὰς αὐλὰς καὶ ἀκολουθίας καθαρῶς ἑλληνικοῦ χαρακτήρος. Αὐτοὶ οἱ Τούρκοι ἐχρησιμοποιοῦν τὴν ἑλληνικὴν ὡς δευτέραν γλῶσσαν καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀπηθύνοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρὸς τοὺς ραγιάδες, ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητος. Ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς αὐτοκρατορίας, ἰδίως οἱ ἀστικοὶ πληθυσμοί, εἶχον, ἔστω καὶ στοιχειώδεις, γνώσεις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Τὰ τέκνα τῆς ρουμανικῆς, τῆς βουλγαρικῆς, τῆς σερβικῆς ἀστικῆς τάξεως ἐφοίτων εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, τὰ μόνα ἄλλωστε τὰ ὁποία ὑπῆρχον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὅχι μόνον εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς βουλγαρικὰς ἐπαρχίας καὶ εἰς τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας, ἡ κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα ἦτο ἐξ ὁλοκλήρου ἑλληνικὴ. Οὐχὶ ἀδίκως, Ἀγγλος ἱστορικὸς γράφει περὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης: « Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν πνευματι-

κῶν ποιμένων, οἱ ὅποιοι σπανίως ὠμίλουν ἄλλην γλῶσσαν πλὴν τῆς ἑλληνικῆς, οἱ Σλάβοι τῶν Βαλκανίων καὶ οἱ Ρουμάνοι εἶχον ἐξωτερικῶς ἐξελληνισθῇ. Περιεφρόνουν αὐτὴν τὴν γλῶσσάν των ὡς βάρβαρον. Τὸ νὰ ὁμιλῇ τις τὴν ἑλληνικὴν ἦτο δι' αὐτοὺς σῆμα εὐγενείας. Οἱ δύο ρουμανικοὶ κώδικες ἦσαν συντεταγμένοι εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ἀκόμη καὶ ἡ συνήθης καθημερινὴ ἀλληλογραφία ἐν Βουλγαρίᾳ συνετάσσετο εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὡς τὴν πλέον κοινὴν καὶ εὐρύτερον διαδεδομένην εἰς ὁλόκληρον τὴν ἐγγὺς Ἀνατολὴν »¹.

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας οὐδεὶς δύναται νὰ κατηγορήσῃ τὸν Ρήγαν, διότι, ἔχων ἐπίγνωνσιν τῶν πραγματικότητων τῆς ἐποχῆς του καὶ οὐχὶ ἐκείνων, μετὰ δύο σχεδὸν αἰῶνας, τὰς ὁποίας ζῶμεν ἡμεῖς σήμερον, ἔδωκεν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα εἰς τὸ πολίτευμα τῆς μεγάλης Δημοκρατίας, τὴν ὁποίαν ὥραματιζέτο ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ δόξα τῶν προγόνων, τὰ κλέη τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς εἰς πνευματικὰ ἐπιτεύγματα καὶ εἰς ἀγῶνας ἐλευθερίας, αἱ ἀρχαῖαι καὶ αἱ Βυζαντιναὶ παραδόσεις τοῦ ἔθνους ἤσκουν γοητείαν ἂν μὴ ἄμεσον ἐπίδρασιν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Ρήγα². Ἀλλὰ διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ ἕκ τῶν φυλετικῶν παραδόσεων καὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως διεμεμορφωμένος ψυχικὸς παράγων ἐνηρμονίζετο ἀπολύτως μετὰ τῶν πραγματικότητων τῆς ἐποχῆς, ἔτι δὲ καὶ μετὰ τῶν δημοκρατικῶν του ἀρχῶν, τὰς ὁποίας εἶχον ἐπεξεργασθῇ τὰ κηρύγματα καὶ τὰ πολιτικὰ θεσπίσματα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Δὲν πρέπει ἐξ ἄλλου νὰ λησμονῇται ὅτι, ἀνεξαρτήτως ἀκόμη καὶ τῶν

1. W. Miller, The Ottoman empire, ἑλλ. μ.ετφρ. ὑπὸ Σ π. Λάμπρου, Ἡ Τουρκία καταρρέουσα..., Ἀθ. 1914, σ. 37. — Πάντως, ὁ Ρήγας σὺδεμίαν ὀργανικὴν θέσιν δίδει εἰς τὴν Ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ἀγνοεῖ εἰς τὸ πολίτευμά του. Ἀνεξαρτήτως τῆς πολιτικῆς σκοπιμότητος (ἐφ' ὅσον ἡ Ἑλληνικὴ Δημοκρατία θὰ περιελάμβανε λαοὺς παντὸς θρησκείας), συνταγματικὴ κατοχύρωσις προνομίων τῆς Ἐκκλησίας θὰ ἦτο βασικῶς ἀντίθετος πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας.

2. Εἰς τὸ Πολίτευμα ὁ Ρήγας φαίνεται ἐπηρεασμένος ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου, εἰς τὰ κλέη τοῦ ὁποίου ἀναφέρεται, ἐμμέσως δὲ μόνον στρέφεται πρὸς τὸ Βυζάντιον. Ἀλλ' εἰς τὴν Χάρταν τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ προανάκρουσμα, συγχρόνως δὲ τὸ ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τοῦ Πολιτεύματος, ἀποδίδει ἰδιάζουσας σημασίας εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, τῆς ὁποίας τὰ γεωγραφικὰ ὅρια λαμβάνει καὶ διὰ τὴν σχεδιαζομένην Ἑλληνικὴν Δημοκρατίαν. Παραθέτει ἐκεῖ νομίσματα Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, κάτωθεν τοῦ νομίσματος τοῦ ὁποίου ἔχει χαράξει « μάλα γμ· καὶ ἐδουλώθημεν ». Παρεισάγει ἐπίσης εἰς τὴν Χάρταν μεγάλην εἰκόνα τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῶν παλαιῶν καὶ νέων ὀνομασιῶν καὶ ἄλλων τοπογραφικῶν στοιχείων, κάτωθεν δὲ ταύτης δημοσιεύει τὸ ἀκόλουθον εἰς ἀρχαίους στίχους εὐγλωττον ἐπίγραμμα ἰδίως πιθανώτατα ἐμπνεύσεως.

Ἐπαλῶφον ὁράων πολλῶν κλέος ὁδῶς Ἀνάσης
Ἴδ' αἶσαν στυγερὴν φοίττε βαρυστενάχων.

ἐν τῇ Βαλκανικῇ τότε πραγματικότητων, αἱ ὁποῖαι ἐπέβαλον ἢ τοῦλάχιστον καθίσταν φυσικὸν τὸν ἑλληνικὸν πολιτειακὸν χαρακτήρα τῆς Δημοκρατίας, ἄλλος σημαντικός, ὥσως ὁ σημαντικώτερος πάντων, παράγων, ὁ τῶν δυνατοτήτων ἐπιτυχίας τῆς ἐπαναστάσεως, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξηρτᾶτο ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ πολιτεύματος, ἐδικαιολόγει τὴν δεσπόζουσαν ἐν αὐτῷ θέσιν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου.

Ἀληθές εἶναι ὅτι ὁ Ρήγας ἀπηυθύνετο τόσον εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν ὅσον καὶ εἰς τὸν Θούριον, πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Τούρκων, ὅπως σπεύσουν ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς ἐπαναστάσεως διὰ νὰ συντρίψουν τὴν τυραννίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ νὰ ἀπολαύσουν ἀπὸ κοινοῦ τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐλευθερίας. Ἀλλ' ἔπρεπε νὰ εἶναι πολὺ ἀφελής, ἐὰν παρεσύρετο ὑπὸ τοιαύτης αὐταπάτης. Ὁφείλε νὰ γνωρίζῃ, καὶ θὰ εἶχεν ἀσφαλῶς συνείδησιν τούτου, ὅτι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐπλήρωνον τὰς βαρεῖας θυσίας διὰ τὴν ἐλευθερίαν, θὰ ἦσαν, ὥς καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, οἱ συμπατριῶται τοῦ Ἑλλήνης. Σχεδὸν πάντες οἱ μεμνημένοι καὶ στενοὶ συνεργάται του εἰς τὰς συνωμοτικὰς ἐνεργείας τῆς Βιέννης ἦσαν Ἑλληνες καὶ αὐτοὶ τὸν ἠκολούθησαν εἰς τὸ μαρτύριον. Τὸ τμήμα τῆς ἀλληλογραφίας του, τὸ ὁποῖον ἀνεκαλύφθη, ἀπηυθύνετο πρὸς Ἑλλήνας, καί, ἐξαίρεσει μερικῶν μεμονωμένων περιπτώσεων, πρὸς τοὺς Ἑλλήνας κατηυθύνοντο ὅλα τὰ ἐπαναστατικὰ του δημοσιεύματα. Εἰς τὴν Ἑλλάδα μετέβαινε διὰ νὰ κηρύξῃ τὴν ἐπανάστασιν, καὶ κυρίως, κατὰ τὰ ἀποκαλυφθέντα ἐπαναστατικὰ του σχέδια, εἰς τὰς ἑλληνικὰς δυνάμεις ὑπελόγιζε διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἄν ἡ ἐπανάστασις ἐθιριάμβευε, τοῦτο θὰ ὀφείλετο εἰς τὰς θυσίας τῶν Ἑλλήνων. Ἄν τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα ἀπετύγχανεν, οἱ λοιποὶ λαοὶ οὐδεμίαν θὰ ὑφίσταντο συνέπειαν, ἐνῶ οἱ Ἑλληνες θὰ ἐπλήρωνον τὴν ἀποτυχίαν διὰ νέων ποταμῶν αἵματος. Κατὰ συνέπειαν, εἰς μίαν ἐπανάστασιν στηριζομένη κυρίως, ἂν μὴ ὀλοκληρωτικῶς, εἰς τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ἦτο φυσικὸν καὶ δίκαιον νὰ δοθῇ δεσπόζουσα θέσις εἰς τὸ στοιχεῖον τοῦτο, τοῦλάχιστον εἰς τὰς ἀρχάς.

Παρὰ ταῦτα, κυριαρχούμενος ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως περὶ ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν καὶ ἰσότητος δικαιωμάτων, ὁ Ρήγας θέλει πάντας ἐν γένει τοὺς κατοίκους τῆς «Ἑλληνικῆς δημοκρατίας», ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητος, θρησκείας, γλώσσης, ἀπολαύοντας ἐν πλήρει ἰσότητι τῶν ἀγαθῶν μίᾳς ἐλευθέρως πολιτείας. Τὰ συντάγματα τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως δὲν περιλαμβάνουν τοιαύτας διατάξεις, διότι δὲν ὑφίσταντο τοιαῦτα προβλήματα διὰ τὴν γαλλικὴν Δημοκρατίαν. Ἀλλ' ὁ Ρήγας ἔχει πλήρη συναισθησιν τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ ἰδρῇ μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ ὁποίου συντάσσει ἐκ τῶν προτέρων τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ὡς ὕπατος θεσμοθέτης, θὰ περιελάμβανεν εἰς τοὺς κόλπους του πλῆθος ἄλλων λαῶν διαφόρου ἐθνικότητος, δια-

φόρου θρησκείας καὶ γλώσσης, διαφόρων παραδόσεων καὶ τρόπων ζωῆς. Πάντας αὐτοὺς τοὺς λαοὺς, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Τούρκων, φαντάζεται πολίτας τῆς Δημοκρατίας του καὶ ἀπολαύοντας ἐν ἀδελφικῇ συμπονοίᾳ μετὰ τῶν Ἑλλήνων Ἰσων ἀτομικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰς διατάξεις τοῦ γαλλικοῦ πολιτεύματος προβαίνει εἰς προσθήκας, ὅχι δὲ ἀφρημένων ἐννοιῶν, ἀλλὰ συγκεκριμένων κηρυγμάτων μᾶλλον ἢ δογμάτων, ἐντάσσειν ὀνομαστικῶς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς ὑπὸ συντριβὴν Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν νέαν Δημοκρατίαν καὶ παρέχων εἰς αὐτοὺς πάντα τὰ δικαιώματα τοῦ ἐλευθέρου πολίτου. Αἱ προσθῆκαι αὐταί, τὰς ὁποίας εἰς μάτην ἠθέλωμεν ἀναζητήσει εἰς σύνταγμα τοῦ παρελθόντος ἢ καὶ τοῦ συγχρόνου κόσμου, εἶναι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἔδωσαν τὴν μεγαλυτέραν πρωτοτυπίαν εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Ρήγα. Αἱ προσθῆκαι κυρίως αὐταί, ἐξ ὁλοκλήρου δημιουργημα τῶν εὐγενῶν ἰδεωδῶν, ὑπὸ τῶν ὁποίων κατεῖχeto, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑψηλῶν ὁραματισμῶν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἐκλυδωνίζeto τὸ μεγαλουργὸν πνεῦμά του, κατέστησαν ἐνδοξον τὸ ὄνομά του καὶ ἐξησφάλισαν αἰωνιότητα εἰς τὴν μνήμην πάντων τῶν Βαλκανικῶν λαῶν.

Αἱ ἰδέαι αὐταί περὶ ἰσοτίμου ζωῆς πάντων τῶν λαῶν, ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητος, θρησκείας καὶ γλώσσης, ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας, δὲν ἦλθον αἰφνιδίως εἰς τὸν νοῦν τοῦ Ρήγα κατὰ τὸ περίπου τετράμηνον χρονικὸν διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον συνέτασσε τὸ πολίτευμα. Εἶχον διαμορφωθῆ εἰς τὴν σκέψιν του ἅψ' ἱκανοῦ χρόνου πρὸ τῆς συγγραφῆς τοῦ πολιτεύματος. Ἦδη εἰς τὸν Θούριον, ὁ ὁποῖος, ἂν μὴ ἐν τῷ συνόλῳ, πάντως κατὰ τὰ κυριώτερα μέρη εἶχε γραφῇ ἱκανὸν χρόνον προηγουμένως, ἀνευρίσκομεν σαφεῖς καὶ ἀνεπιδέκτους ἀμφισβητήσεως τὰς πολιτικὰς αὐτὰς ἰδέας τοῦ Ρήγα, ὑπὸ μορφὴν ποιητικῆς ἐξάρσεως καὶ παρορμήσεων πρὸς κοινὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἐλευθερίαν :

*Σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύσι καὶ Νότον καὶ Βορῶν
Γιὰ τὴν Πατρίδα ὅλοι, νᾶχωμεν μιὰ καρδιά.
Στὴν πίστιν του καθένas, ἐλευθερὸς νὰ ζῇ,
Στὴν δόξαν τοῦ πολέμου, νὰ τρέξωμεν μαζί.
Βουλγάροι κ' Ἀρβανίτες, Ἀρμένιοι καὶ Ρωμιοί,
Ἀράβιδες καὶ ἄσπροι, μὲ μιὰ κοινὴ ὁρμή,
Γιὰ τὴν ἐλευθερίαν, νὰ ζώσωμεν σπαθί...
Μαυροβονιοῦ καπλάνια, Ὀλύμπου σταυραχοί
Κι' Ἀγράφων τὰ ξεφτέρια, γενήτε μιὰ ψυχή...
Τοῦ Σάββα καὶ Δουνάβου ἀδέλφια Χριστιανοί,
Μὲ τὰρματα στὸ χέρι καθ' ἓνας ἄς φανῇ...
Νὰ σφάξωμε τοὺς λύκους, ποὺ τὸν ζυγὸν βαστοῦν.
Καὶ Χριστιανοὺς καὶ Τούρκους, σκληρὰ τοὺς τυραννοῦν...*

Τὰς αὐτὰς παρορητικὰς, ἀλλὰ μεστὰς πολιτικῶν ὑπολογισμῶν, ιδέας ἀνευρίσκομεν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως : « Ὁ λαὸς ἀπόγονος τῶν Ἑλλήνων, ὁποῦ κατοικεῖ τὴν Ρούμελην, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὰς Μεσογείους νήσους, τὴν Βλαχομπογδανίαν, καὶ ὅλοι ὅσοι στενάζουν ὑπὸ τὴν δυσφορωτάτην τυραννίαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ βδελυρωτάτου δεσποτισμοῦ ἢ ἐβιάσθησαν νὰ φύγουν εἰς ξένα βασίλεια διὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὸν δυσβάστακτον καὶ βαρὺν αὐτοῦ ζυγόν, ὅλοι, λέγω, Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι χωρὶς κανένα ἰσχυρισμὸν θρησκείας (ἐπειδὴ ὅλοι πλάσματα Θεοῦ εἶναι καὶ τέκνα τοῦ πρωτοπλάστου) ... »¹.

Αἱ ιδέαι αὐταὶ τοῦ Ρήγα ἐκφράζονται ὡς δημοκρατικὰ κηρύγματα καὶ πολιτικὰ δόγματα εἰς τὸ πολίτευμα. Εἰς τὸ ἄρθρον 3 τῆς προτασσομένης Διακηρύξεως τῶν δικαίων γράφει : « Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι, εἶναι ἴσοι ». Καὶ εἰς τὸ ἄρθρον 7 : « ἡ ἐλευθερία κάθε εἵδους θρησκείας, Χριστιανισμοῦ, Τουρκισμοῦ, Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τὰ λοιπὰ δὲν εἶναι ἐμποδισμένα εἰς τὴν παροῦσαν διοίκησιν ». Ἰδοὺ καὶ ἐν ἐπεξηγηματικὸν παράδειγμα εἰς τὸ ἄρθρον 34 τῆς αὐτῆς Διακηρύξεως : « ... δὲν ἡμπορεῖ ποτὲ κανεὶς νὰ εἰπῇ, ὅτι ἡ τὰδε χώρα (περιφέρεια τοῦ κράτους) πολεμεῖται, δὲν μὲ μέλλει, διότι ἐγὼ ἡσυχάζω εἰς τὴν ἰδικήν μου, ἀλλ' ἐγὼ πολεμοῦμαι ὅταν ἡ τὰδε χώρα πάσχει, ὡς μέρος τοῦ ὅλου ὁποῦ εἶμαι². Ὁ Βούλγαρος πρέπει

1. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι ὁ Ρήγας, ὁσάκις πρόκειται νὰ καυτηριάσῃ ἢ νὰ στρέψῃ τὰ ἐπαναστατικὰ βέλη του κατὰ τῆς τυραννίας, ὁμιλεῖ περὶ τοῦ σουλτάνου, τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ, κ.λ.π. Τοὺς Τοῦρκους θέλει ἐλευθέρους καὶ ἰσοτίμους ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Δημοκρατίας, οὐδέποτε δὲ ὁμιλεῖ περὶ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἡ διάκρισις αὕτη, ἀνευρισκομένη διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ ἔργα τοῦ Ρήγα, τείνει σήμερον νὰ καταστῇ ἀρχὴ εἰς τὰς διεθνεῖς διασχέσεις καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ συνέδρια, ἵνα μὴ ἐνοχλῶνται ἐκ τοῦ κακοῦ παρελθόντος οἱ μετέχοντες τούτων Τοῦρκοι. Ἐξ ἰσοῦ ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι οὐδαμοῦ εἰς τὸ Πολίτευμα, ὡς ἄλλωστε καὶ εἰς τὸν Θούριον, δὲν ἀναφέρεται εἰς τοὺς Σέρβους καὶ Κροάτας. Τοῦτο δὲν φαίνεται νὰ εἶναι τυχαῖον, προέρχεται δὲ μᾶλλον ἐκ προνοίας νὰ μὴ ἐκθέσῃ ἑαυτὸν, τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸ ὅλον ἐπαναστατικὸν κίνημα εἰς τὴν ὀργὴν τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ἀψβούργων, ἡ ὁποία εἶχεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς μέγα μέρος τῶν Σλάβων τοῦ Νότου. Δὲν ὑπάρχει ὁμως ἀμφιβολία ὅτι περιλαμβάνει καὶ τοὺς Σέρβους κ.λ.π. εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ του σχέδια καὶ εἰς τὰς δημοκρατικὰς ἐλευθερίας τοῦ Πολιτεύματος. Τὰ ὅρια τῆς « Χάρτας τῆς Ἑλλάδος » μετὰ τῶν προσδιορισμῶν « ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως » κ.λ.π. εἶναι σαφεῖ. Ἐκτὸς δὲ τοῦ ὅτι ὁμιλεῖ ἐπανειλημμένως εἰς τὸ σύνταγμα « δι' ὅλους ὅσοι στενάζουν ὑπὸ τὴν τυραννίαν » διὰ τοὺς « παντὸς ἔθνους » ὑπὸ τὸν ὀθωμανικὸν ζυγὸν κ.λ.π., εἰς τὸν Θούριον τοὺς ὀνομάζει ἐμμέσως : (Μαυροβουνιοῦ καπλάνια - Τοῦ Σάβα καὶ Δουνάβου ἀδέλφια Χριστιανοί).

2. Εἰς τὸ σκεπτικὸν τῆς φράσεως αὐτῆς, ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν ἀκολουθοῦσαν, διαφαίνεται ἡ πρόθεσις, ὅπως προλάβῃ ἐκδηλώσεις ἐλλείψεως ἀλληλεγγύης, ἴσως καὶ κίνδυνον διασπάσεως τοῦ κράτους ἐκ τῆς ἀδιαφορίας ἢ καὶ τῆς ἐχθρότητος μιᾶς

νὰ κινῆται, ὅταν πάσῃ ὁ Ἕλλην καὶ τοῦτος πάλιν δι' ἑκείνον καὶ ἀμφοτέροισι διὰ τὸν Ἀλβανὸν καὶ τὸν Βλάχον ».

Εἰς τὸ καθ' αὐτὸ πολίτευμα διακηρύσσει καὶ θεσπίζει τὰς ἰδέας του περὶ ἰσοτιμίας πάντων τῶν λαῶν ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Δημοκρατίας περισσότερον συγκεκριμένως. Εἰς τὸ ἄρθρον 2 : « Ὁ ἑλληνικὸς λαός, τουτέστι ὁ εἰς τοῦτο τὸ βασίλειον (κράτος) κατοικῶν, χωρὶς ἐξαιρέσεων θρησκείας καὶ γλώσσης... ». Εἰς τὸ ἄρθρον 7 : « Ὁ αὐτοκράτωρ (αὐτοκρατοράρχος) λαὸς εἶναι ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ βασιλείου (κράτους) τούτου χωρὶς ἐξαιρέσεων θρησκείας καὶ διαλέκτου, Ἕλληνες, Ἀλβανοί, Βλάχοι, Ἀρμένιδες, Τούρκοι καὶ κάθε ἄλλο εἶδος γενεᾶς ». Καὶ τέλος εἰς τὸ ἄρθρον 122 : « Ἡ νομοθετικὴ διοίκησις (la constitution, ὁ συντακτικὸς νόμος, τὸ σύνταγμα) βεβαίως εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας, Τούρκους, Ἀρμένιδες, Ἰουδαίους καὶ παντὸς ἔθνους (ὁποῦ εὐρίσκονται κάτοικοι εἰς αὐτὴν τὴν Δημοκρατίαν), τὴν ἰσοτιμίαν, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν αἰγυροῦτητα καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν ὑποστατικῶν ἐκάστου... ».

Ἐκ τῶν ἄνωτέρω ἄρθρων τῆς Διακηρύξεως καὶ τοῦ Πολιτεύματος καταφαίνεται ὅτι ἐὰν ἡ ἐπανάστασις ἐπετύγχανε καὶ τὸ Πολίτευμα τοῦ Ρήγα ἐφηρμόζετο, ὥς εἶχε κατὰ γράμμα καὶ πνεῦμα, ὁ ἑλληνικὸς χαρακτὴρ τοῦ κράτους θὰ ἐτίθετο συντόμως εἰς σκληρὰν δοκιμασίαν, κινδυνεύων νὰ παραμείνῃ μόνον τὸ πλάσιον τούτου. Ἐκτὸς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν καθίστα μόνην ἐπίσημον τοῦ κράτους, αἰτιολογῶν δὲ καὶ τοῦτο ἐκ τῆς ὑφισταμένης πραγματικῆς καταστάσεως, οὐδὲν ἄλλο προνόμιον, οὐδὲν εἰδικὸν δικαίωμα παρεχόρει ὁ Ρήγας εἰς τοὺς συμπατριώτας του. Πάντες οἱ κάτοικοι τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ ἐθνικὴ των ὑπόστασις, ἡ θρησκεία καὶ ἡ γλῶσσα, θὰ καθίσταντο πολῖται τῆς Δημοκρατίας μετὰ δικαιώματος ἴσου εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν, εἰς τὴν προστασίαν τῶν νόμων, εἰς τὴν ἐκλογὴν ἀντιπροσώπων διὰ τὰς τοπικὰς συνελεύσεις καὶ τὸ νομοθετικὸν σῶμα, εἰς τὴν κατάληψιν δημοσίων ἀξιομάτων κ.λ.π. Οὐδεμία, ἀπολύτως οὐδεμία, ἐξαιρέσις, ἔστω καὶ διὰ συγκεκριμένην τινὰ ἔκτακτον ἢ παροδικὴν περίπτωσιν, δὲν ἀνευρίσκειται χάριν τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τῇ πράξει, ἡ Δημοκρατία, τὴν ὁποίαν εἶχε συλλάβει εἰς τὴν διάνοιάν του ὁ Ρήγας, ἐφαρμοζομένου τοῦ πολιτεύματός του θὰ εἶχε μορφήν Βαλκανικοῦ κράτους, ἀκριβέστερον ἴσως βαλκανοασιατικοῦ, δεδομένου ὅτι θὰ περιελάμβανε καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν.

Διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν σημασίαν τῶν διατάξεων αὐτῶν τοῦ Πολιτεύματος τοῦ Ρήγα, πρέπει νὰ μεταφερθῶμεν εἰς τὴν ἐν Βαλκανικῇ καὶ γενικώτερον ἐν τῇ ἐγγυὲς Ἀνατολῇ κατάστασιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὅχι μόνον

περιφερείας κατοικουμένης ἐν ὁλότῃ ἢ κατὰ πλειονότητα ὑπὸ μιᾶς ἐθνότητος πρὸς περιφέρειαν, εἰς τὴν ὁποίαν δεσπόζει ἄλλο ἔθνικόν στοιχεῖον : Ἡ κυρίως Ἑλλάς διὰ τὴν περιφέρειαν τῆς Βουλγαρίας, ἡ τῆς Σερβίας διὰ τὴν τῆς Βλαχίας κ.λ.π.

οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ Χριστιανικοὶ λαοὶ ἡσθάνοντο ἄσπονδον μῖσος πρὸς τοὺς δεσπότας των Τούρκους, τοὺς ὁποίους ἄλλωστε ὡς πρὸς τὴν ἐν τῇ Ὄθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ ἀσκουμένην κατὰ τῶν ραγιαδῶν τυραννίαν δὲν ἠδύναντο νὰ διακρίνουν τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν διοικητικῶν ὀργάνων του, ὡς ἔπραττεν ὁ Ρήγας. Οὐδ' αὐτοὶ ἄλλωστε οἱ Τοῦρκοι κατενόουν τὴν διάκρισιν ταύτην, αἰσθανόμενοι πάντες ἄνευ ἐξαιρέσεως κοινωνικῆς καταστάσεως ἑαυτοὺς αὐθέντας, τοὺς δὲ χριστιανικοὺς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου λαοὺς ὡς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των ραγιαδες ὑποκειμένους εἰς παντὸς εἶδους καταδυνάστευσιν. Τὰ περὶ τυραννίας « Χριστιανῶν καὶ Τούρκων » ὑπὸ τῶν σουλτάνων καὶ κοινῆς ἐπαναστάσεως πρὸς κατάλυσιν τῆς τυραννίας ταύτης, ἴσως νὰ ἤκουον μετὰ προσοχῆς μερικοὶ ἀνήσυχτοι καὶ φιλόδοξοι πασάδες, ἐπιδιώκοντες ὠφελήματα προσωπικὰ ἐκ τῶν ἀνωμαλιῶν. Ἀλλ' αἱ μᾶζαι τοῦ Τουρκικοῦ λαοῦ θὰ ἤκουον ταῦτα μετ' ἐκπλήξεως καὶ ἀγανακτήσεως, ἀντὶ δὲ νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, θὰ ἔσπευδον μετὰ μένους πρὸς ἐξολοθρευσίν των.

Μόνον ὁ Ρήγας ἀπετόλμησε νὰ διακηρύξῃ τὴν συνεργασίαν Χριστιανῶν καὶ Τούρκων πρὸς κατάλυσιν τοῦ δεσποτικοῦ ζυγοῦ τοῦ σουλτάνου καὶ ἱδρυσιν κράτους, ἐντὸς τῶν κόλπων τοῦ ὁποίου θὰ εὗρισκοντο ἐν πλήρει ἰσοτιμίᾳ.

Ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς ἡ κατάστασις δὲν ἦτο καὶ τόσον ρόδινος, πρόσφορος πρὸς εἰδυλλιακὴν συμβίωσιν των ἐν πνεύματι ἰσότητος δικαιωμάτων, ὅπως εἶχε συλλάβει τὰ σχέδια εἰς τὴν γόνιμον φαντασίαν του ὁ ἰδεολόγος Βελεστινλής. Ζήσας ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν καὶ εἰς τὴν Βλαχίαν, ὦφειλε νὰ γνωρίζῃ καὶ τὰς προκαταλήψεις, ἔθnikάς, κοινωνικὰς, πολιτιστικὰς, ἀλλὰ καὶ τὴν νοστορπίαν τῶν διαφόρων λαῶν τῆς Βαλκανικῆς. Οἷοσδῆποτε ἄλλος, φοβούμενος, καὶ ὅχι ἀλόγως, ὅτι παρασύρεται πρὸς ἐπικινδύνους οὐτοπίας, δὲν θ' ἀπετόλμα οὐδ' ἐπὶ τοῦ χάρτου νὰ χαράξῃ τοιαῦτα σχέδια ἐν ἀδελφικῇ συμποίᾳ καὶ ἰσοτίμῳ ἀπολαύσει πολιτικῶν δικαιωμάτων διαβιώσεως πάντων τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς.

Ὁ Ρήγας, συνεπὴς εἰς τὰς φιλελευθέρους ἰδέας, αἱ ὁποῖαι ἐδέσποζον εἰς τὸν νοῦν του καὶ δεσποζόμενος ὑπὸ τοῦ ὁράματος, τὸ ὁποῖον κατέθελε τὴν καρδίαν του, ὅχι μόνον ἐπίστευσεν εἰλικρινῶς, ἀλλὰ καὶ διεκήρυξε μετὰ θάρρους τὰ σχέδια αὐτά, ὡς μέγα πολιτικὸν πρόγραμμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἐβασίζετο ἡ νέα πολιτικὴ τάξις τῆς Βαλκανικῆς. Δὲν ἐσκέφθη, παρατηροῦν τινες, ἐλεύθερον Τουρκικὸν κράτος, ἐλεύθερον Ἀλβανικόν, Βουλγαρικόν, Ρουμανικὸν κ.λ.π. κράτος, ἀλλ' ἐσκέφθη ὡς Ἕλλην τὴν Ἑλληνικὴν Δημοκρατίαν. Εἴμεθα σύμφωνοι, αἱ δὲ ἐκτεθεῖσαι ἀνωτέρω πραγματικότητες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐδικαιολογουν, ἂν δὲν ἐπέβαλλον, τοῦτο. Ἐσκέφθη ὅμως ἑλευθέρους Τούρκους, ἑλευθέρους Ρουμάνους, Βουλγαρούς, Ἀλβανούς, Σέρβους, ἀκόμη καὶ Ἀρμενίους. Καὶ ἦτο ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ὅχι μόνον τὸ ἐσκέφθη, ἀλλὰ καὶ διεκήρυξεν τοῦτο ὡς πολιτικὸν πρόγραμμα, πληρώσας τὴν σκέψιν

του καὶ τὴν ἀποπείραν τῆς πραγματοποιήσεως διὰ μαρτυρικῷ θανάτου. Ἀμφιβάλλομεν ἂν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπῆρχον Τοῦρκοι ἢ Ρουμάνοι ἢ Βούλγαροι ἢ Σέρβοι ἢ Ἀλβανοί, οἱ ὅποιοι εἶχον σκεφθῇ διὰ τὴν ἀπολύτρωσίν των ἐκ τῆς δεσποτείας καὶ τὴν ἐλευθερίαν πολιτικὴν καὶ ἀτομικὴν διαβίωσίν των, ὅπως τὸ ἐσκέφθη αὐτὸς ὁ Θεσσαλὸς Ἕλληνας, ὁ Ρήγας Βελεστινλής! Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες τιμῶμεν τὴν μνήμην του, εὐλογοῦμεν τὸ ὄνομά του ὡς πρωτοπόρου καὶ πρωτομάρτυρος τῆς ἐλευθερίας μας. Ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ Βαλκανικοὶ λαοὶ δικαίως τιμοῦν καὶ δοξάζουν τὴν μνήμην τοῦ Ρήγα Βελεστινλή, τὸν ὅποιον θεωροῦν πρῶτον κήρυκα καὶ μάρτυρα καὶ τῆς ἰδικῆς των ἐλευθερίας.

Ἦδη ἀπομένει νὰ ἐξετάσωμεν δι' ὀλίγων τὰς δυνατότητας τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ πολιτεύματος τοῦ Ρήγα εἰς περίπτωσιν ἐπιτυχίας τῆς ἐπαναστάσεως καὶ συντριβῆς τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Ρήγας οὐδὼς φαίνεται ἀναλογιζόμενος τὰς βλέψεις καὶ διαμάχας τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἐσκέπτοντο μὲν κατὰ διαστήματα τὸν διαμελισμὸν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ πρὸς ἴδιον πάντοτε ὄφελος, ὅσάκις δὲ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν, προέβαλον ὡς προστάται καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς ἀκεραιότητός της. Πάντως αὗται δὲν θὰ ἐπέτρεπον ποτὲ νὰ δημιουργηθῇ εἰς τὴν Ἑγγὺς Ἀνατολὴν ἐν τόσον μέγα κράτος ἐπὶ καταστροφῇ τῶν πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν συμφερόντων των, καὶ μάλιστα μία δημοκρατία κυβερνωμένη κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς μισητῆς των Γαλλικῆς Δημοκρατίας, τῆς ὁποίας θὰ ἦτο εἰλπειθὲς τέκνον, ἂν μὴ ἐξάρτημα, μόνιμος σπινθὴρ πυρκαϊῶν ἀνὰ τὴν ἀνατολικὴν καὶ κεντρικὴν Εὐρώπην. Καὶ ἂν ἀκόμη πρὸς στιγμὴν, χάρις εἰς τοὺς θριάμβους τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐπετυγχάνετο τοῦτο, αἱ Εὐρωπαῖκαὶ δυνάμεις δὲν θὰ ἐβραδύνουν πολὺ νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν ἀποσύνθεσίν του ἢ τὸν διαμελισμὸν του, ἰδίως διὰ τῆς ὑποκαύσεως ἐχθροτήτων, δολοπλοκιῶν καὶ τῆς διασπορᾶς ζιζανίων πρὸς διαμάχην καὶ ὀριστικὴν ἀπόσχισιν τῶν διαφόρων λαῶν, οἱ ὅποιοι θὰ ἀπήρτιζον τὴν «Ἑλληνικὴν Δημοκρατίαν». Ἀλλ' ὁ Ρήγας δὲν φαίνεται νὰ ἐβανίζετο ἐκ τῶν προβλημάτων τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ὁ φανατισμὸς πρὸς τὰ ἰδεώδη τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ πίστις του πρὸς τὸν ὀριστικὸν θριάμβον τῶν ἰδεῶν αὐτῶν διὰ τῶν θριάμβων τῶν στρατιῶν τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας, ἀπέκλειον φόβους καὶ ἐνδοιασμούς. Ἐν τούτοις, κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Καμποφόρμιο προέβαινεν εἰς σημαντικὰς ὑποχωρήσεις εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῶν Ἀψβούργων, ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τῶν ὁποίων παρέδιδε τὴν Βενετίαν, ὀλίγον δὲ βραδύτερον ὁ θριαμβευτὴς στρατηγὸς τῆς Δημοκρατίας Ναπολέων Βοναπάρτης συνελάμβανε καὶ ἔθετεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς πραγματοποιήσεως ἄλλα μεγαλεπήβολα σχέδια κυριαρχίας, πᾶν ἄλλο ἢ συμβιβάζόμενα πρὸς τὰς προσδοκίας τῶν Ἑλλήνων. Ἐξ ἄλλου, δὲν φαίνεται νὰ εἶχε κἄν διανοηθῇ, ὅτι τὸ σύνταγμα αὐτοῦ τοῦ

1793, τὸ ὅποιον ἐθεώρει ὡς ἐξασφαλίζον τὴν προστασίαν τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, περιεφρονεῖτο καὶ ἀπεκηρύσσετο ὡς « ὁδηγοῦν εἰς ἀναρχίαν » ὑπὸ τῶν Γάλλων δημοκρατῶν ἡγετῶν τοῦ 1797 !

Ἀλλ' ἄς ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὰ πολὺπλοκα ταῦτα θέματα καὶ ἄς ὑποθέσωμεν πρὸς στιγμήν ὅτι ἡ Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία θὰ συνετρίβετο διὰ τῆς ὀργανομένης ὑπὸ τοῦ Ρήγα ἐπαναστάσεως, ἐπὶ δὲ τῶν ἐρειπίων τῆς θὰ ἀνέκυπτεν ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ Δημοκρατία. Θὰ ἦτο δυνατόν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐν τῇ πράξει τὸ χάριν αὐτῆς συνταχθὲν πολίτευμα ; Ἀς μᾶς ἐπιτραπῇ, ὅπως ἐκφράσωμεν πολλὰς ἀμφιβολίας περὶ τοῦτου. Τὸ περιεχόμενον τῆς Διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ Πολιτεύματος προϋποθέτει πλήρη προηγουμένην γνῶσιν τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν καθηκόντων ὑφ' ἐκάστου πολίτου, ἡ δὲ προσθήκη ὑπὸ τοῦ Ρήγα κατηχητικῶν εἰς τὰς δημοκρατικὰς ἀρχὰς παρατηρήσεων καὶ ἐρμηνευτικῶν παραδειγμάτων δὲν ἤρκει νὰ καταστήσῃ τοὺς κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἐστερημένους πάσης, καὶ τῆς στοιχειώδους, πολιτικῆς διαπαιδαγέσεως κατοίκους τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν φωτισμένους δημοκρατικούς πολίτας. Πῶς λοιπὸν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προσαρμολογῇ τὸ ὕλικόν αὐτὸ τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν, ἀπαύγασμα μακρῶν ἰδεολογικῶν ἀγώνων, μιᾶς μεγάλης ἐπαναστάσεως καὶ θυελλωδῶν συζητήσεων μεγάλης ὁλκῆς πολιτειολόγων, ρητόρων τῶν γαλλικῶν ἐθνოსυνελεύσεων, εἰς μίαν ἀκατέργαστον μᾶζαν λαοῦ ἐν πλήρει ἀπαίδευσί, ἀγεύστου ἐξ ὁλοκλήρου παντὸς ἔχοντος πολιτικῶν ἐλευθεριῶν ; Διότι — καὶ θεωροῦμεν περιττὸν νὰ ὑπογραμμίσωμεν τοῦτο — οἱ ἀπὸ αἰῶνων ζῶντες ὑπὸ τυραννικὴν δεσποτείαν λαοὶ κατ' οὐδὲν ἡδύναντο νὰ παρομοιωθοῦν πρὸς τὸν γαλλικὸν λαόν. Ἀφήνομεν τὸ γεγονός ὅτι ὁ Σλαβικὸς ἐθνικισμός, ἀνδρούμενος μοιραίως μετὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν, θὰ ὠδήγει μοιραίως εἰς καταστάσεις, αἱ ὁποῖαι πᾶν ἄλλο ἢ θὰ ἐνηρμονίζοντο πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς « Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας ». Ἀλλὰ καὶ αἱ δημοκρατικαὶ θεωρίαι, αἱ ἰδέαι περὶ ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν καὶ ἀσκήσεως πολιτικῶν δικαιωμάτων διὰ τοῦ ὁλοκληρωτικοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος, αἱ ὁποῖαι μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἐβλάστανον καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, μεταφυτευόμεναι εἰς τὴν Ἑγγὺς Ἀνατολὴν χάριν λαῶν ἐστερημένων πάσης πολιτικῆς προπαιδεύσεως καὶ κυριαρχουμένων ὑπὸ προαιωνίων προλήψεων, ἐκινδύνευον νὰ μαρανθῶν πρὶν ἀποδώσουν καρπὸν τινα. Ἦδη ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ αἱ ριζοσπαστικαὶ δημοκρατικαὶ ἰδέαι τῶν ἡγετῶν τοῦ 1793, ἰδέαι τὰς ὁποίας ἐνεσάρκωνε τὸ σύνταγμα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, εἶχον ὑποστῇ σημαντικὴν μεταβολήν.

Ὁ Ρήγας εἰς τὴν ἰδεολογικὴν θέρημιν τῆς φλεγομένης φαντασίας του, ἐφαντάσθη τὸν Ἕλληνα, τὸν Τοῦρκον, τὸν Βούλγαρον, τὸν Ἀλβανόν, τὸν Σέρβον τοῦ 18οῦ αἰῶνος ὡς φιλησύχους καὶ φιλονόμους πολίτας, σεβομένους τὰ δίκαια καὶ τὰς ἀτομικὰς ἐλευθερίας τοῦ γείτονός των, ὑποτασσόμενους εἰς τὰς ἐξουσίας τοῦ κράτους, ὑπακούοντας εἰς τοὺς νόμους, ἐκλέγοντας

ἡσύχως τοὺς ἀντιπροσώπους των, συζητοῦντας εὐπρεπῶς καὶ φιλοφρόνως εἰς τὰς συνελεύσεις τὰς δημοσίους ὑποθέσεις... Ὅποια οὐτοπία! Τὰ διαδραματισθέντα ὀλίγον βραδύτερον, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου αἰῶνος, πολιτικά γεγονότα καὶ ἐν αὐτῇ ἀκόμῃ τῇ ἐπαναστατημένη Ἑλλάδι (καὶ οἱ Ἕλληνες ἐν τούτοις ἦσαν τότε οἱ πλεον προηγμένοι πολιτικῶς ἐξ ὅλων τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς) ἀπέδειξαν μέχρι ποίου βαθμοῦ παρεσύρετο ἐκ τῆς ἰδεολογικῆς παραφορᾶς, ἀπομακρυνόμενος ἐκ τῆς πραγματικότητος ὁ μέγας αὐτὸς ὁραματιστὴς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δημοκρατικῆς συμβιώσεως τῶν Βαλκανικῶν λαῶν. Ἄν δὲ ὁ Ρήγας ἐπίστευε πράγματι ὅτι μὲ μίαν « δημοκρατικὴν κατήχησιν » θὰ συνετέλει αὐτὸ τὸ ὄγδοον θαῦμα τῆς οἰκουμένης, τὴν ἄμεσον πολιτικὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς πρὸς ἄμεσον ἐφαρμογὴν τοῦ δημοκρατικοῦ του πολιτεύματος ὑπέπιπτεν εἰς λίαν ἐπικινδύνους αὐταπάτας, αἱ ὁποῖαι, εἰς τὴν ὅλως ἀπίθανον περίπτωσιν πλήρους θριάμβου τῆς ἐπαναστάσεως καὶ σχηματισμοῦ τῆς μεγάλης δημοκρατικῆς ἐπικρατείας, θὰ ἔρριπτον αὐτὸν εἰς πολὺ σκληρὰς ἀπογοτενεύσεις.

Ἐξ ἄλλου, δὲν φαίνεται νὰ λαμβάνῃ ὅπ' ὄψιν ὁ Ρήγας ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶναι μὲν Βαλκανικὴ χώρα, ἀλλ' ἰδιωτύπου Μεσογειακοῦ χαρακτῆρος, ὁ δὲ ἑλληνικὸς λαός, ἐστραμμένος πάντοτε πρὸς τὴν Μεσόγειον, δηλαδὴ πρὸς Νότον καὶ Δυσμὰς, οὐδέποτε δὲ πρὸς Βορρᾶν, θὰ ὑφίστατο μοιραίως ἐπιρροάς, αἱ ὁποῖαι δυσκόλως θὰ συνεπιβάζοντο πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Βαλκανικῆς πολιτικῆς ζωῆς.

Ἄλλὰ ταῦτα δὲν ἔχουν τὴν ἔννοιαν εἰμῇ συναγωγῆς δεδομένων πρὸς διαμόρφωσιν μιᾶς ἱστορικῆς σκέψεως, κατ' οὐδὲν δὲ ἐλαττώνουν τὴν σημασίαν τοῦ μεγαλειώδους τούτου ἔργου, τὸ ὁποῖον ὠραματίσθη καὶ ἠγωνίσθη νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν ὁ Βελεστινλής. Τὸ πολίτευμα τοῦ Ρήγα δὲν μαρτυρεῖ μόνον πλουσίαν φαντασίαν καὶ εὐγενῆ διάνοιαν. Εἴτε θετικὸς πραγματιστής, εἴτε ὄνειροπόλος ὁραματιστής ὑπῆρξεν ὁ Ρήγας Βελεστινλής, τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον συνέταξε καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἠθέλησε νὰ καθιερώσῃ τὰς ἀτομικὰς ἐλευθερίας καὶ τὰ ἴσα πολιτικά δικαιώματα τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅλων τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Βαλκανικῆς, εἶναι ἄξιον τοῦ μεγάλου ἐπαναστατικοῦ ἐγχειρήματος, τὸ ὁποῖον διενεόγη καὶ διὰ τὸ ὁποῖον ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Διὰ τοῦτο, ὅσαιδήποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ σημειούμεναι ἐλλείψεις του, ὅσονδήποτε βαρεῖαι καὶ ἂν εἶναι αἱ ἐν αὐτῷ περιληφθεῖσαι χιμαιρικαὶ ἰδέαι ἐκ πλάνης ἢ κακῆς ἐκτιμήσεως τῶν πραγματικῶν καταστάσεων ἐν τῇ Βαλκανικῇ, θὰ παραμείνῃ ὡς ἀπαράμιλλον μνημεῖον τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Βαλκανικῆς, δημιουργημα μιᾶς πρωτοπόρου φωτισμένης διανοίας, ἐκ τῶν ὀλίγων τὰς ὁποίας ἐγνώρισε μέχρι σήμερον ἡ ἀνθρωπότης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΚΑΙ ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟΝ ΠΡΟΤΥΠΟΝ

ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ
ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΡΟΥΜΕΛΗΣ, ΤΗΣ
Μ. ΑΣΙΑΣ, ΤΩΝ ΜΕΣΟΓΕΙΩΝ ΝΗΣΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΛΑΧΟΜΠΟΓΔΑΝΙΑΣ
ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ
Ἐλευθερία, ἰσότης, ἀδελφότης
ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

ACTE CONSTITUTIONNEL
du 24 Juin 1793 et Déclaration
des droits de l'homme et du citoyen.

Déclaration des droits
de l'homme et du citoyen.

Ὁ λαὸς ἀπόγονος τῶν Ἑλλήνων, ὁποῦ κατοικεῖ τὴν Ρούμελην, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὰς Μεσογείους νήσους, τὴν Βλαχομπογδανίαν, καὶ ὅλοι ὅσοι στενάζουν ὑπὸ τὴν δυσφωροτάτῃν τυραννίαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ βδελυρωτάτου δεσποτισμοῦ, ἣ ἐβιάσθησαν νὰ φύγουν εἰς ξένα βασιλεία διὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὸν δυσβάστακτον καὶ βαρὺν αὐτοῦ ζυγόν, ὅλοι, λέγω, Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι, χωρὶς κανένα ξεχωρισμὸν θρησκείας (ἐπεὶδὴ ὅλοι πλάσματα θεοῦ εἶνε καὶ τέκνα τοῦ πρωτοπλάστου), στοχαζόμενοι, ὅτι ὁ τύραννος ὀνομαζόμενος σουλτάνος κατέπεσεν ὀλοτελῶς εἰς τὰς βρωμερὰς θηλυμανεῖς ὁρέξεις του, ἐπερικυκλώθη ἀπὸ εὐνοήχους καὶ αἰμοβόρους ἀμαρυστάτους ἀνλικούς, ἐλησμόνησε καὶ κατεφρόνησε τὴν ἀνθρωπότητα, ἐσκληρύνθη ἡ καρδία του κατὰ τῆς ἀθωότητος καὶ τὸ πλέον ὠριότερον βασίλειον τοῦ κόσμου, ὅπου ἐκθειάζεται πανταχόθεν ἀπὸ τοὺς σοφοὺς, κατήντησεν εἰς μίαν βδελυρὰν ἀναρχίαν τόσον, ὥστε κανένας, ὁποιασδήποτε τάξεως ἢ θρησκείας, δὲν εἶνε σίγουρος μὴτε διὰ τὴν ζωὴν του, μὴτε διὰ τὴν τιμὴν του, μὴτε διὰ τὰ ὑποστατικά του. Ὁ πλέον ἡσυχος, ὁ πλέον ἀθῶος,

Le peuple français, convaincu que l'oubli et le mépris des droits naturels de l'homme, sont les seules causes des malheurs du monde, a résolu d'exposer dans une déclaration solennelle, ces droits sacrés et inaliénables, afin que tous les citoyens pouvant comparer sans cesse les actes du gouvernement avec le but de toute institution sociale, ne se laissent jamais opprimer et avilir par la tyrannie, afin que le peuple ait toujours devant les yeux les bases de sa liberté et de son bonheur; le magistrat la règle de ses devoirs; le législateur l'objet de sa mission.—En conséquence, il proclame, en présence de l'Être suprême, la déclaration suivante des droits de l'homme et du citoyen.

ὁ πλέον τίμιος πολίτης κινδυνεύει καθε στιγμὴν νὰ γίνῃ ἐλασινὴ θυσία τῆς τυραννικῆς φαντασίας, ἢ τῶν ἀγρίων τοποτηρητῶν καὶ ἀναξίων μεγιστάνων τοῦ τυράννου, ἢ τέλος (ὑπερ συνεχέστερον συμβαίνει), τῶν κακοτρόπων θηριωδιστῶν μιμητῶν του χαϊρόντων εἰς τὸ ἀτιμώρητον κρίμα, εἰς τὴν σκληροτάτην ἀπανθρωπότητα, εἰς τὴν φονοκτονίαν, χωρὶς καμμίαν ἐξέτασιν, χωρὶς καμμίαν κρίσιν.

Ὁ ὕρ ανέ, ἐσὺ εἶσαι ἀπροσωπόληπτος μάρτυς τῶν τοιούτων κακουργημάτων. Ἡ λ ι ε, ἐσὺ βλέπεις καθημερινῶς τὰ τοιαῦτα θηριώδη τολμήματα. Γ ῆ, ἐσὺ ποτίζεσαι ἀδιακόπως ἀπὸ τὰ ρεῖθρα τῶν ἀθῶων αἱμάτων. Ποῖος ἔχει στόμα νὰ μὲ εἰπῇ τὸ ἐναντίον; ποῖος εἶνε ἐκεῖνος ὁ τίγρις ὁμόψηφος τῶν τοσούτων ἀνομιμμάτων; ἄς εὕγῃ εἰς τὸ παρόν, καὶ διὰ πολέμιόν του μάρτυρα θέλει ἀποκτήσῃ ὅλην τὴν κτίσιν, ἥτις ἀγλώσσως γογγᾷ διὰ τοὺς ἀδίκους ὧδε ἐκχυνομένους ρύακας τῶν ἀθῶων αἱμάτων.

Ὁ μέχρι τοῦδε, λέγω, δυστυχῆς οὗτος λαὸς βλέποντας, ὅτι ὅλαι του αἱ θλίψεις καὶ ὀδύνη, τὰ καθημερινὰ δάκρυά του, ὁ ἀφανισμὸς του, προσέρχονται ἀπὸ τὴν κακὴν καὶ ἀχρευστάτην διοίκησιν, ἀπὸ τὴν στέρησιν καλῶν νόμων, ἀπεφάσισεν ἐνανδριζόμενος μίαν φορὰν, νὰ ἀτενίσῃ πρὸς τὸν οὐρανόν, νὰ ἐγείρῃ ἀνδρείως τὸν καταβεβαρασμένον τράχηλόν του καὶ ἐνοπλίζοντας ἐμμανῶς τοὺς βραχίονάς του μὲ τὰ ἄρματα τῆς ἐκδικήσεως καὶ τῆς ἀπελπισίας νὰ ἐκβοήσῃ μεγαλοφώνως ἐνώπιον πάσης τῆς Οἰκουμένης, μὲ βροντώδη κραυγὴν τὰ ἱερὰ καὶ ἄμωμα δίκαια, ὅπου θεόθεν τῷ ἐχαρίσθησαν διὰ νὰ ζήσῃ ἡσύχως ἐπάνω εἰς τὴν γῆν.

“Ὅθεν, διὰ τὰ ἡμποροῦν ὁμοθυμαδὸν ὅλοι οἱ κάτοικοι νὰ συγκρίνωσι πάντοτε μὲ ἄγρυπνον ὄμμα τὰ κινήματα τῆς διοικήσεως τῶν διοικούντων, μὲ τὸν σκοπὸν τῆς κοινωνικῆς αὐτῶν νομοθεσίας, ἐκτινάζοντες ἀνδρικῶς τὸν οὐτιδανὸν ζυγὸν τοῦ δεσποτισμοῦ, καὶ ἐναγκαλιζόμενοι τὴν πολύτιμον ἐλευθερίαν τῶν ἐνδόξων προπατόρων των· νὰ μὴν ἀφελῶσιν οὐδέποτε νὰ καταπατῶνται ὡς σκλάβοι εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τὴν ἀπάνθρωπον τυραννίαν· νὰ ἔχῃ ἕκαστος ὡσὰν λαμπρὸν καθρέπτην ἐμπροστὰ εἰς τὰ ὅμματά του τὰ θεμέλια τῆς ἐλευθερίας, τῆς σιγουρότητος καὶ τῆς εὐτυχίας του· νὰ γνωρίζουν ἐμφανέστατα οἱ κριταί, ποῖον εἶναι τὸ δυσαστόφεικτον χρέος των πρὸς τοὺς κρινομένους ἐλευθέρους κατοίκους· καὶ οἱ νομοθέται καὶ πρῶτοι τῆς διοικήσεως τὸν εὐθύτατον κανόνα, καθ’ ὃν πρέπει νὰ ρυθμίζεται καὶ ν’ ἀποβλέπῃ τὸ ἐπάγγελμα τῶν πρὸς εὐδαιμονίαν τῶν πολιτῶν.

Κηρύττεται λαμπροφανῶς ἡ ἀκόλουθος δημοσίᾳ φανέρωσις τῶν πολυτίμων δικαίων τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τοῦ ἐλευτέρου κατοίκου τοῦ βασιλείου.

ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

“*Άρθρον I.*—Ὁ σκοπὸς ὁποῦ ἀρχῆς κόσμου οἱ ἄνθρωποι ἐσυναζώχθησαν ἀπὸ τὰ δάση τὴν πρώτην φοράν διὰ νὰ κατοικήσουν ὅλοι μαζί κτίζοντες χώρας καὶ πόλεις, εἶναι διὰ νὰ συμβοηθῶνται, καὶ νὰ ζῶσιν εὐτυχισμένοι, καὶ ὅχι νὰ συναντιτρώγωνται, ἢ νὰ ρουφᾷ τὸ αἷμα τους ἕνας.

Τότε ἕκαμαν βασιλέα διὰ νὰ ἀγρυπνῇ εἰς τὰ συμφέροντά των, διὰ νὰ εἶνε βέ-

Art. 1er.—Le but de la société est le bonheur commun. — Le gouvernement est institué pour garantir à l'homme la jouissance de ses droits naturels et imprescriptibles.

βαίοι εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φυσικῶν δικαίων, τὰ ὅποια δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ τοὺς τὰ ἀφαιρέσῃ κανέννας ἐπὶ τῆς γῆς.

"*Ἀρθρον 2.*— Αὐτὰ τὰ φυσικὰ δίκαια εἶνε: πρῶτον, τὸ νὰ εἴμεθα ὅλοι ἴσοι καὶ ὅχι ὁ ἓνας κατώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον· δεῦτερον νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι καὶ ὅχι ὁ ἓνας σκλάβος τοῦ ἀλλουνοῦ· τρίτον, νὰ εἴμεθα σίγουροι εἰς τὴν ζωὴν μας, καὶ κανέννας νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ μᾶς τὴν πάρῃ ἀδίκως καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν· καὶ τέταρτον τὰ κτήματα, ὅπου ἔχομεν, κανέννας νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ μᾶς ἐγγίξῃ, ἀλλὰ νὰ εἶνε ἰδικὰ μας καὶ τῶν κληρονόμων μας.

"*Ἀρθρον 3.*—"Οἱ οἱ ἄνθρωποι, Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι, κατὰ φυσικὸν λόγον εἶνε ἴσοι. "Ὅταν πταίσῃ τινάς, ὅποιοςδὴποτε καταστάσεως, ὁ νόμος εἶνε ὁ αὐτὸς διὰ τὸ πταῖσμα καὶ ἀμετάβλητος· ἡγουν δὲν παιδεύεται ὁ πλούσιος ὀλιγώτερον καὶ ὁ πτωχὸς περισσότερον διὰ τὸ αὐτὸ σφάλμα, ἀλλ' ἴσια - ἴσια.

"*Ἀρθρον 4.*—"Ο νόμος εἶνε ἐκείνη ἡ ἐλευθέρᾳ ἀπόφασις, ὅπου μὲ τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ λαοῦ ἔγινεν· ἡγουν ὅλοι θέλομεν νὰ ἐξουσιάζωμεν τὰ ὑποστατικά μας, κανέννας λοιπὸν δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ μᾶς πάρῃ δυναστικῶς τίποτε· αὐτὸς εἶνε νόμος, ἐπεὶδὴ μοναχοὶ μας τὸν δεχόμεθα καὶ τὸν θέλομεν. "Ο νόμος ἔχει πάντοτε νὰ προστάξῃ ὅ,τι πρᾶγμα εἶνε δίκαιον καὶ ὠφέλιμον εἰς τὴν συγκοινωνίαν τῆς ζωῆς μας, καὶ νὰ ἐμποδίσῃ ἐκεῖνο, ὅπου μᾶς βλάπτει.

"*Ἀρθρον 5.*—"Οἱ οἱ συμπολιταὶ ἡμποροῦν νὰ ἔμβουν εἰς ἀξίας καὶ δημόσια ὀφείκια. Τὰ ἐλεύθερα γένη δὲν γνωρίζουν καμμίαν ἀξίαν προτιμήσεως εἰς

2.—Ces droits sont, l'égalité, la liberté, la sûreté, la propriété.

3.—Tous les hommes sont égaux par la nature et devant la loi.

4.—La loi est l'expression libre et solennelle de la volonté générale; elle est la même pour tous, soit qu'elle protège, soit qu'elle punisse; elle ne peut ordonner que ce qui est juste et utile à la société; elle ne peut défendre que ce qui lui est nuisible.

5.—Tous les citoyens sont également admissibles aux emplois publics. Les peuples libres ne connaissent d'autres motifs

τάς ἐκλογάς των, παρὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν προκοπὴν, ἤρουν καθένας, ὅταν εἶνε ἄξιος καὶ προκομμένος διὰ μίαν δημοσίαν δούλευσιν, ἡμπορεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Ἐξ ἐναντίας δὲ μὴν ὄντας ἄξιος, ἀλλὰ χυδαῖος, δὲν πρέπει νὰ τῷ δοθῇ· διότι μὴν ἡξεύροντας, πῶς νὰ τὴν ἐκτελέσῃ, προσκρούει καὶ βλάπτει τὸ κοινὸν μὲ τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀνεπιδεξιότητά του.

Ἄρθρον 6.—Ἡ ἐλευθερία εἶνε ἐκείνη ἢ δύναμις, ὅπου ἔχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ νὰ κάμῃ ὅλον ἐκεῖνο, ὅπου δὲν βλάπτει εἰς τὰ δίκαια τῶν γειτόνων του. Αὐτὴ ἔχει ὡς θεμέλιον τὴν φύσιν, διατὶ φύσιν καὶ ἀγαπῶμεν νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι· ἔχει ὡς κανόνα τὴν δικαιοσύνην, διατὶ ἡ δικαία ἐλευθερία εἶνε καλή· ἔχει ὡς φύλακα τὸν νόμον, διατὶ αὐτὸς προσδιορίζει, ἕως ποῦ πρέπει νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι. Τὸ ἡθικὸν σύνορον τῆς ἐλευθερίας εἶνε τοῦτο τὸ ρητόν: Μὴν κάμῃς εἰς τὸν ἄλλον ἐκεῖνο, ὅπου δὲν θέλεις νὰ σὲ κάμουν.

Ἄρθρον 7.—Τὸ δίκαιον τοῦ νὰ φανερώνωμεν τὴν γνώμην μας, τόσον μὲ τὴν τυπογραφίαν, ὅσον καὶ μὲ ἄλλον τρόπον· τὸ δίκαιον τοῦ νὰ συναθροίζώμεθα εἰρηνικῶς· ἡ ἐλευθερία κάθε εἰδους θρησκείας, Χριστιανισμοῦ, Τουρκισμοῦ, Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τὰ λοιπὰ δὲν εἶνε ἐμποδισμένα εἰς τὴν παροῦσαν διοίκησιν.

Ὅταν ἐμποδίζωνται αὐτὰ τὰ δίκαια, εἶνε φανερόν, πῶς προέρχεται τοῦτο ἀπὸ τυραννίαν, ἢ πῶς εἶνε ἀκόμη ἐνθύμησις τοῦ ἐξοστρακισθέντος δεσποτισμοῦ, ὅπου ἀπεδιώξαμεν.

Ἄρθρον 8.—Ἡ σιγουρότης εἶνε ἐκείνη ἢ διαφέντευσις, ὅπου δίδεται ἀπὸ ὅλον τὸ ἔθνος καὶ τὸν λαὸν εἰς τὸν κάθε ἄνθρωπον διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ ὑποκει-

de préférence dans leurs élections, que les vertus et les talents.

6.—La liberté est le pouvoir qui appartient à l'homme de faire tout ce qui ne nuit pas aux droits d'autrui: elle a pour principe la nature; pour règle la justice; pour sauvegarde la loi; sa limite morale est dans cette maxime: Ne fais pas à un autre ce que tu ne veux pas qu'il te soit fait.

7.—Le droit de manifester sa pensée et ses opinions, soit par la voie de la presse, soit de toute autre manière, le droit de s'assembler paisiblement, le libre exercice des cultes, ne peuvent être interdits. — La nécessité d'enoncer ces droits suppose ou la présence ou le souvenir récent du despotisme.

8.—La sûreté consiste dans la protection accordée par la société à chacun de ses membres pour la conservation de sa per-

μένου του, τοῦ δικαίου του καὶ τῶν ὑποστατικῶν του· ἤγουν ὅταν βλάβη τινὰς ἔνα μόνον ἄνθρωπον, ἢ πάρη ἀδίκως τίποτες ἀπ' αὐτόν, ὅλος ὁ λαὸς πρέπει νὰ σηκωθῇ κατ' ἐπάνω ἐκείνου τοῦ δυνάστου καὶ νὰ τὸν ἀποδιώξῃ.

"*Άρθρον 9.*—Ὁ νόμος ἔχει χρέος νὰ διαφεντεύῃ τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ ἐκείνην τοῦ κάθε ἀνθρώπου, κατοίκου εἰς ταύτην τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐναντίον τῆς καταθλίψεως καὶ τῆς δυναστείας τῶν διοικητῶν· ὅταν αὐτοὶ διοικοῦν καλῶς, νὰ τοὺς διαφεντεύῃ· εἰ δὲ κακῶς, νὰ τοὺς ἀποβάλλῃ.

"*Άρθρον 10.*—Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴ ἐγκληθῇ εἰς κριτήριον, νὰ μὴ πιάνεται ἀπὸ τοὺς ἄνθρώπους τοῦ κριτοῦ καὶ νὰ μὴ φυλακίσῃται κατ' ἄλλον τρόπον, παρὰ καθὼς διορίζει ὁ νόμος· ἤγουν ὅταν πταίσῃ ὁ ἄνθρωπος καὶ ὅχι κατὰ τὴν φαντασίαν καὶ θέλησιν τοῦ κριτοῦ. Κάθε κάτοικος ὅμως ὅταν κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν, ἢ κατὰ νόμον πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ὑπηρετάς τοῦ κριτηρίου, πρέπει νὰ ὑποταχθῇ εὐθὺς καὶ νὰ πηγαίνῃ νὰ κριθῇ· διατὶ ἂν ἀντισταθῇ καὶ δὲν θέλει νὰ πηγαίνῃ εἰς τὴν κρίσιν, γίνεται πταίστης· καὶ ἀρκετὸν σφάλμα εἶνε, ὅταν ὁ νόμος κράξῃ κανέναν ἄνθρωπον καὶ ἐκεῖνος ἀντιστέκεται μὲ τὸ κακὸν καὶ δὲν ὑπακούει νὰ πηγαίνῃ, ὄντας σίγουρος, ὅτι δὲν παιδεύεται, ἂν εἶνε ἀθῶος.

"*Άρθρον 11.*—Κάθε δυναστικὸν ἐπιχείρημα, ὅπου ἤθελαν κάμει ἐναντίον ἐνὸς ἀνθρώπου, ὅπου δὲν ἔπαισεν καὶ χωρὶς προσταγὴν τοῦ νόμου θέλουν νὰ τὸν καταδικάσουν, ἐκεῖνο φαίνεται, πῶς εἶνε μόνον ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ κριτοῦ, καὶ ἔργον τυραννικόν. Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν τὸν ὅποιον θέλουν νὰ δυναστεύσουν μὲ

sonne, de ses droits et de ses propriétés.

9.—La loi doit protéger la liberté publique et individuelle contre l'oppression de ceux qui gouvernent.

10.—Nul ne doit être accusé, arrêté ni détenu, que dans les cas déterminés par la loi et selon les formes qu'elle a prescrites. Tout citoyen, appelé ou saisi par l'autorité de la loi, doit obéir à l'instant; il se rend coupable par la résistance.

11.—Tout acte exercé contre un homme hors des cas et sans les formes que la loi détermine, est arbitraire et tyrannique; celui contre lequel on voudrait l'exécuter par la violence, a le droit de le repousser par la force.

αὐτὸν τὸν τρόπον, ἔχει δίκαιον καὶ ἀδειαν νὰ ἀντισταθῇ ἐξ ὅλης του τῆς δυνάμεως, νὰ τὸ ἀποβάλῃ μὲ βίαν καὶ νὰ μὴν ὑποταχθῇ.

Ἀρθρον 12.—Ἐκεῖνοι ὅπου ἐκδίδουν προσταγὰς, ἢ ὅπου ἤθελε ταῖς ὑπογράφουν, ἢ ὅπου ἤθελον τὰς ἐκτελέσει, ἢ ὅπου ἤθελε βάλουν ἄλλους νὰ ταῖς τελειώνουν, λέγοντές τους πῶς εἶνε πράγματα ἀναγκαῖα, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν εἰδησιν ἢ διοίκησιν, εἶνε πταῖσται, καὶ ἔχουν νὰ τιμωροῦνται αὐστηρῶς.

Ἀρθρον 13.—Κάθε ἄνθρωπος ὅπου φαίνεται πῶς εἶνε ἀθῶος, ἂν τὸν συκοφαντήσουν πῶς εἶνε ἑπταίσειν, ἐν ὅσῳ νὰ βεβαιωθῇ πῶς εἶνε πταίστης, πῶς εἶνε ἀνάγκη νὰ πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κριτηρίου, κάθε αὐστηρότης, καθὼς δέσιμον, ὕβριςμοί, δαρμοὶ ἀφοῦ δὲν εἶνε ἀναγκαῖα διὰ τὴν κατακράτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, ἐν ὅσῳ νὰ κριθῇ, νὰ εἶνε ἐμποδισμένα, καὶ μόνον ἀφοῦ ἀποδειχθῇ πταίστης, τότε νὰ γίνεται ἀρχὴ τῆς τιμωρίας εἰς τὸ ὑποκείμενόν του καθὼς διαλαμβάνει ὁ νόμος.

Ἀρθρον 14.—Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴν κρίνεται καὶ νὰ μὴ τιμωρῆται ἀλλέως, παρὰ ἀφοῦ εἰπῇ ὅλα τὰ δικαιολογήματά του, καὶ ἀφοῦ κατὰ τοὺς νόμους κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν· καὶ τιμωρεῖται τότε μόνον, ὅταν εἶνε ἓνας νόμος καμωμένος, προτοῦ νὰ κάμῃ ἐκεῖνος τὸ πταῖσμα. Ὁ νόμος δὲ ὅπου ἤθελε τιμωρήσῃ ἐγκλήματα ἅπερ ἔγιναν εἰς τὸν καιρὸν, ὅπου αὐτὸς δὲν εἶχε συστηθῇ, λέγεται τυραννία. Καὶ τὸ νὰ τιμωρήσῃ ἓνας νέος νόμος παλαιὰ ἐγκλήματα λέγεται ἀνομία· ἡγουν ἓνας ἄνθρωπος ἐπῆρε τὸ βόδι ἐνὸς ἄλλου καὶ ἔως τὴν στιγμὴν ὅπου τὸ ἐπῆρε δὲν ἦτον κανένας νόμος ὅπου

12.—Ceux qui solliciteraient, expédieraient, ou feraient exécuter des actes arbitraires, sont coupables, et doivent être punis.

13.—Tout homme étant présumé innocent jusqu'à ce qu'il ait été déclaré coupable, s'il est jugé indispensable de l'arrêter, toute rigueur qui ne serait pas nécessaire pour s'assurer de sa personne, doit être sévèrement réprimée par la loi.

14.—Nul ne doit être jugé et puni qu'après avoir été entendu ou légalement appelé, et qu'en vertu d'une loi promulguée antérieurement au délit. La loi qui punirait des délits commis avant qu'elle existât, serait une tyrannie; l'effet rétroactif donné à la loi serait un crime.

νὰ ἐμπόδιζε ταύτην τὴν ἀρπαγὴν. Ἐξεδόθη ἔπειτα νόμος, νὰ μὴν ἀρπάξῃ ἓνας τοῦ ἄλλου τὰ πράγματα· ὁ ἀρπαξὶς δίδει ὑπίσω τὸ βόδι, μὰ δὲν παιδεύεται· αὐτὸς δὲν ἤξευρε πῶς ἡ ἀρπαγὴ εἶνε κακὴ.

"*Ἀρθρον 15.*—Ὁ νόμος ἔχει νὰ προσδιορίξῃ παιδείας ἀκριβῶς καὶ ἀποδεικτικῶς ἀναγκαίας· αἱ παιδεῖαι αὗται νὰ εἶνε ἀνάλογοι κατὰ τὸ ἔγκλημα καὶ ὠφέλιμοι εἰς τὴν συγκοινωνίαν τῶν πολιτῶν. ἤγουν ἂν ἔδειρε τινὰς ἓναν ἄλλον, νὰ δαρθῇ, μὰ ὅχι νὰ ἀποκεφαλίσθῃ.

"*Ἀρθρον 16.*—Τὸ δίκαιον τοῦ νὰ ἐξουσιάζῃ καθένas εἰρηνικῶς τὰ ὑποστατικά του εἶνε ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς κάθε κάτοικον· ἤγουν νὰ τὰ χαίρεται, νὰ τὰ μεταχειρίζεται κατὰ τὴν θέλησίν του, νὰ ἀπολαμβάνῃ νὰ εἰσοδήματά του, τὸν καρπὸν τῆς τέχνης του, τῆς ἐργασίας του καὶ τῆς φιλοπονίας του, χωρὶς νὰ ἡμπορέσῃ ποτὲ κανένας νὰ τὸν πάρῃ στανικῶς μῆτε ἓνα λεπτόν.

"*Ἀρθρον 17.*—Δὲν εἶνε ἐμποδισμένον εἰς τοὺς κατοίκους κανένα εἶδος ἐργασίας, τέχνης γεωργικῆς, πραγματείας ἢ ὁποιοῦνδήποτε ἐπιχείρημα ὠφέλιμον εἰς τὴν συγκοινωνίαν. Ἡ φιλοπονία ὅλων τῶν πολιτῶν ἡμπορεῖ νὰ ἐκτείνεται εἰς ὅλας τὰς τέχνας καὶ μαθήσεις.

"*Ἀρθρον 18.*—Κάθε ἄνθρωπος ἡμπορεῖ νὰ δουλεύῃ ἓναν ἄλλον ὡς ὑπέρτης, προσφέροντας τὸν καιρὸν του εἰς χρῆσιν ἐκεῖνου· δὲν ἡμπορεῖ ὅμως νὰ πωλήσῃ τὸν ἑαυτὸν του, μῆτε ἄλλος νὰ τὸν πωλήσῃ, ἔπειδὴ καὶ τὸ ὑποκείμενόν του δὲν εἶνε εἰς μόνην τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ καὶ τῆς πατρίδος. Ὁ νόμος δὲν γνωρίζει καμμίαν ὑποδούλωσιν μῆτε σκλαβίαν καὶ εἰς τοὺς ἰδίους δούλους· σώζεται μόνον μία ὑπόσχεσις,

15.—La loi ne doit décerner que des peines strictement et évidemment nécessaires : les peines doivent être proportionnées au délit et utiles à la société.

16.—Le droit de propriété est celui qui appartient à tout citoyen de jouir et de disposer à son gré de ses biens, de ses revenus, du fruit de son travail et de son industrie.

17.—Nul genre de travail, de culture, de commerce, ne peut être interdit à l'industrie des citoyens.

18.—Tout homme peut engager ses services, son temps ; mais il ne peut se vendre, ni être vendu ; sa personne n'est pas une propriété aliénable. La loi ne reconnaît point de domesticité ; il ne peut exister qu'un engagement de soins et de reconnaissance, entre l'homme qui travaille et celui qui l'emploie.

νὰ φροντίζῃ ὁ ὑπηρετῆς διὰ τὴν ἐργασίαν του, καὶ νὰ εἶνε εὐγνώμων πρὸς ἐκεῖνον, ὅπου τὸν πληρώνει μισθόν, ὅστις δὲν ἔχει ἄδειαν μῆτε νὰ τὸν ὑβρίσῃ, μῆτε νὰ τὸν δείρῃ· ἀναιρεῖ ὅμως τὴν συμφωνίαν, τὸν πληρώνει ἕως ἐκείνην τὴν στιγμήν καὶ τὸν ἀποβάλλει.

Ἄρθρον 19.—Κανένας δὲν ἔχει νὰ ὑστερηθῇ τὸ παραμικρότερον μέρος τῶν κτημάτων του χωρὶς τὸ θέλημά του· ἂν ὅμως καὶ εἶνε καμμία δημοσία χρεία, ἡγουν ζητεῖ ἡ πατρίς τὸν κῆπον του, διὰ νὰ κάμῃ ἀγοράν ἢ ἄλλο κανένα κτίριον, τότε νὰ ξετιμᾶται ὁ κῆπος, νὰ πληρώνεται ὁ οἰκοκύρης, καὶ οὕτω νὰ γίνεταί ἡ ἀγορὰ ἢ τὸ κτίριον.

Ἄρθρον 20.—Κάθε δόσιμον ἔχει νὰ γίνεταί μόνον διὰ τὸ δημόσιον ὄφελος καὶ ὅχι δι' ἀρπαγὰς ἐνὸς καὶ ἄλλου. Ὅλοι οἱ ἐγκάτοικοι ἔχουν τὸ δίκαιον νὰ συντρέξουν εἰς τὸ ρίψιμον τοῦ τευτερίου, νὰ ἀγρυπνοῦν εἰς τὸ σύναγμα τῶν δοσιμάτων, καὶ νὰ παίρνουν λογαριασμὸν ἀπ' ἐκείνον, ὅπου τὰ ἐσύναξε.

Ἄρθρον 21.—Αἱ δημόσιαι συνδρομαὶ καὶ ἀνταμοιβαὶ εἶνε ἓνα ἱερὸν χρέος τῆς πατρίδος. Τὸ κοινὸν χρεωστεῖ μίαν βοήθειαν εἰς τοὺς δυστυχεῖς ἐγκατοίκους, τόσον εἰς τὸ νὰ τοὺς προμηθεύσῃ νὰ ἔχουν τί νὰ ἐργάζωνται, ὅσον καὶ νὰ δώσῃ τρόπον ζωῆς εἰς ἐκείνους, ὅπου δὲν ἡμποροῦν πλέον νὰ δουλεύουν· ἡγουν ἓνας γεωργὸς μὴ ἔχοντας βόδια κάθεται ἀργός, ἡ πατρίς ἔχει χρέος νὰ τὸν δώσῃ καὶ νὰ τὸν προσμένῃ ὥστε νὰ τὰ πληρώσῃ· ἓνας ἐσακατεῦθη εἰς τὸν ὑπὲρ πατρίδος πόλεμον, αὐτὴ πρέπει νὰ τὸν ἀνταμείψῃ καὶ νὰ τὸν τρέφῃ ἐν ὅσῳ ζῇ.

Ἄρθρον 22.—Ὅλοι χωρὶς ἐξαίρεσιν ἔχουν χρέος νὰ ἡξεύρουν γράμματα. Ἡ

19.—Nul ne peut être privé de la moindre portion de sa propriété, sans son constatement, si ce n'est lorsque la nécessité publique légalement constatée l'exige, et sous la condition d'une juste et préalable indemnité.

20.—Nulle contribution ne peut être établie que pour l'utilité générale. Tous les citoyens ont le droit de concourir à l'établissement des contributions, d'en surveiller l'emploi, et de s'en faire rendre compte.

21.—Les secours publics sont une dette sacrée. La société doit la subsistance aux citoyens malheureux, soit en leur procurant du travail, soit en assurant les moyens d'exister à ceux qui sont hors d'état de travailler.

22.—L'instruction est le besoin de tous. La société doit

πατρὶς ἔχει νὰ καταστήσῃ σχολεῖα εἰς ὅλα τὰ χωρία διὰ τὰ ἀρσενικὰ καὶ τὰ θηλυκὰ παιδιὰ. Ἐκ τῶν γραμμάτων γεννᾶται ἡ προκοπή, μὲ τὴν ὁποίαν λάμπουν τὰ ἐλεύθερα ἔθνη. Νὰ ἐξηγοῦνται οἱ παλαιοὶ ἱστορικοὶ συγγραφεῖς, εἰς δὲ τὰς μεγάλας πόλεις νὰ παραδίδεται ἡ γαλλικὴ καὶ ἡ ἰταλικὴ γλῶσσα· ἡ δὲ ἐλληνικὴ νὰ εἶνε ἀπαραίτητος.

"*Ἀρθρον 23.*—Ἡ κοινὴ ἐπιβεβαίωσις καὶ σιγουρότης τοῦ κάθε πολίτου συνίσταται εἰς τὴν ἐνέργειαν ὅλων τῶν πολιτῶν. Ἦγουν νὰ στοχαζώμεθα, πῶς ὅταν πάθῃ ἓνας τίποτες κακόν, ἐγγίζονται ὅλοι, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ βεβαιώσωμεν εἰς τὸν καθένα τὴν μεταχείρισιν καὶ τὴν προφύλαξιν τῶν δικαίων του. Αὕτη ἡ σιγουρότης θεμελιώνεται ἐπάνω εἰς τὴν αὐτεξουσιότητα τοῦ ἔθνους· ἡγουν ὅλον τὸ ἔθνος ἀδικεῖται, ὅταν ἀδικεῖται ἓνας μόνον πολίτης.

"*Ἀρθρον 24.*—Αὕτη ἡ αὐτεξουσιότης δὲν ἔχει τὸ κύρος, ἂν τὰ σύνορα τῶν δημοσίων ὁφικίων δὲν εἶνε προσδιορισμένα ἀπὸ τὸν νόμον, καὶ ἂν δὲν εἶνε ἀποφασισμένον ρητῶς τὸ νὰ δώσουν λογαριασμὸν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοί.

"*Ἀρθρον 25.*—Ἡ αὐτοκρατορία εἶναι θεμελιωμένη εἰς τὸν λαόν· αὕτη εἶνε μία, ἀδιαίρετος, ἀπροσδιόριστος καὶ ἀναφαίρετος. Ἦγουν ὁ λαὸς μόνον ἔμπορεῖ νὰ προστάξῃ καὶ ὅχι ἓνα μέρος ἀνθρώπων, ἢ μία πόλις· καὶ ἔμπορεῖ νὰ προστάξῃ δι' ὅλα χωρὶς κανένα ἐμπόδιον.

"*Ἀρθρον 26.*—Κανένα μέρος τοῦ λαοῦ δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐνεργήσῃ τὴν δύναμιν ὅλου τοῦ ἔθνους, κάθε μέρος ὅμως τοῦ αὐτοκράτορος λαοῦ συναγόμενον ἔχει δικαίον νὰ εἰπῇ τὸ θέλημά του μὲ μίαν σωστὴν ἐλευθερίαν.

favoriser de tout son pouvoir les progrès de la raison publique, et mettre l'instruction à la portée de tous les citoyens.

23.—La garantie sociale consiste dans l'action de tous, pour assurer à chacun la jouissance et la conservation de ses droits; cette garantie repose sur la souveraineté nationale.

24.—Elle ne peut exister, si les limites des fonctions publiques ne sont pas clairement déterminées par la loi, et si la responsabilité de tous les fonctionnaires n'est pas assurée.

25.—La souveraineté réside dans le peuple; elle est une et indivisible, imprescriptible et inaliénable.

26.—Aucune portion du peuple ne peut exercer la puissance du peuple entier; mais chaque section du souverain assemblée doit jouir du droit d'exprimer sa volonté avec une entière liberté.

"Αρθρον 27.—Κάθε ἄνθρωπος, ὅπου ᾗθελεν ἀρπάσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἔθνους, εὐθὺς νὰ φυλακώνεται ἀπὸ τοὺς ἐλευθέρους ἄνδρας, νὰ κρίνεται καὶ κατὰ τὸν νόμον νὰ παιδεύεται.

"Αρθρον 28.—"Ενα ἔθνος ἔχει τὸ δίκαιον πάντοτε νὰ μετασχηματίσῃ καὶ νὰ μεταλλάξῃ τὴν νομοθεσίαν του· μιᾷς γενεᾶς πρόσωπα δὲν ἡμποροῦν νὰ καθυποτάξουν εἰς τοὺς νόμους τῶν τὰ πρόσωπα, ὅπου θέλουν γεννηθῇ κατόπιν τους.

"Αρθρον 29.—Κάθε πολίτης ἔχει ἕνα ἴσον δίκαιον μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὸ νὰ συντρέξῃ νὰ κατασταθῇ ἕνας νόμος, ἢ νὰ ὀνοματίσῃ τοὺς ἀξιωματικούς, βουλευτὰς καὶ ἐπιτρόπους τοῦ ἔθνους.

"Αρθρον 30.—Τὰ ὀφθαλμὰ τῆς πατρίδος εἶνε καθ' αὐτὸ πρὸς καιρὸν ὅσον θέλει καὶ κρίνει εὐλογον ἢ διοίκησις· αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς ξεχωρισταὶ τιμαί, μήτε ὡς ἀνταμοιβαί, ἀλλ' ὡς χρέη ἀπαραίτητα τῶν πολιτῶν εἰς τὸ νὰ δουλεύουν τὴν πατρίδα τῶν.

"Αρθρον 31.—Τὰ ἐγκλήματα τῶν ἐπιτρόπων τοῦ ἔθνους καὶ τῶν ἀξιωματικῶν ποτὲ δὲν ἔχουν νὰ μείνουν ἀτιμώρητα. Κανένας δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα, νὰ στοχάζεται τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀπαραβίαστον περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἡγουν, ὅταν σφάλῃ μεγάλος ἢ μικρός, ὁ νόμος τὸν παιδεύει ἀφέντως κατὰ τὸ σφάλμα του, ἃς εἶνε καὶ ὁ πρῶτος ἀξιωματικός.

"Αρθρον 32.—Τὸ δίκαιον τοῦ νὰ διδῇ ὁ κάθε πολίτης ἔγγραφον ἀναφορὰν καὶ νὰ προσκλαίεται διὰ καμμίαν ἐνόχλησιν, ὅπου τῷ γίνεται, πρὸς ἐκείνους, ὅπου ἔχουν τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἔθνους εἰς τὸ χεῖρ τους, δὲν ἔχει νὰ ἐμποδίζεται κατ' οὐδέ-

27.—Que tout individu qui usurperait la souveraineté, soit à l'instant mis à mort par les hommes libres.

28.—Un peuple a toujours le droit de revoir, de réformer et de changer sa constitution. Une génération ne peut assujétir à ses lois les générations futures.

29.—Chaque citoyen a un droit égal de concourir à la formation de la loi et à la nomination de ses mandataires ou de ses agents.

30.—Les fonctions publiques sont essentiellement temporaires; elles ne peuvent être considérées comme des distinctions ni comme des récompenses, mais comme des devoirs.

31.—Les délits des mandataires du peuple et de ses agents, ne doivent jamais être impunis. Nul n'a le droit de se prétendre plus inviolable que les autres citoyens.

32.—Le droit de présenter des pétitions aux dépositaires de l'autorité publique ne peut, en aucun cas, être interdit, suspendu ni limité.

να τρόπον, μήτε νὰ τὸν εἰποῦν πῶς δὲν εἶνε καιρὸς ἢ τόπος, ἀλλ' ὅποιαν ὥραν καὶ ἂν πηγαίῃ ὁ παραπονούμενος πολίτης, νὰ εἶνε δεκτὴ ἡ ἀναφορά του.

"*Αρθρον 33.*—Τὸ νὰ ἀντιστέκεται ὁ κάθε πολίτης ὅταν τὸν καταθλίβουν καὶ τὸν ἀδικοῦν, εἶνε ἀποτέλεσμα τῶν ἄνω ρηθέντων δικαίων του· διότι κανένας δὲν ἀντιστέκεται, ὅταν ἡξυρῇ πῶς θεὸς νὰ λάβῃ τὸ δίκαιόν του μετὰ τὴν συνδρομὴν τοῦ νόμου.

"*Αρθρον 34.*—"Ὅταν ἓνας μόνος κάτοικος τοῦ βασιλείου ταύτου ἀδικηθῇ, ἀδικεῖται ἢ πολεμεῖται κάθε πολίτης, διὰ τοῦτο δὲν ἔμπορεῖ ποτὲ κανεὶς νὰ εἰπῇ, ὅτι ἡ τάδε χώρα πολεμεῖται, δὲν μὲ μέλλει, διότι ἐγὼ ἡσυχάζω εἰς τὴν ἰδικήν μου· ἀλλ' ἐγὼ πολεμοῦμαι, ὅταν ἡ τάδε χώρα πάσχη ὡς μέρος τοῦ ὅλου ὅπου εἶμαι· ὁ Βούλγαρος πρέπει νὰ κινῆται, ὅταν πάσχη ὁ Ἕλληνας· καὶ τοῦτος πάλιν δι' ἐκεῖνον· καὶ ἀμφοτέρωι διὰ τὸν Ἀλβανὸν καὶ τὸν Βλάχον.

"*Αρθρον 35.*—"Ὅταν ἡ Διοίκησις βιάζῃ, ἀθετῇ, καταφρονῇ τὰ δίκαια τοῦ λαοῦ καὶ δὲν εἰσακούῃ τὰ παράπονά του, τὸ νὰ κάμῃ τότε ὁ λαὸς ἢ κάθε μέρος τοῦ λαοῦ ἐπανάστασιν, νὰ ἀρπάξῃ τὰ ἄρματα καὶ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς τυράννους του, εἶνε τὸ πλέον ἱερὸν ἀπὸ ὅλα τὰ δικάιά του, καὶ τὸ πλέον ἀπαραίτητον ἀπὸ ὅλα τὰ χρέη του. "Ἄν εὕρισκωνται ὅμως εἰς τόπον, ὅπου εἶνε περισσότεροι τυράννοι, οἱ πλέον ἀνδρεῖοι πατριῶται καὶ φιλελεύθεροι πρέπει νὰ πιάσουν τὰ περάσματα τῶν δρόμων καὶ τὰ ὕψη τῶν βουνῶν, ἐν ὅσῳ ν' ἀνταμωθοῦν πολλοί, νὰ πληθύνῃ ὁ ἀριθμὸς των, καὶ τότε νὰ ἀρχίσουν τὴν ἐπιδρομὴν κατὰ τῶν τυράννων, κάμνοντες εἰς κάθε δέκα ἀνθρώ-

33.—La résistance à l'oppression est la conséquence des autres droits de l'homme.

34.—Il y a une oppression contre le cors social lorsqu'un seul de ses membres est opprimé. Il y a oppression contre chaque membre lorsque le corps social est opprimé.

35.—Quand le gouvernement viole les droits du peuple, l'insurrection est pour le peuple et pour chaque portion du peuple, le plus sacré des droits et le plus indispensable des devoirs.

πους ἓνα δέκαρχον. εἰς τοὺς 50 πεντηκόνταρχον, εἰς τοὺς ἑκατὸν ἑκατόνταρχον· καὶ ὁ χιλιάρχος ἔχει δέκα ἑκατοντάρχους καὶ ὁ στρατηγὸς τρεῖς χιλιάρχους, ὁ δὲ ἀρχιστράτηγος πολλοὺς στρατηγούς.

Τὰ χρέη τῶν πόλεων, πολιτειῶν, χωρῶν, καὶ τῶν κατὰ μέρος πολιτῶν, ὅπου ἐχρεωστοῦντο παρθέντα πρὸ πέντε χρόνων, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα ἐπληρώνετο διάφορον εἰς τοὺς δανειστάς, ἢ παροῦσα διοικήσεις τὰ ἀναιρεῖ, καὶ οἱ δανεισται δὲν ἔχουν νὰ ζητοῦν εἰς τὸ ἐξῆς μῆτε κεφάλαιον, μῆτε διάφορον ἀπὸ τοῦς χρεώστας, ὥσάν ὅπου ἐπῆραν τὰ δάνειά των, διότι διπλώνουν τὰ κεφάλαια εἰς πέντε χρόνους.

ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΕΝΗΣ
ΠΡΑΞΕΩΣ ΚΑΙ ΨΥΧΗ
ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ

ΤΑΞΙΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΙ
ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΠΑΚΟΛΟΥΘΩΝΤΑΙ
ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

ACTE CONSTITUTIONNEL

Περὶ τῆς Δημοκρατίας.

De la République.

**Ἀρθρον 1.*—Ἡ Ἑλληνικὴ Δημοκρατία εἶνε μία, μ' ὅλον ὅπου συμπεριλαμβάνει εἰς τὸν κόλπον τῆς διάφορα γένη καὶ θρησκείας· δὲν θεωρεῖ τὰς διαφορὰς τῶν λατρειῶν μὲ ἑθρικὸν μάτι· εἶνε ἀδιαίρετος, μ' ὅλον ὅπου ποταμοὶ καὶ πελάγη διαχωρίζουν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς, αἱ ὅποίαι ὅλαι εἶνε ἓνα συνεσφιγμένον ἀδιάλυτον σῶμα.

1.—La République Française est une et indivisible.

Περὶ διαιρέσεως τοῦ λαοῦ.

De la distribution du Peuple.

**Ἀρθρον 2.*—Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, τουτέστιν ὁ εἰς τοῦτο τὸ βασίλειον κατοι-

2.—Le peuple français est distribué, pour l'exercice de sa

κῶν, χωρὶς ἐξαίρεσιν θρησκείας καὶ γλώσσης, διαμοιράζεται εἰς πρώτας συναθροίσεις εἰς τὰς τοπαρχίας, διὰ τὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν του, ἤγουν συναθροίζεται εἰς κάθε ἐπαρχίαν διὰ τὰ δώσῃ τὴν γνώμην του ἐπάνω εἰς κανένα πρόβλημα.

Ἀρθρον 3.— Διαμοιράζεται διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς διοικήσεως καὶ διὰ τὰ γίνεσθαι ἡ δικαιοσύνη ὁμοιοτρόπως, εἰς ἐπαρχίας, τοπαρχίας καὶ προεστάτα. Ἡ γουν ἐπαρχία λέγεται ἡ Θεσσαλία, τοπαρχία ἡ Μαγνησία (ἤγουν τοῦ Βόλου τὰ χωρὶά) καὶ προεστάτον ἡ πολιταρχία τῆς Μακρονήσου ἐπάνω εἰς δώδεκα χωρία.

Περὶ τῆς τάξεως τῶν πολιτῶν.

Ἀρθρον 4.— Κάθε ἄνθρωπος γεννημένος καὶ κατοικῶν εἰς αὐτὸ τὸ βασίλειον εἰκοσιενὸς χρόνου ἡλικίας, εἶνε πολίτης.

Κάθε ξένος εἰκοσιενὸς σωστοῦ χρόνου, ὅστις κατοικῶντας εἰς αὐτὸ τὸ βασίλειον πρὸ ἐνὸς χρόνου ζῇ μὲ τὸ ἐργόχειρόν του, εἶνε πολίτης.

Ἐκεῖνος, ὁποῦ ἀγοράζει ἓνα ὑποστατικόν, εἶνε πολίτης.

Ἐκεῖνος ὁποῦ νυμφεύεται μίαν ἑλληνίδα, εἶνε πολίτης.

Ἐκεῖνος ὁποῦ παίρνει ἓνα ψυχοπαίδι, εἶνε πολίτης.

Ἐκεῖνος, ὁποῦ ὁμιλεῖ τὴν ἀπλὴν ἢ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ βοηθεῖ τὴν Ἑλλάδα, ἃς διατρίβῃ καὶ εἰς τοὺς ἀντίποδας (ἐπειδὴ τὸ ἑλληνικὸν προζύμι ἐξάπλωθη καὶ εἰς τὰ δύο ἡμισφαίρια) εἶνε Ἑλλήν καὶ πολίτης.

Ἐκεῖνος, ὁποῦ εἶνε χριστιανὸς καὶ δὲν ὁμιλεῖ τὴν ἀπλὴν ἢ τὴν ἑλληνικὴν διάλε-

souveraineté, en assemblées primaires de cantons.

3.— Il est distribué, pour l'administration et pour la justice, en départements, districts, municipalités.

De l'état des Citoyens.

4.— Tout homme né et domicilié en France, âgé de vingt et un ans accomplis ;

Tout étranger âgé de vingt et un ans accomplis, qui, domicilié en France depuis une année,

Y vit de son travail,
Ou acquiert une propriété,
Ou épouse une Française,

Ou adopte un enfant,

Ou nourrit un vieillard ;

κτον, ἀλλὰ μόνον βοηθεῖ τὴν Ἑλλάδα, εἶνε πολίτης.

Καὶ τέλος πάντων κάθε ξένος, τὸν ὁποῖον ἡ διοίκησις στοχάζεται πῶς εἶνε ἄξιος κάτοικος τῆς πατρίδος, ἤγουν καθὼς ἓνας καλὸς τεχνίτης, ἓνας προκομμένος διδάσκαλος, ἓνας ἄξιος πατριώτης, εἶνε δεκτὸς εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἡμπορεῖ νὰ μετέρχεται ἰσοτίμως τὰ δίκαια, ὅπου καὶ ὅλοι οἱ συμπολίται.

Ἐνας ξένος φιλόσοφος ἡ τεχνίτης εὐρωπαῖος, ὅπου ἀφήσῃ τὴν πατρίδα του καὶ ἔλθῃ νὰ κατοικήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, μὲ σκοπὸν νὰ μεταδώσῃ τὴν σοφίαν του ἢ τὴν τέχνην του, ὅχι μόνον θεωρεῖται ὡς καθαυτὸ πολίτης, ἀλλὰ καὶ μὲ δημόσια ἔξοδα νὰ τῷ ἐγείρεται ἓνας ἀνδριὰς μαρμαρένιος μὲ τὰ παράσημα τῆς διδασκαλίας ἢ τῆς τέχνης του, καὶ ὁ πλέον σοφὸς ἑλληνικὸς κάλαμος νὰ γράφῃ τὴν ἱστορίαν τῆς ζωῆς του.

Ἀρθρον δ.— Χάνει τὰ δίκαια τοῦ πολίτου ἐκεῖνος, ὅπου ἐγινεν ἐντόπιος εἰς ξένον βασιλεῖον, καὶ δὲν βοηθεῖ τὴν πατρίδα του καὶ ἀπ' ἐκεῖ, μὲ ὅποιον τρόπον ἡμπορεῖ, ἀλλ' ἀδιαφορεῖ εἰς τὰς προσταγὰς τῆς. Ὁμοίως καὶ ἐκεῖνος ὅπου δέχεται ὀφφίκιον, ἢ δούλευσιν, ἢ χαρίσματα ἀπὸ χερί τυράννου. Ὁ τοιοῦτος δὲν λέγεται πλέον πολίτης, ἀλλὰ προδότης· ὅθεν καὶ νὰ ἀποδιώκεται μακράν καὶ ἐμπιστοσύνη αὐτῷ νὰ μὴ δίδεται. Προσέτι τὰ χάνει καὶ ἓνας ὅπου ἔπταισε καὶ κατὰ τὸν νόμον καταδικάζεται εἰς κρίσιν, ἐν ὧσιν ν' ἀθωωθῇ.

Ἐξ ἐναντίας εἶνε γενναῖος πολίτης, ἀξιέπαινος κάτοικος καὶ φίλτατος θνητὸς ἐπὶ τῆς γῆς εἰς τοὺς συμπολίτας του ἐκεῖνος, ὅστις διατρίψας εἰς ξένους τόπους ἔμαθε μίαν τέχνην, ἢ ἐσπούδασε

Tout étranger enfin, qui sera jugé par le corps législatif avoir bien mérité de l'humanité,

Est admis à l'exercice des droits de citoyen Français.

5.—L'exercice des droits de citoyen se perd,

Par la naturalisation en pays étranger ;

Par l'acceptation de fonctions ou faveurs émanées d'un gouvernement non populaire ;

Par la condamnation à des peines infamantes ou afflictives, jusqu'à réhabilitation.

μίαν ἐπιστήμην, ἣ τὴν ναυτικήν, καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὴν πατρίδα. Ἐκείνου τὸ ὄνομα, καὶ ἡ πόλις ὅπου τὸν ἔδωκε τὸ εἶνε, καὶ τὸ γένος, νὰ καταγράφεται εἰς τὸν δημόσιον κώδικα, ὅχι μόνον ὡς πολίτου, ἀλλὰ καὶ ὡς εὐεργέτου τῆς πατρίδος· νὰ τῷ δίδεται εὐθὺς ἀξίωμα κατὰ τὴν προκοπὴν του.

"*Ἀρθρον 6.*—Ἡ χρῆσις τῶν δικαίων τοῦ πολίτου μένει ἀνενέργητος τότε, ὅταν εἶνε ἐγκαλεσμένος εἰς τὴν κρίσιν, καὶ ὅσον καιρὸν ἤθελε βασιτάξῃ ἡ κρισιολογία, ἐν ὅσῳ νὰ τελειώσῃ πρὸς ὄφελός του.

Περὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ λαοῦ

"*Ἀρθρον 7.*—Ὁ αὐτοκράτωρ λαὸς εἶνε ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ βασιλείου τούτου χωρὶς ἐξαίρεσιν θρησκείας καὶ διαλέκτου, Ἑλλήνες, Βούλγαροι, Ἀλβανοί, Βλάχοι, Ἀρμένιοι, Τούρκοι καὶ κάθε ἄλλο εἶδος γενεᾶς.

"*Ἀρθρον 8.*—Αὐτὸς ὁ λαὸς μόνος του ὀνοματίζει τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς τὸ κοινὸν συμβούλιον τοῦ ἔθνους.

"*Ἀρθρον 9.*—Αὐτὸς δίδει τὴν ἄδειαν τῆς ἐκλογῆς του εἰς τοὺς ἀναμεταξύ του διαλεκτάς, νὰ διαλέξουν τοὺς δημοσίους νομοκράτορας, τοὺς ἐγκληματικούς κριτάς καὶ τοὺς λοιποὺς ἀξιωματικούς.

"*Ἀρθρον 10.*—Αὐτὸς ὁ λαὸς βουλευέται, ἂν εἶνε οἱ διωρισμένοι νόμοι καλοὶ διὰ τὴν εὐδαιμονίαν του· καὶ εἰ μὲν εἶνε καλοί, τοὺς φυλάττει, εἰ δὲ καὶ ἔχει λόγον νὰ ἀντειπῇ, προβάλλει εἰς τὴν Διοίκησιν τὸ τί τὸν πειράζει.

Περὶ τῶν πρώτων συναθροίσεων.

"*Ἀρθρον 11.*—Αἱ πρώται συναθροίσεις τοῦ λαοῦ, ἔχουν ἐκείναι, ὅπου γίνονται

6.—L'exercice des droits de citoyen est suspendu,—Par l'état d'accusation ;—Par un jugement de contumace, tant que le jugement n'est pas anéanti.

De la Souveraineté du peuple.

7.—Le peuple souverain est l'universalité des citoyens Français.

8.—Il nomme immédiatement ses députés.

9.—Il délègue à des électeurs le choix des administrateurs, des arbitres publics, des juges criminels et de cassation.

10.—Il délibère sur les lois.

Des Assemblées primaires.

11.—Les assemblées primaires se composent des citoyens do-

διὰ τὰ ἀποφασισθῶν, ποῖοι ἔχουν τὰ ἐκλεχθῶσιν ὥς ἀπεσταλμένοι, συγκροτοῦνται ἀπὸ κατοίκους, οἵτινες εὐρέθησαν τὰ ἔχουν σπίτια πρὸ ἑξ μηνῶν τοῦλάχιστον εἰς τὴν τοπαρχίαν ἐκείνην, ὅπου γίνεται ἡ συνάθροισις.

"*Άρθρον 12.*—Αὐταὶ αἱ πρῶται συναθροίσεις εἶνε συνθεμέναι ἀπὸ 200 πολιτῶν τοῦλάχιστον, καὶ ἀπὸ 600 τὸ περισσότερο, προσκαλεσμένους τὰ δώσουν τὴν γνώμην τους.

"*Άρθρον 13.*—Αὐταὶ αἱ πρῶται συναθροίσεις, προτοῦ τὰ ἔμβουν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐκλογῆς, διορίζουν πρῶτον ἕναν πρόεδρον, ἕναν γραμματικὸν τὰ γράφει τὰ λεγόμενα καὶ ἕνα ψηφοφόρον ἥτοι ἐκεῖνον, ὅπου βαστᾷ τὴν στάμνον, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ρίπτονται τὰ χαρτάκια, ἐπάνω τῶν ὁποίων εἶνε γραμμένη ἡ γνώμη καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κατοίκου, ὅπου τὴν δίδει.

"*Άρθρον 14.*—Τὸ ζαμπητλήκι, διὰ τὰ βασταχθῆ ἡ εὐταξία εἰς τὴν συνάθροισιν αὐτὴν διορίζεται παρὰ τῶν ἰδίων πολιτῶν ἀπ' ἀναμεταξύ των.

"*Άρθρον 15.*—Κανένας εἰς τὴν τοιαύτην συνέλευσιν τὰ μὴν ἔρχεται ἀρματωμένος.

"*Άρθρον 16.*—Αἱ ἐκλογαὶ γίνονται ἐγγράφως, ἢ μὲ μεγάλην φωνήν, καθὼς θέλει καθένας τῶν ἐκλεγόντων πολιτῶν.

"*Άρθρον 17.*—Μία πρώτη συνάθροισις μιᾶς τοπαρχίας δὲν ἠμπορεῖ κατ' οὐδένα τρόπον τὰ προσδιορίσει εἰς ἄλλην τοπαρχίαν τὸ τὰ συναθροίζονται κατὰ τὸν τρόπον, ὅπου καὶ αὐτὴ ἄλλ' ἢ καθεμία εἶνε ἐλευθέρα καθὼς τὸ κρίνει καλλιώτερον.

"*Άρθρον 18.*—Οἱ ψηφοφόροι βεβαιώνουσι τὴν ψῆφον τῶν κατοίκων, ὅπου δὲν ἤξευρον τὰ γράψουν, καὶ θέλουν τὰ εἶνε ἐγγράφως ἡ γνώμη των.

miciliés depuis six mois dans chaque canton.

12.—Elles sont composées de deux cents citoyens au moins, de six cents au plus, appelés à voter.

13.—Elles sont constituées par la nomination d'un président, de secrétaires, de scrutateurs.

14.—Leur police leur appartient.

15.—Nul n'y peut paraître en armes.

16.—Les élections se font au scrutin, ou à haute voix, au choix de chaque votant.

17.—Une assemblée primaire ne peut, en aucun cas, prescrire un mode uniforme de voter.

18.—Les scrutateurs constatent le vote des citoyens qui ne sachant pas écrire, préfèrent de voter au scrutin.

"*Άρθρον 19.*—Αἱ γινώμαι, ὅπου δίδονται περὶ τῶν νόμων, εἶναι τὸ ναί, ἢ τὸ ὄχι· ἤγουν οἱ θέλοντες ἐκεῖνον τὸν νόμον γράφουν τὸ ὄνομά τους καὶ ἓνα ναί· καὶ οἱ μὴ θέλοντές τον γράφουν τὸ ὄνομά τους καὶ ἐν ὄχι· καὶ οἱ περισσότεροι κυριεύουσι.

"*Άρθρον 20.*—Ἡ θέλησις τῆς πρώτης συναθροίσεως κηρύττεται ἔτσι. Οἱ πολῖται τῆς τοπαρχίας τάδε... συναχθέντες εἰς πρώτην συνάθροισιν τῇ πρώτῃ Μαΐου 1798, τὸν ἀριθμὸν 600 ψηφισταί, ψηφοῦσιν ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως τάδε... ἢ κατὰ τῆς ὑποθέσεως τάδε... ὄντες οἱ περισσότεροι τὸν ἀριθμὸν 350 ἐναντίον 250.

Περὶ τῆς ἐθνικῆς παραστήσεως.

"*Άρθρον 21.*—Παρασταίνει ὅλον τὸ ἔθνος τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, τὸ ὅποῖον εἶνε ὡς θεμέλιον τῆς ἐθνικῆς παραστήσεως, καὶ ὄχι μόνον οἱ πλοῦσιοι ἢ οἱ πρεστοὶ (τουρκ. κοτζιαμπασίδες).

"*Άρθρον 22.*—Σαράντα χιλιάδες ὑποκείμενα ἔχουν νὰ ἐκλέξουν ἓναν ἀπ' ἀναμεταξύ τους, διὰ νὰ γένῃ ἀπεσταλμένος εἰς τὸ Νομοδοτικὸν Σῶμα.

"*Άρθρον 23.*—Κάθε συνένωσις τῶν πρώτων συναθροίσεων ὅπου ἦτο ἀπὸ 39 ἕως 41 χιλιάδας ἀνθρώπων, ὀνοματίζει ἓναν ἀπεσταλμένον.

"*Άρθρον 24.*—Ὁ ὀνοματισμὸς γίνεται μόνον κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ψήφων· ἤγουν ποτὲ οἱ ὀλιγώτεροι δὲν ἔχουν κύρος, ἅς εἶνε ὅσον πλοῦσιοι καὶ ἂν εἶνε.

"*Άρθρον 25.*—Κάθε πρώτη συνάθροισις κάμνει τὴν σύναξιν τῶν ψήφων τῆς, καὶ στέλλει ἓναν ἐπιθεωρητὴν ἐκεῖ, ὅπου εἶνε ἡ μεγαλύτερα συνάθροισις εἰς τὴν μέσσην τῆς τοπαρχίας, διὰ νὰ ἐπικρίνῃ τὴν ἐκλογὴν. ὅπου ἔγινε διὰ τὸν ἐκλεχθέντα,

19.—Les suffrages sur les lois sont donnés par oui et par non.

20.—Le vœu de l'assemblée primaire est proclamé ainsi : Les citoyens réunis en assemblée primaire de... au nombre de... votants, votent pour ou votent contre, à la majorité de...

De la Représentation nationale.

21.—La population est la seule base de la représentation nationale.

22.—Il y a un député en raison de quarante mille individus.

23.—Chaque réunion d'assemblées primaires résultant d'une population de 39.000 à 41.000 âmes, nomme immédiatement un député.

24.—La nomination se fait à la majorité absolue des suffrages.

25.—Chaque assemblée fait le dépouillement des suffrages, et envoie un commissaire pour le recensement général, au lieu désigné comme le plus central.

καὶ δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ πηγαίνουν ὅλοι οἱ κάτοικοι.

"Αρθρον 26.—Ἄν ἡ πρώτη ἐπικρισις τῆς συναθροίσεως δὲν περιέχει ἱκανῶς τὸν περισσότερον ἀριθμόν, ἀλλ' εἶνε καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἀντιφάσκοντα μέρη, ἴσια, ἴσια, πρέπει νὰ γίνη καὶ δευτέρα συνάθροισις, καὶ τότε ψηφίζουσι περὶ τῶν δύο πολιτῶν, οἵτινες ἤγνωσαν εἰς τὸν ἑαυτὸν των τὰς περισσοτέρας ψήφους τῶν κατόικων.

"Αρθρον 27.—Ἄν αἱ ψῆφοι εἶνε ἰσάριθμοι, ἤγουν 300 εἶνε διὰ τὸν Πέτρον καὶ 300 διὰ τὸν Παῦλον, ὁ γεροντότερος προτιμᾶται τόσον διὰ νὰ ὑποψηφισθῇ, ὅσον καὶ διὰ νὰ ἐκλεχθῇ· ὅταν ὅμως καὶ οἱ δύο εἶνε τῆς αὐτῆς ἡλικίας, τότε ὁ κληρὸς ξεχωρίζει.

"Αρθρον 28.—Κάθε προκομμένος κατ'οὐκὸς μετερχόμενος τὰ δίκαια τοῦ πολίτου, εἶνε ἄξιος νὰ ἐκλεχθῇ εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς Δημοκρατίας.

"Αρθρον 29.—Κάθε ἀπεσταλμένος τοποτηρητῆς εἶνε κτῆμα ὀλοκλήρου τοῦ Ἔθνους· ἤγουν δὲν θεωρεῖται πῶς εἶναι ἀπ' ἐκείνην, ἢ ἐκείνην τὴν τοπαρχίαν, ἀλλὰ πῶς εἶνε ὁλονῶν μας.

"Αρθρον 30.—Ἄν τύχη καὶ ὁ ἐκλεχθεὶς δὲν δέχεται τὴν ἐκλογὴν, ἢ ζητεῖ νὰ ἀφεθῇ πλέον ἀπὸ τὴν δουλεύειν, ἢ τὸν εὐγαλεν ἢ διοικήσεις ἀπὸ τὴν ἀξίαν του διὰ καμμίαν αἰτίαν εὐλογοφανῆ, ἢ ἀπέθανεν, αἱ πρῶται συναθροίσεις, ὁποῦ τὸν ὀνομάτισαν, ἔχουν ἄλλον ἔτοιμον διάδοχόν του, διὰ νὰ βάλουν εἰς τὸν τόπον του.

"Αρθρον 31.—Ἐνας ἀπεσταλμένος τοποτηρητῆς, ὁποῦ ἐξήγησε ν' ἀφεθῇ καὶ τὸν δέδοθῃ ἢ ἄδεια ἀπὸ τὴν Διοίκησιν, δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀφήσῃ τὴν δουλειά του, ἐν ὅσῳ δὲν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ὁποῦ ἔχει νὰ

26.—Si le premier recensement ne donne point de majorité absolue, il est procédé à un second appel, et on vote entre les deux citoyens qui ont réuni le plus de voix.

27.—En cas d'égalité de voix, le plus âgé a la préférence, soit pour être ballotté, soit pour être élu. En cas d'égalité d'âge, le sort décide.

28.—Tout Français exerçant les droits de citoyen, est éligible dans l'étendue de la République.

29.—Chaque député appartient à la nation entière.

30.—En cas de non-acceptation, démission, déchéance ou mort d'un député, il est pourvu à son remplacement par les assemblées primaires qui l'ont nommé.

31.—Un député qui a donné sa démission, ne peut quitter son poste qu'après l'admission de son successeur.

ἐμβῇ εἰς τὸν τόπον του καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ ἔργον τοῦ ἐβγαλμένου.

"*Ἀρθρον 32.*—Ὁ λαὸς τοῦ βασιλείου τούτου συμμαζώνεται κάθε χρόνον εἰς τὴν πρώτην τοῦ Μαΐου, διὰ τὰ κάμη τὰς ἐκλογὰς τῶν τοποτηρητῶν του.

"*Ἀρθρον 33.*—Ὁ λαὸς κρίνει καὶ ἀποφασίζει δι' αὐτὰς τὰς ἐκλογὰς, ὅσος καὶ ἂν εἴναι ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιτῶν, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὸ δίκαιον νὰ δώσουν ψῆφον εἰς αὐτάς.

"*Ἀρθρον 34.*—Αἱ πρῶται συναθροίσεις γίνονται καὶ ἔξω τῆς τάξεως, ἡγουν ἂς μὴν εἶναι καὶ ἡ πρώτη Μαΐου ἡγουν ὅταν τὸ ἕνα πέμπτον τῶν πολιτῶν ἐκείνων, ὅπου ἔχουν τὸ δίκαιον νὰ δώσουν τὴν γνώμην τους εἰς αὐτάς, ζητᾷ διὰ νὰ γίνου.

"*Ἀρθρον 35.* Ἡ συνάθροισις γίνεται (ὅταν τύχη τοιαύτη περίστασις ὡς ἡ 34) διὰ μέσου τῶν προεστῶν τοῦ τόπου ἐκείνου, ὅπου εἶναι ἡ συνήθεια νὰ γίνεταί πάντοτε.

"*Ἀρθρον 36.*—Αὐταὶ αἱ ἔξω τῆς τάξεως συναθροίσεις (ἡγουν ἐκεῖναι, ὅπου γίνονται εἰς ἄλλον καιρὸν, καὶ ὅχι εἰς τὴν πρώτην Μαΐου) τότε ἡμποροῦν νὰ βουλευώνται καὶ ν' ἀποφασίσουν ὅταν ἕνας παραπάνω ἀπὸ τοὺς μισοὺς πολίτας ἐκείνους, ὅπου ἔχουν δίκαιον νὰ δώσουν τὴν γνώμην τους, εἶναι παρόντες· τουτέστιν ὁ σωστὸς ἀριθμὸς τῶν ψηφιστῶν εἶναι 600, πρέπει νὰ εἶναι 301, ὅταν θὲ νὰ γίνη ἡ ἔξω τῆς τάξεως συνάθροισις.

Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συναθροίσεων.

"*Ἀρθρον 37.*—Οἱ πολῖται, ἐνωμένοι εἰς πρῶτας συναθροίσεις, ὀνοματίζουν ἕναν ἐκλέκτορα, ὅταν εἶναι αὐτοὶ 200 τὸν ἀριθμὸν· εἰ δὲ καὶ εἶναι ἀπὸ τοὺς 201 ἕως

32.—Le peuple Français s'assemble tous les ans, le premier mai, pour les élections.

33.—Il y procède quel que soit le nombre des citoyens ayant droit d'y voter.

34.—Les assemblées primaires se forment extraordinairement, sur la demande du cinquième des citoyens qui ont droit d'y voter.

35.—La convocation se fait, en ce cas, par la municipalité du lieu ordinaire du rassemblement.

36.—Ces assemblées extraordinaires ne délibèrent qu'autant que la moitié, plus un, des citoyens qui ont droit d'y voter, sont présents.

Des Assemblées électorales.

37.—Les citoyens réunis en assemblées primaires, nomment un électeur à raison de 200 citoyens, présents ou non; deux

τοὺς 400, ὀνοματίζουσιν δύο ἐκλεκτορας. καὶ ἂν εἶνε ἀπὸ τοὺς 401 ἕως τοὺς 600, ὀνοματίζουσιν τρεῖς.

Ἔρθρον 38.—Βαστῶνται, διαρκοῦσι καὶ γίνονται κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον αἱ ἐκλεκτικαὶ συναθροίσεις, καθὼς καὶ αἱ πρῶται ὅπου εἶπαμεν (ἔρθρον 11, 12, 13)· ἤγουν αἱ πρῶται συναθροίσεις γίνονται ἐγγράφως, ἡ μὲ τὴν φωνήν, ἔτζι καὶ αὐται. Ἐκεῖ εἶνε 600 ψηφιστὰι τοῦλάχιστον διὰ τὰ ἐκλέξουσιν τρεῖς, ἐδῶ πάντων ὁμοίως.

Περὶ τοῦ Νομοδοτικοῦ Σώματος.

Ἔρθρον 39.—Τὸ Νομοδοτικὸν Σῶμα, ὅπερ καὶ Βουλὴ ὀνομάζεται, εἶνε συνθεμένον ἀπὸ 750 ὑποκειμένα. Οἱ μὲν 500 εἶνε οἱ νεώτεροι, καὶ ὀνομάζεται ἡ Βουλὴ τῶν 500· αὐτοὶ προβάλλουσιν νόμους. Οἱ δὲ 250 οἱ γεροντότεροι καὶ ὀνομάζεται Βουλὴ τῶν γερόντων· αὐτοὶ ἐπικυρώνουσιν τοὺς προβληθέντας νόμους παρὰ τῶν 500 ἢ τοὺς ἀκυροῦσιν, ἂν δὲν τοὺς εὗρουν εὐλογον. Ἐκεῖνοι, ὡς νεώτεροι, εἶνε ἐφευρετικοὶ καὶ δραστήριοι· τοῦτοι ὡς γεροντότεροι, κριτικώτεροι καὶ ἐξερευνητικοί. Τὸ σῶμα τοῦτο εἶνε ἐν αἰώνιον εἰς τὸ ἔργον του. Ἄν καὶ ἀλλάζουσιν τὰ ὑποκείμενα, τὸ σῶμα ὅμως μένει ὁλόκληρον, καὶ αἱ προσταγαὶ του δὲν ἀλλάζουσιν μὲ τὴν ἀλλαγὴν τῶν ὑποκειμένων.

Ἔρθρον 40.—Ἀλλάζονται ἡ κυρώνονται τὰ μέλη τοῦ Νομοδοτικοῦ Σώματος κάθε χρόνον.

Ἔρθρον 41.—Ἡ ἔνωσις ὅλων τῶν ἀπεσταλμένων τοποτηρητῶν, ὅπου ἐστάθησαν ἀπὸ τὰς ἐκλεκτικὰς συναθροίσεις, πρέπει νὰ εὗρεθῶν εἰς τὸν τόπον ὅπου τοῖς ἐδιορίσθη, διὰ τὰ κάμουν ἀρχὴν τῆς

dépuis 301 jusqu'à 400 ; trois depuis 501 jusqu'à 600.

38.—La tenue des assemblées électorales, et le mode des élections sont les mêmes que dans les assemblées primaires.

Du corps législatif.

39.—Le corps législatif est un, indivisible et permanent. [art. 44 de la constitution de l'an III (1795) : «Le corps législatif est composé d'un conseil des anciens et d'un conseil des cinq cents». art. 53 : «L'un et l'autre conseil est renouvelé tous les ans par le tiers». Art. 60 : En aucun cas, les deux conseils ne peuvent se réunir dans une même sale». Art. 73 : «Le conseil des cinq cent est invariablement fixé à ce nombre». art. 82 de la même constitution : «Le conseil des anciens est composé de deux cent cinquante membres».]

40.—Sa session est d'un an.

41.—Il se réunit le premier juillet.

ἐπιχειρήσεώς των, εἰς τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ Ἰουλίου μηνός.

Ἀρθρον 42.— Αὐτὸ τὸ Νομοδοτικὸν Σῶμα ὀνομάζεται Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ὡσάν, ὅπου παρασταίνει ὅλον τὸ ἔθνος· αὐτὸ λοιπὸν ὅταν ἐκδίδει προσταγὰς καὶ νόμους, τότε πιάνονται καὶ εἶνε δίκαιοι, ὅταν εἶνε τοῦλάχιστον ἓνας περισσότερον ἀπὸ τοὺς μισοὺς τοποτηρητάς, καὶ ὅχι μόνον μερικοί.

Ἀρθρον 43.— Οἱ ἀπεσταλμένοι αὐτοὶ δὲν εἶνε συγχωρημένον νὰ κυνηγηθοῦν, νὰ ἐγκαλεσθοῦν, καὶ νὰ κριθοῦν ποτὲ διὰ τὰς ιδέας καὶ γνώμας, ὅπου ἐφάνέρωσαν ἐν τῇ μέσῳ τοῦ Νομοδοτικοῦ Σώματος· ἤγουν εἶνε πάντῃ ἐλεύθεροι νὰ εἰποῦν ἐκεῖνο, ὅπου στοχάζονται διὰ ὠφελιμώτερον εἰς τὴν πατρίδα, χωρὶς καμμίαν συστολήν.

Ἀρθρον 44.— Αὐτοὶ ἔμποροῦν νὰ κατακρατηθοῦν, ὅταν κάμουν κανένα ἐγκλημα βαρὺ, καθὼς φόνον ἢ ἄλλο τοιοῦτον· ὅμως ἢ ἀπόφασις τοῦ νὰ τοὺς πηγαίνουν εἰς κανένα τόπον, πρέπει νὰ γίνῃ μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ Νομοθετικοῦ Σώματος. Ἐπειδὴ καὶ αὐτὰ τὰ ὑποκείμενα εἶνε ἱερά καὶ παρασταίνουν τὸ Γένος ὁλόκληρον· ὅθεν πρέπει τὸ ὁλόκληρον Γένος ὅπου παρασταίνεται ἀπὸ τὸ Νομοθετικὸν Σῶμα, νὰ τοὺς καταδικάσῃ.

*Περὶ Συνεδρίων
τοῦ Νομοθετικοῦ Σώματος.*

Ἀρθρον 45.— Τὰ Συνέδρια τοῦ Νομοθετικοῦ Σώματος εἶνε δημόσια καὶ φανερά.

Ἀρθρον 46.— Ὅλα, ὅσα καὶ ἂν εἴπουν εἰς τὸ Συνέδριον, γράφονται καὶ λέγονται πρακτικά· αὐτὰ λοιπὸν τὰ πρακτικὰ νὰ τυπώνωνται διὰ νὰ ἡξεύρη ὁ λαὸς διαβάζοντάς τα.

42.—L'assemblée nationale ne peut se constituer, si elle n'est composée au moins de la moitié des députés, plus un.

43.—Les députés ne peuvent être recherchés, accusés ni jugés en aucun temps, pour les opinions qu'ils ont énoncées dans le sein du corps législatif.

44.—Ils peuvent, pour fait criminel, être saisis en flagrant délit; mais le mandat d'arrêt ni le mandat d'amener ne peuvent être décernés contre eux qu'avec l'autorisation du corps législatif.

*Tenue des séances
du Corps législatif.*

45.—Les séances de l'assemblée nationale sont publiques.

46.—Les procès-verbaux de ses séances seront imprimés.

"*Ἀρθρον 47.*—Τὸ συνέδριον δὲν ἡμπορεῖ νὰ βουλευθῇ καὶ ν' ἀποφασίσῃ, ἂν δὲν εἶνε τὰ ἥμισυ μέλη παρόντα.

"*Ἀρθρον 48.*—Τὸ συνέδριον δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ὁμιλίαν ἀπὸ κανένα συγκαθέδρον του εἰς τὴν τάξιν, ὅπου ἤθελε ζητήσῃ νὰ συντύχῃ, ὅταν στοχάζεται τιποτες ἀναγκαῖον ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

"*Ἀρθρον 49.*—Τὸ συνέδριον βουλευέται, ὅταν οἱ παρόντες τοποτηρηταὶ εἶνε περισσότεροι ἀπὸ ἐκείνους, ὅπου λείπουν.

"*Ἀρθρον 50.*—Πενήντα μέλη τῆς Ἑθνικῆς Συνελεύσεως, ὅταν εὔρουν καμμίαν δυσκολίαν, ἣ δυσαρεστοῦνται εἰς τίποτες, ἡμποροῦν νὰ ζητήσουν, ὅτι νὰ συναχθῇ ὁλόκληρον τὸ Γένος κατὰ τοὺς ρηθέντας τρόπους (11, 12, 13, 38) διὰ νὰ ἀποφασίσῃ ἐκείνην τὴν ὑπόθεσιν.

"*Ἀρθρον 51.*—Ἡ Ἑθνικὴ Συνέλευσις ἔχει τὸ δίκαιον νὰ ἐξετάζῃ τὴν διαγωγὴν καὶ τὰ κινήματα τοῦ καθενὸς ἀπεσταλμένου, ὅπου συνεδριάζει μαζὶ τῆς, ὅπου ἂν εἶνε πρὸς ὄφελος τῆς πατρίδος, καλῶς· εἰ δὲ ὄχι, νὰ τὸν φανερῶν καὶ νὰ λαμβάνῃ προσοχὴν ἀπὸ τὸν ὑποπτον.

"*Ἀρθρον 52.*—Οἱ φύλακες, οἵτινες φυλάττουσιν εἰς τὸν τόπον, ὅπου γίνεται ἡ συνάθροισις τοῦ Νομοδοτικοῦ Σώματος, ὑπόκεινται εἰς τὰς προσταγὰς τοῦ ὁμοίως καὶ ἐκεῖνοι, ὅπου εἶνε τριγύρω εἰς τὸ κτίριον τῆς συναθροίσεώς του, νὰ εἶνε διορισμένοι ἀπ' αὐτό.

*Περὶ τῶν ἔργων
τοῦ Νομοθετικοῦ Σώματος.*

"*Ἀρθρον 53.*—Τὸ Νομοδοτικὸν Σῶμα προβάλλει νόμους καὶ δίδει ψηφίσματα, ἥτοι προσταγὰς.

47.—Elle ne peut délibérer si elle n'est composée de deux cents membres au moins.

48.—Elle ne peut refuser la parole à ses membres, dans l'ordre où ils l'ont réclamée.

49.—Elle délibère à la majorité des présents.

50.—Cinquante membres ont le droit d'exiger l'appel nominal.

51.—Elle a le droit de censure sur la conduite de ses membres dans son sein.

52.—La police lui appartient dans le lieu de ses séances, et dans l'enceinte extérieure qu'elle a déterminée.

*Des fonctions
du Corps Législatif.*

53.—Le corps législatif propose les lois, et rend des décrets.

"Ολοι οἱ νόμοι καὶ προσταγαὶ γίνονται εἰς τὴν ἀπλὴν τῶν ἐλλήνων γλῶσσαν, ὥς πλέον εὐκατάληπτον καὶ εὐκόλον νὰ σπουδασθῇ ἀπὸ ὅλα τὰ εἰς τὸ βασίλειον τοῦτο ἐμπεριεχόμενα γένη· ὁμοίως καὶ ὅλα τὰ ἔγγραφα τῶν κρίσεων καὶ ἄλλων δημοσίων πράξεων.

"Αρθρον 54.—Νόμοι θέλει νὰ εἰπῇ ἐκεῖνοι αἱ πράξεις τοῦ Νομοθετικοῦ Σώματος, ὅπου ἀποβλέπουν:

α') Τὴν νομοθεσίαν ὅπου ἀφορᾷ εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ ἐγκληματικὰ.

β') Τὴν γενικὴν διοίκησιν τῶν τακτικῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Δημοκρατίας.

γ') Τὰ ὑποστατικά, ὅπου ἐξουσιάζει ὅλον τὸ ἔθνος, λεγόμενα βασιλικά.

δ') Ὁ τίτλος, τὸ βᾶρος, ἡ βοῦλλα καὶ τὸ ὄνομα τῶν ἀσπρῶν καὶ κάθε εἶδους χαράγματα καὶ χρήματα.

ε') Τὰ εἶδη τῶν δοσιμάτων, πόση νὰ εἶνε ἡ σοῦμα των καὶ πῶς νὰ συμμαζώνωνται.

ς') Ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου ἐναντίον κανενὸς ἐχθρικοῦ ἔθνους.

ζ') Κάθε νέος διαμερισμὸς εἰς τοπαρχίας καὶ ἐπαρχίας τοῦ τόπου τῆς Δημοκρατίας.

η') Ἡ ἐπιστάσις τῶν σχολείων καὶ τί λογῆς νὰ ἀνatreφῶνται οἱ παῖδες τῶν πολιτῶν.

θ') Αἱ δημόσιαι τιμαὶ διὰ τὴν ἐνθύμησιν τῶν μεγάλων ἀνδρῶν καὶ τῶν διαφεντευτῶν τῆς πατρίδος.

"Αρθρον 55.—Ψηφίσματα ἡ προσταγαὶ θέλει νὰ εἰπῇ αἱ πράξεις τοῦ Νομοδοτικοῦ Σώματος, ὅπου ἀποβλέπουσι:

α') Τὸν διορισμὸν τῶν στρατευμάτων, ὅπου χρειάζονται τόσοι διὰ θαλάσσης ὅσον καὶ διὰ ξηρᾶς τὸν κάθε χρόνον.

β') Τὴν ἄδειαν ἢ τὸ ἐμπόδιον τοῦ νὰ

54.—Sont compris sous le nom général de loi, les actes du corps législatif, concernant: La législation civile et criminelle;—L'administration générale des revenus et des dépenses ordinaires de la République;—Les domaines nationaux;—Le titre, le poids, l'empreinte et la dénomination des monnaies;—La nature, le montant et la perception des contributions;—La déclaration de guerre;—Toute nouvelle distribution générale du territoire français;—L'instruction publique;—Les honneurs publics à la mémoire des grands hommes.

55.—Sont désignés sous le nom particulier de décret, les actes du corps législatif, concernant:—L'établissement annuel des forces de terre et de mer;—La permission ou la défense

περάσουν ξένα στρατεύματα ἐπάνω εἰς τὸν τόπον τοῦ βασιλείου τούτου.

γ') Τὸ ἔμβασμα θαλασσίων ξένων δυνάμεων εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας.

δ') Τὴν φροντίδα περὶ τῆς κοινῆς σιγουρότητος καὶ ἡσυχίας· ἤγουν τοὺς τρόπους τοῦ νὰ διαφυλάττεται ἡ εὐταξία καὶ ἡσυχία μέσα εἰς τὸν ἑλληνικὸν τόπον.

ε') Τὴν ἐτησίαν καὶ καθημερινὴν διανομοῖσιν τῶν συνδρομῶν καὶ τῶν δημοσίων ἔργων· ἤγουν ὅσας χρειάζονται συνδρομας εἰς διάφορα μέρη τῆς δημοκρατίας δι' ὅλον τὸν χρόνον, καὶ προσταγὰς διὰ φτιάσιμον γεφυρίων, δρόμων, λιμένων, καναλιῶν, κτιρίων καὶ τὰ λοιπά.

ς') Τὰς προσταγὰς διὰ νὰ κοποῦν ἄσπρα κάθε λογῆς.

ζ') Τὰ ἀκανόνιστα ἐξοδα τὰ ὅποια γίνονται εἰς τὰς δημοσίας ὑποθέσεις, ὁμοίως καὶ τὰ ἀσυνεῖθιστα· ἤγουν ἡ ἀντιμισθία ἐνός, ὅπου ἔκαυσε τὰ καράβια τοῦ ἐχθροῦ, ἢ τὰ ἐξοδα ἐνός, ὅπου στέλλεται νὰ ἐκτελέσῃ ἓνα κρύφιον σκοπὸν πρὸς ὄφελος τῆς πατρίδος.

η') Τὰς σκέψεις, ἤγουν τὰ φρόνιμα μέτρα, ὅπου χρησιμεύουν εἰς ἓναν τόπον, εἰς ἓνα μέρος, εἰς μίαν πολιταρχίαν, εἰς ἓνα εἶδος δημοσίων ἔργων.

θ') Τὴν φροντίδα τοῦ νὰ διαφεντεύεται ὁ τόπος τῆς δημοκρατίας.

ι') Τὴν ἐπικύρωσιν τῶν συνθηκῶν τῆς εἰρήνης.

ια') Τὴν ὀνομάτισιν ἢ τὴν ἀλλαγὴν τῶν στρατηγῶν τῆς δημοκρατίας.

ιβ') Τὸ νὰ κυνηγήσουν καὶ νὰ βιάσουν κάθε πρόσωπον τῆς Βουλῆς νὰ δώσῃ λογαριασμόν, ὁμοίως καὶ κάθε πολιτικὸν καὶ δημόσιον ἀξιωματικόν.

du passage des troupes étrangères sur le territoire français ; — L'introduction des forces navales étrangères dans les ports de la République ; — Les mesures de sûreté et de tranquillité générales ; — La distribution annuelle et momentanée des secours et travaux publics ; — Les ordres pour la fabrication des monnaies de toute espèce ; —

Les dépenses imprévues et extraordinaires ; —

Les mesures locales et particulières à une administration, à une commune, à un genre de travaux publics ; —

La défense du territoire ; —

La ratification des traités ; —

La nomination et la destitution des commandants en chef des armées ; —

La poursuite de la responsabilité des membres du conseil, des fonctionnaires publics ; —

ιγ') Τὴν ἐγκάλεσιν ἐκείνων, ὅπου εἶνε ὑποπτοὶ διὰ καμμίαν συννομοσίαν ἐναντίον τῆς γενικῆς σιγουρότητος τῆς Δημοκρατίας.

ιδ') Κάθε μεταβολὴν εἰς τὸν κατὰ μέρος διαμερισμὸν τῆς ἐλληνικῆς γῆς ἡγουν, ἄντινας ἤθελε φανῇ προδότης τῆς πατρίδος, αὐτὴ τὸν ξεγυμνώνει ἀπὸ τὴν γῆν, ὅπου ἐξουσίαζε, καὶ τὴν δίδει εἰς ἄλλον.

ιε') Τὰς ἀνταμοιβὰς τοῦ ἔθνους ἡγουν ἕνας πολίτης ἔκαμε μίαν ἀνδραγαθίαν καὶ τὸ ἔθνος πρέπει νὰ τὸν ἀνταμείψῃ· τὸ Νομοδοτικὸν Σῶμα λαμβάνει αὐτὴν τὴν φροντίδα, νὰ διορίσῃ τί λογῆς ἀνταμοιβὴ νὰ τῷ δοθῇ.

Περὶ τοῦ πῶς νὰ γίνωνται οἱ νόμοι.

"Αρθρον 56.—"Ὅταν εἶνε χρεῖα νὰ γίνῃ κανένας νόμος εἰς τὴν δημοκρατίαν, πρῶτον γίνεται ἐγγράφως μὲ ἀναφοράν, ὅπου νὰ ἡμποροῦν νὰ ἐξετάσουν τὸ ὕφελος καὶ τὴν βλάβην, ὅπου ἡμπορεῖ νὰ προσέλθῃ ἀπ' αὐτόν.

"Αρθρον 57.—"Ἡ ἐξέτασίς του πρέπει νὰ σαφηνίξεται, καὶ ὁ νόμος πρέπει νὰ εἶνε πρὸς καιρὸν νομοδοτημένος, ὕστερον ἀπὸ δεκαπέντε ἡμέρας μετὰ τὴν ἔγγραφον ἀναφοράν.

"Αρθρον 58.—"Ὁ σκοπὸς τοῦτου τοῦ νόμου, ἡγουν πρὸς τί ὠφελεῖ, ἔχει νὰ τυπώνεται, καὶ νὰ στέλλεται εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Δημοκρατίας μὲ τοιαύτην ἐπιγραφὴν: Π ρ ο β α λ λ ὁ μ ε ν ο ς ν ὁ μ ο ς.

"Αρθρον 59.—"Σαράντα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ προβαλλομένου νόμου, ἕαν εἰς τὰς μισὰς καὶ μίαν ἐπαρχίαν τὸ δέκατον τῶν πρώτων συναθροίσεων (ἡγουν 60 πολῖται ἐκάστης ἐπαρ-

L'accusation des prévenus de complots contre la sûreté générale de la République;—

Tout changement dans la distribution partielle du territoire français;—

Les récompenses nationales.

De la formation de la Loi.

56.—Les projets de loi sont précédés d'un rapport.

57.—La discussion ne peut s'ouvrir, et la loi ne peut être provisoirement arrêtée que quinze jours après le rapport.

58.—Le projet est imprimé et envoyé à toutes les communes de la République, sous ce titre : Loi proposée.

59.—Quarante jours après l'envoi de la loi proposée, si dans la moitié des départements, plus un, le dixième des assemblées primaires de chacun d'eux,

χίας), κανονικῶς συγκροτηθεισῶν, δὲν ἀντεστάθησαν, ὁ ἔγγραφος προβαλλόμενος νόμος εἶνε δεκτὸς καὶ ἐπικυρώνεται γνωριζόμενος εἰς τὸ ἐξῆς ὡς νόμος.

"*Ἀρθρον 60.*—Ἄν δὲν τὸν στέργῃ τὸ δέκατον τῶν πρώτων συναθροίσεων ἐκάστης ἐπαρχίας, τότε τὸ Νομοδοτικὸν Σῶμα συναθροίζει τὰς πρώτας συνελεύσεις (ἄρθρ. 11, 12, 13) καὶ ἐρωτᾶται ὅλος ὁ λαὸς διὰ τὴν γνώμην του.

*Περὶ τοῦ τίτλου τῶν νόμων
καὶ τῶν προσταγῶν.*

"*Ἀρθρον 61.*—Οἱ νόμοι, αἱ προσταγαί, αἱ ἀποφάσεις τῆς κρίσεως καὶ ὅλαι αἱ δημόσιαι πράξεις λαμβάνουν τοιοῦτον τίτλον : Ἐν ὀνόματι τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, τῷ... χρόνῳ τῆς ἐλευθερίας τοῦδε σωτηρίου τῷ...

Περὶ τοῦ ἐκτελεστικοῦ διοικητηρίου.

"*Ἀρθρον 62.*—Τὸ ἐκτελεστικὸν διοικητήριον συντίθεται ἀπὸ πέντε ἀνδρας.

régulièrement formées, n'a pas réclamé, le projet est accepté et devient loi.

60.—S'il y a réclamation, le corps législatif convoque les assemblées primaires.

*De l'intitulé de Lois
et des Décrets.*

61.—Les lois, les décrets, les jugements et tous les actes publics sont intitulés : Au nom du peuple Français, l'an... de la République Française.

Du Conseil exécutif.

62.—Il y a un conseil exécutif composé de vingt-quatre membres. [art. 132 de la constitution de l'an III (1795) : «Le pouvoir executif est délégué à un directoire de cinq membres, nommé par le corps législatif, faisant alors les fonctions d'assemblée électorale, au nom de la nation». Art. 137 de la même constitution : «Le Directoire est partiellement renouvelé par l'élection d'un nouveau membre, chaque année. Le sort decidera, pendant les premières années, de la sortie successive de ceux qui auront été nommés la première fois».]

"*Ἀρθρον 63.*—Ἡ ἐκτελεστικὴ Συνά-

63.—L'assemblée électorale

θοροισις κάθε ἐπαρχίας (37, 38) ὀνομα-
τίζει ἓναν ὑποψήριον, τὸ δὲ Νομοδοτι-
κὸν Σῶμα ἐκλέγει ἀπὸ τὸν γενικὸν κα-
τάλογον τῶν ὀνομάτων τὰ μέλη τοῦ Διοι-
κητηρίου.

Ἔσθλον 64.—Ἀλλάζει τὸ ἥμισυ κάθε
χρόνον.

Ἔσθλον 65.—Τὸ Διοικητήριον ἔχει
χρέος νὰ φροντίζει, νὰ διευθύνῃ καὶ νὰ
ἐπαγρυπνῇ περὶ τῆς γενικῆς διευθύνσεως·
αὐτὸ δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ ἐνεργήσῃ
ἄλλῶς, παρὰ ἐκτελῶντας τοὺς νόμους
καὶ τὰς προσταγὰς ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ
Νομοδοτικοῦ Σώματος.

Ἔσθλον 66.—Αὐτὸ ὀνοματίζει τοὺς
ἐξω ἀρχηγούς καὶ προσεστώτας τῆς γενι-
κῆς διοικήσεως τῆς δημοκρατίας, τοὺς
πρέσβεις καὶ κονσόλους εἰς τὰς ξένας
αὐτάς.

Ἔσθλον 67.—Τὸ Νομοδοτικὸν Σῶμα
προσδιορίζει τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸ ἔργον
τῶν πρακτόρων, ἡγουν εἰς τὰς ἐπαρχίας
ἐπιτρόπων τοῦ Διοικητηρίου τοῦτου.

Ἔσθλον 68.—Αὐτοὶ οἱ πράκτορες δὲν
συνθέτουν ἀναμεταξύ των κανένα βου-
λευτήριον, εἶνε χωρισμένοι, χωρὶς καμ-
μίαν σχέσιν ἐτοῦτοι μὲ ἐκείνους, δὲν
μετέρχονται καμμίαν προσωπικὴν ἐξου-
σίαν, ἀλλ' ἐν ὀνόματι τοῦ Διοικητηρίου.

Ἔσθλον 69.—Τὸ Διοικητήριον τοῦτο
ἐξάγει ἀπὸ τὸν κόλπον του πράκτορας
διὰ τὰ ἐξω τῆς Δημοκρατίας· ἡγουν ἐ-
κείνους, ὅπου ἔχουν νὰ πραγματεύσων
κανένα ἐπιχειρημα ὑπὲρ πατρίδος, ἢ νὰ
τελειώσων καμμίαν κρυφὴν πράξιν.

Ἔσθλον 70.—Αὐτὸ ὁμιλεῖ περὶ εἰρή-
νης μὲ τὰ πολεμοῦντα ἔθνη.

Ἔσθλον 71.—Οἱ ἄνδρες, ὅπου συνθέ-
τουν τὸ Διοικητήριον τοῦτο, ἂν τύχῃ νὰ

de chaque département nomme
un candidat. Le corps législatif
choisit sur la liste générale, les
membres du conseil.

64.—Il est renouvelé par
moitié à chaque législature, dans
les derniers mois de sa session.

65.—Le conseil est chargé de
la direction et de la surveillance
de l'administration générale; il
ne peut agir qu'en exécution
des lois et des décrets du corps
législatif.

66.—Il nomme, hors de son
sein, les agents en chef de l'ad-
ministration générale de la Ré-
publique.

67.—Le corps législatif déter-
mine le nombre et les fonctions
de ces agents.

68.—Ces agents ne forment
point un conseil; ils sont sépa-
rés, sans rapports immédiats
entre eux; ils n'exercent aucune
autorité personnelle.

69.—Le conseil nomme, hors
de son sein, les agents extérieurs
de la République.

70.—Il négocie les traités.

71.—Les membres du conseil,
en cas de prévarication, sont

παραβῶσι τίποτες, ἐγκαλοῦνται παρὰ τοῦ Νομοδοτικοῦ Σώματος.

Ἄρθρον 72.—Τὸ Διοικητήριον τοῦτο ἔχει ν' ἀποκριθῇ διὰ τὴν ἀνεργεσίαν καὶ ἀπραξίαν τῶν νόμων, τῶν ψηφισμάτων καὶ τῶν καταχρήσεων, ὅπου δὲν ἤθελεν εἰδοποιήσῃ.

Ἄρθρον 73.—Τὸ Διοικητήριον τοῦτο εὐγάνει τοὺς πράκτορας καὶ βάνει ἄλλους, ὅταν ἀνανεοῦται καὶ αὐτό.

Ἄρθρον 74.—Τὸ Διοικητήριον τοῦτο ἔχει χρέος νὰ ἐγκαλέσῃ καὶ νὰ δώσῃ εἴδῃσιν εἰς τοὺς κριτὰς διὰ τὰ σφάλματα τῶν πρακτόρων, ἂν ἔκαμαν.

Σχέσεις τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Διοικητηρίου μετὰ τὸ Νομοδοτικὸν Σῶμα.

Ἄρθρον 75.—Τὸ Ἐκτελεστικὸν Διοικητήριον, κάθεται κοντὰ εἰς τὸ Νομοδοτικὸ Σῶμα, ἔχει τὴν εἴσοδον καὶ ἓνα μέρος χωριστὸν διὰ νὰ κάμνῃ τὰ συνεδριά του.

Ἄρθρον 76.—Τὸ Ἐκτελεστικὸν Διοικητήριον, ὅταν ἔχει νὰ δώσῃ κανένα λογαριασμόν, ἢ καμμίαν εἴδῃσιν εἰς τὸ Νομοδοτικὸν Σῶμα, εἰσακούεται πάντα χωρὶς ἐξαίρεσιν καιροῦ.

Ἄρθρον 77.—Τὸ Νομοδοτικὸν Σῶμα προσκαλεῖ τοῦτο τὸ Διοικητήριον εἰς τὴν συνένωσίν του, ὅλον ἢ ἓνα μέρος του, ὅταν ἤθελε τὸ κρίνῃ εὐλογον.

Περὶ τῶν διοικητικῶν καὶ πολιταρχικῶν σωμάτων.

Ἄρθρον 78.—Εἶνε εἰς κάθε Πλάσαν (Πλάσα λέγεται δέκα, δώδεκα ἢ καὶ δεκαπέντε χωρὶα μαζί) τῆς Δημοκρατίας, μία διοίκησις πολιταρχική.

Εἰς κάθε τοπαρχίαν μία διοίκησις μεσάζουσα· ἡγοῦν εἰς αὐτὴν ἀναφέρονται αἱ περὶ αὐτὴν πολιταρχικαὶ διοικήσεις.

accusés par le corps législatif.

72.—Le conseil est responsable de l'inexécution des lois et des décrets, et des abus qu'il ne dénonce pas.

73.—Il révoque et remplace les agents à sa nomination.

74.—Il est tenu de les dénoncer, s'il y a lieu, devant les autorités judiciaires.

Des relations du Conseil exécutif avec le Corps législatif.

75.—Le conseil exécutif réside auprès du corps législatif ; il a l'entrée et une place séparée dans le lieu de ses séances.

76.—Il est entendu toutes les fois qu'il a un compte à rendre.

77.—Le corps législatif l'appelle dans son sein, en tout ou en partie, lorsqu'il le juge convenable.

Des Corps administratifs et municipaux.

78.—Il y a dans chaque commune de la République une administration municipale ; — Dans chaque district, une administration intermédiaire ; — Dans chaque département, une administration centrale.

Εἰς κάθε ἐπαρχίαν μία διοίκησις κεντρική· ἦγουν εἰς αὐτὴν ἀναφέρονται αἱ περὶ αὐτὴν πολιταρχικαὶ διοικήσεις.

Ἄρθρον 79.—Οἱ ἀξίωματικοὶ τῶν πολιταρχιῶν ἐκλέγονται ἀπὸ τὰς συναθροίσεις τῶν Πλασῶν.

Ἄρθρον 80.—Οἱ διοικηταὶ ὀνοματίζονται ἀπὸ τὰς ἐκλεκτικὰς συνελεύσεις τῶν τοπαρχιῶν καὶ ἐπαρχιῶν.

Ἄρθρον 81.—Τὸ ἥμισυ τῶν διοικητῶν καὶ τῶν πολιταρχῶν ἀνανεώνεται κάθε χρόνον.

Ἄρθρον 82.—Οἱ διοικηταὶ καὶ οἱ πολιτάρχαι δὲν ἔχουσι κανένα χαρακτηῖρα παρατηρήσεως· Ἦγουν δὲν ἀνακατώνονται εἰς τὰς συναθροίσεις τοῦ λαοῦ, ἐν ὅσῳ εἶνε εἰς ἔργον.

Δὲν ἠμποροῦν κατ' οὐδένᾳ τρόπῳ νὰ μεταλλάξωσιν (οἱ διοικηταὶ καὶ οἱ πολιτάρχαι) τὰς πράξεις καὶ προσταγὰς τοῦ Νομοδοτικοῦ Σώματος, μήτε ν' ἀργοπορήσουσιν τὴν ἐκτέλεσίν των.

Ἄρθρον 83.—Τὸ Νομοδοτικὸν Σῶμα ἀποφασίζει ἐγγράφως τὸ ἔργον τῶν πολιταρχῶν καὶ τῶν διοικητῶν, τοὺς κανόνας τῆς ὑποταγῆς των, καὶ τὰς παιδείας ὅπου ἤθελε λάβουν, ἂν πταίσουν.

Ἄρθρον 84. Τὰ συνέδρια τῶν πολιταρχῶν καὶ διοικητῶν εἶνε δημόσια καὶ φανερά.

Περὶ τῆς πολιτικῆς δικαιοσύνης.

Ἄρθρον 85.—Ὁ κώδικας τῶν πολιτικῶν καὶ ἐγκληματικῶν νόμων εἶνε ὁ αὐτός εἰς ὅλην τὴν Δημοκρατίαν καὶ δὲν εἶνε μέγας καὶ μικρὸς ἐνώπιον τοῦ νόμου. Ὅλοι ἐξ ἴσου παιδεύονται, ὅταν σφάλλουν, καὶ ἀνταμείβονται, ὅταν πράτ-

79.—Les officiers municipaux sont élus par les assemblées de commune.

80.—Les administrateurs sont nommés par les assemblées électorales de département et de district.

81.—Les municipalités et les administrations sont renouvelées tous les ans par moitié.

82.—Les administrateurs et officiers municipaux n'ont aucun caractère de représentation. — Ils ne peuvent, en aucun cas, modifier les actes du corps législatif, ni en suspendre l'exécution.

83.—Le corps législatif détermine les fonctions des officiers municipaux et des administrateurs, les règles de leur subordination, et les peines qu'ils pourront encourir.

84.—Les séances des municipalités et des administrations sont publiques.

De la justice civile.

85.—Le code des lois civiles et criminelles est uniforme pour toute la République.

τοὺν κανένα ἐνδοξον ὑπὲρ πατρίδος ἔργον.

Ἀρθρον 86.—Κανένας δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐνοχλήσῃ ἐκείνους τοὺς πολίτας, οἵτινες ἔχοντες διαφορὰς χρисολογίας ἀναμεταξύ των, ἔκραξαν αἵρετοὺς κριτάς, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἀπόφασιν ἔτρεξαν.

Ἀρθρον 87.—Ἡ ἀπόφασις ἐκείνων τῶν αἵρετῶν κριτῶν εἶνε τελειωμένη, καὶ ἔχει κύρος· ἐκτὸς ἂν καὶ τὰ δύο χρисολογούμενα μέρη θέλουν νὰ κριθοῦν ἀπὸ ἀνώτερον κριτήριον.

Ἀρθρον 88.—Εἰς κάθε χωρίον νὰ εἶνε διαλεγμένοι ἀπὸ τοὺς χωριανοὺς δύο κριταὶ τῆς εἰρήνης, ἢ συμβιβαστικοί, οἵτινες νὰ κρίνουν κατὰ τὸν νόμον τὰς διαφορὰς τῶν ἐγκατοίκων καὶ νὰ τὰς ἐκθέτουν ἐγγράφως.

Ἀρθρον 89.—Αὐτοὶ οἱ κριταὶ συμβιβάζουν καὶ κρίνουν τὰ χρисολογήματα χωρὶς πληρωμὴν.

Ἀρθρον 90.—Ὁ ἀριθμὸς των καὶ τὰ προσήκοντά των εἶνε προσδιορισμένα ἀπὸ τὸ Νομοδοτικὸν Σῶμα, ἥγουν πόσοι νὰ εἶνε καὶ τί τοὺς χρειάζονται διὰ νὰ κρίνουν.

Ἀρθρον 91.—Εἶνε αἵρετοὶ κριταὶ δημόσιοι, ἐκλεγόμενοι ἀπὸ τὰς ἐκλεκτικὰς συναθροίσεις· ἥγουν αὐταὶ αἱ συναθροίσεις διορίζουν, ποῖος καὶ ποῖος νὰ γίνε-ται αἵρετὸς κριτής.

Ἀρθρον 92.—Ὁ ἀριθμὸς τῶν αἵρετῶν τούτων κριτῶν, καὶ ἕως ποῦ νὰ ἐξαπλώνεται ἡ δυνάμεις των, εἶνε προσδιορισμένα ἀπὸ τὸ Νομοδοτικὸν Σῶμα.

Ἀρθρον 93.—Αὐτοὶ γνωρίζουν, ἥγουν δέχονται καὶ ἐξερευνοῦν τὰς ἀντιστάσεις ὅπου δὲν ἐτελειώθησαν σωστὰ ἀπὸ τοὺς κατὰ μέρος αἵρετοὺς κριτάς, ἢ ἀπὸ τοὺς κριτάς τῆς εἰρήνης.

Ἀρθρον 94.—Αὐτοὶ βουλευόνται καὶ

86.—Il ne peut être porté aucune atteinte au droit qu'ont les citoyens de faire prononcer sur leurs différends par les arbitres de leur choix.

87.—La décision de ces arbitres est définitive, si les citoyens ne se sont pas réservé le droit de réclamer.

88.—Il y a des juges de paix élus par les citoyens des arrondissements déterminés par la loi.

89.—Ils concilient et jugent sans frais.

90.—Leur nombre et leur compétence sont réglés par le corps législatif.

91.—Il y a des arbitres publics élus par les assemblées électorales.

92.—Leur nombre et leur arrondissements sont fixés par le corps législatif.

93.—Ils connaissent des contestations qui n'ont pas été terminées définitivement par les arbitres privés ou par les juges de paix.

94.—Ils délibèrent en public.

ΑΠ. Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ : Τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλ. Δημοκρατίας τοῦ Ρήγα Βελεστινίου

συντυχαίνουν δημοσίως. Λέγουν τὴν γνώ-
μην τους μεγαλοφώνως.

Τελειώνουν σωστά τὴν κρίσιν μὲ ἐμ-
πόδισιν μόνου λόγου, ἢ μὲ ἐν ἄπλοῦν
ἔγγραφον χωρὶς πολλὰ κρισιολογήματα
καὶ χωρὶς πληρωμὴν.

Λέγουν τὰς αἰτίας τῆς ἀποφάσεώς των.

Ἄρθρον 95.—Οἱ κριταὶ τῆς εἰρήνης
καὶ οἱ αἰρετοὶ δημόσιοι κριταὶ ἐκλέγον-
ται κάθε χρόνον.

Περὶ τῆς ἐγκληματικῆς δικαιοσύνης.

Ἄρθρον 96.—Διὰ ἐγκληματικὴν αἰτίαν
κανένας πολίτης δὲν ἔχει νὰ κριθῇ ἄλλέως,
παρὰ ἐπάνω εἰς ἐγκάλεσιν δεκτὴν ἀπὸ
τοὺς ὠρτισμένους (αὐτοὶ εἶνε ἀπροσωπό-
λητοι, ἀδιάφοροι καὶ δίκαιοι ἄνθρωποι)
καὶ θεσπισμένην ἀπὸ τὸ Νομοδοτικὸν
Σώμα.

Ἐκεῖνοι ὅπου θὰ ἐγκალεσθῶν, ἐκλέ-
γουν κριτὰς ἐκείνους, ὅπου πρὸς καιρὸν
ἐκλέξουν, ἅς μὴν ᾔτον καὶ κριταί.

Τὰ ὅσα λέγουν πρὸς διαφέντευσίν των,
εἶνε δημόσια καὶ φανερά.

Τὸ ἔργον καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ ἐγκλήμα-
τός των φανερώνονται δι' ἐνὸς ὠρισμένου
καὶ ἀφιλοπροσώπου κριτοῦ.

Ἡ παιδεία τοῦ πταισματος γίνεται
ἀπὸ ἄλλο κριτήριον, ὅπου νὰ εἶνε ἐγκλη-
ματικόν, καὶ ὅχι νὰ εἶνε ὁ ἴδιος καὶ κρι-
τῆς καὶ παιδευτῆς.

Ἄρθρον 97.—Οἱ ἐγκληματικοὶ κριταὶ
ἐκλέγονται κάθε χρόνον ἀπὸ τὰς ἐκτε-
κτικὰς συνεδριάσεις.

Περὶ τοῦ καθαιρετικοῦ κριτηρίου.

Ἄρθρον 98.—Δι' ὅλην τὴν Δημοκρα-
τίαν εἶνε ἓνα καθαιρετικὸν κριτήριον.

Ἄρθρον 99.—Αὐτὸ τὸ κριτήριον δὲν

— Ils opinent à haute voix.— Ils
statuent en dernier ressort, sur
defense verbale ou sur simple
mémoire, sans procédures et
sans frais.— Ils motivent leurs
décisions.

95.—Les juges de paix et les
arbitres publics sont élus tous
les ans.

De la justice criminelle.

96.—En matière criminelle,
nul citoyen ne peut être jugé
que sur une accusation reçue
par les jurés ou décrétée par le
corps législatif.— Les accusés
ont des conseils choisis par eux,
ou nommés d'office.—L'instruc-
tion est publique.—

Le fait et l'intention sont
déclarés par un juré de juge-
ment.—

La peine est appliquée par
un tribunal criminel.

97.—Les juges criminels sont
élus tous les ans par les assem-
blées électorales.

Du Tribunal de cassation.

98.—Il y a pour toute la Répu-
blique un tribunal de cassation.

99.—Ce tribunal ne connaît

ἔχει χρέος νὰ γνωρίζῃ παντελῶς τὸ βάθος τῶν ὑποθέσεων.

Ἀποφασίζει ὅταν παραβιάζονται αἱ νομοθετημένα συνήθεια καὶ ὅταν παραβιάζονται οἱ νόμοι.

Ἄρθρον 100.—Τὰ μέλη τοῦ κριτηρίου τοῦτου ὀνοματίζονται κάθε χρόνον ἀπὸ τὰς ἐκλεκτικὰς συναθροίσεις καὶ εἶνε τὸν ἀριθμὸν εἰκοσιτέσσαρα.

Ἔργον τοῦ κριτηρίου τοῦτου εἶνε νὰ ἐκφωνήσῃ τὴν ἀλλαγὴν τῶν μελῶν τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Διοικητηρίου καὶ τοῦ Νομοδοτικοῦ Σώματος μετὰ τὸν χρόνον.

Περὶ τῶν δημοσίων δοσιμάτων.

Ἄρθρον 101.—Κανένας πολίτης δὲν ἐξαιρεῖται ἀπὸ τὴν τιμὴν ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ συνεισφέρῃ κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὰ πλοῦτη του τὰ εἰς δημοσίας ἀνάγκας δοσίματα.

Περὶ τοῦ δημοσίου θησαυροῦ.

Ἄρθρον 102.—Τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ ἔθνους εἶνε τὸ μεσαίτατον κέντρον τῶν εἰσοδημάτων καὶ τῶν ἐξόδων τῆς Δημοκρατίας.

Ἄρθρον 103.—Αὐτὸ διοικεῖται ἀπὸ ἐπιτρόπους, οἵτινες ἔχουν νὰ δώσουν λογαριασμόν, ὀνοματισμένους ἀπὸ τὸ Ἐκτελεστικὸν Διοικητήριον.

Ἄρθρον 104.—Αὐτοὺς τοὺς ἐπιτρόπους τοὺς παρατηροῦν ἔφοροι ὀνοματισμένοι ἀπὸ τὸ Νομοδοτικὸν Σῶμα καὶ παρμένει ἀπ' ἀναμεταξύ τους, οἵτινες ἔχουν νὰ κριθοῦν διὰ τὰς καταχρήσεις, ὅπου δὲν ἤθελε δώσουν εἶδῃσιν.

Περὶ τῆς λήξεως τῶν λογαριασμῶν.

Ἄρθρον 105.—Οἱ λογαριασμοὶ τῶν ἐπιτρόπων καὶ τῶν διοικητῶν τῶν δημο-

point du fond des affaires.—Il prononce sur la violation des formes et sur les contraventions expresses à la loi.

100.—Les membres de ce tribunal sont nommés tous les ans par les assemblées électorales.

Des Contributions publiques.

101.—Nul citoyen n'est dispensé de l'honorable obligation de contribuer aux charges publiques.

De la Trésorerie nationale.

102.—La trésorerie nationale est le point central des recettes et dépenses de la République.

103.—Elle est administrée par des argents comptables, nommés par le conseil exécutif.

104.—Ces agents sont surveillés par des commissaires nommés par le corps législatif, pris hors de son sein, et responsables des abus qu'ils ne dénoncent pas.

De la Comptabilité.

105.—Les comptes des agents de la trésorerie nationale et des

σίων χρημάτων δίδονται κάθε χρόνον εἰς τοὺς ἐφόρους, ὅπου ἔχουν νὰ ποκριθοῦν περὶ αὐτῶν, οἵτινες ὀνοματίζονται ἀπὸ τὸ Ἑκτελεστικὸν Διοικητήριον.

"*Ἀρθρον 106.*—Αὐτοὶ οἱ ἐπικυρωταὶ παρατηροῦνται ἀπὸ ἐφόρους ὀνοματισμένους ἐκ τοῦ Νομοδοτικοῦ Σώματος καὶ εὐγαλμένους ἐκ τοῦ κόλπου του (ἔχουν ἀπ' αὐτὸ τὸ ἴδιον Σῶμα) οἵτινες ἔχουν ν' ἀποκριθοῦν διὰ τὰς καταχρήσεις καὶ τὰ λάθη, ὅπου δὲν φανερώσουν. Τὸ Νομοδοτικὸν Σῶμα ἀποφασίζει τοὺς λογαριασμοὺς καὶ τοὺς ὑπογράφει.

Περὶ τῶν δυνάμεων τῆς Δημοκρατίας.

"*Ἀρθρον 107.*—Ἡ γενικὴ δύναμις τῆς Δημοκρατίας συνίσταται εἰς ὁλόκληρον τὸ ἔθνος.

"*Ἀρθρον 108.*—Ἡ Δημοκρατία βασιτᾷ μὲ τὰ ἔξοδά της ἐν καιρῷ πολέμου καὶ εἰρήνης μίαν ἀρματωμένην δύναμιν εἰς τὴν θάλασσαν.

"*Ἀρθρον 109.*—Ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶνε στρατιῶται· ὅλοι πρέπει νὰ γυμνάζωνται εἰς τὰ ἄρματα καὶ νὰ ρίχνουν εἰς τὸ σημάδι· ὅλοι πρέπει νὰ μανθάνουν τὴν τακτικὴν· ὡς καὶ οἱ ἑλληνίδες βαστοῦν μισθὰ εἰς τὸ χέρι, ἂν δὲν εἶνε ἐπιτήδεια εἰς τὸ τουφέκι.

"*Ἀρθρον 110.*—Δὲν πρέπει νὰ εἶνε κανένας πρωτοστάτωρ, ἔχουν νὰ ἔχη ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς Δημοκρατίας, γῆς καὶ θαλάσσης, εἰς τὸ χέρι του.

"*Ἀρθρον 111.*—Ἡ διαφορὰ τῶν πολεμικῶν βαθμῶν (ἔχουν χιλιάρχος, στρατηγός), ὅπου ἔχουν οἱ ἀξιωματικοί, τὰ ξεχωριστὰ σημεῖα των καὶ ἡ ὑποταγὴ τῶν ἀπλῶν στρατιωτῶν εἶνε μόνον, ἐν ὧσφ διαρκεῖ ἡ δούλευσις τοῦ πολέμου.

administrateurs des deniers publics, sont rendus annuellement à des commissaires responsables, nommés par le conseil exécutif.

106.—Ces vérificateurs sont surveillés par des commissaires à la nomination du corps législatif, pris hors de son sein, et responsable des abus et des erreurs qu'ils ne dénoncent pas. Le corps législatif arrête les comptes.

Des forces de la République.

107.—La force générale de la République est composée du peuple entier.

108.—La République entretient à sa solde, même en temps de paix, une force armée de terre et de mer.

109.—Tous les Français sont soldats; ils sont tous exercés au maniement des armes.

110.—Il n'y a point de généralissime.

111.—La différence des grades, leurs marques distinctives et la subordination ne subsistent que relativement au service et pendant sa durée.

καθὼς τελειώσει ὁμῶς εἶνε ὅλοι ἴσοι καὶ ἀδελφοί.

Ἀρθρον 112.—Ἡ δημόσιος δύναμις, ὅπου εἶνε διωρισμένη καὶ βαστᾷ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν εὐταξίαν μέσα εἰς τὴν Δημοκρατίαν, ἐνεργεῖ μόνον κατὰ τὴν ἐγγράφον ζήτησιν τῶν νομίμως θεσπισμένων διοικητῶν.

Ἀρθρον 113.—Ἡ δημόσιος δύναμις, διωρισμένη ἐναντίον τῶν ἐξω ἐχθρῶν τῆς πατρίδος, ἐνεργεῖ κατὰ τὰς προσταγὰς τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Διοικητηρίου.

Ἀρθρον 114.—Κανένα σῶμα ἀρματωμένων ἀνθρώπων δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ βουλευέται, μήτε νὰ προστάζῃ, ἀλλὰ μόνον νὰ ἐκτελῇ τὰ προσταττόμενα δι' ἐγγράφου προσταγῆς τῶν διοικητῶν.

Περὶ τῶν Ἐθνικῶν Συνελεύσεων.

Ἀρθρον 115.—Ἄν εἰς μίαν περισσό-
τερον ἀπὸ τὰς μισὰς ἐπαρχίας τῆς Δη-
μοκρατίας, τὸ δέκατον μέρος τῶν πρώ-
των συναθροίσεων ἐκάστης αὐτῶν, γινο-
μένων κατὰ τοὺς ρηθέντας κανόνας (11,
12, 13) ζητοῦν νὰ ξαναθεωρήσουν τὴν
πρᾶξιν τῆς νομοθετικῆς διοικήσεως, ἢ
τὴν ἀλλαγὴν μερικῶν ἀπὸ τὰ ἄρθρα τῆς,
τότε τὸ Νομοδοτικὸν Σῶμα ἔχει χρέος
νὰ συγκροτήσῃ τὰς πρώτας συναθροίσεις
καὶ ὅλων τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς Δη-
μοκρατίας, διὰ νὰ πληροφωρηθῇ ἂν πρέ-
πει νὰ συγκροτηθῇ μία γενικὴ Ἐθνικὴ
Συνέλευσις.

Ἀρθρον 116.—Ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις
γίνεται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅπου καὶ
αἱ νομοδοτικαὶ ἔγρουν στέλλεται εἰς πλη-
ρεξουσίας ἀπὸ κάθε ἐπαρχίαν καὶ ἐνώνει
μὲ ἐκείνας τὴν πληρεξουσιότητά της.

Ἀρθρον 117.—Αὕτη ἡ ἐξω τῆς συν-
θείας Ἐθνικὴ Συνέλευσις καταρτίζεται καὶ

112.—La force publique em-
ployée pour maintenir l'ordre et
la paix dans l'intérieur, n'agit
que sur la réquisition par écrit
des autorités constituées.

113.—La force publique em-
ployée contre les ennemis du
dehors, agit sous les ordres du
conseil exécutif.

114.—Nul corps armé ne peut
délibérer.

Des Conventions nationales.

115.—Si dans la moitié des
départements, plus un, le di-
xième des assemblées primaires
de chacun d'eux, régulièrement
formées, demande la révision
de l'acte constitutionnel, ou le
changement de quelques-uns de
ses articles, le corps législatif
est tenu de convoquer toutes
les assemblées primaires de la
République, pour savoir s'il y a
lieu à une convention nationale.

116.—La convention natio-
nale est formée de la même
manière que les législatures, et
en réunit les pouvoirs.

117.—Elle ne s'occupe, rela-
tivement à la constitution, que

κάμνει τὴν πρᾶξιν τῆς νομοθετικῆς διοικήσεως μόνον ἐπάνω εἰς ἐκεῖνα τὰ αἵτια, ὅπου ἐπροξένησαν τὴν συνάθροισίν της καὶ δὲν ἀνακατώνεται εἰς ἄλλο τίποτε· ἡγρουν ἐστάλθη διὰ τὴν θεωρήσῃ μόνον μίαν ὑπόθεσιν, εἰς ἐκείνην καταγίνεται καὶ ὅχι περαιτέρω.

*Περὶ τῆς σχέσεως τῆς Ἑλληνικῆς
Δημοκρατίας μετὰ ξένα ἔθνη.*

**Ἀρθρον 118.* — Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶνε φίλος καὶ φυσικὸς σύμμαχος μετὰ τὰ ἐλεύθερα ἔθνη.

**Ἀρθρον 119.* — Οἱ Ἕλληνες δὲν ἀνακατώνονται εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἄλλων ἐθνῶν· ἀλλ' οὔτε εἶνε εἰς αὐτοὺς δυνατὸν νὰ ἀνακατωθοῦν ἄλλα εἰς τὴν ἰδικήν των. Τιμοῦν τοὺς πρέσβεις καὶ κονσόλους τῶν εἰς τοῦτο τὸ βασιλεῖον εὐρισκομένων ἐθνῶν, τοῖς βεβαιῶσι μίαν ἄφοβον διατριβήν, σέβονται τοὺς πραγματευτάς των καὶ δὲν πειράζουσι τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα των, ὅταν δὲν ἔχουσι πρᾶγμα τοῦ ἐχθροῦ.

**Ἀρθρον 120.* — Δέχονται ὅλους τοὺς ἀδικημένους ξένους καὶ ὅλους τοὺς ἐξωρισμένους ἀπὸ τὴν πατρίδα των δι' αἰτίαν τῆς ἐλευθερίας. Ἀπαρνοῦνται καὶ δὲν δίδουσι ὑποδοχὴν καὶ περιποίησιν εἰς τοὺς τυράννους.

**Ἀρθρον 121.* — Δὲν κάνουν ποτὲ εἰρήνην μετὰ ἕνα ἐχθρόν, ὅπου κατακρατεῖ τὸν ἑλληνικόν τόπον.

*Περὶ ἐγγυήσεως καὶ βεβαιότητος
τῶν δικαίων τούτων.*

**Ἀρθρον 122.* — Ἡ νομοθετικὴ διοίκησις βεβαιῶσι εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας, Τούρκους, Ἀρμένιους, Ἰουδαίους καὶ παντὸς ἔθνους (ὅπου εὐρίσκονται κάτοικοι εἰς αὐτὴν τὴν Δημοκρατίαν), τὴν ἰσοτιμίαν, τὴν

des objets qui ont motivé sa convocation.

*Des rapports de la République
Française avec les nations
étrangères.*

118.—Le peuple Français est l'ami et l'allié naturel des peuples libres.

119.—Il ne s'immisce point dans le gouvernement des autres nations; il ne souffre pas que les autres nations s'immiscent dans le sien.

120.—Il donne asile aux étrangers bannis de leur patrie pour la cause de la liberté. Il le refuse aux tyrans.

121.—Il ne fait point la paix avec un ennemi qui occupe son territoire.

De la garantie des droits.

122.—La constitution garantit à tous les Français l'égalité, la liberté, la sûreté, la propriété, la dette publique, le libre exercice des cultes, une instruction

ἐλευθερίαν, τὴν σιγουρότητα τῶν ὑποστα-
τικῶν ἐκάστου, τὰ δημόσια χρέη, ὅπου
ἤθελε γένουν διὰ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἐλευ-
θερίαν ὅλων τῶν θρησκειῶν, μίαν κοινὴν
ἀνατροφὴν, δημοσίους συνδρομὰς ἐκεῖ ὅ-
που ἀνήκουν, τὴν ἀπεριόριστον ἐλευθε-
θερίαν τῆς τυπογραφίας, τὸ δίκαιον τοῦ
νὰ δίδῃ ἕκαστος ἀναφορὰν καὶ νὰ προσ-
κλαυθῇ, τὸ δίκαιον τοῦ συναθροίζεσθαι
εἰς δημοσίους συντροφίας, καὶ τελευταῖον
τὴν ἀπόλαυσιν ὅλων τῶν δικαίων τοῦ ἀν-
θρώπου.

"*Ἀρθρον 123.*—Ἡ Ἑλληνικὴ Δημο-
κρατία τιμᾷ τὴν πραότητα, τὴν ἀνδρείαν,
τὸ γηρατεῖον, τὴν υἱικὴν φιλοστοργίαν,
τὴν δυστυχίαν· αὐτὴ βάνει τὴν παρακα-
ταθήκην τῆς νομοθετικῆς αὐτῆς διοική-
σεως ὑπὸ τὴν ἄγρυπνον φύλαξιν ὅλων
τῶν ἐναρέτων φιλελευθέρων ἀνδρῶν, ὅπου,
διὰ νὰ μὴ ὑποκύψουν εἰς τὸν ζυγὸν τῆς
τυραννίας, ἐνηγχαλίσθησαν τὴν στρατιω-
τικὴν ζωὴν, καὶ ἀρματωμένοι ὤμοσαν
αἰώνιον πόλεμον κατὰ τῶν τυράννων.

"*Ἀρθρον 124.*—Ἡ κήρυξις τῶν δικαίων
τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ νομοθετικὴ αὐτὴ
πρᾶξις νὰ χαραχθῇ ἐπάνω εἰς χαλκίνας
πλάκας καὶ νὰ στέκεται εἰς τὸν τόπον
τῆς συναθροίσεως τοῦ Νομοδοτικοῦ Σώ-
ματος· νὰ γένουν τοιαῦτα ἀντίτυπα καὶ
νὰ στηθοῦν εἰς ὅλας τὰς πόλεις, χώρας
καὶ χωρία τῆς Δημοκρατίας, εἰς τὰ με-
σοχώρια, ὅπου κάθε ὥραν νὰ βλέπῃ κάθε
πολίτης, εἰς τί συνίσταται ὁ ἀτίμητος θη-
σαυρὸς τῆς φιλότατης ἐλευθερίας του.

commune, des secours publics, la liberté indéfinie de la presse, le droit de pétition, le droit de se réunir en sociétés populaires, la jouissance de tous les droits de l'homme.

123.—La République Fran-
çaise honore la loyauté, le cou-
rage, la vieillesse, la pitié filiale,
le malheur. Elle remet le dépôt
de sa constitution sous la garde
de toutes les vertus.

124.—La déclaration des droits
et l'acte constitutionnel sont
gravés sur des tables au sein
du corps législatif et dans les
places publiques.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἡ σημαία ὅπου βάνεται εἰς τὰ μπαϊράκια καὶ παντιέραῖς τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας, εἶνε ἐν ρόπαλον τοῦ Ἡρακλέους, μὲ τρεῖς σταυροὺς ἐπάνω· τὰ δὲ μπαϊράκια καὶ παντιέραῖς εἶνε τρίχροα, ἀπὸ μαῦρον, ἄσπρον καὶ κόκκινον· τὸ κόκκινον ἐπάνω, τὸ ἄσπρον εἰς τὴν μέσσην καὶ τὸ μαῦρον κάτω.

Τὸ κόκκινον σημαίνει τὴν αὐτοκρατορικὴν πορφύραν καὶ αὐτεξουσιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· τὸ ἐμεταχειρίζοντο οἱ προπάτορές μας ὡς ἐνδυμα πολέμου, θέλοντες νὰ μὴ φαίνωνται αἱ πληγαὶ ὅπου ἔτρεχον αἷμα, διὰ νὰ μὴ δειλῶσιν οἱ στρατιῶται.

Τὸ ἄσπρον σημαίνει τὴν ἀθωότητα τῆς δικαίας ἡμῶν ἀφορμῆς κατὰ τῆς τυραννίας.

Τὸ μαῦρον σημαίνει τὸν ὑπὲρ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας ἡμῶν θάνατον.

Ἔσονται οἱ Ἕλληνες στρατιῶται φοροῦν εἰς τὸ κεφάλι περικεφαλαίαν.

Ἔσονται οἱ Ἕλληνες στρατιῶται ἔχουν μίαν μπαγιονέταν, τὴν ὁποίαν φοροῦν εἰς τὴν μέσσην των ὡσὰν χαντζάρι, καὶ ἐν καιρῷ ἀνάγκης ἢ παρατάξεως τὴν περνοῦν εἰς τὸ τουφέκι των.

Τὸ φόρεμα τῶν ἐλλήνων στρατιωτῶν εἶνε τὸ ἡρωϊκόν, μαῦρον ἀντερί, ἄσπρον ὑποκάμισον καὶ κόκκινα χολέβια ἢ κάλτζαις.

Κάθε Ἕλλην ἢ ἑλληνίς, ὁμοίως καὶ κάθε κάτοικος τῆς Δημοκρατίας ταύτης, πρέπει νὰ φορῇ εἰς τὴν περικεφαλαίαν του ἢ τὴν σκούφιαν του ἐν παρόμοιον ρόπαλον, καθὼς εἶναι εἰς τὴν ἀρχήν, γραμμένον ἢ κεντημένον εἰς ἄσπρον πανί, ἢ ἄς εἶνε καὶ ἀπὸ πάφιλον. Τοῦτο εἶνε τὸ σημεῖον τοῦ νὰ γνωρίζωνται οἱ ἐλεύθεροι δημοκράται καὶ ἰσότιμοι ἀδελφοί.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ